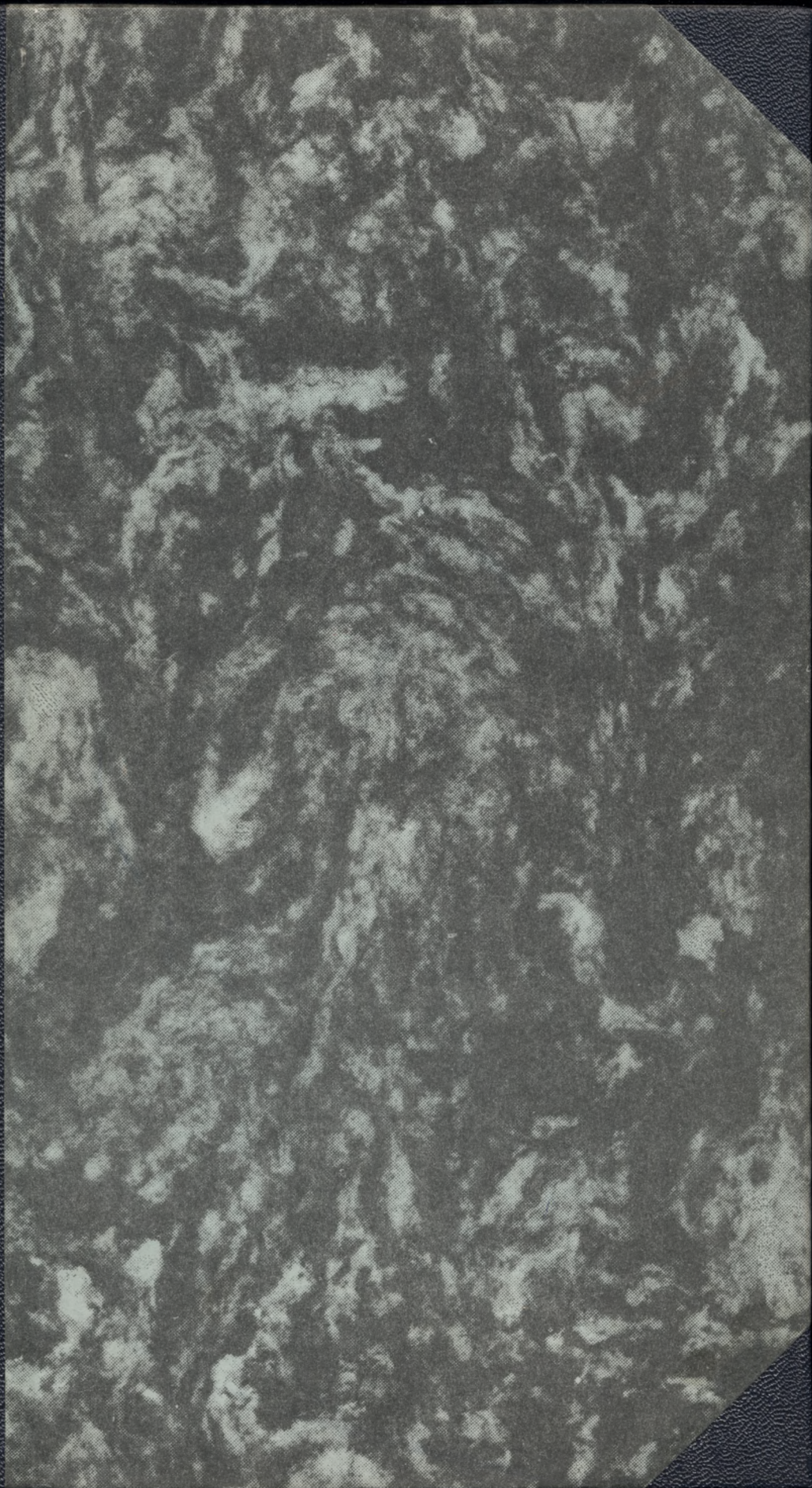
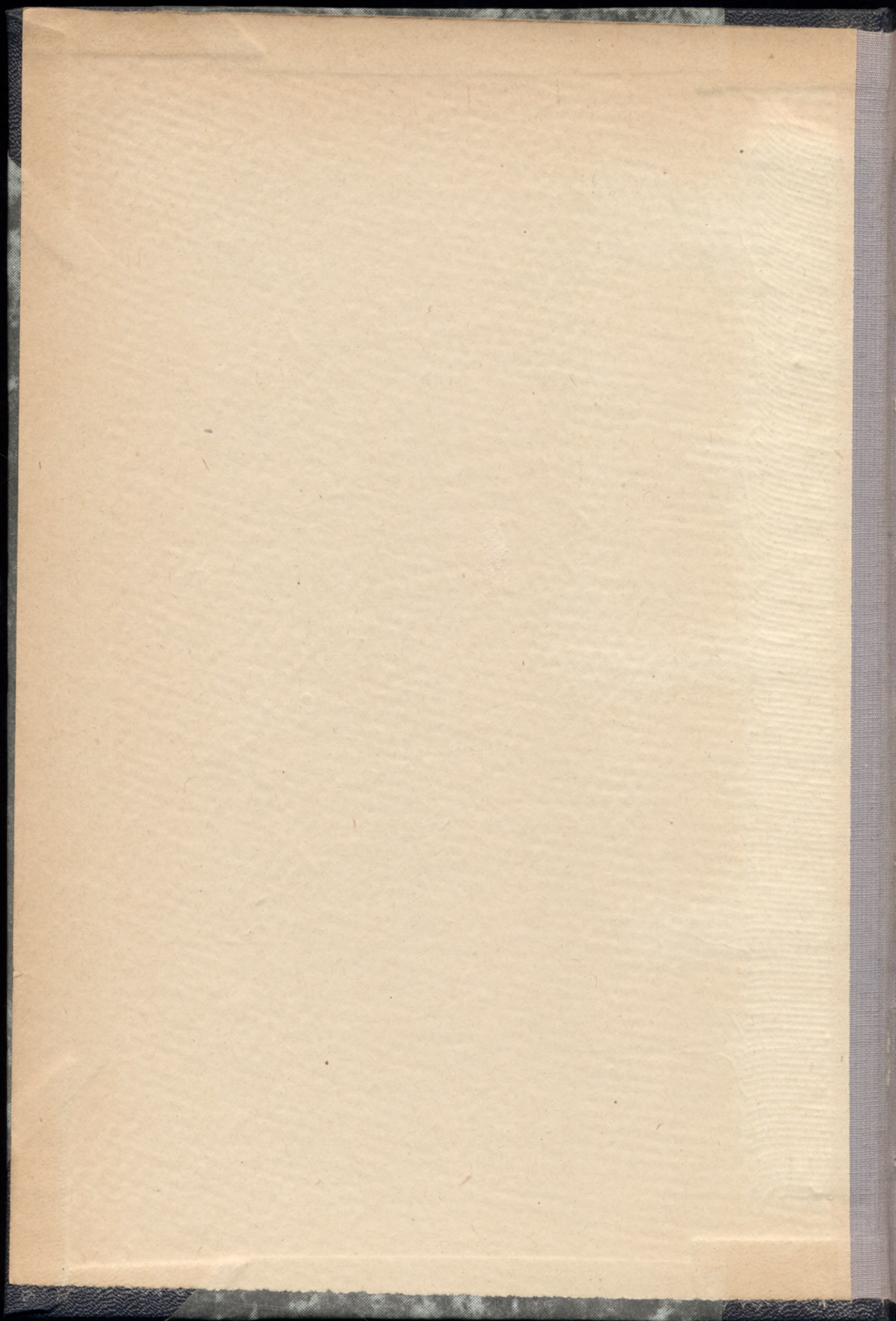

OSZK

45.739

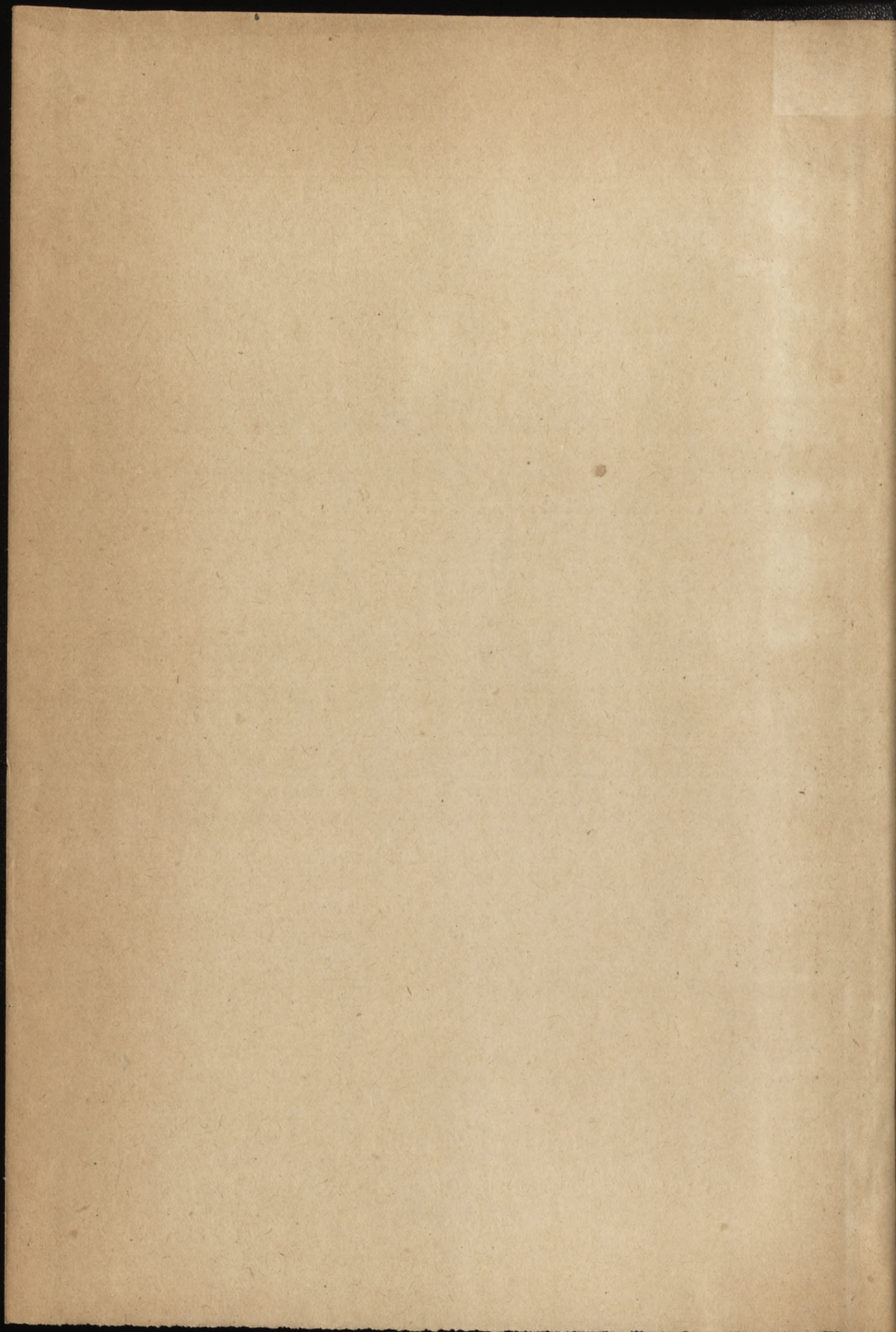

45.739

SR

EGY ÉVTIZED

A POLGÁRI ISKOLAI KÜZDELMEK ÉLÉN

(1925—1934)

HAVAS ISTVÁN

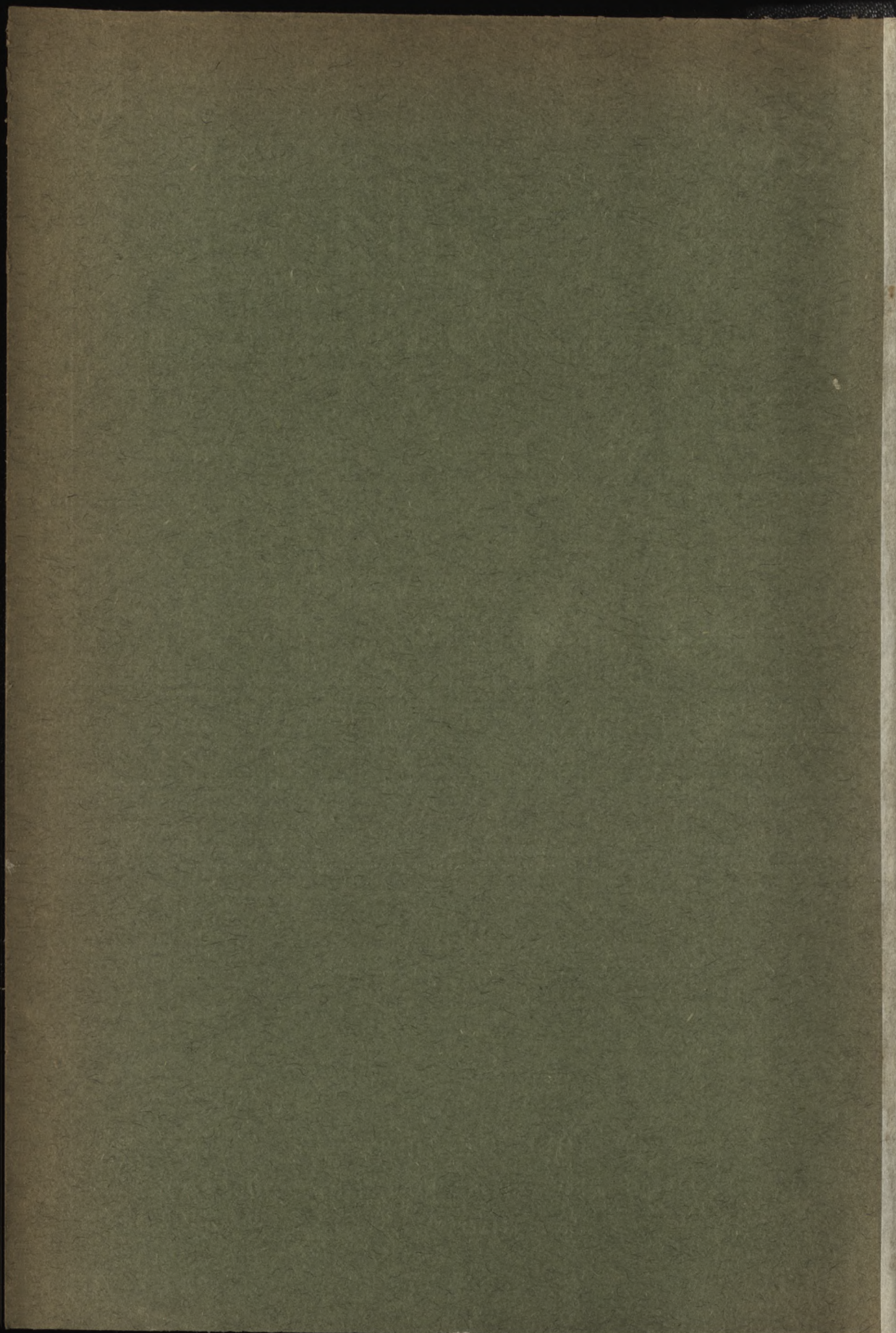
ELNÖKI BESZÉDEI, CIKKEI ÉS KISEBB TANULMÁNYAI

BUDAPEST, 1935

AZ ORSZÁGOS POLGÁRI ISKOLAI TANÁREGYESÜLET

KIADÁSA

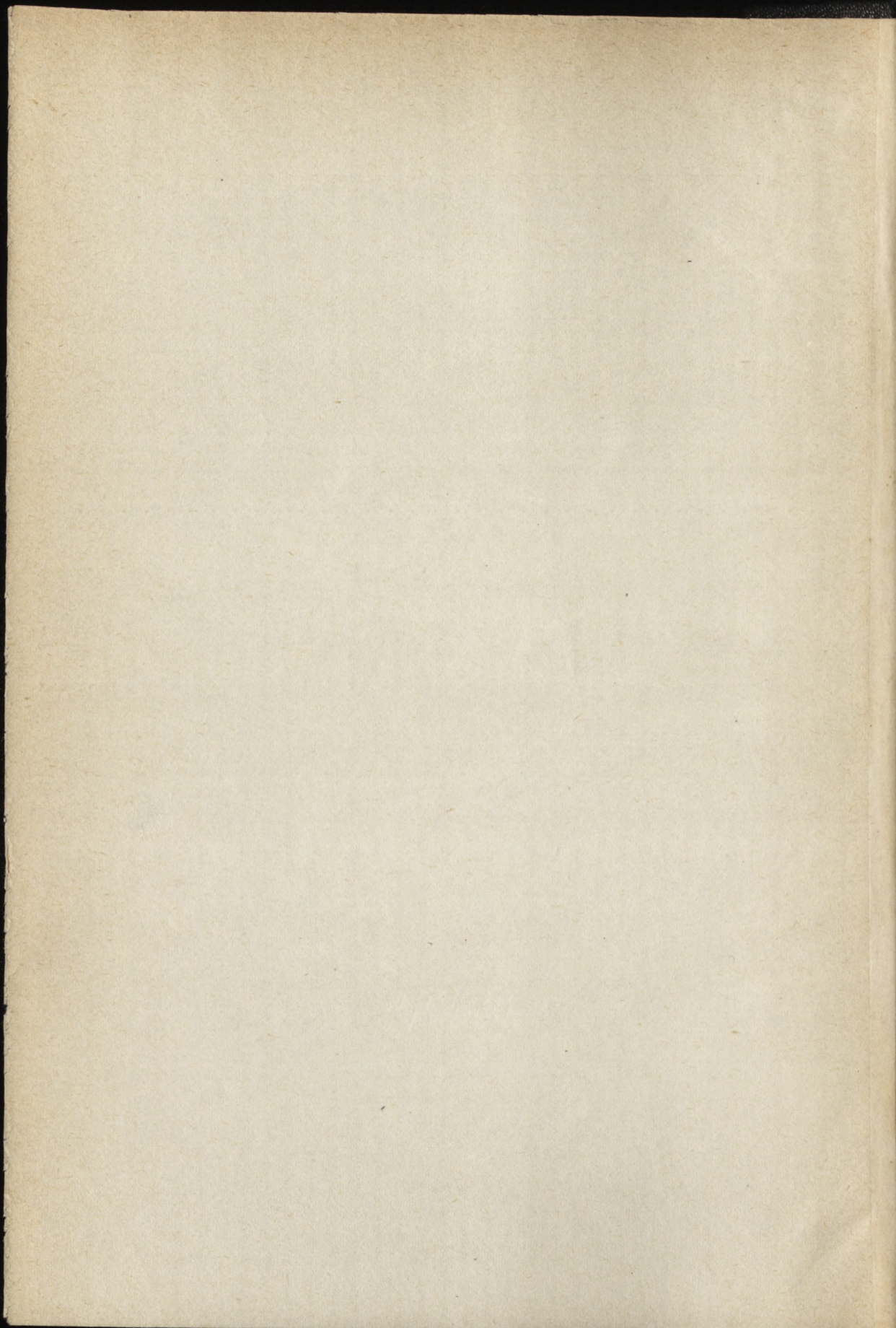

EGY ÉVTIZED

A POLGÁRI ISKOLAI KÜZDELMEK ÉLÉN

(1925—1934)

HAVAS ISTVÁN

ELNÖKI BESZÉDEI, CIKKEI ÉS KISEBB TANULMÁNYAI

BUDAPEST, 1935

AZ ORSZÁGOS POLGÁRI ISKOLAI TANÁREGYESÜLET

KIADÁSA

45739
ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR
Növekedéskönyv
193 5. évf. 10312. sz.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

I.

BESZÉDEK, NYILATKOZATOK.

A beszédek nem kívánnak a forma tökéletességével hatni, s bizonyos ismétlődések elkerülése, valamint egyéb tárgyi okok miatt is, rövidülést szenvedtek. Céljuk nem egyéb, minthogy arról az egymásutánról és ténykedésről nyujtsanak adatot, képet, amelyben elnökségem ideje és törekvése ki-merült. Így is bizonyos ismétlődés tapasztalható még, de ezt már nem tudtam, vagy nem akartam eltüntetni.

Havas István

*az Orsz. Polgári Iskolai Tanáregyesület
tiszteltetbeli elnöke.*

TARTALOM.

I. Beszéddek, nyilatkozatok.

	Oldal
Elnöki beköszöntő, 1925. június 1.	9
A polgári iskola kérdései.	10
A körök munkája I—II.	13
Fellebbezés	14
A polgári iskola középfokúságáért	16
A tanárság sürgeti az anyagi sérelmek orvoslását.	18
A nemzet palotája és a mi kunyhónk	19
A polgári iskolai tanárok iskolájok megújítását várják.	21
Az új polgári iskolai törvény	23
A házügyek sikere.	24
A polgári iskola a haladás előterében	25
A készülő törvényjavaslat	27
Az a bizonyos kultúra és a polgári iskola	28
Klebensberg gróf és a polgári iskola	30
Elnöki megnyitó (Balatonfüred, 1927. jún. 7.)	32
A balatonfüredi üdülőház avatásán	35
Bizalommal, előre!	36
Küzdelem!	39
Budapest és a nyolcosztályú polgári iskola	42
Új tantervet kér a polgári iskola	43
A hatvanéves polgári iskola ünnepén, 1930. okt. 19.	44
A polgári iskola új feladatai	50
Örszemek	53
A Csengery Antal diákotthon avatása	56
Karafiáth Jenő miniszter üdvözlése	58
A kártevő törekvések ellen	60
Tiszteletes szándék, elszánt katonák	63
A csüggedetlen polgári iskola harca	64
Hóman Bálint miniszter üdvözlése	69
Üzenet a nyugtalanítóknak	71
Negyvenhét hősi halott emléktáblája előtt	75
Az elnökség munkája egy évtized tükrében 1934. nov. 4.	76

II. Értekezések, előterjesztések, cikkek.

A polgári fiúiskola korszerűsége	85
A nyolcosztályú polgári iskola kérdése	91
A nyolcosztályú népiskola és a polgári iskola	93
A székesfővárosi gyakorló polgári iskoláért	98
A polgári iskola a városi oktatás főszerve.	99
A polgári iskola felső tagozatáért.	104
A polgári iskolai tantervek sürgős revíziója	106

	Oldal
A fogalmazás fokozatai a polgári iskolában	111
A polgári iskolai fogalmazás	114
Újabb szempontok a nevelő iskola életében	121
Az osztályfőnöki óra	127
Az önképzőkörök	131
Petőfi a kisdíákok lelkében	133
A magyar ifjúsági irodalomról	139
Az ifjúság olvasmánya	147
A tanító	151

III. Emlékezés.

Petőfi gyermekkora az iskolában	157
Brunsvik Teréz	162
Fináczy Ernő	171
Fináczy Ernő és a polgári iskola	173
Weszely Ödön és a polgári iskola	176
Klebelsberg Kuno gróf emlékezete	181
Herczeg Ferenc jubileumán	182
Ferenczi Zoltán és a Petőfi-kultusz	183
Benedek Elek (1859—1927.)	184
Sebestyénne Stettina Ilona (1855—1932.)	187
Egri György (1861—1916).	188

IV. Művek bemutatása.

Pintér Jenő nagy irodalomtörténete és az iskola	193
Herczeg Ferenc Emlékezései.....	197
A magyar pedagógiai lexikon	200
Weszely Ödön : Pedagógia	205
Egy nagy kéziszótárról	206
Lampérth Géza : A pápai református főiskola története.....	208
Az elszakított magyarság közoktatásügye	209
Pekár Gyula : Attila	213

ELNÖKI BEKÖSZÖNTŐM.

1925. június 1.

Megvallom, nehezen határoztam el magamat arra, hogy elvállaljam a megtisztelő elnök-jelöltetést. Az egyesületnek elszánt, keménykezű harcosra van szüksége, gondoltam, azonkívül egy jövőbelátó, az egészért helytálló vezér-egyéniiségre, amilyen én, fájdalom, nem vagyok. A tisztelt közgyűlés azonban nagy bizalommal lehet irántam; az a nagyszámú szavazat, mely rám esett, legalább is erről tanúskodik. Önök tehát bíznak bennem. Köszönöm ezt az előlegezett kitüntetést, mely annyira jólesett, hogy most már én is kezdek bízni — magamban. A bízó hitünk most már kölcsönös; különösen pedig azzal fog megerősödni, ha én nemcsak magamban, hanem önökben, hűségükben, kitartó támogatásukban is bízni fogok. Már most is azt teszem, amidőn úgy vélekedem, hogy tagtársaim egyetértését, engem kívánó akaratát: erőforrásnak, erőnek tekintem, olyannak, mely engem segíteni, vinni fog — előre. Mint Antheusz az anyaföldtől, én az egyesülettől kapok újabb és újabb erősítést, ha közben ellankadok a győzedelmet kereső elnöki küzdelmek élén.

Amikor az alapszabályokat Gurgulits elnök úrtól, az én kedves barátomtól és egykori tanáromtól e pillanatban átveszem, az az érzésem, mintha egy igen finom hegedűt adott volna a kezembe, melyből nekem kell most már a tiszta hangokat, a megragadó dallamokat kiváltanom. Ez meg művészi feladatnak is nagy. Én azonban most már itt állok, megyek és *hiszek*. Hiszem, hogy szeretetök megnyilvánulása átsegít majd a nagy tennivalók tengerén. Az első biztató szót az elnökségre egy olyan férfiútól kaptam, aki ötven esztendőn át szellemi vezére a polgári iskolának, s azt oly önzetlenül szolgálta, ahogy csak igen kevesen iskolánk történetében. Programként tehát az ő nevét: *dr. Kovács Jánosét* írom föl zászlómra. Hiszem, hogy ő továbbra is itt lesz közelemben s a nehéz órákban ad bölcseségéből nekem is. Most van a 12. órája annak, hogy a vajdó polgári iskola kiküzdje közép-

fokúsága teljes elismerését, programja megvalósulását, s ennek nyomán a pedagógiai művészet valóságos aranyzálaival szőttessék át egész tevékenysége. Legfontosabb kérdésünk a főiskola ügye. Valódi főiskolai jellegét és egyetemhez kapcsolódását, négy évfolyamát: meg kell valósítanunk. A házügy kedvező helyzetének megoldása: folytatólagosan üdülőtelepekben és ifjúsági internátusban nyerjen betetőzést. Nem kevésbé megoldásra váró feladatok: az önálló polgári iskolai felügyelet, a fegyelmi szabályzat, a cím- és státus-ügy rendezése, anyagi helyzetünk teljes megoldásával. Az egyesületi életben a megfontoltságot, a bensőséges és gyakorlati szellemet szeretnők felvirágoztatni, s a köröket is élénkebb tevékenységre indítani. Óhajtanám, hogy kivétel nélkül minden polgári iskolai tanár tagul jelentkezzen. Számot vetettem magamban azzal, — mondtam tovább — hogy van-e remény mindezek megvalósítására? S azt állapítottam meg, hogy *van*, mert egy nagy gondolatokat hordozó agilis miniszter: *Klebensberg Kuno* gróf áll az oktatóügyek élén, tanácsadója: *Dulovits Árpád* nekünk nagyjő emberünk, s mert az egyesületben sok kiváló harcos van, aki bizonyára nem fogja megvonni támogatását tőlem, ha okosan és biztonságosan vezetem az egyesület hajóját.

Közlöny, 1925. június.

A POLGÁRI ISKOLA KÉRDÉSEI.

Az élet a polgári iskola két tagozatát kívánja, az alsóbbat, a mostanit, és a felsőbbet, a betetőzött, melyet rövidesen meg kell szervezni. Az alsóbb tagozat manap már *minden városi polgár* számára minimális kultúrszükséglet, olyan, mint apáink idejében az elemi iskola. A felsőbb (az alsóval azonban egységes tagozat), a műveltebb kisbirtokosok, gazdák, iparosok, kiskereskedők, valamint a községi, postai, vasúti, a nagyobb igényű magánvállalatok stb. tisztviselőinek iskolája, akiknek nincs szükségük a dogmatikus középiskolai érettségre, hanem a polgári iskola nemzeti és gyakorlatias szellemű útravalójára, melynek segítségével a közhasznú és üzleti élet labirintusában vezetőként, irányítóként tudnak hamarosan, jól és hasznosan elhelyezkedni. Nem fölösleges dolog-e, hogy ezeket a gyakorlati embereket a tudományos és többé-kevésbé merev középiskola az ő szigorú tanrendszerével annyi termékeny energiától fosztja meg!

Úgy érzem, hogy a földművelő, ipari és kereskedelmi élet

vezetői és előkelőbbjei ennek a demokratikusan nemzeti és gyakorlati középiskolának erkölcsi és szellemi kincseivel akarnak visszamenni az ekéhez, a szerszámhoz, a pulthoz, és több erkölcsi öntudattal, szellemi fölényvel végezni azt az anyagi munkafeladatot, mely az ő, valamint az ország jobb megélhetését biztosítja. Nem tudom, ki szuggerálta ennek az egészséges elemnek ezt az egészséges gondolatot, de a balkanizálás ellen, a fölibök való fölülemelkedés mellett hatalmas fegyver. Érdekes, hogy nem az úgynevezett szakiskola után kapnak az emberek, hanem előbb az általános egyetemes tudás jelességét kívánják, melynek teljes birtokában a szakműveltséget az arra ügyis hajlamos egyén: érettebben rövidebb idő alatt meg fogja mindenkor találhatni.

A középfokú nyolcosztályú polgári iskola tervét a kormány több ízben is kidolgozta, sőt a képviselőházban is benyújtotta; azonban a terv elejtődött, ott van eltemetve a közoktatási minisztérium irattárában.

A polgári iskola kiépítettségével a két főiskola teljes kiépítése is elengedhetetlen kíváncsolom, sürgős feladat, melynek megvalósítására ezen a helyen is tisztelettel hívom meg a főiskolai tanári karokat mint ügyeinknek tudós vezérkarát; meghívom, hogy ezt a nagy ügyet, az ő ügyüket is, segítsék diadalra vinni.

A kormány is tudja, más kartársaink pedig belátják, hogy a polgári iskolai státus emberei a legmostohábban vannak fizetve, nem is szólva a meg nem szervezett igazgatóságokról, örökre vérző sebekről, igen sok bajunk forrásairól.

Íme, három nehéz nagy ügy; egynek a megvalósítása is nagy erőfeszítést kíván, de ezt az erőfeszítést meg kell csinálni: a nemzeti kultúra jövője érdekében.

Munkálat alatt, de a Házban benyújtva még mindig nincsen a főigazgatóságok és a fegyelmi eljárás törvénycikkelye, mely mind a kettő, megvalósulva óriás emelkedést jelentene. A kebelbeli főigazgatók rátermettsége megcsinálja a belső kiépítést, nagyszabású évi jelentéseik a magok valódiságában, valódi eredményében fogják föltárni a polgári iskola szellemi életét, erkölcsi hasznát, gyakorlati sikereit stb. A fegyelmi törvény a maga korrektségével pedig visszaadja a sokszor zaklatott és üldözött polgári iskolai tanárnak a nyugalmit, melyre nevelő munkájában oly nagy szüksége van.

De vannak nekünk kisebb ügyeink is, amelyek szintén nagyok. Nem tudjuk ügyeinket jól adminisztrálni. Egyesületünk élete és működése, épp a tagok egyet nem értése miatt, nem volt eléggé

agilis, eleven. Köreink élete sem. Csupa jóindulat és igyekezet, de nem az a megnyilatkozás, amely erőt és hatalmat jelent. Egy-egy vidéki kör közgyűlésének, ama vidék kultúrünnepének kell lennie, amelyen a vidék társadalmi és egyéb előkelőségei részt vegyenek, ha lehet, tevőlegesen is, aminek a formáját nem is oly nehéz megtalálni. A központ maga is képviseltetni akarja magát ott. De az Egyesület közgyűlései is kell hogy impozánsak legyenek, épp azért nem szabad azokat *hosszú*, nem eléggé tartalmas beszédekkel ellaposítani, mert ez aztán az ügy rovására megy. Általában modernebb szellemben lefolytatni a *mindnyájunkat reprezentáló gyűlést*, amelyen azonban mindenki jelen legyen, s el ne kedvetlenedjék egy-egy ember miatt, aki bár jóindulatú, de nem eléggé fegyelmezett. Ezek a külsőségek jelentős formákat takarnak, melyek lényegét adnak, amelyet minden rend a maga nagy ügyeinek adminisztrálására fölhasznál. Ezt kell tennünk nekünk is, csak jobban.

Egyesületünk azonban egyre emelkedőben van, egysége tagadhatatlan útján a teljes virágzás felé tart. A tagok nagyrészenek áldozatkészsége, fegyelmezettsége új életet teremt, az áldásos munkában nemcsak a bölcs öregek, de már a lelkes fiatalabb nemzedék is részt vesz. Így tudjuk Közlönyünket méltó színvonalra emelni. Hiába volna meg a szerkesztő ambíciója, ha hiányozna a nyomdai költség. És itt a kultuszminisztérium is segítségünkre sietett, anyagi és erkölcsi támogatásával egyaránt.

Közlönyünkben Dulovits Árpád miniszteri tanácsos cikke szól Házunkról s azokról a megteremtendő házakról, melyek a polgári iskolai tanárság (és a tanulóserreg!) jóléti intézményeiről tesznek majd tanúbizonyságot. Rövid idő kell hozzá és itt is nagy lépést teszünk előre.

Szóval mindenütt előre megyünk, mert előre kell mennünk. Éreznünk kell mindnyájunknak a lendületet, melyben vagyunk s amelyet könnyel elmulasztani senkinek sem szabad. Egy-egy őrszemnek kell lennie a polgári iskola minden tanárának, aki bármilyen kis helyen is áll, vegye azt birtokába s adjon életjelt kulturáltságáról, hivatásáról, mert ezekből tevődik össze valamennyiünk érdeme: a státus kiválósága. Az egyesületnek az is egyik törekvése lesz, hogy ezt a munkásságot élessze és egyetemlegességében értékelje.

Kultuszminiszterünk ma a magyar művelődés törhetetlen őrállója, aki nem engedte szellemi felsőbbségünket hirdető egyetemeinket megszűntetni, aki középiskoláinkat immár modernebb

színvonalra emelte, aki népiskolai kartársainkat anyagi tekintetben is oly előre vitte: polgári iskolánkat is programjába ékeli, s ezzel megújításuk felé megteszi az első lépést. S ezzel el kell kezdődni a polgári iskola rönesszánsának.

Nyilatkozat. Közlöny 1925. június.

A KÖRÖK MUNKÁJA.

I.

Örömmel jelentem, hogy a *Délpestmegyei-kör*, mint egyesületünk tizenkettedik működő köre, megalakult. A körök (a testületekkel karöltve) szoros kapcsolatot teremtsenek a területükön élő képviselőkkel, szellemi és társadalmi kiválóságokkal, a szülőkkel, a nagyközönséggel és rokon egyesületekkel. Üdvösnek tartom, ha közgyűléseik idején a vidékük intelligenciáját be tudják vonni működésük körébe s ezzel is emelni a körök színvonalát, hatását és a tanári tekintélyt. Benne kell hogy éljünk a helyi műveltség atmoszférájában, de úgy, hogy annak szintjét kívánatos, magasabb értékekkel emeljük. A kerület képviselőit be kell vonni, hadd lássák, hogy a közművelődésnek nem csupán bajnokai, de vezető és irányító tényezői, lényegei vagyunk. A nagykanizsaiak most igen jó példát adtak, midőn elnökségük Kállay Tibor volt pénzügyminisztert, jelenlegi képviselőjüket fizetésünk ügyének is megnyerték. Az ő szava a t. Házban nagy súlyt jelent.

Igazgató tanácsi ülés 1925. október 16.

II.

Köszöntöm *Lucza János* köri elnököt, aki helyes célkitűzéssel indul útjára.

Státusunk életében, fájdalom, egy nagyobb baj mutatkozik. Szomorú, hogy küzdő, harcoss embereink egymásután sorra ittahagyják az egyesületet. Az elkedvetlenedés a vezető emberek részéről pedig azért van, mert nem vagyunk eléggé egyetértő, megértő, s tán eléggé fegyelmezett egyesülés, legalábbis abban a mértékben nem, amint ez kívánatos a reális közügyi szereplésben. Ezért nem érvényesül a bennünk rejlő hatalmas erő. Most, hogy elmélyedve foglalkozom a jelenségekkel, látom, hogy befelé több a harci kedv, mint kifelé az összefogó erőteljes föllépés. A multban jóhírű, neves férfiak álltak az élen, de épp az áldatlan harcban

örlődtek fel. És ez a belső harc még ma is tovább folyik. Itt az ideje pedig, hogy összefogjunk, mert igen kevés a jóbarátunk. Összefogásunkkal, hivatásos munkánk kitűnő végzésével meg kell mutatnunk s belevinnünk a köztudatba, hogy mi, akik munkára, tevékeny életre neveljük az ifjúságot s e tekintetben fölötte állunk a konzervatív életű középiskolának, magunk is következetes és előrelátó, friss szervek vagyunk.

En optimizmussal nézem jövőnket. A nehézségek előtt azonban nem szabad szemet húnyni, nem lehet meghátrálni, hanem váll váll mellett állva, álljunk ellen a veszedelmeknek, mint az erdő a viharoknak. Nincs még ma így, de kell, hogy holnap már így legyen. Ma célokat tűzünk magunk elé, az elnökség elindul a küzdelemben, s egyszerre csak nem áll mögötte senki. Így nem lehet nyomatékkel fellépni, így elbukunk. Ha győzni akarunk, meg kell szerveződnünk s a vezéreket megalkuvás nélkül követnünk!

A Budapesti Környéki Kör 1925. novemberi közgyűlésén.

FELLEBBEZÉS.

Mi, polgári iskola munkásai, tekintetes magyar társadalom, fellebbezünk a dicsőséges Széchenyi István, valamint az Eötvös József és Csengery Antal szelleméhez, akiknek lelkesége, mint nemzeti kultúrszükségletet érezte meg a magyar polgári iskolát; fellebbezünk minden élő magyar elméhez, aki odaadó akarattal és megértéssel intézi levegő után kapkodó műveltségünk ügyét; fellebbezünk a méltányosság, az igazság örök ítélőszéke előtt, mert ártatlanul elmarasztaltattunk. Rettentő, igazságtalan ítélet ért minket, midőn mérlegre tették küzdelmes munkánk értékét a most kibocsátott fizetésrendezésben és azt oly szűkös, koldús kis darab mindennapi kenyérrel fejezték ki egyértékűnek, amiből sem magunkat nem tudjuk ellátni, legkevésbé pedig családjainkat fenntartani.

Ez a fizetésrendezés sok eddigi sebünkhöz egy újabbat ütött, olyat, amelyet tanár, iskola, sőt tartok tőle, maga a nemzeti ügy is meg fog érezni. E pillanatban átvillan agyamban mind az a nyomorúság, félretolás, amelyben félszázad óta ez a státusz és ez az egészséges iskolatípus részesült. Képző főiskoláját félszáz évig jobb sorsra igyekvő tanítóképzőnek minősítették csupán; kikerült tanítványaitól az 1868. évi XXXVIII. tcikkben félig-meddig biztosított tanári címet is elvonták. hogy a fizetésben is minél

messzebbre tolhassák el őket a tanároktól. Felügyeletét a mai napig sem rendezték s végső fokon idegenekkel látták el; tantervét, utasítását, rendtartását félszázados harc után végre életbeléptették, de maga az iskola már közben megcsonkult, megbénította a minősítési törvény. A tanárok fegyelmi ügye ma is olyan emberek kezében van, akik sohasem lehetnek méltó bíráik. Ötven esztendő óta nem rendszeresített az állam egyetlen egy polgári iskolai igazgatói állást sem, még kevésbé egy, bár egy parányi főigazgatóságot. Kitüntetést polgári iskolai ember alig kapott, lett légyen bár maga a megtestesült Pestalozzi. Az elemi iskolai kartársak közt még ma is van néhány királyi tanácsos, a polgári iskolaiak közt soha egyetlen egy sem volt. Boldog meglepéssel olvastuk, hogy a kormány a címosztogatás invázióját megszünteti az új fizetésrendezéssel kapcsolatban, mert hisz ez az egy pont az, mely minket igazán nem érint súlyosan. A mi érdemeseinket sohasem látta meg senki a jó Istenen kívül. De hisz mi őt és kívüle a nemzetet szolgáltuk becsülettel.

Fölvetheti valaki ellenem, hogy az uóbbi időkben mégis történt egy-más. Hát történt. A pedagógium főiskola lett, de senki sem ismeri el annak, legkevesbbé a pénzügyminiszter, aki egész kategorikusan meg is írta ezt egyik hozzánk intézett leiratában. Megkaptuk a tanári címet, de hozzá nem adták meg a fizetést, mely sok tekintetben az elemi iskolai kartársakénál is rosszabb, itt-ott is alig múlja felül; ellenben a középiskolai kartársaktól egy egész fizetési fokkal lejjebb vagyunk, s egy fizetési fokkal hátrább kezdjük a szolgálatot, mely náluk 35 évig, de nálunk negyven esztendeig tart.

Magát az iskolát, melyet a hivatalos világ minden mesterkedő elsorvasztása ellenére is az élet hatalmasan felvirágoztatott, folytonos veszedelem fenyegeti, egyrészt a túlhajtott vágyakkal sürgtetett 8 osztályú elemi iskola részéről, másrészt a szinte elkényeztetett középiskolák fejlesztése által. Az úgynevezett *mezőgazdasági kiépítés* már világosan látható, hogy nem polgári iskolai kiépítés, legföljebb egy újabb lefejezés, amilyen annak idején a kereskedelmi iskolai betetőzéssel már egyszer ért bennünket.

Igaz, hogy nálunk őszinte polgári érzés sohasem élt a köztudatban, mert a 48-ban átalakult nemzet nemesi zöme többnek, felsőbbnek tartotta magát a szerinte szürke polgári elemnél, a paraszt pedig nem tudott elhagyatottságából fölvergődni, nem tudta — kultúra híján — elfoglalni, betölteni fizikai és szellemi tartalommal a polgári rendet. Ez a polgári osztály ma sincs meg

még, de akar lenni, és a Széchenyi eszméi szellemében most van a nagy születés előtt, most vajudik és alakul ki a chaosból s keresi szellemi vezetőjét, miközben akaratlanul is a polgári iskola intézménye után nyúl. Ebben az iskolában látja, érzi hivatott vezetőjét, irányítóját, aki szellemi és erkölcsi útravalóval látja el. Vagy mi másnak minősíthetjük azt a minden beszédnél szebben szóló tényt, hogy a megcsönkult országban az utóbbi öt év alatt 102 polgári iskola keletkezett, de nem erőszakos presszióra, hanem mint kíváncsi — áldozatkészséggel jött létre. Egyszerű parasztagadák, értelmes, ösztönös emberek jöttek el a kultuszminisztériumba és kértek — iskolát. Tudjátok-e, mit jelent ez? Ébredést, de nem a nyers politika útvesztőjében, hanem a nemzeti művelődés virányán! Tudjátok-e, hogy áldozatot hoztak ezek a jó magyarok, jövedelmükből, vagyonukból ajánlották föl a szükséges anyagi erőket. Száz év múlva Széchenyi cselekedete íme, így ismétlődik!

Tekintetes magyar társadalom, most születik újjá, az alsóbb réteg természetszerű fölemelkedésével, a hatalmas, egészséges polgári osztály. És hozzá fog tapadni, bele fog olvadni, szerves lényévé lesz: a dolgozó intelligencia, valamint a hagyományokat nemesen, demokratikusan átminősítő, elszegényedett ú. n. úri osztály, mely megtanulta a mult, kiváltképpen a közelmúlt eseményeiből is, hogy a kiváltságok kora lejárt, az ország ereje az alkotó, a teremtő munkában rejlik.

És most akarja a magyar kormányzat a polgári iskolát megnyomorítani s akarja elsősorban azzal, hogy a státus embereinek a mindennapiját sem biztosította. Hát mit tegyünk kétségbeesésünkben?

Fellebbezést jelentünk be a nemzeti társadalom ítélőszékéhez. Vagy meghallgattatunk, vagy elveszünk, de akkor elveszett az ország viruló kultúrájának egyik legszebb hajtása is, a polgári iskola.

Közlöny, 1925. november.

A POLGÁRI ISKOLA KÖZÉPFOKÚSÁGÁÉRT.

A polgári iskolai tanári kar ma a legküzdelmesebb anyagi és erkölcsi harcot vívja. Anyagiakban az új státusrendezés nem hogy emelte volna, hanem ellenkezőleg, megrövidítette a tanárokat, mert a VI. fizetési osztályba ezután még kevesebben fognak bejutni, mint eddig. A jobb anyagi helyzet természetszerűleg mindig kedvező morális hatással jár arra, aki családjá nyugodt és biztos

megélhetéséért dolgozik. A polgári iskola a régi idők városi iskolájának természetes folytatása, bár a törvény csak 1868-ban szólította életre. A városi polgár tanulni akart már az Árpádok idejében, *a vegyesházi királyok korában egyaránt s egy pár városunkban jeles ilynemű iskola állott fenn, amint azt Békefi Remig kutatásai igazolták.* A mai polgári iskola apja *Eötvös József, Csengery Antal.* Ez utóbbi megérezte, hogy van egy nagy tömege a polgárságnak, amelyik nem óhajtja a dogmatikus középiskolát igénybe venni, hanem olyan középfokú tudáshoz akar jutni, amely, mint szellemi útravalója, gyakorlati életében felvilágosító tényezőként szerepeljen. Természetesen, itt nem a nagyipart gondolom, amely már szélesebbkörű szaktudást kíván. A kisebb üzletágak tulajdonosainak intelligenciáját értem, aki a gyakorlati irányú, *a munkához visszavezető középfokú iskola végzettségével helyezkedik el gazdaságosan, okosan, öntudatosan ; aki a világgazdasági versenyben nem fog egészen tájékozatlanul állani.*

Ilyen iskolatípus kifejlesztését és megerősödését ezért sürgeti a gazdaközönség és az ipari világ. Ők kívánják a *Csengery* iskolájának teljes kiépítését.

Igaz, hogy sok a tennivaló ezen a téren. Rendkívül megfeszített munkát végzünk, de magyar jövőnk megépítése parancsolja, hogy ne lankadjunk, s ne álljunk meg félúton. Segítségünkre jönnek a társadalom legértékesebb elemei, a nemzetgyűlés legkiválóbb tagjai, tudósok és államférfiak hallatják szavukat, úgy, hogy *az elfelejtett polgári iskola ügye ma már a közérdeklődés középpontjában áll.* Megkapó a nagyobb magyar községek egyszerű vezetőinek, értelmes kisgazdáknak hozzánk és a kultuszminiszterhez való közeledése, hogy polgári iskolát kapjanak. A legnagyobb áldozatkészségre képesek, felajánlanak telket, téglát, munkát, fuvar, pénzt, csak hogy megépüljön tudásukat növelő kedves gyakorlati iskolájuk : a polgári iskola. A Széchenyi példaadó áldozatkészsege a századik évfordulón ilyen felemelő formában jelentkezik előttünk.

A tanárookra mint jellemző példát csak ezt hozom föl. Ma tartottuk meg hatalmas, népes gyűlésünket. Bizony el voltam készülve a legrosszabbra, hisz annyi gonddal, anyagi bajjal küdenek. Fel is hangzott az elkeseredés hangja. És mégis, mi lett a vége? Szinte egyhangú fogadalom, hogy küzdünk tovább sorsunkért, családjunkért, egzisztenciánkért, de az ügyet nem hagyjuk el egy percre sem.

Nyilatkozat a Nemzeti Ujságban 1925. nov. 8-án.

A TANÁRSÁG SÜRGETI AZ ANYAGI SÉRELMEK ORVOSLÁSÁT.

A polgári iskolai tanári státus legnagyobb sérelme, hogy a VI. fizetési osztályba csak két százaléka, a VII. fizetési osztályba pedig csupán tíz százaléka jutott be a tanároknak. A X. fizetési osztályban ellenben 29 százalék maradt, közel egyharmada tehát az egész karnak. Az V. fizetési osztály pedig egyáltalában nem nyílt meg előttünk. Nagy baj az is, hogy egy-egy fizetési osztályba nemcsak a kitűzött $3 + 3 + 3 = 9$ évig kell szolgálni, hanem megtörténik, hogy valaki 15 évig is ott marad, mert a felső fizetési osztályokba való lépést éppen az előbb említett két és tízszázalékos létszám nem engedi. A kétségbeesett tanárság mindent elkövetett, hogy helyzetén valamiképpen segítsen. Napról-napra kapjuk a leveleket, melyek monstregyűlést, küldöttséget javasolnak a központtól, s mi abban a szomorú helyzetben vagyunk, hogy még vigasztalásul egy kevés reménységgel sem tudjuk őket megnyugtatni. *Hetek óta permanenciában vagyunk, s kéréssel, felvilágosítással ostromoljuk az érdekelt tényezőket.*

Arra a kérdésre, hogy milyen hatással lesz a polgáriiskolai tanárságra, ha sérelmünket nem orvosolják, hirtelenében nem is tudok felelni. Ez az eljárás jóvá nem tehető lehangoltságot és elkeseredést szülne. De van is valami mélyen leverő abban, hogy a kultúra munkásai ilyen mostoha elbánásban részesültek. Elsősorban mi panaszkodhatunk a közöny miatt, mely például a 33-as bizottságban jelentkezett, *ahol Apponyi Albert grófon kívül senki sem akadt, aki ügyünk mellett szíkra szállott volna.* Főiskolai végzettségünket nem honorálták a státusrendezésnél. Az állami, fővárosi, községi és felekezeti polgáriiskolai tanárság száma megközelíti a 4000-et, iskoláink száma a négyszázat. Megcsonkított hazánkban nem kicsinyelhető kultúrunka az, amit ez a tanári kar végez. *Ezt a munkát az eljövendő Magyarország érdekében nem lett volna szabad egy-két százezer aranykorona többlet miatt ilyen módon lebecsülni.*

A tanítói státus ügyét mi nem tartjuk olyannak, amely összehasonlítást provokálna részünkről. Boldogok lennénk s kartársi őszinte szeretettel köszöntenők őket, ha elértek volna valamit. *A közös sorsban együtt küzdünk. A front egységes, együtt van valamennyi tanító és középiskolai tanár.* Azt hiszem, csak rövid idő kérdése, hogy egy hatalmas szövetségben forrjunk össze. Mi vol-

tunk azok, akik ezt az eszmét felvetettük, és amely a legőszintébb rokonszenvre talált mindenütt.

Országos egyesületünk elnöksége foglalkozik azokkal a módokkal, melyekkel az országos mozgalmat eredményessé tehetjük. *Megállnunk nem lehet, mert itt nincs megnyugvás többé.* A nemzet legszentebb, legföltettebb kincse, az iskola érdekében meg kell találnunk azt a célravezető, bölcs modus vivendit, melynek nyomán a közre is, mireánk is csak jó származhat. Az emberek a legnagyobb bizalommal és szeretettel vannak irántunk, akik a mérséklet bölcs álláspontján akarunk állani, de az imponáló erő és egyetértés, a meg nem alkuvó kartársi szeretet rendíthetetlen megnyilatkozásával.

Nyilatkozat a Nemzeti Újságban 1925. nov. 18.

A NEMZET PALOTÁJA ÉS A MI KUNYHÓNK.

Válságos időben gyűltünk össze, a mai rendkívüli közgyűlés keretében, hogy határozzunk önmagunk sorsa felett. Anyagi ügyeinkről lesz szó elsősorban, de anyagi helyzetünk társadalmi, s erkölcsi életünk problémáit is nagyrészt kell hogy megoldjuk. A polgári iskola tanársága félszázadot meghaladó idő óta küzd a maga és iskolája léteért, azért, hogy *értelmesen dolgozó*, a szellemi proletárhadat nem növelő, szerényigényű, de magyar szívvel, s erős jellemmel harcoló polgárságot neveljen. Társadalmunknak ez a rétege csak lassan tudott felfergődni; a kispap, a kisiparos és kiskereskedő hiányos műveltséggel állt, és áll ma is még a nagy gazdasági versenyben, kifosztotta a megszervezett nagytőke. De kitartott, és nem ment el proletárnak, mint a nagyvárosok félrevezethető munkásnépe, mely még amazoknál is elhagyottabb volt, és áldozatul is esett a szélsőséges nemzetköziségnek. A Széchenyi-iskola nagy neveltje: Csengery érezte meg ezt a visszasorsot, ő tudta, hogy ezt a dolgozó réteget nagyobb tudással kell fölfegyverezni, mert rendkívül fontos a hazai közgazdasági élet egészséges elindulására és fejlődésére: az ő szellemi és gazdasági műveltségök. Fájdalom, hogy kevés irányítóelme vitte nálunk tovább, és előbbre a Széchenyi gazdaságpolitikai elvének alkalmazását az életben, s még kevesebben gondoltak arra, hogy az iskola maga is gyakorlati szellemével, mint hatalmas nevelő és előkészítő, vegye át a maga szerepét. A megalkotott polgári iskola magára maradt, időközben még azt is elvették tőle, amivel útnak indították. Az a fejlődési fok, amelyre ezek ellenére is el-

jutott, szinte az öntudatlanul magára ébredt, hivatását megsejtő kispolgári osztály hatalomnélküli, de azért szívós akarat-eredménye.

Amikor e futó áttekintéssel rámutatok a multra, teszem azért, hogy a jelent annál inkább megértsük s legalább nagyjából megvilágítva lássuk meg sorsunkat. Iskolánk sorsa egy a mi küzdelmes tanári pályánkkal. Mint iskola, nem a kiváltságos rendtől dédelgetett középiskolákból sarjadtunk ki, hanem a nemzeti hamupipőke sorsát élő népoktatás a mi természetes anyánk; mi a fölé épültünk, önálló szervezettel, úgy, ahogy a nemzet dolgozó rétegei művelődnek és kívánják a műveltséget. A mi iskolánk: gazdasági életünk legtermészetesebb mutatója. Amennyire ezen a téren fejlődünk: annyira ment előre a műveltség is a dolgozó polgárság életében. Hogy ennek a talpraálló csonka ország életében mekkora nagy jelentősége van, azt hangsúlyozni sem ezen a helyen, sem másutt, ahol céltudatos nemzetmentő munka folyik, fölösleges. De előbb azt mondtam, hogy iskola-típusunk nem sarjadt a dogmatikus középiskolákból (melynek természetes mérvű létszáma éppoly kívánatos feltétele a haladásnak, mint a kifejlesztett polgári iskola), s ahogy iskolánk nem onnan eredt, mi sem, ez iskola tanárai, mi sem származunk tőlük, hanem dajkáló édesanyánk az a magyar tanítóképző, melyet a hatalom birtokosai, minden modern igyekezete és magas színvonala ellenére is, még mindig keveselnek. E haladó tanítóképzők fölé épült, mint a legtermészetesebb pedagógiai intézmény, a mi főiskolánk, melynek neveltjei pompás szaktudásuk mellett a legjobban kinevelt pedagógusok, művészei kultúránk átszármaztatásának. De ez nálunk nem imponál, sem fent, sem lent, legkevésbé más kartársaink sorában, akiknek hangadó véleménye pedig nem jelentéktelen, elfoglalt erős pozíciójuknál fogva. Ezzel az elfogultsággal sokáig kell még szembeszállanunk, de meg kell küzdenünk, ám fegyverül csak a legnemesebb eszközöket ajánlhatom.

Ezek a fegyverek azonban a modern Magyarország fiainak fegyverei legyenek. Ne a szavak, hanem a gondolatok tömege, az eszmék megragadó világossága, az igazság nyugodt és tárgyilagos ereje, a tények meggyőző hódítása. Ne kapjunk soha a szólamos demagógián, mely annyira burjánzik a szépséges magyar Tempe-völgyekben, hanem kövessük a munkáló tervszerűség útját, a meg-gondolást, mely egész rendünket fölemelheti, úgyszólván máro-lholnapra. Revideálnunk kell időnként a célokat, az eszményeket, meg kell újra és újra állapítanunk az elérendő sorrendet, de nem-

csak ezt, hanem a küzdelem eszközeit, fegyvereit is. Más idők — más fegyverek. A harc sohasem szünetel, csak a véghezvitele változik az idők parancsa szerint. Úgy képzelem a mi nagy küzdelmünket, hogy nem gázolunk át semmin, nem kicsinyelünk semmi értéket, hanem öntudatos átgondolt építéssel, kitartó, meg-nem-alkuvással ott leszünk az élet eleven porondján, fejünkben a jól kiforrott és megállapodott célokkal, egységes világnézettel. Amikor egyik kezünk a nemzetnek épít *palotát*, a másik magunknak egy kicsi, de ízléses *kunyhót*, melyben családjainkkal kipihenhetjük a köz-harcok idegölő fáradságát. Ez nem önzés, nem, nem.

Tudom, hogy ez a kis kunyhó ma nincs meg, mi csak a palotát emeltük eddig önzetlen, tiszta lélekkel. De azért csak tovább is előre, az igazság bekövetkezendő ideje a legbizonyosabb. S mi erről a helyről nem akarunk félreállni addig, nem fogunk meghajolni, elcsüggedni, megijedni sem a felülről, sem az oldalról jövő bárminemű támadások előtt, csak egy, egyetlen egy támadás ingathatja meg szándékainkat: a közülünk, a fajtánkból jövő bizalmatlanság, megnemértés, vagy bárminemű kicsinyeskedés, mely céljaink becsületességében kételkednék. Abban a pillanatban meggyünk s átadjuk helyünket. Csak az a vezér győzhet, kinek céljait megértette hadserege, s mögötte áll, mint az ércfal.

Megvallom, kevesen vannak mellettünk, ellenünk van úgyszólván az egész világ. Az a társadalmi réteg, amelynek kifejező szimboluma iskolánk, ma nem domináló tényező; sem a divat, sem a meggondolás nincs mellette. De az a néhány ember, aki igaz hívünk, holnap táborra növekedhet. Úgy küzdjünk tehát, hogy akkorra, de minden percben is, készen legyünk céljainkkal, eszközeinkkel, melyek az erkölcsi és az anyagi érvényesülést előmozdíthatják. Kettőről van szó: a nemzeti műveltségről és mindennapi kenyerünkről, a palotáról és a kunyhóról.

Rendkívüli közgyűlési megnyitóból 1925. december 21.

A POLGÁRI ISKOLAI TANÁROK ISKOLÁJOK MEGÚJHODÁSÁT VÁRJÁK.

A polgári iskola az egészséges nemzeti demokratizmus alapvető intézménye. Ez az iskolatípus úgyszólván minden felsőbb támogatás nélkül, példátlan győzelemmel terjedt el, száma immár közel 430-ra emelkedett. Ennek az iskolának jelentőségét talán az iparosság sem ismeri annyira, mint újabban a fellendülő kisgazda-

társadalom vezetői, akik felkeresnek minket és tanácsot kérnek tőlünk, amióta iskoláink ügyével behatóbban foglalkozunk. Én az életből látom és szemlélem ennek az iskolának hatalmas előretörését, amely nemcsak szaporodni, hanem fejlődni is akar. Legutóbb tartott rendkívüli közgyűlésünkön behatóan foglalkoztunk a nyolcosztályú polgári iskola kérdésével. A részleteiben is megtárgyalt tervezet szerint ez az iskolatípus a már meglévő négy osztály fölé szervesen és gyakorlati szellemben épülne, elsősorban a fejlődő kiskisgazda-, iparos- és kereskedő-osztály gyermekei számára. *Nemzetgazdasági szempontból fontos ennek az iskolatípusnak a kifejlesztése, mert növendékei képesítésükénél fogva nem szaporítanák a szellemi proletárságot.* Ellenkezőleg, a munka produktív életmódját megismerve és megszeretve, a termelőosztály intelligenciáját növelnék. Egy ébredő és öntudatra törekvő munkásközéposztály társadalmi szükségszerűségét óhajtjuk a nyolcosztályú polgári iskolával kielégíteni. *Tanulóink nem kérnék az egyetemre való kvalifikálást, legfeljebb kisebb gyakorlati pályákra (posta, vasút stb.) és az egyévi önkéntességre számítanának.*

Törekvéseinket igazolják a hasonló típusú külföldi iskolák, amelyek főképpen azokban az államokban szaporodtak el, ahol fejlődő gazdasági élet van. A magyar középiskolák nagyszerű kiképzésben részesítik az egyetemre törekvő ifjúságot, de az élet gyakorlati követelményeivel szemben a klasszikus középiskolák érettségizettjei túlságosan arisztokratikus gondolkodásúak.

A nyolcosztályú polgári iskola felállítása különösebb akadályokba nem ütköznék, mert a polgári iskolai tanárképzés céljából mind a Pedagógiumban, mind az Erzsébet Főiskolában kitűnő tanári kar és kitűnő gyakorlóiskola áll rendelkezésére. A szellem itt komoly, elmélyedő és hivatásszeretetre nevelő, s ennek folytán tanítványaik a maguk művészetében mesterek, s talán éppen ez a szigorú szakképzés válik előnyükké a középiskolai kartársaikkal szemben, akiknek viszont tárgyi képesítésük nagyobb. A köz javát szolgáló, bölcs kormányzati intézkedés volna, ha megtalálnák ebben a kérdésben az okos, kiegyező középutat.

Figyelemmel kísérjük az elemi iskolának nyolcosztályra való kiegészítésére indított mozgalmat. A népoktatás kiterjesztése minden modern állam kultúrprogramjának különben legsarkalatosabb elve. Ez a kiterjesztés azonban természetes továbbfejlesztése legyen a meglévő, de előbb jól kiépítendő alapnak, mert nálunk az úgynevezett ismétlődő iskola csak papiroson lévő valami, az életben azonban nem valósult meg. Ha kultúrpolitikaink megtalál-

ják a módját, miképpen szervezzék meg a mai hat osztály folytatásaként a nyolcosztályú elemi iskolát, úgy, hogy egészséges, életrevaló intézményt alkossanak, csak hálával vesszük. De elsősorban az alapot kell sürgősen megjavítani és tökéletesíteni, hogy arra építhessünk, mert a továbbépítésnek ezeken az elmaradt helyeken volna nagy aktualitása.

A tanítói és tanári mozgalmak különben megokoltak, akár anyagi kérdések ügyében merülnek fel, akár a tanügyi élet tökéletesítéséért indulnak el. Az anyagi gondok, bár kis mértékben, de mégis elvonják a pedagógusokat az iskolától és a tanítványoktól. Arról a súlyos anyagi helyzetről, mely az összeomlás után az iskola embereit érte, alig lehet keserűség nélkül beszélni. Ma azonban javul a helyzet, de még mindig sok a kívánnivaló. Tudja ezt a kormányzat, de tudja a tanítóság, tanárság egyaránt, hogy küzdés nélkül nincs eredmény. Ezért szervezkedik, harcol és küzd. De vannak szellemi, erkölcsi érdekeink is, fontos tanügyi kérdések, amelyeket, mert az evolúció törvénye alá tartoznak, a folytonos tökéletesedés felé kell irányítani. Ilyen természetű, de nagyszabású mozgalomnak indul az 1927. évben megtartandó egyetemes tanügyi kongresszus, amely az ifjúságnak jobb és helyesebb nevelésével kultúránkat igyekszik gazdagítani.

Nyilatkozat a Nemzeti Ujságban 1926. január 27-én.

AZ ÚJ POLGÁRI ISKOLAI TÖRVÉNY.

Kihallgatáson volt az elnökség Klebelsberg miniszternél. A miniszter úr a készülő reformról tájékoztatott minket. Kijelentette, hogy a tanügyi közigazgatást egyszerűsíteni kívánja, és ezért négy kultúrtartományra osztja az országot, a négy egyetemi város székhelye szerint. Az új tartományokban intézik majd központilag az iskolák tanulmányi dolgait, egységes, egyetemesebb szempontok szerint, de úgy, hogy minden iskolafajnak meglegyen a maga külön osztálya. A polgári iskolai főigazgatóságok kérelmezett ügye a reformmal kapcsolatban nyer kívánatos megoldást. Egyébként külön *törvényben fog intézkedni* a polgári iskoláról. Tanárképzésünket is megreformálja, áttesz valamelyik vidéki egyetemre, s megszünteti az eddigi két tanárképzőt. A tervbevett nyolcosztályú népiskolákat csak olyan helyen állítja föl, ahol nincsen polgári iskola, de elhatározott szándéka, hogy minden ötezer lakosú helység kapjon polgári iskolát. Ez 100 új iskolát és 500 új tanárt jelent.

Ránk nézve ily nagyhorderejű kijelentés miniszter részéről még el nem hangzott. Az elnökség a kihallgatás után, a két főiskola tanári karának meghívására, szinte nyomban, még aznap közös megbeszélést tartott a budai Pedagógiumban, természetesen, az újszerű fordulathoz közeledő tanárképzésről. A két főiskola professzorai a polgári iskola szempontjából a jelenlegi tanárképzést tartják helyesebbnek. Szerintök ez a képzés: kipróbált, különleges viszonyok közt nevelődő tanárnemzedékkel tudja ellátni, a gyakorlati élet számára előkészítő polgári iskolákat. A főiskolák tudós tanárai közül többen elmondták, hogy milyennek látják jövőendő tanárjelöltjeink helyzetét az egyetemeken. Másodrendű szerep vár rájuk, mert nem lehetnek rendes egyetemi polgárok.

Meghallgattuk az aggodalmat hordó véleményeket, de állást se jobbra, se balra élesen nem foglaltunk, nem is tehetünk. Minket az egyesület eddigi határozatai irányítanak, ezek pedig a miniszter úr tervei felé hajlanak. Kijelentettem, hogy megfigyelő álláspontra helyezkedünk, érveket, tapasztalatokat gyűjtünk a végleges állásfoglalásra. Hangsúlyozom azonban már itt is, és mindenkor, hogy tanárjelöltjeink csak menjenek a szélesebb látkörű, tudományos világnézet megszerzéseért az egyetemre; a kínálkozó alkalmat tehát meg kell ragadnunk. Viszont a gyakorlati irányú képzést sem szabad elejteni s gondoskodni kell oly megoldásról, mely ezt is biztosítja, mert e nélkül veszedelembbe juthatna a polgári iskolai tanárképzés.

Választmányi ülés 1926. április 17.

A HÁZÜGYEK SIKERE.

Ünnepi érzést kelt bennem ez az első alkalom, midőn Szentkirályi-utcai székházunkban első egyesületi ülésünket tartjuk. Kérem az igazgatótanács t. tagjait, hogy mondjuk el a Nemzeti Hiszekegyet. (Megtörténik.) Az első szó, mely e falak közt részünkről elhangzott, legyen a nemzet jobb jövődjébe vetett rendíthetetlen hit és reménység fohásza. Hálánk mindazoké, akik e ház létrehozásában fáradozva küzdöttek. Szimbólum ez a ház: bátor arculatú falával, nemes ívelésű vonalaival. E nagyváros életének nem egészen néma és nem közönyös tanújele. Árassza reá a Mindenható segedelmét. Mindaz, ami benne történni fog, hozzon áldást a nemzetre, a magyar művelődésre és annak egyik jelentős kultúragazatára: a polgári iskolára.

Örömmel jelentem, hogy a *balatonfüredi üdülőház* újabb szerze-

ménnyel bővült : egy újabb házzal, mely közvetlen szomszédságában ezer négyszögletes telken fekszik. Itt a székház kérdése, ott az üdülőházé nyert megoldást. Azok közt, akik ebben érdemet szereztek, első a mi *Dulovits Árpádunk*, aki nagyvonalú munkásságával mindnyájunk hitét és lelkesedését éleszti. A házak megvétele hosszú küzdelem eredménye. Akik ebben közreműködtek : Reöthy Wladimir, Feltóthy László, Loschdorfer János, Békássy Sándor, Rákossy Zoltán, Mihalik Sándor, Lucza János, Molnár János, Mórocz Sándor, Végh Mihály megérdemlik a tanárság háláját.

Igazgatótanács, 1926. október 2.

A POLGÁRI ISKOLA A HALADÁS ELŐTERÉBEN.

Soha a polgári iskola ügye olyannyira előtérben nem állott, mint napjainkban, mikor a területi, gazdasági és erkölcsi összeroppanás után a trianoni Magyarország talpra igyekszik állani és megteremteni azt a szilárd támpontot, melyről a jövődjéért elindított harcát megvívhatja. Ennek a harcnak többé nem a nyers erő, a meztelen kard az egyedüli fegyvere, hanem az a felsőbb-séges műveltség, készség és erkölcsi bátorság, mely nélkül nem születhetik meg ma az erős nemzeti érzés, a helyesen látó és ítélő szem, az összetartó erő, azok a láthatatlan, de elszakíthatatlan belső tényezők, melyek által valóban győzedelmessé válik az erős kar és a kard.

Mint az egyesület elnöke, az utóbbi hónapokban megfordultam egypár olyan vidéki, különösen alföldi helyen, ahol a polgári iskola gyökeret vert, vagy igyekszik verni. Megfigyeltem a nép értelmesebb elemeit, akik inkább ösztönszerűen érzik, mint tudják a polgári iskola rendeltetését és mondhatom, hogy bizonyos felemelő érzéssel hatott rám ez a tény, aki a polgári iskola kérdését illetőleg intelligenciánkban annyiszor csalódtam. Ez az évszázadokon át magára hagyott paraszti osztály, mely a proletáruralomnak legtöbb véráldozattal állott ellen, s amelyben nincs az ú. n. szóhazafiság, de van, fájdalom, bizonyos bizalmatlanság minden úrisággal szemben, ami, valljuk be, nem is egészen megokolatlan dolog. Bizalmatlan még az iskolával szemben is, mert hisz egy-egy paraszt fia, a középiskolát elvégezve, nem egyszer szégyenkezve fordult el tőlök és volt rá eset, hogy a szülejét is szégyenelve, megtagadta. Én az ő hibájokba nem akarok esni, s ezért nem az elzárkózásra törekvő középiskolát okolom, hanem

azt a felsőbb kormányzatot, mely ezt a fajtánkban élő úrhatnám szellemet istápolta akkor, mikor a maga nagytömegű, műveltséget szomjazó népe számára nem alkotott olyan népszerű iskolát, eleget és kiépítettet, mely iskolatípus a termelő pálya embereit készíti elő dolgos hivatásukra, mely nem viszi el őket földjüktől és műhelyüktől messze, szüleik egyszerű, de nemes lelkivilágától sem távolra, hanem ösztökéli őket majdan arra, hogy azt a földet és műhelyt jobbra, azt a szülői házat szebbé és még nemesebbé tegyék.

Kell-e mondanom, hogy ez az iskolatípus a polgári iskola, az az árva hamupipőke, amelyet én oly nagy igyekezettel szerettem volna kultúránk mai nagynevű vezérével: Klebelsberg gróffal adoptáltatni, s aki erre, meg kell mondanom, nemes hajlandóságot is érez, de a szomorú viszonyok, valamint tanácsadó szervei folytán az iskolának inkább csak számbeli szaporítását, mint elmélyítését tűzte ki céljául, reméljük: csak egyelőre. A még meg nem művelt, nyers Alföldön élő paraszti ember (kinek paraszti mivoltát, elnevezését oly nemes értelemben hangoztatom mint például a hollandus vagy dán parasztét, aki ezt a nevet büszkén vallja a magáénak), érzi már az ő továbbképző-iskolájának nagy horderejét, közeledik feléje, sőt hozza áldozatát is érte.

A kultuszminiszter törvényjavaslatához a megokolása kiegészítéséül egy térképet is mellékel, melyen a polgári iskolák fekvése van kitüntetve. Sűrű pontozat ez a csonka ország térképén, négyszáz polgári iskola létét hirdeti, szerintem a legnagyobb csapások egyikét: Trianon ellen. De a legsűrűbb pontozás az Alföldön van, itt épül és épült a legújabb időben a legtöbb polgári iskola — elmaradt parasztságunk megművelésére. Nagyjelentőségű valami ez, hiszen a világháború előtti korszakban kormányaink elhanyagolták az Alföld ügyét általában.

Az új korszakot, mely a nagy Magyarország felé való utat egyengeti, első és legbiztosabb tényeként, íme, a polgári iskolák szinte rohamos fölállítása mutatja. És legyünk boldogok, nyomorgó, küzdő pályatársaim, hogy a virradat első sugara a ti szenvedő orcátokra veti glóriás fényét. Ne csüggedjete, amint az ország kiépítéséhez lassanként lerakjuk az első köveket, azonképpen a mi jobb sorsunknak is el kell jönnie. Ebben én rendületlenül hiszek, mert ez a nemzet becsületkérdése.

A számban szaporodó polgári iskolák azonban még nem jelentik a nagyszerű iskolatípus teljes felvirágzását. Ezt már Csenyery Antal és Eötvös József is érezték és tudták, mikor hat osz-

tályúvá tették az akkori idők szerényebb műveltségi szükségleteinek megfelelően ez iskolafajt, melyet a benyújtott törvényjavaslatban ma a nyolc osztályig kellett volna már kiépíteni. Nem történt meg, az egyesület minden megfeszített törekvésének ellenére sem. Évtizedekre menő harcunkban buktunk el e kérdéssel. Közel ötezer státusbeli embernek a fájdalma ez, csalatkozott reménye sok-sok szülőnek s a magyar műveltségügy néhány kiváló lelkes harcosának is.

Az az ügy, amivel az egyesület a polgári iskolát szolgálja, jelentőségében rendkívül megnövekedett, többé nemcsak a státus tagjainak ügye, hanem az ország jövődjének egyik hatalmas záloga. Ezt szolgálni csak jól szabad, s ebben döntsünk valamennyien!

Közyűlési megnyitó 1926. június 20.

A KÉSZÜLŐ TÖRVÉNYJAVASLAT.

A polgári iskolák ujjaszervezése ügyében most egy hatalmas törvénytervezetnek kellett volna a nemzetgyűlés elé mennie. Fájdalom, hogy azok a körülmények, melyek megbénították a csonka ország erejét, nem engedik, hogy ez a javaslat oly nagyarányú legyen, mint aminőt a dolgozó polgárság zöme, valamint a számra nézve második nagy oktató-státus megérdemelt volna. Nem az a törvényjavaslat ez, mely kielégítette volna a nemzet kultúrkíválmait s a mi eszményeinket is. Ezeket az eszményeket nem mi találtuk ki, úgy vettük át a nemzet nagyjaitól, akik a polgári iskolát megteremtették. A törvényjavaslat azonban még a képviselőházi tárgyalás előtt van. Ne szűnjünk meg tehát agitáló szavunkkal felkeresni képviselőinket, akik a tervezetet tárgyalni fogják. Erre a bevezető sorok is adnak szinte biztatást, hogy ez csak kezdet, mely folytatódni fog. De ne felejtjük el azt sem, hogy a tanárképzés szabályzata is most készül a minisztériumban. Eddigi álláspontunk, amit a multkori közgyűlés elfogadott, az volt, hogy a mostani két főiskola hároméves folyama négyre emeltessék fel. A miniszter úr azonban a képzést az egyetemre óhajtja áttenni. Hálásan gondolunk ezért reá, ő nem csupán nagyobb belső értékeket, de nagyobb társadalmi tekintélyt is akar adni nekünk. Megkérdeztük köreinket, s azok útján a tagokat, nyilatkozzanak: mely álláspontot akarják. A válasz megjött, a tagok igen nagy többsége az egyetemi képzés mellett nyilatkozott. Ezt mi parancsnak vesszük, s további eljárásunkat ez fogja irányítani, de úgy,

hogy az életben bevált régi értékeket (az elmélyített pedagógiai képzést, a gyakorlati szellemet stb.) megmentsük, s az új intézményben is érvényesítsük. A törvényjavaslat biztatást ad a jövőt illetőleg, a benne jelentkező új értékeknél fogva. Megállapítom azonban, hogy a javaslat megalkotása körül elmúlhatatlan érdeme van egy férfinak, amit nemcsak mi, de az ország is tud: s ez *Dulovits Árpád*, aki, ha nem is tudta a státus törekvéseit teljesen megvalósítani, a megokolásban annál inkább elismeri a tanárság évtizedes kultúrmunkája letagadhatatlan érdemeit.

Elnöki nyilatkozat az 1926. évi jún. 20-iki közgyűlésen.

AZ A BIZONYOS KULTÚRA ÉS A POLGÁRI ISKOLA.

A «Magyarság»-nak, b. lapjuknak folyó évi 151. számában *Potemkin-kultúrpolitika felé* című vezércikkben vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre bírálja Klebelsberg miniszter politikáját, s több kifogást emelve, a polgári iskolákra is kiterjeszkedik. Azt mondja egy helyütt, hogy míg a testnevelés szörnyű elhanyagoltságban sínylődik, «a polgári iskolák építkezésére a felhatalmazási törvény 29 milliárdnyi beruházási összeget juttatott». Más helyütt meg ezt írja: «De e szörnyű aránytalanságra maga a kultuszminiszter úr teszi fel a koronát, említett vezércikkében, ahol bejelenti, hogy a polgári iskolák építkezéseire költségvetésen kívül tízmillió aranykorona áll rendelkezésre, ami nem kevesebb, mint 145 milliárd papírkoronával egyenlő. Hogyan lehetséges ilyen horribilis összeget már jóelőre biztosítani egyetlen középiskolátípusnak, és éppen annak, amelyet maga a miniszter is csak átmenetnek tekint a kötelező nyolcosztályos népiskola felé».

Amily örömmel olvastam lapjukban mindenkor a nemzeti kultúra iránti őszinte szeretetet és megértést, épp oly lehangolóan hatott rám, hogy éppen a tisztelt cikkíró, aki a kultúra egyik meggyőződéses harcosa, a polgári iskola sorsát oly kevésre becsüli, tán épp azért, mert lényegében nem ismeri.

Nem akarom itt hosszasan fejtegetni, hogy a polgári iskola, mely keserves 58 évi küzdelem után, a megalázás, meg nem értés egész kálváriáját elszenvedve, most jutna egy kis lélekzethez, egy kis megerősödéshez, és ime, akad lelkes magyar ember, aki ezt a föllélekzést meg akarja tőle vonni. Sehogy se látom ezt az ellen-szenvet megokoltnak, hiszen a polgári iskola Európaszerte óriás fejlődésen és átalakuláson megy át, úgyszólván napról napra.

Annak a hatalmas területnek, mely a népoktatás és az egyetemek előiskolái között fennáll, oly hivatásszerű betöltője a gyakorlati szellemű és jeles felkészültségű polgári iskola, amit nem nélkülözhet egyetlen egy nemzet sem, mely a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem öntudatos, dolgozó, nemesebb gondolkozású egyedeit föl akarja nevelni.

Polgári iskolánk évtizedeken át küzdött a lét- s nemléttel, de elhagyatottságában is felvirágzott, növekedett, mert kellett a magyar középosztály dolgozó, gazdasági tagozatának, mely a gyakorlati életet tűzte ki nevelő célul az iskolában. Már az 1868 : 38. tc. köteletségévé teszi az 5000 lakosú községeknek, hogy polgári iskolát állítsanak. Szó sincs róla, hogy megtették volna. A háború azonban fölébresztette alvó népünket; a trianoni csapás öntudatra serkentette, s a nagyobb községek egymásután kérték és kérik a minisztériumot, hogy segítse őket ahhoz a polgári iskolához, mely fiaikból olyan művelt ifjakat és leányokat nevel, akik tovább is ott maradnak velük, nem szakadnak el tőlük, hanem kisebb-nagyobb gazdaságukat, műhelyüket, boltjukat a szerzett tudással és műveltséggel, a kor viszonyainak megfelelően, előbbre viszik, fölvirágoztatják. Annak a bizonyos többtermelésnek, ime, az egészséges alapja így és itt indul meg.

Egyesületünk kezdettől fogva felismerte az iskola nagyszerű hivatását, s mindenben és mindenütt támogatta ezt az ébredező, egészséges törekvést, de észrevette ezt a kultuszminisztérium is, és a polgári iskola létének *hatodik évtizedében* megtörtént a csoda, a kultuszminiszter úr a polgári iskolát nagybecsű figyelmére méltatta. A csonka országnak ma már 400-nál több polgári iskolája van, a községek megható szeretettel és tőlük telhető áldozatkészséggel kérik és fogadják. Csupán az utóbbi két év alatt 80 keletkezett. Igen ám, de milyen küzdelmes viszonyok közepette : se helyiség, se felszerelés! Egyik-másik düledező sötét viskóban, vagy szétszórtan (ahány osztály : annyi házban elhelyezve) végzi terhes feladatát. Ezen akart segíteni a miniszter úr, aki ezzel bizony egy fejlődő, életképes iskolatípust virágoztat majd fel, olyat, amelyet kérnek, akarnak, s mely a nemzetnek igazán hasznára is van.

Ki kell jelentenünk azt is, hogy a miniszter úr, legjobb tudomásunk szerint, nem akarja a polgári iskolát átmenetnek tekinteni a nyolcosztályú népiskola felé. Ezt ő többször is megmondta előttünk, és tiltakozott minden ilyen beállítás ellen. Egy alkalommal, mikor küldöttségileg fölkerestük, kijelentette, hogy *a polgári*

iskolát akarja tenni a magyar oktatásügy gerincévé. Öncélú iskolának tekinti, melyet kifejleszteni akar, nemcsak számban, hanem mélységben is, amint erre a benyújtott polgári iskolai törvényjavaslat célzó is. Ha nem így gondolkoznék, szemben találná magát a magyar közvélemény egy jelentős nagy részével és velünk: az négyezer polgári iskolai tanárral, akik hat évtizeden át szinte egészen magunkra hagyatva, vívtuk meg a polgári iskola sorsát. Ez az iskola, mondhatnók, igazán a *mi* iskolánk.

Szükségesnek tartottam ezt a pár sort itt megírni, hogy a közvéleményben e cikk nyomán netalán támadó ellenszenves hangulatot a polgári iskola ellen: eloszlassam, épp e nagyrabecsült lap hasábjain, mely a polgári iskola ügyét, tanárainak sorsát oly igen szíven viselte mindenkor.

Ha valamit kapunk: hatvan év küzdelmének a sikere volna ez, olyan, mint a fellendülő tanyai iskolaké. Az elhagyatott Alföld kéri legfőképpen a polgári iskolát is. Az Alföld erkölcsi, szellemi és gazdasági talpraállításának az ügye ez. Nagy nemzeti ügy — és éppen *most, most!*

Úgyis marad még sok pótolni való hiány. Ott van a lakásnyomorral, a nehéz megélhetési viszonyokkal küzdő szegény tanárság, melynek nagy tömege a X. és IX. fizetési osztály szűkös kis kenyerén éldegél, de a szívében azért valósággal apostoli érzést hordva, soha el nem csüggedett. Ezt én bátran és büszkén állíthatom, aki megfordultam a vidék nem egy ilyen küzdelmes pontján, ahol aggódó szívem mindig fölemelő érzéssel telt meg. Ne bántuk, uraim, ezt a hamupipőke-sorsát élő polgári iskolát, köteletket tudnék írni a védelmére. Aki ma kivenné a magyar iskola-típusok sorából, kultúránk legnagyobb barbára lenne.

Nyilatkozat a Magyarságban 1926. július 11-én.

KLEBELSBERG GRÓF ÉS A POLGÁRI ISKOLA.

Klebelsberg Kuno gróf kultuszminiszter úr elhatározott szándéka, hogy megcsonkított hazánk kultúráját fejlessze és magasra emelje. A kultúrfölény jelszavát mindenki ajkán hordja, de valódi lényegéről, úgylátszik, a kultuszminiszter úrnak van a leg-helyesebb fogalma. Nagy áldás ez az országra nézve, mert a miniszter úr a legaktívabb emberek egyike.

Ki gondolta volna csak egypár évvel ezelőtt is, hogy 1926. október 17-én Hortobágyon, a Nagyerdő közepén Európa leg-

modernebb klinikai telepének zárókövét helyezik el. Ki gondolta volna, hogy szinte egy csapással megoldódik a tanyai iskolázás kérdése és Magyarország eszes, de műveletlen parasztsága ily gyorstempójú úton fog hozzájuthatni a nemzeti kultúra embermentő kincseihez! Mikor a kegyelmes úrnak (szerény, de őszinte tisztelőjeként) egy találkozásunk alkalmával e tettehez gratuláltam, elgondolkozott s vállamra téve a kezét, így szólt:

— Tudja, mit akarok most csinálni? Meg akarom reformálni a polgári iskolát, úgy, hogy az ország is, maguk is meg legyenek vele elégedve. Csak még a pénzem nincs meg hozzá.

— Kegyelmes uram, — szóltam ragyogó arccal a félszázad óta nyomorgó és elhagyatott polgári iskola nevében — szerezze meg valahogy azt a pénzt, a Csengery és Eötvös képe mellé a maga képét fogjuk harmadiknak a szívünkbe zární. Fejlett, jó polgári iskolára, mint egy falat kenyérre, oly szüksége van a gyakorlati gondolkozást annyira nélkülöző országunk népének.

A miniszter úr erre így szólt:

— Mindjárt meg fogja hallani a tervezetemet, melyet itt előadok. Ebben az ön óhajára is lesz feleletem.

Ez a mult esztendő őszén történt, a Közoktatási Tanács ama nevezetes ünnepi ülése előtt, amikor a tanügyi kerületekről szóló nagyszabású tervezetét adta ott elő, amelyben a polgári iskolának méltó elhelyezését is kijelölte a középfokú iskolák sorában.

És a kultuszminiszter úr azóta immár a rendezetlen polgári iskola kérdése felé is fordította figyelmét, s abból a bizonyos pénzből már milliárdokat szerzett meg.

Az első nagy örömet keltő elhatározása a polgári iskolai tanárképzésnek az egyetemre való helyezése. Régi vágya ez státusunknak, de az első pillanat után némi aggodalom lepte meg szívünket, az eddigi két főiskola nagyszerű gyakorlati és pedagógiai képzését kezdtük féltetni, mely újabbi formájában éppen Imre Sándornak nagyrabecsült nevéhez fűződik. Ám a tanárságnak hozzánk érkezett egyhangú helyeslése bátorítóan hatott ránk, s igazuk volt. A miniszter úr csakhamar eloszlatta aggodalmunkat, a tanárképzést legújabb terve szerint a szegedi egyetemre teszi át, ahol nagyszerű szemináriumokat, gyakorló iskolát és főiskolai diákokthont létesít, hogy a polgári iskolai tanárság jövő nemzedéke a régi intézmény jóságával s az új intézmény magas színvonalára presztízsével lépjen ki az életbe, s valósítsa meg a polgári iskola Csengery-szabta képét a maga teljes fényében.

A státusnak azonban a tanárképzés ügyében egy régebbi

óhajtása az első intézkedések során nem vétetett figyelembe, s ez *a főiskolai jellegnek megfelelő négy évi képzés*. A tudásban és a gyakorlati pedagógiai művészetben teljesen megállapodott, friss tanár-nemzedékre van szüksége az országnak, akik a kevésbbé művelt kisebb városokban és községekben sem fognak megszürkülni és ellaposodni, hanem a magukkal hozott tudományos hit erejével hatni és felvilágosítani, szóval: biztosítani a kultúrfölény igazi tartalmát. Így gondoltuk mi, amikor kértük ezt, s íme, a kultuszminister úr megértette törekvésünket s örömmel közlöm a státussal szándékát, mely szerint *a polgári iskolai tanárképzés négy évi tartamú lesz*.

Szinte fölöslegesnek látszik rámutatni arra, hogy a tanügyi kerület központjába helyezett egyetemek ezzel hatásukat mennyire megnövelhetik. A nagyszabású tanügyi koncepció, íme, kezd már mutatkozni!

De a miniszter úr az életben jól bevált polgári iskolákkal bőségesen be akarja hálózni az országot, főképpen az Alföldet. Ezért szerzett milliárdokat iskolaépítésre, felszerelésre, s országsszerte már emelkedni kezd itt is, ott is egy-egy mintaszerű polgári iskolai épület, s külsejében és belsejében egyaránt hirdeti a soha meg nem alkuvó ország életerejét. A belső élet szakszerűségének biztosítására pedig törvényjavaslatot nyújt be, főkép a polgári iskolai felügyeletnek megoldására. Igaz, hogy ez a javaslat csak átmeneti, s az iskola kiépítésében, midőn az V—VI. osztályt megszünteti, esést mutat, de ez csak ideig-óráig való dolog, a polgári iskola nagy törvénye tulajdonképpen most van kiforróban az ő elméjében.

Mind a négyezren összefogunk, s egységesen, mint az ércfal, állunk melléje és a mi embereink mellé, hogy félévszázadon át nyomorgó státusunk és iskolatípusunk végre elérje jussát. Ott leszünk a miniszter úr mellett szívvel és azzal az őszinte tisztelettel, amely azoknak kijár, akik az igazságért harcoltak.

Közlöny, 1926. november.

ELNÖKI MEGNYITÓ.

(Balatonfüred, 1927. június 7-én.)

Tisztelt Közgyűlés! Ünnepi érzéstől áthatva nyitom meg egyesületünk közgyűlését itt, a magyar tenger partján, az ősrégi Balatonfüreden.

Eljöttünk ide, a búbajos Tempe-völgy vidékére, ahol a Kisfaludy Sándor ébresztő szelleme ragyogja be a természetadta

szépségeket, ahol Jókai halhatatlan génusza ittasodott meg e partok felejthetetlen mosolyától, ahol a magyar asszonyok csalógánya: Blaha Lujza szívta lelkébe e zengő táj arany-hangjait, ahol Lóczy Lajos, a Balaton nagy tudósa hamvában is őrködik szülőtte-földjének isteni remekén. S akik eljöttek ide: mind e nagyok s általában a magyar nagyok géniuszának szerény, de lélekben ihletett munkásai vagyunk, polgári iskolai tanárok, kik az új életre induló magyarság céltudatos, munkás polgárait vagyunk hivatva kiművelni.

A milliók derűs, piros pünkösdje sugározza be sokat küzdő, sokszor elfáradó, de mindig lankadatlan magyar szívünket! Hisz nekünk is van pünkösdünk, az új polgári iskolai törvény átadása az életnek. Hat keserves deceniumnak, ezer csalódásnak, de kitartó küzdelemnek nagy eredménye ez, mely előtt meg kell állnunk... Emlékezetes dolgok történtek. A polgári iskolát ezentúl kebelbeli intézmény s kebelbeli emberek irányítják és felügyelik; önállóságának e külső megnyilvánulása is egészségesebb belső szellemet fog teremteni. A polgári iskolai tanárképzés az egyetemmel kapcsolatos, színvonalas négyévfolyamú intézmény lesz, tanítványai pedig valamely jónevű egyetem tudásának megsokasodott terjesztői és népszerűsítői. A polgári iskolai tanár fegyelmi ügyét ezentúl pártatlan, független fegyelmi bíróság fogja megítélni, éppúgy, mint többi középfokú kartársaiét, ami nagy megnyugvást fog kelteni a jellemképzésre hivatott tanári lélekben. Ez a három nagy horderejű rendelkezés kiragadja a polgári iskolát és embereit az eddigi kétséges helyzetből, világosan megszabja a Csengery-alkotta irányt, a népoktatás fölé emelendő gyakorlatias középfokú jelleget ama társadalmi rétegek számára, akik nem akarnak az egyetemre menni, de a népiskolai műveltségen felül: a gyakorlati élet számára szükséges középfokú nemzeti műveltséget is kívánják megszerezni.

Adassék tisztelet és hála e helyről mindazoknak, akik előhaladásunk megvalósításán fáradoztak és szembeszálltak minden kislelkű ellenáramlattal. Adassék elsősorban a törvényalkotó kultuszminiszter úrnak, Klebelsberg Kuno grófnak, aki nagynevű elődéhez, a halhatatlan Eötvöshöz méltó államférfiúnak bizonyult ez alkotásával is, másodsorban legközelebbi tanácsadójának: Dulovits Árpádnak, aki megérezte a polgári iskola nagy, nemzetfenntartó hivatását, s törhetetlen akarattal küzdött és küzd érdekeiért tovább is. Sokan vannak még: a kultuszminisztérium kiváló tisztviselői, képviselők, egyetemi tanárok, akik szintén közreműködtek

a törvény megalkotásán. Mint minden nehezen kivívott intézményen: ezen is ott lebeg a százezrek hálája, tanároké, szülőké, tanulóké, s a hálaérzet átfinomul áldássá, melyből egy jogtalanul megtiport, de össze nem törött nemzet üdve fog fakadni.

De adassék tisztelet és hála azoknak is, akik az egyesület keretén belül és kívül: tollal, szóval és tettel küzdöttek a polgári iskola igazáért, s akiknek törhetetlen magasztos szelleme nekünk példaadó szent hagyatékunk, útmutatás, hogyan kell lankadatlanul élni a közért. Nem lehet ma a Kovács János doktorok, Gööz József doktorok, Lád Károlyok, Kozma Gyulák, Király Károlyok, Volenszky Gyulák, Győri Vilmosok, Mezey Lászlók emberi erőt szinte meghaladó, szinte eszmévé finomult munkássága előtt elmennünk másképp, mint a siker zászlajának tiszteletadó meghajtásával.

A szép magyar törvény tehát elindul életútjára, s mi, legközvetlenebb katonái, hűséges, soha meg nem tántorodó testőrei, forró kívánságokkal, nagy elszánásokkal eltelve indulunk meg égisze alatt az örök honfoglalásra, mely itt ezer év óta minden területen egyre folyik. Mi tudjuk, hogy e törvénynek milyen fényei vannak, mi érezzük alkotó, teremtető belsőségeit, amik nekünk erőtadó, láthatatlan energiaszálaik lesznek; mi hisszük, hogy ez a törvény forrása lesz még azoknak a javaknak is, amelyek ma benne kodifikálva ugyan nincsenek, de kitetszenek, mint az egészséges testből a halhatatlan szép lélek és ezek: — ahogy már említettem is fennebb — a kívánatos helyeken a nyolc osztályig való kiépítés, valamint a tanári pálya belsőségeesebb, meghittebb, szentebb érvényesítése végett: az anyagi javak méltó kiszabása.

Nagyrabecsült, büszke talizmánunk légy, te új törvény, egy törhetetlen harcot vívó nép életerős alkotása; légy részese a szükségyszerű fejlődésnek, szüntelen tökéletesedésnek, mint aminők mi is akarunk lenni: elmaradhatatlan testőreid. Fejlődj, tökéletesedj a veritékkel dolgozó magyar középosztály, a feltörekvő egészséges eszű és hitű kispolgárok ezreinek boldog felvirágoztatására!

Tisztelt Közgyűlés!

Tán ünnepesebb is hangom és szavam az ilyen évi közgyűlések szokott megnyitójánál, de úgy érzem, hogy nem kell leszállnom e magasabb polcra, örülünk egyszer már mi is, akiknek hatvan éves létünk ellenére egyszer sem adatott alkalom szívből ünnepelni. S a fentiekén kívül elmondhatjuk beszámolósképpen egyesületünkéről, hogy benne — minden frázis nélkül — valóban erő rejlik. Semmi széthúzásnak legkisebb jele sem bénította meg

egyesületi életünket, a legkisebb és legnagyobb tag egyforma buzgósággal teljesíti kötelességét, ha mást nem tehet, megfizeti tagdíját; még a havi 80 pengős szegény kis ideiglenes tagtársaink fillérei is itt ragyognak a köznek áldott oltárán.

De nem folytatom. E pillanatban mintha ott künn megkondulna a Tihanyi-bérctető harangja, mely átrezeg a kitárult Balaton hullámain, át a Dunán, Dráván, át a trianoni papiros-határon, és betölti itt is, ott is a szívek legrejtettebb üregét. Vagy tán nem is harangszó ez, a magyar tanárok meleg, érces szava ez, mely tovagyűrűzik az érzések lángoló magyar tengerén, mert minden magyar iskola egy-egy Tihanyi-bérctető.

Ebben a tudatban nyitom meg az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület ez évi közgyűlését Balatonfüreden, s köszöntöm az igen tisztelt tagokat és vendégeket egyetemlegesen, szeretettel és tisztelettel.

Közlöny, 31. évf. 10. szám.

A BALATONFÜREDI ÜDÜLŐHÁZ AVATÁSÁN.

Az élet harcai közt, melyeket az *anyagi* jelzővel különböztetünk meg a más küzdelmektől, a kenyérért való hadakozásunk nemcsak a legnagyobb, de lehet a legrokonszenvesebb is, mert hisz élnünk kell, családunkat s önmagunkat el kell tartanunk. Ám ezt a harcot se szabad megértés nélkül, szív és lélek hiányával irányítani és megvívni. A mi egyesületünk szociális altruisztikus szelleme vezetett és vezet minket, mikor anyagi sorsunkért, egyesületünk anyagi felvirágoztatásáért állunk a küzdő síkra. Évtizedes mozgalom eredménye a Tanárok Háza, valamint ez a balatonfüredi üdülőház. Annyiszor állott már ez is, az is, de folyton összeomladozott, mert csak az elképzelés, a vágyakozás házai voltak, szépek, tökéletesek, pompás paloták, de csak *légvárák*. S egyszerre jött Valaki, aki beállt harcaink legeslegközepébe, aki erejét, hatalmát felajánlotta nekünk. Oh, hölgyeim, uraim, még többet is tett: nekünk adta egész szívét és lelkét, s ezzel a legnagyobb földi hatalommal vezérkedett előttünk. És csoda történt, mint a legendákban. Egy szív összeforrasztotta a vágyak százát, a rideg téglák ezerét s fölépült házunk és itt áll szemünk előtt, sorrendben már a második: az *üdülőház*, a gyönyörű Balaton partján, a világ egyik legszebb pontján.

A mi házépítőnk előkelő hivatalnok, miniszteri tanácsos a mi minisztériumunkban, de nemcsak a rovatok kérlelhetetlen rendbe-

tartója, hanem emberi kiválóság, a tanári sors ismerője és megértője, vezetése alatt levő munkatársainak édesapja, az ügyek igaz mestere. Nem akkor örül, mikor a nála járók, a jogos kérelmezők százait néhány udvarias frázissal, ígérettel elbocsájthatja, hanem amikor valóban megoldhat, megalkothat valamit, amikor jót tehet. A tetteknek ezt a kiváló emberét, akit mindenki ebben az értelemben ismer, e mai avató ünnepen tán nem is kell megneveznem. Íme, egy emberként tört föl az önök lelkes ajkairól, forró éljenek közepette a *Dulovits Árpád* szeretett, nagyrabecsült neve. Reá gondolunk hálával ma és mindenkor ezután, mert nélküle nem épült volna fel egyhamar képzeletünk szépséges kőhajléka. S a tettek igaz emberével szemben úgy akartuk leróni hálánkat, hogy ércbe öntettük portréját, a balatoni partok szent kövéből faragtattuk ki oszlopát s ide állítottuk szép kertünk közepébe. A nemes tettekért tettel, ezzel a cselekedettel akartuk hálánkat kifejezni. Nem akar ez az emlékoszlop s ez az ércfő egyebet mondani itt, mint azt, hogy Dulovits Árpád volt az a férfi, aki megértette a polgári iskolai tanárság vágyát, törekvését, aki felkarolta ügyeiket, megsajnálván őket, akik annyi megértetlen küzdelmet vívtak meg a sorssal, hosszú évtizedeken át. Legyen ez a ház álmaink szimbóluma, így öltönn testet minden törekvésünk! Ezzel a szívből jövő kívánsággal avatom ma s megnyitottnak jelentem ki a balatonfüredi üdülőházat! Szálljon rá a Gondviselő Isten áldása.

Avatóbeszéd, 1927. június 7-én.

BIZALOMMAL, ELŐRE!

A hatvanesztendőös polgári iskola meg nem érdemelt hányódása: szinte zálog arra nézve, hogy tisztes szép jövő vár reá. Rendeltetése, kijelölt hivatása a legszebb: kiművelni azt a dolgozó, gazdasági népréteget, mely az anyagi többtermelésnek kíván győzedelmes katonája lenni. A dolgozó Széchenyi az alkotó, szervező munka mezejére akarta terelni és terelte is a nemzetet, amennyiben ezt a primitív műveltségi viszonyok akkor megengedték; épp azért hangoztatta a *kiművelt emberfők* szaporítását; szuggerálta, hogy kapaszkodjék az ország, az állam: a kultúra haladó szekerébe. Ezért volt ellenzője minden oktalan maradiságnak, ezért pellengérezte ki a hibákat s nem átalotta odadobni az örök igazságért még a népszerűséget sem, melyre pedig országunkban az érvényesüléshez oly feleslegesen nagy szükség van. Soha iskola-

típus a modern és gyakorlati, az *önerőre* támaszkodó Széchenyi eszmévilágát jobban nem szolgálta és nem fogja szolgálni, mint a jól, egészségesen megszervezett és kifejlesztett polgári iskola.

Ez az iskola modern, mert a községiesedésnek, az emelkedő városiasodásnak neveli tevékenyen munkás tanulóit, akiket nemcsak a nyers izom, hanem az elme fénye is vezet a technika vívmányainak fölismerésére és felhasználásában. Gyakorlati ez az iskola, mert munkáltató szellemével az alkotó életet tartja szem előtt, a munkás életkörülményeknek okszerű meglátását, megértését és felhasználását; mert nem a szellemi proletárságot akarja növelni, hanem a szántóvetőt, az iparost, a kereskedőt, a technika munkását, a törpebirtok felvirágoztatóját akarja felruházni azzal a szellemi és erkölcsi fénnel, mely szükséges ahhoz, hogy a nemzet gazdasági emberrétege ne süllyedjen le a balkáni népek műveletlen s labilis erkölcsű parasztságának színvonalára. Meg kell mentenünk a dolgozó középosztályt nemcsak a gazdasági élet felvirágoztatásáért, hanem azért is, hogy műveltségével képes legyen megérteni a szociális eszmékből azt, ami áldást és jólétet jelenthet az emberiségre, s tudatosan el tudja vetni azt, ami az ú. n. szocializmusban bódító mákony, önző emberbolondítás.

Örvendetesen konstátálom, hogy a mai kultúrkormányzat a hivatás magaslatáról nézi és intézi a polgári iskola sorsát. Az anyagi ügyek rendezésének nagyszabású kezdetével arra az útra lépett, mely hivatva van mindenki számára a méltó megélhetést biztosítani, és ha még szűkös is ez a kenyér, az út jó, tovább kell rajta a boldogulásért munkálkodnunk, azzal a közös erővel és kitartással, mely az egyedüli célravezető eszköz számunkra. Az anyagiakkal párhuzamosan az erkölcsi és szellemi törekvéseinket is méltatja a kormányzat. Pozitív tudomásunk és ígéretünk van rá, hogy az 1927 : 12. tc. 9. pontja a megvalósulás stádiumában van. A szegedi egyetemmel kapcsolatos négyéves tanárképző és a polgári iskolai főigazgatóságok, valamint önálló fegyelmi szabályzatunk tervezete már készen van a minisztériumban s a végső simítások előtt áll. Az egyesület éber figyelemmel kíséri e nagyszabású dolgok kialakulását, melyek a 60. esztendő ünnepiességét a legméltóbban hivatottak megadni. A vezető tényezőket és az előadókat gyakorta felkeressük s igyekezünk őket törekvéseink számára megnyerni. Közoktatási minisztériumunk ma egy impozáns nagy szellemi kohó, melyben a nemzet legnagyobb kultúrérdekei forrnak, s e kultúrérdekek sorában a polgári iskola ügye nem az utolsó. En a Széchenyi csodás eszményeinek föltámadását látom ott, s

őszintén ki kell jelentenem, hogy az öreg Hold-utcai palota barnult falai ma a megújuló nemzeti kultúrának fölvirágzását rejtik magukban. Az a neonacionalizmus, amit a mi nagynevű szellemi vezérünk hirdet, e falak közül indult megtestesülése útjára, és hivatva van a Trianontól megtaposott országot a kultúra valódi fényével föltámasztani. A miniszter úr bölcsen látó szeme ebbe a föltámasztó munkába belevonta a polgári iskolát is. De ebből nemcsak fény, de nagy kötelesség is hárul a státus munkásaira.

Munkakörünk, hivatásunk tehát megváltozott, de egyben meg is nehezült, több készséget, rátermettséget és tanultságot kér tőlünk a feltámasztandó haza számára. Új törvényünk kivette a polgári iskolát a népoktatás általánosabb területéről és öncélú középfokú iskolává tette azon a megszabott területen, melyet számára már az élet is kijelölt. Ez a tény egymaga is megérdemelte volna azt a hatvanéves harcot. Épp azért nincsen ok semmi kételkedésre többé; csupán egyetértésre, munkára és a mindent megértő nagy műveltségre lesz szükségünk.

Ott áll a Szentkirályi-utcai fronton gyönyörű palotánk, mint szimbólum: erős falaival, és csak a belső átalakulást várja; ott áll a füredi partokon két fehérfalú, ízléses üdülőházunk, s ott áll, ami nincs romlandó anyagból megalkotva, szívünkben a hitnek ledönthetetlen oltára, melyen a magyar műveltség lángjai szünetlenül és elevenen lobognak. Míg ezek a szimbólumok s erkölcsi objektumok fönt állanak: mitől félhetne a magyar kultúréletbe oly erősen beidegződött nagyerejű polgári iskola? Vagy tán a nyolcosztályú népiskolát gondolják egyesek ama sírásónak, mely ásját ellenünk fordítaná? A nyolcosztályos népiskolát a kor szükséglete hívja életre, annak meg kell jelennie, de igazi hivatását csak akkor fogja teljesíteni, ha megmarad szigorúan a rendeltetés-adta népoktató keretben; ha megtalálja azokat a tantervi motívumokat, melyeket a népkultúra őszinte kifejesztése kíván; ha nem akar céltévesztetten középfokú oktatósdit játszani, s a polgári iskola megszabott területére elkalandozni. Semmi okunk sincs azt hinni, hogy harcosai elfelejtsék ezeket a dolgokat. Ha pedig megtörténnék, amit nem tételezünk föl, akkor négyezer polgári iskolai tanárral, mint egy emberrel találják magukat szemközt, s nagyjaink élő szellemével, iskolánk megteremtőivel. Akkor itt egy áldástalan kultúrharc idéződik fel, amire senkinek sincs szüksége ezen a magyar glóbuson, legföljebb az ellenségeinknek.

Én azonban azt mondom, hogy bízzunk nagynevű miniszterünkben és tudós munkatársában, Kornis Gyula államtitkárban, aki világosan, történeti megalapozással látja a polgári iskola hivatását, s aki a miniszter úrral együtt nem egyszer tett nyilatkozata szerint: iskolatípusunk rendíthetetlen híve.

A polgári iskola helyzete csak tisztulni, sorsa csak előremenni, szervezete, szelleme csak fejlődni fog. Ezt a célt akarja szolgálni a III. egyetemes tanügyi kongresszuson is a mi szakosztályunk, mely a fiúpolgárinak nyolcosztályúvá, a leánypolgárinak hatosztályúvá való kifejlesztését fogja deklarálni.

Elnöki megnyitó 1928. május 28-án.

KÜZDELEM.

Egy fogalom, egy ige merül fel egyre a lelki horizonton: *Küzdelem*. Erős, izmos betűkből felépített szó, kereken gömbölyödik ki a szem előtt, olyan, mint maga a fogalom, amelyet főd: kemény.

A polgári iskola sorsa magyar sors: küzdeni, harcolni, millió eszközt és módot keresni a boldogulás reményében, elbukni, elesni, de mindig talpraállani és sohasem adni föl a hitet az annyira várt győzelemért. A küzdelem szava ékeskedik polgári iskolai lobogónkon, melyet kibontva: fejünk fölött, összehajtva: szívünkön hordunk. Nem ismerek státust, mely önzetlenebbül harcolna iskolája sorsáért, mint a mi egyetemességünk. Még ezek a széthúzó, társadalom-daraboló idők sem tudtak közénk éket verni, s ha e felelősséges helyről *az ügy érdekében* fordultunk egyesekhez, vagy a kar egészéhez, és áldozatot kértünk, akár anyagit, akár erkölcsit: mindenkor annyian jöttek és annyian áldoztak, amennyire a siker jegyében szükségünk volt. Lehetnek fogyatkozásaink nekünk is, de ezt az erényünket ki kell emelnem, mint olyat, mely a nagy *Küzdelemnek* egyetlen igaz erőadója. Es álljon bárki ezen a vezető helyen, gyöngébb vagy erősebb, nem fog elcsüggedni és elveszni, mint az a tölgyfa, mely egészséges gyökereiben megtalálja mindenkor fenntartó erőforrásait.

Aggodalmakkal teli esztendőnk volt ez is. Az új életre hívott tanárképző megindulásánál mindjárt mutatkozni kezdtek a bajok, amik nem kis lehangoltságot keltettek az státusban, melyben egyeseknek úgylis fájt a Szegedre való áthelyezés. Közbeléptünk, és hála *Huszt József* egyetemi professzor eléggé nem méltányolható

nagy tevékenységének, majd később az intézet élére helyezett *Galamb Sándor* főiskolai igazgató helyes célkitűzésének, főiskolánk sorsa ma a csüggedő lelkeket is megnyugtathatja.

Több nehézséggel és még mindig a megvalósulás előtt állva : vagyunk a polgári iskolai önálló felügyelettel, melynek megoldását az 1927. évi XII. törvénycikk szintén elrendelte. Sürgősségét misem mutatja jobban, mint az, hogy iskoláink jelentékeny része ma teljesen felügyelet nélkül áll, amit az iskolák belélete is kezd már megsínyleni. Tudja ezt már a minisztérium is, és különösen tudja *Kornis Gyula* államtitkár, aki egészen magáévá tette az ügyet, s akinek jóindulata biztosíték arra, hogy a jövő tanévben a felügyelet részben, esetleg egészében megkezdí működését. A pénzügyminisztérium szűkkeblűsége gördít akadályt a megvalósulás elé, ami nála abban is mutatkozik, hogy e fő-felügyeleti szerv elnevezéséből hagyják ki a főigazgatói elnevezést. Nyomatékosan hangoztattuk ez ügyben való meg nem alkuvásunkat, s e helyen is fölemeljük és hangoztatjuk a státus tiltakozó szavát. Kérelmünk, hogy a megvalósítandó főigazgatóságoknak mind személyi, mind anyagi és adminisztratív ügye akként oldassék meg, hogy azok valóban rendelkezzenek erős hatóerővel és tekintéllyel.

A törvény végrehajtó utasítása kötelességévé teszi a kormányzatnak : a fegyelmi szabályzat modern megoldását, illetve megalkotását is. Egyesületünk itt is élt javaslattevő jogával. Igen gondos és gyakorlati értékű tervezetünket már be is nyújtottuk.

De itt van a mi társadalmi bajainknak egyik legnagyobbja : az *anyagi kérdés*. A széniumos rendszer megvalósulása küzdelmeinknek egyik nagy vívmánya, mely a tanárság egészének a sorsán javított ; de a mai nehéz viszonyok közt mégsem elegendő ahhoz, hogy küzdelmes anyagi helyzetünkön végleg javítson. Sem a családalapítást, sem a tanultságot és pedagógiai elmélyedést megkívántató nyugalmat és lelki függetlenséget nem teremtettem meg, csak éppen az anyagi elposványosodástól mentett meg embereket. Ezért indult meg az elveszett korpótlék-ügynek a visszaállítására részünkről is a mozgalom. Hatalmas energiakészletet kíván ez az újabb küzdelem is, önzetlenséget, áldozatkészséget, embereket, férfiakat, akik meg ne rettenjenek semmi akadálytól, de akiknek ne is vegyük el kedvüket és lelkesedésüket.

Meg kell mondanom azt is, hogy nem egyszer találkozom a *küzdelem* harcosainak egy-egy elkedvetlenedésével. Úgy kell melőlük állnom és fogynom baráti kezüket, buzdítanom és kérnem,

pedig az én energiáim is megrokkhatnak. Nekünk, polgári iskolának, fájdalom, sok sebünk van ; értsük meg : a mi küzdelmünk nemcsak preventív, célkitűző, hanem gyógyító, nemcsak irányító, hanem alkotó szellemben is kell hogy lefolyjon, ami nagy próbaköve minden sikernek. Feladni a küzdelem, vagy elvárni benne nem szabad, mert ez nemcsak a mi személyes ügyünk, hanem a magyar közművelődés ügye. Az elvárzást pedig megakadályozza : az a közérő és közszellem, mely valamennyiünket áthat és összetart. Senkinek, sem a legifjabbnak, sem a legöregebbnek nincs joga szavával, tetteivel elkedvetleníteni az élen állókat jelentéktelenségek felhánytorgatásával. Melléjük kell állani, támogatni, várni. Az így sarjadó tett jó közszellemet teremt, melynek magával ragadó, szuggesztív hatása van.

Igy volt ez most is, a nyolcosztályos népiskola helytelen elindulása ellen vívott harccal is. A tanárság zöme mellénk állott, midőn a mérséklet szavát hallattam, azt t. i., hogy ez egy nagy kultúrtörekvés, mely, ha egészséges keretekben elindul és megvalósul, használni fog a magyar népoktatás ügyének, s nem tesz kárt a struktúrájában megerősödött, fellendült polgári iskolának. S az a mohó és inkollégiális törekvés, mely ellenünk hol alattomosan, hol nyíltan megnyilatkozott a szélsőséges elemek részéről, ma már elült, mint a kártékony szélvihar, sőt elült, elhallgatott maga a jó ügy is, amiért kár volna. Meg kell vallanom, hogy e téren sok jóindulatot tapasztaltam kultúránk megfelelő tényezői és vezetőemberei részéről, ahol nemcsak megértették, de erőiesen hangoztatták is, hogy a polgári iskola mai állapotában kipróbált, életrevaló, tiszteletreméltó kultúrvívmány.

Gyenge sáfárjai volnánk azonban az ügynek, ha elvonatkoztatva az ország közügyétől : egyoldalúan, elszakítva intéznők azt, mert hisz ezzel árokba vinnők szekerünket ; ha csupán nagyvonalú programokat kovácsolnánk össze, azzal a bizonyos túltengő önérzetet nevelő hibával, mely az igazi önbizalmat úgysem kelti föl a lelkekben ; ha örökké jajgatnánk, rekriminálva, kisebbitve a multat és közelmultat, és ha folyton harcba szállnánk mindenkivel, aki nem akar mellénk állani. A mi józan logikánk ettől mindig óvakodott. Nagyszerű programjaink vannak nekünk fölös számmal is : e helyett mi azok progresszív megvalósítását tűztük ki célul. A levegőt jól betöltő, hangzatos támadó szólamok helyett : iparkodtunk az ellenünk hangolt közvélemény rokon-szenvét megnyerni, nemes munkánk és intencióink megérezteté-

sével, az egyesület kipróbált tradícióinak hűséges ápolásával, felettes hatóságaink megbecsülésének férfias kiérdemelésével. Lassúbb, zajtalanabb út ez, melyet nem a szólamok kara és a mellbeverések dőreje kísér, hanem a célhozjutás reális reménye. Rámutatni akartunk és akarunk az iskola és tanárainak munkásságára, midőn megirattuk a polgári iskola multját 1868-ig, egy másik kötetben 68-tól napjainkig, valamint összeállítottuk gazdag tartalmú Közlönyeink repertóriumát is egy harmadik kötetben. A hatvanéves évfordulót nem csupán múltó ünneppel, hanem ezzel a három kötettel is megüljük, mely maradandó, beszédes tanulságával mindenkori szószólója lesz iskolaügyünknek.

A Madách örök igéjével végzem szavaimat: Ember, küzdj és bízva bízzál!

Közyűlési megnyitóm 1929. június 2.

BUDAPEST ÉS A NYOLCOSZTÁLYÚ POLGÁRI ISKOLA.

Elérkezettnek látom az időt arra, hogy a polgári iskola felső tagozata kiépüljön a III. tanügyi kongresszus határozatai alapján. Itt, Budapesten tétessék meg az első kísérlet, hisz ez a feladat a városok városához oly méltó lenne. De Budapest nagyvárosi jellege éppen a város lelkiségéhez oly közel álló polgári iskolával kell hogy közelebbi és egyénibb kapcsolatba is jusson. Ezt a tantervben is ki kell fejezni, a tanmenetekben és természetesen, az utasításokban. Fölvetem a gondolatot, hogy külön budapesti tantervet kell készíteni a fővárosi polgári iskolákban. A *nagyvárosi pedagógiának* immár nálunk is meg kell nyilatkoznia s éppenséggel elsősorban itt Budapesten. Ezért a fővárosi polgári iskolák belső életét ez irányban ki kell fejleszteni s erre igen alkalmasnak találnám egy régebbi tervem megvalósulását: egy-egy budapesti polgári fiú- és leányiskolának olynemű célkitűzését, melyben a szakszerű pedagógiai elmélyedésnek, polgári iskolai feladatmegoldásoknak mintaszerű bemutatása történnék, olyan, melyet a többi polgári iskola figyelmére méltatna, igényelhetne, s melyhez mint forráshoz mindenkor bizalommal fordulna. Természetesen, ez önálló polgári iskolai intézmény kell hogy legyen, kiváló pedagógusok irányítása mellett, de ezek a pedagógusok csakis a polgári iskola szakemberei sorából veendők. Mindenesetre az intézmény megteremtése a gyakorlati szempontok érvényesülését feltételezi, és éppen azért a polgári iskolai tanulmányi felügyeletnek szakszerű bevonását is kívánatossá teszi, különösen a községi oktatásügy

terén nagy pedagógiai tapasztalatokat szerzett felügyelők, igazgatók és tanárok figyelembevételével.

Felszólalásom a közs. polgári párt tanügyi bizottságában. 1929. október 29-én.

ÚJ TANTERVET KÉR A POLGÁRI ISKOLA.

A polgári iskola hatvan éves, de az idők folyamán mutatkozó hibákat látva, már az 1896-ban tartott II. egyetemes tanügyi kongresszus sürgette a hét osztály felállítását. Az 1928. évi kongresszus pedig ezt a célkitűzést úgy módosította, hogy a polgári iskola a gyakorlati életre, polgári gondolkodásra előkészítő középfokú iskola: tulajdonképpen kettős tagozata legyen, egy kerekded egészet alkotó négyéves alsó tagozatú, amelybe szervesen, de szintén kerekdeden alakuló négyéves felső tagozat tantervszerűen illeszkedik, azon városok számára, amelyek hatalmas közgazdasági életükre való tekintettel a nyolcosztályú polgári iskolát igénylik. Tehát olyan helyeken, ahol a lakosság műveltségi törekvése ezt kívánja, egyebütt pedig az önálló alsó tagozat teljesíthetné a szellemi szolgáltatást. Igen nagy előnye volna e célkitűzés megvalósításának minden téren.

Szavá kell tennem még azt a felfogást is, hogy a polgári iskolák tantervei (a fiú- és leányiskoláké egyaránt) nem felelnek meg többé a modern idők követelményeinek, még kevésbbé Budapest és más nagyváros szellemi és gazdasági törekvéseinek. Időszerű volna, hogy ha az illetékesek szakemberekkel különleges budapesti polgári fiú- és leányiskolai tantervet is dolgoztatnának ki, amely tekintettel lenne a modern nagyvárosi követelmények speciális érvényesülésére. Szükséges volna az is, hogy a harmadik kongresszus határozata értelmében a nyolcosztályos polgári iskola felső tagozatát több helyen életbe léptessék.

Ezzel szolgálnánk a természetes haladást és a magyar munkásértelmiség jövő érdekeit. Mert a középfokú műveltség elérését a termelő pályán lévő városi polgárság fiai és leányai számára nemcsak keresi, de ebben az iskolatípusban meg is találja. Az itt szerzett műveltséggel nemcsak a szakképzés nehézségein esik túl hamarabb és nagyobb sikerrel, hanem választott pályáján a nagyobb gazdasági eredmény és üzleti siker érdekében több kilátással fáradhat, és mindenkivel, így a külfölddel is, felveheti a versenyt.

Nyilatkozat a Nemzeti Ujságban 1929. dec. 4-én.

A HATVANÉVES POLGÁRI ISKOLA ÜNNEPÉN.

Mélyen tisztelt ünnepi Közgyűlés!

Az emberi harcnak, a sorsküzdelemnek és az erkölcsi sikernek a fénye hull erre a mai ünnepre. Fény, mely nem kápráztat, csak melegít és fölemel, hogy további küzdelemre ösztökéljen. Iskolakultúránk áldott fénye ez, mely megsokszorosodva, elosztódva töltötte be hivatását a magyar földön, s Veszta-tűzként égett és ég papjai s papnői szívében. Önnönmunkánk fénye ez, ha szabad szerénytelenség nélkül így szólanunk, melyet meggyújtottunk a hatvanéves polgári iskola ünnepén, hogy pár pillanatra lássuk a megtett utat, s tanulságaival pár pillanatra világosítsuk meg a jövőndőt.

A kiegyezés korának idealisztikus atmoszférájában fogantatott a polgári iskola. A történeti távlatból látjuk a halhatatlan *Eötvös József* bárónak, az alkotó *Csengery Antal*nak és a korszükséggeltel nemesen alkudozó *Gönczy Pál*nak férfias alakjait, kik az új kultúr-szervezet megteremtésénél és motórikus beillesztésénél bizonybizony heroszi küzdelmet fejtenek ki. Lábadozó volt az ország, az államférfi akarátát ezer kibomló, gáncsoló mellékszál nyűgözte le. De a célkitűzés nagy horderejűsége önnönsúlyával nyomult előre, s a városiasítás gondolatának nagy felismerője: Csengery Antal egész férfiként állt a polgári iskola eszménye mellé, s hogy minél előbb megvalósíthassa (hisz városaink élete európai viszonylatban akkor még naívan kezdetleges volt), belevitte, beleszorította a 68 : 38. cikkbe. A népoktatás keretét jelölte ki ez a nagyhivatású törvéynovella, s itt kapott egy *kisebb szigetet* erőinek kifejtésére az a néhány paragrafus, mely iskolatípusunkat jelentette.

Az idő csakhamar igazolta Csengeryt, és a polgári iskola mindinkább a dolgozó társadalmi rétegnek lett közkedvelt intézménye. De mutatkoztak mindjárt a kísérő és kísértő bajok is; egyfelől a gazdasági élet elmaradottsága, mely nehezen akart csak megszűnni, ami miatt alig tudott talpra állani az ország termelő lakossága, s ami miatt nem foglalta le teljesen a maga számára a polgári iskolát; másfelől, hogy iskolánk a népoktatási törvény említett elszigeteltségében vergődött, nem tudta életereit megnyitni, s ezeknek tudatában viszont nem akart beolvadni sem, pláne az akkori fejletlen népoktatási keretbe. Ebből eredt, íme, páratlan, de nem dicstelen harca szinte napjainkig — a maga létéért. Volt idő, mikor már senki sem állott mellette, csupán egy,

de igazi létfenntartó tényező: *a szülők ezrei*, s ezek aztán nem is hagyták el soha. Kitartottak mellette a különböző kísérleti korszakokban, melyeknek kiemelkedő, nemes alakja Trefort Ágoston, az európai műveltségű közoktatási miniszter.

De ezek a szülők együtt lelkesedtek a polgári iskola kifejlesztéséért a nagy kultuszminiszterekkel: *Wlassics Gyula* és *Berzeviczy Albert* idejében, sajnálkoztak felső osztályaink letörése miatt, midőn az V—VI. osztálytól a minősítést megvonta a törvény. A jeles ösztönöktől vezetett szülők csak megszervezve nem voltak: óhajuknak erőteljes megnyilatkozására, amint ma sincsenek. (A kitartó szervezkedés nem tartozik elsőrendű nemzeterényeink közé; vegye fel nevelői rendszerébe a polgári iskola!) Volt idő, mikor a törvényhozás vette közönyösen sorsát, máskor meg Bécs szólt bele végzetesen küzdelmébe. S ez alatt mezőgazdasági néposztályunk, mely passzíve bár, de vágyott a nagyobb műveltségre, lemaradt az európai versenyben, a kisiparososztály kezdett elproletárosodni, tudatlanságát kihasználta a nemzetközi izgatók, s jó anyagul bizonyult számukra a tíz év előtti forradalmak idején. Egyéni megfigyelésem (mert hisz hivatalos statisztika nem készült erről), hogy iskolánk végzettjei e felfordulásokban is *polgároknak* érezték magukat, míg nagyon sok egyetemre végzett s érettségizett férfi és nő mint szerepvivő fordult akkor hazája ellen. Általában a magyarosodásban, különösen városaink gyorstempójú visszamagyarosodásában polgári iskoláinknak eddig még eléggé nem méltatott érdemök van, s e téren nemcsak a fiú, de a leány polgári iskolák is kivették a maguk jelentékeny nagy részét.

Mélyen tisztelt ünnepi ülés, nem akarom történetünket elbeszélni ebben az emelkedett szellemű órában, mert hisz előttünk van s mindannyiunk előtt ismeretes: a mi szerény Tripartitumunk, melynek megírásában derék nesztorunk, *Győri Vilmos* s az ifjabb nemzedékből való *vitész Sághegyi Lajos* jeleskedtek. Adataival, tanulságaival, ízléses, lelkes hangjával: maradandó emlékül szántuk ezt a hármas könyvet: egy nagy forduló emlékeül, melyhez hatvan évi küzdés után jutottunk csak el.

Ezt a fordulót az 1927: 12. cikk jelenti, mellyel a polgári iskola kilépve a népoktatási törvény elszigeteltségéből, arra a területre ért, melyre megalkotói szánták, s melyet Csengery jelölt meg a legvilágosabban: túl a népoktatáson, innen a klasszikus középiskola mezején. Nagy terület, melyet nem tölthet be sem az óriás népfeladattal bíró elemi oktatás, sem az egyetemre előkészítő tudományos középiskola. Neveltjeinkből a műveltebb

gazdák, iparosok, kereskedők új társadalma nő ki, vagy a különböző szakiskolák alkalmas tanulócserege. Az egésznek csak kicsi hányada az, akik kiváló képességeik folytán a tudományos továbbtanulásra adják fejüket. Az iskola tanító irányzata a gyakorlatiaság munkaszelleme, a talpraesettség, tettekésség felé orientálódik. A technikai vívmányok korában a produktivitás jelentőségét, az anyagból való alkotás, a tett értékét és szerepét nevelően visszük bele tanulóink fogékony lelkivilágába, de úgy, hogy ott nemzeti ideáljaink — s ez *harmonikus* nevelőművészetet kíván, — elsősorban kapják meg erőadó, jellem-tápanyagukat. A középfokú oktatás formái korrektségét, mely a tananyagnak önálló, maradandó lelki kifejeződését is célozza, általában a gondolkozó készséghez vezető tudatos fegyelmezettséget: kezdettől fogva törekedtünk iskolaéletünkben megvalósítani. Annak az intelligenciának, amit nekünk nyújtani kell, ezekben látjuk leglényegesebb ismérveit! Következetes, szigorú szemmeltekintésük mentette meg eddig, s fel fogja virágoztatni a jövőben is a polgári iskolát. Ezzel támogatja cél-elérésében a tudományos középiskolát, valamint népfeladatainak fejlődőtebb, szabadabb megoldásához segíti az elemi iskolát.

Az, aki a polgári iskola fenn hivatkozott új törvényét megteremtette, az államférfi gyakorlati éles szemével belelátott az élet és az iskola misztériumába. Megérezte a termelő középosztály korszerű kultúrszükségletét, meghallotta a némaságban szenvedő türelmes magyar szülők szavát, figyelembe vette Tanáregyesületünk évtizedes panaszos kérelmeit, és eleget tett a közélet igen sok kiválósága óhajának, akik az alkotó kisebb társadalmi réteg érdekében annyiszor emelték fel szavukat, s annyiszor sürgették a modern szellemű polgári iskola reformját, — és magáévá tette végül tudományos életünk egyik előkelőségének egy évtizeddel ezelőtt a polgári iskoláról írott szavát, melynek egyik mondata így szól: «Kultúrpolitikánk *végzetes hibája volt a polgári iskolának elhanyagolása*, amivel szorosan összefüggött a szakiskolák hiányos felállítás, mert a szükséges középfokú szakiskola-típusok megfelelő polgári iskolák nélkül nem fejlődhetek ki» (Kornis Gyula). Ez a klasszikusan kifejezett jajszó életet adott a benne rejtekező igazságnak, amit oly érzékeny szellemnek, mint a mi törvényünk megalkotója, meg kellett hallania.

Mélyen tisztelt Ünnepi ülés! Az az államférfi, aki a világháborútól és forradalmaktól elvértelenedett ország kultúráját nemcsak feltámasztotta, hanem új szervekkel, új eszményekkel: új útra is indította, s aki e páratlan munkássága közepette az elhagyott

polgári iskolát is fölemelte, és eleven kultúrszervei közé illesztette : gróf *Klebsberg Kuno* közoktatásügyi miniszter úr volt.

Szegeden, az Alföld virágzó metropolisában, a Ferenc József Tudományegyetem szomszédságában s vele kapcsolatban áll egy négyévfolyamú Tanárképző Főiskola, az egykori Gyertyánffy-Pedagógiumnak s a Zirzen Janka-Nőiskolának előreszökkenet egy-séges utóda, a polgári iskolai tanárképzés új Alma Materje. Ami gazdagságot, fejlődésképeességet rejtett magában a két, immár történetivé lett előd-intézmény : mindaz új erőre kapott és bővült az újban, a friss lélekzethez jutó Magyar Athén falai közt, mely-nek ütemes lendülete, újkori felvirágzása közismerten szintén a miniszter úr érdemét hirdeti. Tanárok, akik innen útrakelnek, egy magyar város reneszánszát úgyszólván szemük előtt látják lefolyni, s midőn lelkökbe szívják az egyetem és főiskolájuk fényét, hogy azt jövőendő kultúrgócaikról egy-egy magyar vidéknek ki-ragyogtassák, magukkal viszik egy akaraterőnek lelkesítő, bátorító szellemi rúgóját.

Budapecsten s ugyancsak Szegeden óhajtja a miniszter úr tudomásunk szerint útnak indítani a két, immár kinevezett kir. főigazgató hivatali munkáját. Elvi jelentőségű nagy intézmény lesz az új főigazgatóság ránk nézve, melyet, mint a magunk státus-testéből kitermelt kormányzatot fogadunk, ami szinte természetes folyománya a polgári iskola demokratikus szellemének. Ha életbe lép, megértő szigora és erélye, mint a jó atyai kéze, iskolamunkánk tökéletesbítését segítse elő, védelmünk és várunk legyen. Ezt az erőt és erényt kívánjuk neki, a várva-vártnak, ez ünnepi órában.

Új törvényünk 9. pontja elkorhadt fegyelmi szabályzatunk újjáalakítását is jelzi. Bírjuk a nemes ígéretet, hogy rövidesen ez is megvalósul, s reményünk szerint, valamint az Egyetemes Tan-ügyi Kongresszus határozata értelmében el nem maradhat a jövő-ben a polgári iskola szervezeti kiépítése sem. De megvalósult és szellemi áldását terjeszti a jeles *Útasítás*, élvezzük az életbelépte-tett széniumos fizetésrendszer előnyeit, ott áll a budapesti Szent-királyi-utcában házunk, a balatonfüredi partokon fehérfalú nyara-lónk, s a kies Városligetünk szélén most üli bokrétaünnepét inter-nátusunk, melyben kartársaink főiskolai tanulófiai olcsó ellátást, a fővárosban időző kartársaink pedig méltányos és méltó szállást fognak kapni. Egy félmilliót meghaladó vagyon ez, melyet a minisztérium támogatása és a szülők adománya ragyog be.

S mikor mindezért a nagy miniszter úr előtt meghajtjuk hálánk szeretet-lobogóját, nem kisebb lelki megindulással tesszük

ezt a tudós professzor, a nagylátóköri államtitkár úr előtt, aki miniszterének legintimebb munkatársa, a polgári iskola nagy megértője, sokszor jóságos atyja, törekvéseink igazságos bírója. Hatalmas munkásságában, kötetének aranylapjain ott van a polgári iskola sorsa is megvilágítva, átható, tiszta fénnel. Sok nehéz esetünkben megnyílt az ő ajtaja előttünk, és sohasem jöttünk ki onnan remény és vigasztalás nélkül. A forradalmak után az ő tárgyilagos tudós szava hívta fel először az ország figyelmét az elhanyagolt, de értékes polgári iskolára. Őt idéztem az imént, s idézni fogjuk még számtalanszor: *Kornis Gyula* államtitkár urat.

Hasonló tisztelettel emlékezünk meg a miniszter úr legközelebbi nagyérdemű munkatársáról, akivel a nagypolitika mezején együtt harcolnak ideáljaik megvalósításáért, melyek közt nem utolsó helyet foglal el a polgári iskola. E nap ünnepézéséből hulljon gazdag sugár *Petri Pál* államtitkár úr nevére. Az országgyűlés uralkodó pártjában s künn az ország periferiáin egyformán harcol és harcolt értünk, sokszor súlyos időkben.

De ott van a mi óriás teljesítőképességű hatodik ügyosztályunk, melynek vezetői közt ott dolgozott a multban a szeretett, népszerű *Dulovits Árpád*; ám a mai megnehezült időkben ott áll most őrhelyén érdekeink mellett *Greszler Jenő* miniszteri tanácsos úr, a nagy munkásság valóságos művésze. E küzdelemben hűséges munkatársa az ügyosztály legrégebbi tisztviselője: *Nagy Zsigmond*.

Politikai és tudományos életünknek száz és száz nagy nevét tudnám még itt elsorolni, akik a hatvan esztendő folyamán a polgári iskolát a nemzet egyik legfontosabb kultúrszervének vallották s ilyen értelemben támogatták. Ám e rövid órán belül csak egyetemlegesen érje nevüket hálánk elismerő szava, kiknek tetteit, érdemeit a történet könyve jegyezte fel, de a mi külön márványtáblánkra kívánczok: az *Imre Sándor*, a *Fináczy Ernő*, a *Czettler Jenő*, *Neményi Imre* s a *Kovács János* neve.

És felbukik a porladó hamvakból is státusunk kiválóinak egyikét neve, mint a *Lád Károlyé*, *Király Károlyé*, *Kozma Gyuláé* és *Volenszky Gyuláé*, sok jeles tanár és tanárnő emléke, kiknek tán elveszett neve, csak vallott tudásuk, hitük, embererényök él — sok-százezer tanítványuk lelkében megsokszorozódva.

Így fest, íme, polgári iskolánk sorsa a bennünk élő szeretet szemüvegén át. Mert vannak sebeink és sajognak is, de ma az ünnepi hit fényével pólyáljuk be őket, amidőn nagy *közfájdalmak* foglyai vagyunk mindannyian: trianoni magyarok.

Mélyen tisztelt Ünnepi ülés, végéhez közeledem megnyitóm-

nak, melynek értékét csak a benne megnyilatkozó őszinte tisztelet és hálaérzés adja. S amidőn ezt ebből a sok terhet, de bizalmat is jelentő elnöki székből nem minden megindultság nélkül elhangoztatom, úgy érzem, hogy több ezer kartársam meleg érzése összpontosul ma bennem; s ünnepi vallomást kell tennem nevökben, mely szerint mi, az eljövendő magyar idők embererőinek nevelői, tudásunk, hitünk és akaratunk legtökéletesebb megnyilatkozása és átadása nélkül sohasem fogjuk elhagyni őrhelyünket, melyről, bármilyen kicsi pont is legyen, törhetetlen Archimedesként ki akartuk mozdítani helyéből Európának s a világnak hazánk ellen alaptalanul érzett és elkövetett igazságtalanságát.

Ebben a szent fogadalomban összeforrva nyitom meg a hatvanéves polgári iskola ünnepét, hisz az ötvenéveset az akkori gyászos idő miatt megtartanunk nem lehetett. Köszöntöm és üdvözlöm excellenciás, méltóságos és mélyen tisztelt vendégeinket, és köszöntöm szeretett kartársaimat.*

Elnöki megnyitó 1930. okt. 19-én.

* A Zeneművészeti Főiskola tágas helyiségei szűkeknek bizonyultak a majd másfélezer előkelőség, vendég és kartárs befogadására. Csillogás, fény nélkül való ünnepi köntösök, a zajtalan ünneplés komolysága és mélysége tették ezt az ünnepet emelkedetté és emlékeiben soha el nem múlóvá.

60 év óta nem volt együtt ennyi tanár!

A zsúfolásig megtöltött nagyteremben vendégeink között ott üdvözölhetünk *dr. Nagy Árpád* kultuszminiszteri államtitkárt *gróf Klebelsberg Kuno* vallás- és közoktatási miniszter képviselőjében, *báró Wlassits Gyulát*, a közigazgatási bíró-ság és a felsőház elnökét, aki nejével, a nagy Csengery Antal leányával és fiával, *ifj. báró Wlassits Gyula* h. államtitkárral jelent meg, *dr. Wolkenberg Alajos* egyetemi tanár, felsőházi tagot, *dr. Czettler Jenő* egyetemi tanár, a képviselőház alelnökét, *Lepold Antal* pápai prelátust, *Benedek Sándort*, a közigazgatási bíróság másodelnökét, *dr. Mágócsy-Dietz Sándor*, *dr. Fináczy Ernő*, *dr. Weszely Ödön*, *dr. Négyesy László* egyetemi tanárokat, *Greszler Jenő* miniszteri tanácsost, ügyosztályfőnököt, *Michál Jenő* szföv. főjegyzőt, *dr. Galamb Sándor* főiskolai igazgatót, *dr. Szűcs István* h. államtitkár, orszgy. képviselőt, *dr. Kovács János* ny. főiskolai tanárt, *dr. Gyulai Ágost* és *Kolthay Alajos* polgári isk. kir. főigazgatókat, *Petróczy István* min. tanácsost, *Ferenczy Emil* főigazgató, min. tanácsost, *Mosdóssy Imre*, *Padányi Andor* és *dr. Böngérfi Kálmán* kir. tanfelügyelőket, *Szinyei-Merse Jenő* országgyűlési képviselőt, *Jávor Albert* főiskolai tanárt, *Szuppán Vilmos* felsőkeresk. isk. főigazgatót, *Csiky Kálmánnét*, egyet. tanár özvegyét, *Gönczy Pál* leányát, *Csiky Etelka* tanárnőt, *Gönczy Pál* unokáját, *dr. Hanák Szilárd* szföv. fogalmazót, a testvérstátusok, egyesületek és a sajtó képviselőit, a vendégek, szülők és a tanárok százait.

(A Közlöny tudósítása.)

A POLGÁRI ISKOLA ÚJ FELADATAI.

Az új alapszabályok értelmében összeült választmány első ülésén megjelent tagokat melegen köszöntöm, és Isten áldását kérem közmunkájokra. Az egyesületi élet jelentőségét nem szükséges ma hangoztatnom e kis-közgyűlésszerű intézmény előtt, inkább tevékenységükre, fontos hivatásukra szeretném fölhívni figyelmöket. A választmány az egyesületnek és így a státusnak is elitje, önökre tehát nagy feladat és felelősség súlya nehezedik. Irányításuk nemcsak az egyesületben jelentős, ahol tárgyilagos véleményöket, tanácsadásukat várják fent és lent egyaránt, hanem az egyesületen kívül is, ahol önök mint hangadó, szellemkeltő tényezők szerepelnek; ahol önökhöz fordulnak eszméért, és tájékozódást kérnek önöktől anyagi, erkölcsi és szellemi küzdelmökben, szociális társadalmi élet-késégeikben, s ahol önöknek a tudás, a megértés, a hit nagyobb biztosságával és szilárdságával szolgálatot kell tenniök kartársaiknak. Akadályozza meg bölcsességük a széthúzást, enyhítse a társadalmi megbontást könnyen előidéző keserűséget: azzal és akkor, amidőn összes érdekeinkért nemcsak beszélnek, de példaadóan cselekednek, áldoznak is, hogy elsőbbségük fénye ne hiú tündöklésben élje ki magát.

Nem érzem tisztelt Választmány, ez alkalommal szükségét annak, hogy programot adjak, és felsoroljam mindazokat a célkitűzéseket, melyeket az alapszabályok általánosságban úgyis tartalmaznak, s ránk nézve a legfőbb parancs hatásával vannak. Igenis, meg fogjuk ragadni az alkalmat mindenkor, amidőn bármi kis lehetőség is kínálkozik, hogy társadalmi helyzetünkön, anyagi sorsunkon, iskolánk tökéletesedésén segítsünk. Buzdítani fogjuk a köröket bensőségebb munkára, kezdve a legkisebbtől a legnagyobbig, s főképpen aktivitásba akarjuk hozni a mindenkor példaadó *budapesti kört*, mely az utóbbi évek alatt a tevékenység terén némileg elmaradt. E körnek tovább is példaadóan kell hatnia, s megvan rá a teljes reményünk, hogy ezt meg is teszi. Szorgalmazni és kérni fogjuk az iskolákat, hogy a volt tanítványokból, valamint a szülőkből alakítsák meg az *iskolatársi* és *iskolabaráti egyesületeket*, melyeket nemes kultúrprogrammal telítünk meg, s az iskola mellé a tagokat, mint a polgári eszme hű katonáit állítjuk oda, s ha veszélyben forog áldásos iskolánk, az önvédelmi harcba őket is odaállítjuk. Egypár iskola máris életbe léptette ezt az intézményt, fölkérem őket, hogy tapasztalataikról adjanak számot az egyesület

Közlönyében. De nem akarok itt most részletekkel előállani ; soha nem lankadó tevékenységünk legyen a záloga annak, hogy nem fogunk aludni. Sűrűn tartott *elnöki ülésein* kitermeljük a programból azt a részt, mely mindig a legaktuálisabb, s amelyre nézve fönnáll a remény, hogy meg is valósulhat. Itt aztán összpontosítjuk tevékenységüket és — cselekszüink. Ebben látom én eljárásunk életrevalóságát, következetességét, mely az elmúlt két ciklusunkban termékenyítően hatott egész egyesületi közéletünkre.

Új korszak, azt mondhatnám nagy idők előtt áll a polgári iskola, mely az elmúlt évtizedekben magárahagyottságában sokszor megingott, minek folytán belső és külső élete szinte elszürkült. Szerénytelenség nélkül mondhatom, ha egyesületi életünk józan, egészséges fellendülése be nem következik, s ha az 1927: 12. törvénycikket *Klebsberg* miniszter úr meg nem alkotja, nem lehetetlen, hogy ma a nyolcosztályos népiskola szélsőséges és meggondolatlan hívei és elemei: győzedelmi tort ülnének a polgári iskola romjain. Csupán mi, tervszerűen és zajtalanul munkálkodó egyesületi vezetők tudjuk igazában, mekkora körültekintéssel, ernyedetlen fáradsággal és leleménnyel kellett dolgozni, míg ezt nagy kultúrveszedelmet elhárítottuk, és elhárították megértő jóakaróink, akik mérlegelve a polgári iskola óriás horderejét, sarkukra állottak és magukévá tették az egyesület javaslatait. Ha mindenben nem is tudtunk célt érni, — az ország szegénysége a legfőbb akadályozó tényező — fő kíváncsalmaink teljesültek.

Iskolánk, növendékeink lelki és testi épsége, az igazi műveltség mindent megoldó nemzetügye legyen biztató fáklyánk a sötétben, ahol csak a gyengék tévednek el. Fel tehát a küzdelemre, s ha önök kérdik, hol kezdjük, megmondom : *itt, a magunk portáján*. Ennek az iskolának meg kell újhodnia, különben elveszett. Ennek a *megújulásnak* pedig iskolánk *beléletében* kell kezdődnie. Az az új pedagógiai szellemáramlat, mely a munkaiskola, a cselekedtetés eszményszerű jegyében világszerte megindult, s amely a tanuló tevékenységének tanulmányozását teszi a figyelem tárgyává és helyezi előtérbe. Tehetségeit úgyszólván kivirágoztatja, folyamatba téteti, az egyetlen tanítótényező tehát, mely a tudatalattiságot élénk ébredésre sarkalja és bensőséges hatását az iskolántúli életben is megtartatja. Nem a jelen és a jövő érdekében dolgozó polgári iskola az olyan, mely nem ebben az irányban indul hivatásútjára, mely továbbra is a verbalizmus, a gépiesség, a maradiság szolgálájában sínylődik. Nincs szomorúbb, mint midőn a tanár, a Nagymagyarország apostola : fakó matricákat ad az iskolában az újkori tanítás

frissesége, életszerűsége helyett, aki a krétafizikával, a magoltatással, az «írjakok tizenöt alanyi mellékmondatot» című feladatokkal, valamint a százszor elkoptatott zakatoló mechanizmussal tanít, fegyelmez, vagy nevel. Ennek az idejétmúlt szellemnek véglegesen el kell tűnnie iskolánkból, mely elsősorban hivatott arra, hogy modern, azaz tökéletes legyen. Az a hét-nyolc-kilenc évi pedagógiai nevelés a polgári iskolai tanárt a legkiválóbb nevelői feladatra predesztinálja.

Tisztelt Választmány! Az önök megértő, tiszta lelkén át szólok egyesületünk minden egyes tagjához, a fővárosiakhoz, a vidékiekhez egyaránt, hogy önmagunkon, iskolai belsőségünkben kezdjük el új korszakunk legtermékenyítőbb, legnagyobb jelentőségű munkáját. Még *ma* el kell azt indítani, fokozatosan erősíteni, növelni és megszilárdítani, hogy *holnap* már mindenki kalapot emeljen a polgári iskola meginduló új élete előtt.

Vagy nem mondja-e gyönyörűen ezt nekünk *Közlönyünk* mult havi számában pedagógiai életünk nagy, vezető egyénisége: *Kornis Gyula*, amidőn az életre való nevelés gondolatát méltatja s e felejtetetlen szavakkal végzi: «A spontán figyelmen és mélygyökerű érdeklődés felkeltése, átéreztetés és gondolkodtatás, a cselekvő szellem kiváltása — ebben áll az életre való nevelés. S ha valamely iskolafajnak, akkor éppen leginkább a gyakorlati műveltséget nyújtó polgári iskolának ez a legfőbb hivatása». Kiváló helyről jött figyelmeztetés ez, melyet meg kell tanulnunk és követnünk. Az új szellem bevezetése és minél előbbi meggyökereztetése lesz az a nagyhatalom, mely megvéd minket a hitványak rágalma, rosszindulata s mérgező gáza ellen, s maga után fogja vonni nemcsak a sikerek egész sorát, hanem azokat az erényeket is, melyek jövődönk, sorsunk zálogaként szívünkben szívekbe, elménkben az észbe, férfaktól a leendő férfiakhoz szólanak, az élet mindenható szavával. És fényök nemcsak minket fog kedvezően megvilágítani és bemutatni a közélet szemében, de azokra a nélkülözhetetlen iskolai értékekre is rávilágít, melyek segítségével a kis teremtményből embert csinálunk. Ezzel az iskolai munka a szülők szemében is új értékelést nyer, más szemmel tekintenek ránk, mint a múzeumba került pápaszemes, nádpálcás rektorokra tekintettek egykor. Az idő halad, tanuljunk mi is, akik tanítunk. Ebben a hitben nyitom meg az új alapszabályok első választmányának első ülését.

Választmányi elnöki megnyitó 1930. dec. 22-én.

ŐRSZEMEK.

Németországi utazásaim idején többször akadt meg szemem egy közismert festményen, mely a *Rajna őrét* ábrázolja. Alant csillog a folyam vize, föléje emelkedik a hegy, s azon posztol az óriás teuton: az őr. Állig fegyveres, nehéztestű harcos, de minden pillanatban megmozdulni készen, néz a távolba, a folyamon túlra és figyel. S ez a hatalmas lelki funkció, mint valami csodálatosan foszforeszkáló fény, bevonja robosztus alakját és megszépíti. Őrszemmé avatja, akinek attribútuma az éberség, az örökös ébrenlét, a közeledő veszedelem gyors felismerése. S mindehhez mi ad neki erőt? A milliók letéteményezett bizalma, mely őt a veszélyezettett helyre odaállította.

Régen volt, jó egy évtizeddel a világháború előtt, mikor én a Rajna őrét először láttam a művészi vásznon, s aztán elvegyülve a városok népáradatában, kerestem őt a valóságban, él-e, van-e modellje valahol? És százával, ezrével találkoztam vele az iskolában, a hivatalban, a parlamentben, a gazdaságban, az iparban. A Rajna őre adta kezembe a kulcsot a német nép lelkéhez, azontúl megértettem őket egész gazdasági és szellemi nagyságokban.

Tisztelt Közgyűlés!

Hacsak mint magyar testvéreimet köszönteném önöket ez órában, akkor is ennek az őrszemnek lelki képével jönnék elébük, hogy a ma küzdelmes életharcában a csüggedetlenségre mutassak rá, mint a reménység örök árbocára. Csakhogy én egy hatalmai várnak, az önök rendíthetetlen Tanáregyesületének ezidőszerinti kapitánya, kartársaimat üdvözlöm, minden melegnél melegebben: a jó és balsorsban elszakíthatatlan bajtársakat, akiket a legnagyobb nemzeti törekvés láncza fűzött egybe: a kultúra szeretete és felfelvirágoztatásának vágya.

Ide tehát nem szükséges nekem az őrszem képével jönnöm, de ha mégis teszem ezt, azért cselekszem, mert ma fölötte nagy szüksége van a nemzetnek, az emberiségnek: őrszemekre, s én ezzel mintegy manifestálni akarom kifelé tanári nevelői munkánk nagy jelentőségét. Valljuk erős akarattal és elhatározással valljuk, őrszemek vagyunk és leszünk, és sohase hagyjuk el nemzeti őrhelyeinket. Minden ország iskolája, műveltsége kongruens egy bizonyos mértékben tanítóinak és tanárainak értékével.

Ha ott él az ő lelkükben az őrállók kiolthatatlan ébersége és akarata, ha sohasem állanak meg félúton, ha a mult értékeit át-

hozva : néznek a távolba, a jövőbe : erényeik mint csodálatos lelki fluidumok átözönlenek az új nemzedék véredényeibe, oly hatással, mely a sivár homokot is megtermékenyíteni képes. Szeretném ezt az igazságot fülébe kiáltani az államférfiaknak, a diplomatáknak, valamint az arany reszkető rabjainak, a valutaüzéreknek, hogy vegyék észre : a nemzet fundamentális ereje valójában nemcsak az ő munkájából ered, és törekvésük is csak akkor épülhet föl sikerrel, ha a tökéletes iskola jól végezte el alapozó műveletét. Mi, nevelők, a nemzet leghatékonyabb tényezői, államférfiai és diplomatái vagyunk, de csak akkor, ha rendíthetetlen őrszemekként állunk az életfolyamok partján, a bajok sziklafokain, a perzselő napsütésben, záporokban és szélviharokban egyaránt.

Bocsánatot kérek, ha tán kissé elnyúlt a bevezetőm, de jelezni akartam, milyen gondolatokkal és érzelmekkel dolgozott a várórség, vezetőjével az élen, míg őrt álltak a magyar polgári iskola és munkásainak érdeke felett. Cselekedeteinkre, küzködésünkre rámutatnak a lelkiismeretességgel összeállított jelentések.

Mindenekelőtt jelentem, hogy a szegedi *Tanárképző Főiskola* a folyó tanév végén bocsájtja ki majd az első négyévfolyamot végzett hallgatóit ez életbe. Ezek a diákok már az egyetemmel kapcsolatosan végezték tanulmányaikat, de úgy, hogy az egykori Alma Mater minden erkölcsi, szellemi értékét is abszorbeálta új főiskolások. A gyakorlati tárgyaknak éppúgy kiváló képzőhelye, mint a magas színvonalon álló elméletieknek. Gyakorló iskolája pedig, melyet a polgári iskola egyik régi lelkes harcosa : *Szenes Adolf* kartársunk vezet, kiváló tanári karával mintául szolgálhat minden e nemű intézetnek. A takarékosági hullámmal kapcsolatban azonban néminemű, aggodalmat keltő hírek terjedtek el a féltett intézményről. Beszéltem az illetékes tényezőkkel, magával *Huszt József* professzorral, az igazgatótanács elnökével s hozzátehetem, hogy főiskolánknak valóságos édesatyjával, és ő minden tekintetben megnyugtató. Semmiféle baj nincs ; az iskola szilárdan áll a maga őrhelyén, s olyan szellemet származtat át ifjai és leányai szívébe, mellyel hivatásukat, az elődök munkájának méltó folytatásaként, fogják betölteni. Köszöntjük Huszti professzor urat s e helyről is kérem, hogy nagy tudását, nemes gondolkodását a polgári iskolai intézményről : továbbra is kamatoztassa ennek javára.

Ezekből azonban kiemelkedik a Csengery-alap bizottsági jelentése, amivel rámutathatunk az új *diákkotthonra*, a kies Városliget egyik eleven utcájában. Ott áll a jövődönk kialakulásának egyik

szerveként a művészi fal, és beszédet intéz minden járókelőhöz, de senkinek se mond szebbet, mint a polgári iskola tanárának és gyermekének. Figyeljük meg ezeket a hangtalan szavakat, a tanulságnak, fénynek mily lobogó ritmusa csapódik ki belőlük a szívünkbe. Falrengető harsonák minden dobja és trombitaszava elenyészik mellettök. És ott van egy másik alkotás, a főigazgatóság intézménye, mely az elmúlt tanévben kezdte meg áldásos működését, s mely szintén Egyesületünk soha meg nem szűnő küzdelmének köszöni létét.

Az anyagi jólétünkért vívott harcainkat jól ismerik a kartársak. De mellette ott kell csillogniok mindenkor az erkölcsi szálaknak is. Bele kell szőnünk tevékenységünkbe az önzetlenségnek, a nemzetszeretetnek fényét és itt nem utolsó helyen áll az az igyekvésünk, mely már mindannyiunk előtt ismeretes: a polgári iskola atyjának: *Csengery Antal*nak felállítandó szobra. Úgy akarjuk ezt a szimbólikus hálaművet megalkotni, hogy a szükséges anyagi eszközt megterhelhetetés nélkül teremtsük elő, s önök már tudják is, hogyan. Kérem önöket, legyünk itt is *őrszemek*, becsületesek, *önzetlenek a közért!* A szoborbizottságnak agilis ügyvezetője a jó ötleteknek egész seregével jön és egyre buzdít. Ő az, aki a polgári iskola egyik legagilisabb szellemi eszközének, az *Ifjú Polgárok Lapjának* a megteremtője, mely lap épp ebben az évben ünnepli fennállásának első decéniumát. Mi jól tudjuk, hogy az összeomlást követő időben egy tiszaparti kisváros polgári iskolájából a derék szerkesztő mekkora küzdelemmel indította el útjára ezt a lapot, maga szedte, nyomta és szerkesztette tanulságos ébresztő hasábjait; teljes elismeréssel méltányoljuk tehát azt a páratlan hitet, bizakodást és tudást, mely igaz gyöngyként ebből a lapból folyton felénk sugárzik és neveli tette a magyar ifjúságot. Kijelenthetem, hogy alig van iskolatípus, mely iskola-szellemének megfelelően ilyen ifjúsági lappal rendelkezne. Nagy érték ez a lap ránk, tanárokra nézve is, akiknek ilyen szabadabb szerv áll rendelkezésünkre, mellyel az iskolánkízüli tanulóéletet van módunkban irányítani. Köszöntjük *Siklák Istvánt* és kívánunk neki a nemzeti ügy érdekében további sikereket!

De van még egy másik eseményünk is, melyről kedves kötelességünk megemlékezni. Van nekünk ugyanis egy tiszteleti tagunk, aki úgyszólván egész életét a polgári iskolának szentelte. Nagy tudása és tehetsége révén fiatalon került az egykori Pedagógium tanári karába és azóta rendíthetetlen harcosa mindannak, amiért valamennyien küzdünk: a magyar polgári iskolának. Volt idő,

amikor már-már csak egymaga állt itt a porondon, a vezérek közül. Harcászati metódusában, melyet a tiszta ügyszeretet fénye ragyogott be, mikor a tudásból, a meggyőződés fenséges erejéből merítette érveit, eszközeit; bátor, egyenes, tettekre szorított volt, akár a *Budapesti Szemle* vagy a *Magyar Pedagógia* hasábjain hallatta szavát, akár a különböző társaságok és egyesületek fórumain vitatta ügyünk igazságát; és hajlott kora, nyugalombavonulása ellenére is: még mindig itt áll és fiatalon küzd mellettünk. Ez a férfiú, önök már tudják is valamennyien: *Kovács János dr.* professzor, aki ebben az évben: a tanári pályára való lépése 50-ik határvévéhez jutott el. Egy félszázad férfi munkája, ügyszerető harca zajlott le mögötte egy oly pályán, melyet méltóbban csak igen kivételes nagyoknak adatott betölteni. Hatalmi elismerések, kitüntetések nem nyomták le vállait, a kormányzat mindenkor kultuszminiszterei megfellebbeztek a polgári iskola harcosairól, de ez nem zavarta soha Kovács János dr.-t, akinek eszméit a tanítványok ezrei és ezrei zárták szívükbe és elméjükbe, jószágos atyai alakjával együtt. Így fogja ő túlélni a múlandó kort, akinek tevékenysége közöttünk szinte «eszmévé finomult».

Orszem volt ő is, a legnagyobbak egyike, az ma is. Példa a meg nem alkuvo kitartásra és szeretetre.

Közügylési megnyitóból 1931. okt. 18-án.

A CSENGERY ANTAL DIÁKOTTHON AVATÁSA.

Adjuk tudtára mindenkinek, akit illet, hogy az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület megépítette Diákotthonát, benne a Budapestre érkező vidéki kartársak megszálló helyét. A modern igényeket mindenben kielégítő intézményt: a polgári iskola megalkotójának nagy nevével ékesítve, *Csengery Antal Diákotthonnak* nevezte el.

Boldogok vagyunk, hogy évtizedes célkitűzéseinknek ez a törekvése valóra vált, hogy áll a hajlék, melyet mai közgyűlésünk alkalmából egyszerűen bár, de nagy szeretettel *avatunk*. Mily sokatmondó régi magyar kifejezés ez a szó, hogy *avatunk*. Jelenti az útraindulást, az új hivatásbetöltés ünnepies kezdetét; jelenti az áldást, amit az alkotó tulajdonos kér az Istentől dolgára; jelenti a hitet, mely betölti szívét: látván az első lépést.

Ily érzelmekkel és gondolatokkal eltelve állunk itt az avatás órájában, falai közt annak a hajléknak, melynek első kontúrja tán

akkor rajzolódott meg már, midőn 1896. dec. 29-én az addig két, sokszor akaratlanul is egymás ellen harcoló tanári egyesületünk eggyéolvadt, egyesült, hogy a *megértés* nagy gondolatával, termékenyítő érzetével javára szolgáljon a polgári iskolának és tanárai törekvésének. Ennek az egyesülésnek bensőségéből teremtették meg az évtizedek önzetlenjei a Szentkirályi-utcai, a balatonfüredi és most a Thököly-úti házat, éppúgy, mint egyéb erkölcsi és szellemi eredményeinket. Ne felejtjük el ezt a nagy erkölcsi figyelemztetést sohasem, az egységnek ezt a tündöklő gondolatját, mely az avatás alkalmával vetődik fel lelki szemünk elé...

Köszönet szálljon ma mindenkihez, a volt és ma is élő kultusz-miniszterekhez és munkatársaikhoz (kik közt a leglelkesebb *Dulovits Árpád* miniszteri tanácsos volt), akik megértően segítettek minket ügyeinkben. Szálljon köszönet a Házalap mindenkori elnökeihez és tagjaihoz, a derék szülőkhöz, akik iskolánkba járó gyermekeik után nem sajnálták párfillérnyi adományukat, mely annyi ezer és ezer tanuló után itt, íme, százezrekké hatalmasodott. Adassék köszönet és háta az építést eszközöző *Loschdorfer János* Csengery-alap bizottsági elnöknek, aki lankadatlan munkájával, hozzáértéssel és odaadásával a leghűségesebb munkatársamnak bizonyult, valamint a vezetésével működő házépítő bizottság fáradó lelkes tagjainak, névszerint: *Feltóthy Lászlónak, Békássy Sándornak, Rácz Imrének, Laczkovits Ádámnak, Pálmai Kálmánnak, Rákossy Zoltánnak* és *Kautny Károlynak*. E férfiak több mint egy esztendőn át állandó permanenciában álltak, míg eljutottunk a mai napig. Ám velök dolgozott a nemesvonású épületterv készítője: *vitész Telepy Miklós* is, aki mint polgári iskolai igazgató fia, szeretetét is nekünk adta, nemcsak szaktudását; s illesse köszönet végül a közoktatási minisztérium részéről kiküldött állandó szakértő műszaki tanácsost: *Wieszner Emilt* is.

Aki pedig átlépi küszöbét és bárminemű védelmet talál e hajlékban: akár mint lakója, akár mint megszálló vendége, teljék meg szíve békességgel, értse meg a falak szavait, beszédes vonalait, a feliratok tartalmát, a rendeltetés megindító célzatát, s az alkotóknak boldog meglegedettségét művök sikerén. S amidőn ki-kitekintenek a napsugarakban tündöklő budapesti ablakokból: lássák meg minél előbb azt az eleven, óriás fővárost, mely mint az ezeresztendőnek megvalósult e világi álma: a Nagy-magyarország székes metropolisát jelentse nekik, nekünk és az egész világnak — mindörökre!

Adja Isten, hogy úgy legyen!

Tisztelettel üdvözlöm a V. K. Miniszter úr képviselőjét, *Greszler Jenő* min. tanácsos, ügyosztályfőnököt, *dr. Szendy Károly* szfőv. tanácsnokot, a székesfőváros képviselőjét, akinek a polgári iskolákra vonatkozólag olyan programja van, amelynél szebbet a polgári iskolai tanárság sem tudna kidolgozni, *ifj. báró Wlassits Gyula* h. államtitkárt, *Kolthay Alajos* szegedi kir. főigazgatót, a társ Egyesületek kiküldötteit, valamint a társadalmi egyesületek képviselőit és a megjelent vendégeket, s fölkérem Rákosy Zoltán ügyvezető elnöktársamat, hogy : *Itt a kövek is beszélnek* c. ez alkalomra írt költeményét adja elő.

Beszédem 1931. okt. 18-án.

KARAFIÁTH JENŐ MINISZTER ÜDVÖZLÉSE.

Az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület elnöksége 1932. február 1-én tisztelgett *dr. Karafiáth Jenő* vallás- és közoktatásügyi miniszternél, hogy őt hivatalának elfoglalása alkalmával üdvözlje. A küldöttségben résztvettek : Rákosy Zoltán, Kiss Béla, dr. vitéz Sághegyi Lajos, Mórocz Sándor, Deák Gyula, Lucza János, dr. vitéz Pethő Endre, Sugár József.

Kegyelmes urunk!

A magyar polgári iskola hazánk egyetlen középfokú, gyakorlati irányú iskolája, amely a kis- és középpolgári osztálynak adja meg a szükséges műveltséget, a nélkül, hogy szellemi proletárokat nevelne ; a polgári iskolát végzett tanulók zöme visszatér atyja foglalkozásához, a termelő munkához, vagy szakiskolákban folytatja tanulmányait. Nevelői eljárásunk és célkitűzésünk ebben az irányban érvényesül a legszigorúbban. Iskolánk csak nemrég, az 1927 : XII. tc.-kel, Excellenciád nagynevű elődje, *gróf Klebelsberg Kuno* kultuszminiszter úr, a magyar polgári társadalomnak-adott maradandó alkotásával érte el teljes öncélúságát és ruházott fel oly szervezettel és feladattal, amely alkalmas arra, hogy az iskola és a tanárság lelkes munkája nyomán a nemzetre, annak gazdasági életére áldást, a kultúrának haladást s a nemzeti érzésnek elmélyülést hozzon. Valóban csak e törvény óta tudják az iskolán kívül állók igazán értékelni a polgári iskola végzett misszióját és nevelő erejét.

Amikor Nagyméltóságod nagynevű elődjei, Eötvös, Trefort, Wlassits, Apponyi, Zichy, Klebelsberg miniszterek székét és hatáskörét elfoglalja, kívánjuk, adjon a magyarok Istene erőt, egészséget és elegendő eszközt ahhoz, hogy mint a magyar nemzeti kultúra legfőbb őre terveit s gondolatait megvalósíthassa.

E munkájához a polgári iskolai tanárság lelkesedéssel ajánlja fel buzgó és önzetlen támogatását.

Engedje meg Nagyméltóságod, hogy néhány szóval érint-hessük ez alkalommal azokat a kérdéseket, amelyek a polgári iskola életével ma a legszorosabb kapcsolatban vannak.

Az említett törvénycikk iskolánk munkájának elmélyítése és belső életének fejlesztése céljából a *polgári iskolai főigazgató-ságokat* szervezte meg, s a *tanárképzésünket* korszerű alapokra helyezte, amikor azt a szegedi egyetemmel való kooperálással oldotta meg.

A főigazgatóságok áldásos működése és pótolhatatlan volta fennállásuk második évében már nyilvánvaló. Úgy értesülünk azonban, hogy a takarékosági törekvések ezt a valóban korszerű és nélkülözhetetlen intézményünket is érintik. Kérve kérjük Nagyméltóságodat, vegye programjába ez intézmény továbbfejlesztését, s álljon a magyar polgárság mellé abban a törekvésben, hogy a polgári iskolai főigazgatóságok ne csak tovább fenn-tartassanak, hanem munkájukat továbbfejlesztve elmélyülhes-senek. A polgári iskolai felügyeletnek más intézményekkel való összevonása az *állam részére tekintélyes többkiadást jelentene*. Meg-ható módon nyilatkozik meg a tanárság ragaszkodása mai felügye-leti rendszeréhez : országszerte hallottunk és kaptunk olyan nyi-latkozatokat, hogy a mai súlyos, leszállított fizetésű helyzetben a tanárság inkább további anyagi áldozatra hajlandó, semmint a főigazgatóságok elvesztését elviselje. A *mai* felügyeleti rendszer jár az állam részére a legminimálisabb megterheléssel.

A polgári iskolai tanárképzés is csak néhány év óta helyezte-tett korszerű alapokra ; a szegedi egyetemmel kapcsolatos tanár-képzés a legszebb reményekre jogosít. Kérjük, ne engedje Excel-lenciád, hogy tanárképzésünk mai formáját visszafejlesszék, mert a nívó süllyedése kiszámíthatatlan erkölcsi és kulturális veszede-lemmel járna. Kimutatható, hogy a tanárképzés mai kitűnő for-mája a rokonstátusok tanárainak képzéséhez viszonyítva a leg-olcsóbb.

Kérjük Nagyméltóságodat, támogasson bennünket abban a törekvésünkben is, hogy az ország pénzügyi válsága folytán a széniumos fizetési rendszerünk meg ne ingattassék, ellenkezőleg, arra kérjük Excellenciádat, méltóztassék a státus részére előírt VI. fizetési osztályú helyeket minél előbb mind betölteni. Ezek a helyek évek óta betöltetlenül állnak. Kérjük, méltóztassék oda-hatni, hogy a tanárság amúgy is csekély fizetése a további reduk-

cióktól mentesíttessék, mert lerongyolódott, a napi megélhetésért küszködő tanár nem végezhet olyan munkát, amelyet *ma* ki kell fejteni. Súlyos idők súlyos feladatokat rónak a tanárságra, amely e nehéz időkben is lelkesedéssel végzi munkáját, s kitartóan küzd a nemzet ideáljainak meggyökereztetéséért.

A polgári iskolai tanárság bizalommal tekint Nagyméltóságod miniszteri működése elé, s a feltárt kérdések kedvező megoldását mély tisztelettel kéri.

Közlöny 1932. februári számából.

A KÁRTEVŐ TÖREKVÉSEK ELLEN.

Ha egyesületi tevékenységünkről, megtett utainkról részletes beszámolót tartanék, önök láthatnák azt a sokágazatú erőfogyasztást, mely ma az elnökség sorsául jutott, s melynél nehezebbet nem sokat lehetne találni. Egyesülésünk nem az a hatalom, melynek első szavára mellénk állana a közvélemény, főképp az, mely ügyünk mellett sohase tört lándzsát határozottsággal. A mai kor irányadói előtt a polgári iskolának és szellemi munkásainak ügye nem elsőrendű kultúrügy. Ezt az elszomorító tényt nekünk, épp-úgy mint elődeinknek, sokszor kellett tapasztalnunk, és ha nem tudtunk mindent kivívni, megmenteni, annak ebben van, ebben volt, s ne adja Isten: ebben is lesz sikertelenségének egyik alapoka.

Erőforrásunk egyedül az az összhangzó egyetértés, az az *egészért felemelkedő áldozatkészség*, melyet itt tapasztaltunk a multban, s találkoztunk vele megkapó, szinte megindító példákban ez erősorvasztó, nehéz időben is.

De hogy a dolgon kezdjem, a *főigazgatóságról* kell elsőbbsen szólnom, melynek megingatása rendkívül megdöbbentette a státust. Hírül vevén az értesítést, azonnal összeült az elnökség, hogy megbeszélje, megállapítsa azokat a módokat, melyeket a legalkalmasabbnak vél a megmentésre. Elhatározta azonban, hogy egyelőre sem a napilapokban, sem a nyilvános ülésekben nem óhajtja szellőztetni az ügyet, annál inkább nem, mert ismeretlen még egészében előtte a veszedelem mineműsége is. Az az ellenséges, rossz indulat, mely a főigazgatóságokkal szemben némely intézmények és körök részéről fönnáll, nem aludt el még. Készülünk fel tehát, ha kell: a harcra is, bármire, mert engedni nem fogunk.

Amint tudják, felkerestük legfőbb hatásainkat, tiszteleg-

tünk a pénzügy- és kultuszminisztériumban, tájékoztattuk a vezető politikusokat, akit lehetett személyesen, másokat írásban, együttérző munkára buzdítottuk a köröket, testületeket a veszedelemmel fenyegetett intézményekért, elsősorban a főigazgatóságért, a tanárképző főiskoláért, tán a széniumos rendszerért is, meg a VI. fizetőosztályba való előlépésért is. Mert hát megállt a gazdasági gépezet, megrendült a nemzet közgazdaságának alapja. Világszerte meglevő baj ez, de ok-e arra, hogy aránylag kis pénzbe kerülő kultúrügyeket szüntessenek meg, olyanokat, melyek sarjadó műveltségünket eddig táplálták, erősítették és emelték.

Tiltakoznunk kell, t. választmány, e helyről is kultúrintézményeinknek, anyagi helyzetünknek minden «leépítése», illetményeinknek bárminemű további csökkentése ellen, mert semmiféle anyagi megsarcolást nem bírunk el többet. S föl kell emelnünk az ideiglenes, óradíjas és állásnélküli kartársak érdekében a mentő szót, akik egy részben elviselhetetlen küzdelemre, másrészt meg a teljes nyomorúságra vannak kárhoztatva. Ezt a tiltakozást különben gazdasági bizottságunk elnökére nézve mint előterjesztést, mai kötelességévé tettük.

Amde hála adassék buzgó kartársainknak azért, hogy azonnal fölkeresték országgyűlési képviselőiket s egyéb összeköttetéseiket, még az elnökség fogadását is kieszközölték egy fontos, kevésbbé hozzáférhető helyen, úgyhogy megmozdulásunk folytán ma a főigazgatóság ügye nem áll reménytelenül. Megértettük a hivatalos közvéleménnyel, hogy anyagi nyereséget sem jelentene a főigazgatóság megszüntetése.

Nem egészen így áll azonban a másik vívmányunk, a *tanárképző főiskola ügye* Szegeden. Ennek alapjait eddig még nem ingatta meg a 33-as, sem a 6-os bizottság «leépítő» keze, ezt onnan belülről, a tanári karból kísérelték meg egyesek, de ki kell jelentenem, hogy ebben nincs része sem Galamb Sándornak, a főiskola igazgatójának, sem Huszti József egyetemi professzornak, a tanárvizsgáló bizottság és a főiskola igazgatótanácsa elnökének, ők nemcsak hogy részt nem vettek, hanem teljesen távoltartva magukat a fenti törekvésektől, az intézmény mai formájának rendíthetetlen híveikül mutatkoztak. Az elnökség megbízható forrásból értesítést kapott, hogy a szegedi főiskolai tanárok közt mozgalom indult meg abban az irányban, hogy tanárképzőnket háromévéssé tegyék, szakítsák el az egyetemtől, hiszen «a négyosztályúvá tett polgári iskola tanárainak ez a képesítés is elegendő». A cinikusan hangzó hírt eleinte el se akartuk hinni, s alapos tájékoztatás céljából fordul-

tunk ottani híveinkhez. S az eredmény az volt, hogy kézhez vehettük a tanár urak memorandumának hiteles másolatát, melyet ők az igazgató és a testület egészének hozzájárulása nélkül felterjesztettek a minisztériumba, a fenti «leépítések» írásbeli hangoztatásával. *Közlönyünk* már lezárás előtt állt, mikor e hírt vettük, felkértem sürgősen a szerkesztőt, úgyis, mint a polgári iskola történetének megíróját, hogy az egyesület elvi állásfoglalását fejezze ki sürgősen írásban s még a januári számban vezető helyen közzé is adja, hogy a szegedi halászsokat, nem a legalkotóbb munkájukban, figyelmeztessük az egyesület álláspontjára. A *Közlöny* januári számának megjelenése után pedagógiai bizottságunk elnökénél jelentkezett az egyik szegedi tanár, azzal, hogy a főiskolai törekvésekről előadást akar tartani nálunk. El is jött, meg is tartotta kemény közbeszólások és ellenmondások özönében, de itt csodálatosképpen már négyévi képzésidőt hangoztatott, az egyetemmel való kapcsolatot azonban igen feketére festette. Itt érte őt a közbeszólások súlyos tömege, csupán egy-két személyes barátja buzgókodott érdekében, jobb ügyhöz méltóan. A tanár úr fölolvadását, kérésére, közölni fogjuk, hogy mindenki lássa, mit akar, de ismétlem itt is, hogy a minisztériumhoz küldött felterjesztésében hároméves képzési időt és az egyetemtől való teljes elszakadást javasolja, amint azt neki a fölmerült vitában többen megmondották, s ami ellen csak annyi volt a védekezése, hogy nem is tudja, volt-e benne említve idő.

Semmikép sem tudjuk megérteni, hogy a főiskolai tanári kar egy része, ilyen rövid idő alatt szerzett, el nem mélyített tapasztalatok után oly merész következtetést von le, mint amilyennel a minisztériumhoz fordultak, s amilyennel tulajdonképp csak komolyságuknak és jó hírnevöknek ártottak. Mert hát mi is az valójában, amikor egy-két héttel előbb még három év a képzés ideje, Pestre jövet meg már négy. Tán ötletszerűség ez, vagy kapkodás, vagy tán meggondolatlanság? kérdem szeretettel. És számot vetettek-e az urak azzal, hogy példátlan eljárásuk egy nagy testület és számtalan iskolá életkérdését érinti, számoltak-e vele, hogy ily felelőtlen kézzel nyúlnak hozzá? Tudomásunk van róla, hogy a szegedi kultúrközvélemény illetékes körei törekvéseiknek éppúgy ellene vannak, tiltakoznak ellene, mint a tanárság országos közvéleménye s minden számottevő kultúrpolitikus. Rákossy Zoltán ügyvezető elnöktársamat kértem föl, hogy az egyesület álláspontját egy rövidebb, de tömör fogalmazásban terjessze a választmány elé, alkalmat adandó e fontos egyesületi tényezőnek, hogy komoly

és súlyos szavával ma az egész státus nevében minden olyan törekvést visszautasítson, mely küzdelemmel kivívott értékeinket kockára akarja tenni.

Választmányi megnyitó 1932. febr. 13-án.

TISZTELETES SZÁNDÉK, ELSZÁNT KATONÁK.

Igen tisztelt Főiskolai Igazgató Úr!

Vettük Nagyságodnak 286/1932. sz. b. levelét, melyben nehezítés tárgyává teszi Közlönyünk legutóbbi számának a főiskoláról megjelent egy-két cikkét. Kötelességünk, hogy az alábbiakban feleljünk.

Közlönyünk f. évi 6., 7. száma foglalkozott a főiskola felmerült ügyeivel, egyes tanárok ténykedéseit, terveit szóvá tette, bírálta, amit tán lehet szokatlan hangúnak minősíteni, de tisztelenség nem volt benne, ily szándék minket a legtávolabbról sem vezetett. Hogy azonban az intézménnyel szemben támadó lett volna, nem hisszük, hiszen mi csupán önvédelmi álláspontot foglaltunk el, midőn az ellenünk, illetőleg egyesületünk vívmányai és törekvései ellen indított harcot meg akartuk akasztani. Hála bölcs kormányzatunk intézkedésének, ez sikerült is. Lehet, hogy a küzdelem hevében egy-egy erőteljesebb szó, kifejezés elhangzott, de ki rekriminál ilyenekért a békekötés után.

Mi, akik főiskolánk magas színvonaláért évtizedeken át harcoltunk (s e törekvésünkben a Pedagógium egykori tanári kara is velünk volt), akik mindenkor elismeréssel, szeretettel tekintetünk az értékben megnövekedett új főiskola felé, s vele szemben rendületlen tisztelettel eltelve voltunk, vagyunk és leszünk mindaddig, míg az a haladó nemzeti kultúra s természetesen : a polgári iskola javára harmonikusan és egészében teljesíti kötelességét. Ha azonban bármily visszaesést, vagy úgynevezett leépítő tervet, szándékot veszünk észre, mely tanárképzésünk kiharcolt értékeit veszélyeztetné, egy emberré leszünk ismét valamennyien, s küzdünk a polgári iskolai kultúráért a legvégsőig. Ez egyesületi rendeltetésünk.

Amint méltóztatik látni Nagyságodnak, mi csupán elszánt katonák vagyunk, akik azonban a harcot nem önmagáért vívjuk, vagy keressük. Ismétlem, tisztelői vagyunk Huszti József igazgatótanácsai elnök úrnak, Galamb Sándor igazgató úrnak s mindazoknak a tudós tanár uraknak, akik a nagy Csengery Antalnak és

a polgári iskola nagy újjászervezőjének : gróf Klebelsberg Kunónak szellemében nevelik a jövő tanárnemzedéket. Ohozzadjuk a tiszteleten felül eddig a szeretet is fűz ; de fűz azokhoz is, akik a harc után megnyugodva főiskolánk színvonaláért minden tőlük telhetőt megtesznek, amire íme itt : teljes és tiszteletes szándékkal fölkérjük.

Ha ez teljesül, pontot teszünk az eddigiek után, s készséges híveik, ha kell és lehet, fegyvertársaik leszünk mindenkori kultúr-törekvéseikben : a polgári iskola javára.

*Levelém az O. P. T. E. 1932. április 29-i elnöki üléséből:
Galamb Sándor igazgatóhoz.*

A CSÜGGEDETLEN POLGÁRI ISKOLA HARCA.

Tisztelt Közgyűlés!

A művelődés két szellemóriását ünnepeltük az 1932. évben : *Goethet* és *Aranyt*. Az előbbi száz évvel, az utóbbi ötven évvel ezelőtt költözött el az üdvözültek sorába. A görög-római klaszikusokon nevelődött Goethe, a német szellemnek úgyszólván szimbóluma ; fönséges magasságban élve halhatatlanságát, fájának lelkesítője, lelki tápláléka s minden egyetemessége mellett is ősgermán. A világirodalmi remekké lett *Faust* a német lélek legsajátosabb, legtökéletesebb megnyilatkozása, mint remekmű, beleragyogott a magyar írólelkekbe is, s több jeles fordításban nemzetünknek irodalmi kincse lett. Goethe egészen ifjan már a weimari nagyhercegi udvar kegyeltje, miniszter, nagy előkelőség a társadalmi életben, míg a mi Aranyunk a szegénység országútján küszködve : mint tanító, jegyző, később tanár, s csak férfikora legdelén jut el az akadémiai főtítkárságig, olyan helyzetbe, mely megengedte, hogy a múzsának is nyugodtabban áldozhatott. Ötven évvel halála után sem jutott el érdeméhez mérten a világirodalomba, pedig ő is fájának hatalmas lángelméje, nagy klaszikusokon kifinomodott tiszta nemzeti lélek, akinek *Toldijánál* ragyogóbb elmeművet kevés magyar poéta alkotott. Bölcsesség, lelkiismeretesség, a fény valódi megismerése tündöklék Aranynak minden során és szaván. A nyelvnek, a művészi formának szépségeivel, tisztaságával, rejtelmeknek érvényesítésével nála tökéletesebben senki sem élt, s mint ember is a természetességnek és a szerénységnek örök ideálja. Ne feledjük, hogy közel egy évtizedes tanári pályáján is : a gyakorlati pedagógiai művészet kiválósága-

ként működött, tanítványai odaadó szeretettel zárták be tanításait szívökbe és sohasem feledték el. Lévy, Tompa stb. barátaival váltott leveleiben többször emlékezik meg nagykőrösi tanárkodásáról, komolyan, derűvel, szerénységgel; de kicsendül szavaiból az is, hogy ez a pálya egyike a legfárasztóbb szellemi munkáknak. A tengersok dolgozatjavítás, a lelkiismeretes készülődés, az órák leadása: az ő hatalmas energiáit is erősen igénybevette. Íme, a nagy író, éppúgy, mint Goethe, kenyéradó pályáját teljes szívvel és erővel, példaszerűen szolgálja. Tanúbizonyságunk erre *Voinovich Gézá*nak: Arany Jánosról, az Akadémia kiadásában megjelent nagyszabású életrajza, melynek első, de különösen második kötetében megragadó részletességgel rajzolja a nagy költő tanári pályafutását is.

A kultúrélet fényes szálai, egy-egy méltó ünnep melegsége, íme, így kapcsolódnak egymásba és mindennapi életünkbe, belevilágítván gondjaink útvesztőibe. Letesszük tehát mi is a megemlékezés hálás babérágát a két halhatatlan ünnepén, mi, az értékek fáradhatatlan átszármaztatói, a műveltség hivatott alapozói.

Tanáregyesületünk évi rendes közgyűlése is afféle ünnepünk nekünk, amidőn az ország minden részéből összegyűlünk, hogy gondolatot, eszmét cseréljünk egymás közt, hogy meghallgassuk az egyesületi munka-eredményeket, s hogy életjelt adjunk magunkról a világnak, arról, hogy vagyunk, dolgozunk, s az idők mostohasága vagy kedvezőbb volta szerint: nyomorgunk-e vagy tán gondtalanabban pergetjük le igyekvéseink napjait. Fájdalom, ma olyan korszak osztályrészesei vagyunk, mely megnehezítette a pedagógusnak amúgyis küzdelmes sorsát. A szürke gond, mint elmaradhatatlan útítárs, óráról órára velünk tart s nem akar elszakadni tőlünk. A fizetésnek, anyagiainknak folytonos megszőkítése szinte fojtogat már minket. Meddig bírjuk ezt a megpróbáltatást? A szegénység bénító hatása éreztesse már az iskolával is lehangoló voltát? A bölcs beosztással, takarékosággal élő tanári háztartások egykor szinte példái voltak a szolid, de tartalmas, szép családi életnek (amilyen Arany Jánosé is volt Nagykőrösön); de ha sokáig tart még a fizetési levonások zuhataga, maholnap el fognak tűnni a magyar glóbuszról, s helyettök megkopott, elégedetlen lakosú tanyák fognak szomorúan meredni az ég felé, mint panaszos kezek.

Meg kell említenem ezt a nagy bajunkat, szót kell neki adnom, hogy meghallják urbi et orbi mindazok, akiket illet, mert a nyomorgó intelligencia sorsa: az ország sorsa, s az egyik rendnek a pusztulása maga után vonhatja a másikat is. Szót kell adni, igenis

a szenvedésnek, de amikor tesszük, kétszeresen fáj nemzetszerető szívünk, aggódunk : vajh, ne túrjunk-e tovább is szó nélkül, vajh, nem lesz-e kárára kiáltó szavunk : a köznek, az egésznek, a nagy célkitűzésnek, mely az ország boldogulásának egykori egyetemes-ségét akarja visszaállítani! Íme, a tanári lélek! Aggodalmas, figyelmes, érzékeny a köz bajai iránt, mert hisz nevelői principiumai közt első helyen áll a közügy érvényesítése. Ügyeljenek azonban az ország érdemes sáfárjai, hogy ez a lélek ilyen maradhasson a jövőben ; meg ne rendítse gyengéd alapjait a földrehúzó nyomor, mert elveszett az a nép, melynek vigasztaló prófétái nem lesznek.

És, mi egyesületi vezetők, erkölcsi és anyagi érdekeink védői, nem mondunk le soha e kötelességünkről. Ott állunk az őrhelyen mint tanárok, mint magyar polgárok, de hogy el ne veszítsük a tárgyilagosság szilárd alapját, az egész országot is kell hogy nézzük. S látnunk kell, hogy a nyomorúságban nem vagyunk egyedül, az ország trianoni szerencsétlensége juttatott koldusbotra valamennyiünket. S fölcsendül itt az erkölcs parancsszava : *a közösségért a közösséggel!* Vegyük ki épp ezért részünket továbbra is a társadalom irányításában, a gyengék vezetésében, s a világért se kövessük azt a könnyelmű elvet, mely úgy szól : hogyha elvettetek a kenyereimből, elcsüggedek, dőljön össze a világ! E méltatlan felfogással mi nem élünk, akik világosság, erkölcsi felsőbbség vagyunk, akiknek tudniok kell, hogy a mélypont, az éjszaka nem tart örökké, mert amíg jár a Nap az égen, virradni is fog. S amely pillanatban ez elkövetkezik, ott leszünk, s a közjó érdekében kérni, követelni fogjuk közjavainkat, az iskola embereinek járó darab kenyeret.

Ez az egyesület álláspontja, nem tudunk mást felállítani. Ámde oly jelek mutatkoznak küzdelmeink láthatárán, melyek élesztik a reménységet bennünk ; el ne csüggedjünk addig sem!

Tisztelt Közgyűlés! Végzett munkánkról beszámol részletesen a főtitkár, valamint az egyes bizottságok jelentése. Méltassák figyel-mőkre valamennyit, s adjanak tanácsot, hogyan csináljuk jobban. Apróbb és nagyobb ügyek vannak ott elsorolva, feltárva, s bármily szerény eredmény az, amit elértünk, e nehéz időben mind nagy utánjárást, küzdelmet igényelt. Egy-kettőről kell azonban, hogy e helyen is szóljak.

A *főigazgatóság* ügye megszilárdult, ami annak az egyetértő fellépésnek köszönhető, amellyel a tanárság egész zöme szinte tündökölt.

A *tanárképző főiskola* megbolygatott ügye is révbe jutott,

hullámai azonban még nem csitultak el végleg. A megbolygatott ifjúsági lélek egy veszedelmes tünete ama kis röpiratkában döb-bentett meg valamennyiünket, mely az iskolák testületeinek is megküldetett, s mely hangjával és törekvésével bizonyos sötét hátteret világított meg. Nem akarok azonban rekriminálni ez órában, a baj elmúlt, de mi tovább is figyelünk. Megnyugtatót minket a minisztérium bölcs intézkedése, a szegedi főiskola érdemes előljáróinak ténykedése, az ottani kir. főigazgatóság és a példásan dolgozó gyakorlóiskola tanári testületének őrálása. Amikor a közgyűlés hálás üdvözlétet tolmácsolom érdemes barátaink felé, atyai szeretettel nyujtom kezemet ama ifjúságnak, akik nehéz időkben, küzdelmes viszonyok közepette készülnek pályájukra, akiknek jórésze mintaszerűen végzi kötelességét, s megérti leendő kartársainak s a közjóért igyekezettel ténykedő Tanáregyesületnek komoly szavát. E nagy többségnek méltó viselkedését akarjuk viszonzni nemcsak érzelmeink rokonszenvével, hanem egy baráti cselekedettel is, akkor, amikor a közgyűlés elé egy oly indítvánnyal lépek, melynek értelme szerint a *Csengery-alap jótékonyági összegéből legalább évi ötszáz pengőt juttathassunk a főiskola erre szoruló tanulóinak*. Ezt az ösztöndíjas összeget anyagiaink jobbra-fordul-tával növelni akarjuk, de az ifjúságot már most bele akarjuk kapcsolni abba az elkölcsi közösségbe, ahová hivatásuk folytán lépni fognak.

Ez a felfogás vezetett akkor is, amidőn elhatároztuk, hogy a balatonfüredi házunk telkéből egy kisebb területet kihasítunk, s arra kiránduló tanulóink számára egy egyszerű, *de modern diák-szállót építtetünk*. Nemesüljön meg így is az a pár fillér, mellyel a beiratkozó kis diákok jönnek hozzánk, s érezzék a szép mondás igazságát magukon, hogy aki ad, az kap is, hogy a jótett valójában sohasem vesz el — nyomtalanul.

Meg kell emlékeznem *köreink működéséről* is, melyek a központon kívül, a végeken teljesítenek hathatós szolgálatot. Az egész nagy egyesület nehezen mozdulhat meg, e tevékeny szerveink azonban a maguk helyén agilitásukkal, nemes ízlésükkel sokat tehetnek egy-egy őrhelyen a polgári iskola ügyéért. Tartalmas jelentések érkeztek az idén hozzánk sokszor impozáns közgyűléseikről. Bevonták tevékenységük körébe vidékük számottevő előkelőségeit, egy-egy szép előadással lekötötték figyelmüket, általában úgy intézték dolgukat, hogy nemcsak lelki élményt, hanem érdemet is szereztek. Örömmel adom ezt tudtára a közgyűlésnek, mert jól felfogott érdekeink istápolását látom bennök, törekvé-

seimnek testvéri megértését. Nem zavarta őket az, hogy a központ kevésbé tudott képviselőjével közöttük megjelenni, aminek oka: a mai nehéz idők, az anyagiak hiánya. Az egyesület minden fillérre vigyáz, takarékoskodik, és nem akar terhére lenni senkinek. Ígérjük azonban, hogy a legnagyobb lelkesedéssel sietünk majd hozzájuk, mihelyt jobbra fordul ez a mai bal-élet. S addig kérem az egyesület tagjait egészökből és egyenként is, *hogy kilépéssel, mely anyagi nyomorúságra hivatkozik, ne jöjjenek elénk*, mert kiléphetnek mindenünnen a világon, de innen nem, ahol önzetlen munkával dolgoznak erkölcsi és anyagi javaik jobbrafordításán. Vagy le akarják dönteni, megrendíteni utolsó mentsvárakat is? Hál Istennek, csak kevesen jelentkeztek, 8—9-en, de ez a szám is megdöbbentő.

Sok kiküzdeni valónk van az említetteken kívül is mint az új *fegyelmi szabályzat*, s az *igazgatói státus megalkotása*, az *ideiglenesek égbekiáltó sorsa*, iskolatípusunk *elavulásnak induló tantervei és utasításai*, a polgári iskola *felső tagozatának kiépítése*, a *szolgálatidő*, a *nyugdíj*, a *tanító-évek jobb, igazságosabb beszámítása*, a *tanári állás nagyobb megbecsültetése* stb., oly programmpontjai egyesületünknek, melyekért folyton dolgozunk, akkor is, amikor e harcunkat nem is akarjuk (ildomosságból) nyilvánosan hangoztatni. Néha jobb hallgatni, mint beszélni. Tevékenységünk figyelme a fiúiskolákban oktató tanárnők sorsa felé is fordul, akik természetellenes helyükön igen fárasztó, súlyos munkát végeznek, mely gyengédebb idegzetüket megviseli. Ez a helyzet a háború alatt fennállhatott, de most már teljesen elfogadhatatlan, a fiú ifjúság érdekében is, akiknek elfemininosodniuk nem szabad. Amerika e téren már régebben indította meg a mozgalmat, ne maradjunk el mi sem.

Nem volna teljes azonban elnöki megnyitóm, ha meg nem emlékeznék arról a változásról, mely a közoktatási miniszteri székben a napokban történt. A Kormányzó úr Ő főméltósága s a nemzet akaratából: *Hóman Bálint*, a nagynevű történettudós és egyetemi tanár küldetett a mi ügyünk és művelődésünk élére legfőbb vezérül. Nagymérvű és sürgős elfoglaltsága miatt nem tudtunk még színe előtt megjelenni, de üdvözlöttük őszinte nagyrabecsúlással, írásban kineveztetése napján. Reménnyel vagyunk eltelve, hogy az ő nagy útján, melyre eddigi munkásságának fénye élesen rávilágít, nem fogja a polgári iskolát sem kifelejteni tevékenysége köréből. A napilapokban megjelent nyilatkozata a nyolcosztályos polgári iskoláról máris osztatlan nagy örömet vitt be nemcsak a mi

lelkünkbe, hanem abba a polgárságba is, mely gyakorlati pályáján a nagyobb nemzeti műveltséget szomjazza. Szava nemcsak biztató, de újabb és nagyobb munkára serkentő cselekedet, s mi teljes tisztelettel köszöntjük érte új méltóságában.

Közgy. megnyitó 1932. okt. 23-án.

HÓMAN BÁLINT MINISZTER ÜDVÖZLÉSE.

Kegyelmes Urunk!

Tiszteletet tevő egyesületünk egységes egész, magában foglalja az ország polgári iskolai rendjének egyetemességét. Ez azt jelenti, hogy iskolafajunkat érintő belső és külső kérdésekben a tanárság itt egységesen képviseli mai és a múltban gyökerező célkitűzéseit. Sok nehézség közepette, de egységesen küzd nemcsak tagjai társadalmi helyzetének jobbításáért, anyagi boldogulásáért, hanem védi iskolatípusának szellemi és erkölcsi érdekeit is, küzd a gondjaira bízott ifjúságnak a lehető legjobb kiképeztetéseért, a magyar polgári társadalomban a jelentőségéhez méltó megbecsültetéséért, szellemi és erkölcsi javainak épségbentartásáért, fejlesztéséért: egyszóval a magyar polgári iskola továbbfejlődéséért. A polgári iskolának e nagy jelentőségéhez mért fejlesztése 60 éves törekvéseink tárgya.

A polgári iskola kérdése: az ipari, kereskedői és mezőgazdasági termelő osztály sorsának is a kérdése. Iskolánk középfokúsága: létkérdésünk, nélküle a magyar iskolaszervezet épülete összeomlanék. A polgári iskolára soha nagyobb szükség nem volt, mint ma. Kieépítése a gazdasági termelő osztály felvirágoztatását jelenti, s felfogásunk szerint egyúttal a szellemi proletáriátus megszüntetését is. Iskolánk a *gyakorlati életre* nevel, s célja a gyakorlati élet és az *alkotó munka* megszerettetése.

A mai gyakorlati élet parancsoló szükségként követeli az iskola *felső tagozatát*, hogy korszerű szellemben a gyakorlati élet fokozott kíváncsalmának eleget tehessen. Aligha volt még korszerűbb a felső tagozat kieépítése, mint ma, a minőségi termelés idején. Ismeretese azok a törekvések és tervek, amelyek a századforduló idején a hétosztályos polgári iskolával kapcsolatosak voltak, de amelyek részben még Bécs ellenállásán hajótörést szenvedtek; bizonyára azért, hogy a magyar polgári osztály súlyban, erőben és jelentőségben előnyhöz ne jusson. Ma, a nemzet öncélú-

sága idején, ezek az akadályok eltűntek ; ma a gyakorlati és gazdasági élet követeli a nyolcosztályos polgári iskolát, abban a formában, ahogyan annak a III. Egyetemes Tanügyi Kongresszuson az egész magyar tanítói és tanári társadalom egyöntetűen hangot adott. Az egyesületnek ma is ez az álláspontja. Kérem a miniszter urat, méltassa szíves figyelmére a státus álláspontját, mert a polgári iskolát mai csonka helyzetében meghagyni szinte lehetetlen.

Egyéb kérésünket, óhajunkat csak főbb vonásaiban érintem. Az 1927: XII. tc. alapján felállított és nagyszerűen működő felügyeleti hatóságunknak, a polgári iskolai *főigazgatóságnak* teljes kiépítését kérjük, a felügyelet intenzívebbé tételét, s a megígért két új főigazgatóság felállítását, valamint a főigazgatói állások megszervezését. A szakfelügyelet a mai költségvetési keretek között nem tud eléggé megfelelni hivatásának.

Tanárképzésünk Klebelsberg Kuno gróf, a nagynevű kultusz-miniszter bölcs intézkedésére végre az egyetemmel került a legszorosabb kapcsolatba, s azon az úton van, hogy minden ezirányú igényt kielégítsen. Mégis voltak törekvések, amelyek ezt visszafejleszteni igyekeztek. Kérem, ne hallgassa meg a miniszter úr e retrográd törekvéseket, mert fontos nemzeti érdek, hogy a polgári iskolai tanár az egyetemtől kapott nagyobb készséggel a vidéki városban, ahol sokszor a polgári iskola a legnagyobbfokú iskola, valóságos kultúrcentrumot alkosson. Ha semmiképpen sem volna lehetséges a mai helyzetnek korszerű továbbfejlesztése, kérjük, tegye át az elméleti képzést egészen az egyetemre, a pedagógiai képzést bízza szemináriumokra, a gyakorlati képzést pedig az eddig is kitűnően bevált gyakorlóiskolákra. Eminens érdeke a polgári iskolának, hogy csak gyakorlatilag kiválóan képzett tanárok tanítsanak benne, mert az iskola gyakorlati célját másképp nem tudja megvalósítani.

A polgári iskolai törvény végrehajtási utasítása megígérte a *fegyelmi szabályzatoknak* elkészítését, de talán technikai okokból még mindig nélkülözzük azokat. Az iskola és a polgári társadalom érdeke, hogy ez a fegyelmi szabályzat mielőbb életbelépjen.

Az elemi iskolánál eltöltött tanítói évek az eddiginél méltányosabb beszámíttatása, az ideiglenes és óradíjas tanárság nyomorúságos helyzete, a hadviselt tanárok szolgálati idejének méltányos elbírálása, a VI. fizetési osztályban minden rendelkezésre álló hely betöltése olyan kéréseink, amelyek érdekében a miniszter úr megértő támogatását kérjük, s együttérző meleg szívéhez appellálunk.

Tanterveink és Utasításaink is átdolgozásra szorulnak, hogy

az új polgári iskolai pedagógiának ezzel is nagyobb lendületet adhassunk. Ennek a mi iskolánknak pedig a való élettel kell a legszorosabb kapcsolatot fenntartania.

Az *igazgatói állások* szervezetlensége régi sérelme a státusnak. Ma havi 16 pengővel dotálják az igazgatói állásokat; ez a körülmény nem alkalmas arra, hogy egy intézet korszerű vezetését biztosítsa. Más tanári státusban ezek már megszerveztettek.

Fontos tanügyi és szociális okok támogatják azt a kérésünket, hogy a *tanári szolgálat* egységesen 35 évben állapíttassék meg, az eddigi 40 év helyett.

Az október hó 23-án megtartott közgyűlés ezernyi tanára óriási lelkesedéssel ünnepelte a miniszter urat, és biztosította arról, hogy vállalt nagy építő munkájában a tanárság is minden erejével részt óhajt venni. Ez a nagy lelkesedés a kultúra tudós művelőjének, a magyar nemzeti történetírás európai hírű tekintélyének szól, akinek eddigi munkássága nagy nemzeti érték.

Közlöny, 1932. novemberi számából.

ÜZENET A NYUGTALANÍTÓKNAK.

Ügylátszik, hiábavaló volt *Klebelsberg* grófnak és *Kornis* Gyulának erkölcsi és anyagi érdekeinkért minden elismerést kiérdemlő ténykedése, s hiába volna *Hóman* Bálintnak nyilatkozata a polgári iskoláról, melyet «*lenézett sorsából ki akar emelni*», mert a lappangó híresztelések szerint elveszti középfokú jellegét, «csak» felsőbb tagozata lesz a népiskolának, megszüntetik a főigazgatóságainkat stb. stb., talán olyan is akadt, aki azt terjesztette, hogy ovoda leszünk.

Ha anyagi szövetkezés volna egyesületünk, *hitelrontásért* pört akaszthatna a suba alatt folyó tevékenység nyakába.

Aki a polgári iskolát lefokozni akarná, az egy szerencsés lendületben levő, a fejlődésnek tiszteletreméltó fokához ért iskola-típus bénulását, lerombolását idézné fel, s hatalmas ellenvéleménnyel találkozna. Iskolatípusunk, mint köztudomású, a fejlődő és aránylag tömeget számláló kis és dolgozó középosztály céltudatos, gyakorlati középfokú iskolája. És ehhez nemcsak mi ragaszkodunk, nemcsak a szülőknek százezrei, hanem a nemzeti művelődés nagyjai mind: Eötvösön, Csengeryn, Gönczyn kezdve, Wlassits, Berzeviczy, Apponyi, Balogh Jenő, Lukács György, Pauer Imre, Beöthy Zsolt, Klebelsberg Kuno, Kornis Gyula, Imre Sándor, Fináczy Ernő, Czettler Jenő, Weszely Ödön, Huszti

József, de legfőképpen napjaink tudós minisztere : Hóman Bálint, aki beköszöntőjében iskolánkról oly emelkedett felfogással és világnézettel szólt, mely megdobogtatta az egész dolgozó középosztály kebelét, a mienkkel együtt. Polgári iskolánk a maga különleges, praktikus szellemével a fejlődöttségnek olyan fokára jutott el már, ami egymagában elegendő ahhoz, hogy minden rosszindulatú álláspontot megdöntsön. Meg is történt ez, ebben az értelemben nyilatkozott meg az 1927 : XII. tc. tárgyalásánál : egyhangúlag mind a képviselőház, mind pedig a felsőház egyetemesége. Egyetlen egy hang sem nyilvánult meg a magasszínvonalú vitában, mely a népoktatási szervezetbe való illesztést óhajtotta volna. Mindenki érezte, tudta, hogy a középfokúság szigorúbb kerete, a tárgyakban elmélyedőbb, az átszármasztásban szabatosabb szellem, a szak-
tárgyakban és ezeknek módszerében külön képzett oktatókar, ezenfelül a gyakorlati irányú tendencia juttatta el a polgári iskolát arra a megbecsült fokra, melynek következtében szinte egyedül hivatott, hogy az új kor mezőgazda, iparos és kereskedelmi pályára készülő ifjúságának képzőintézete legyen. Ezt fejezte ki Klebelsberg gróf egyik művében a következőképpen : « Igaza van annak a pesti jóra való iparos embernek, aki 4 polgári osztály végzettsége nélkül nem vesz fel műhelyébe tanoncot, mert a modern, komplikált termelési módok, az új, kényes műszerek, gépek és szerzők mellett az értelmetlen ember többet árt, mint használ. A mezőgazdaságban is rohamosan tért fog hódítani a motoreke, a traktor, a földek villamos besugárzása, és hasonló más, az egyszerű munkánál is magasabb műveltséget igénylő tevékenység ; mindezt nem lesznek képesek értelmetlen tömegek elvégezni. »

Ebben a meglátásban szegődött Klebelsberg a polgári iskola lelkes hívének, s amint azt előttem egyszer kifejezte : rövidesen el fog jönni az idő, amikor a felső tagozat kiépítésében is rendet kell csinálnunk, mert a produktív pályák emberei mind nagyobb tudásra és műveltségre szomjaznak. Fájdalom, hogy Klebelsberg ezt a rövid időt nem élte meg. Örültünk azonban, midőn hivatott utódának nemes ajkairól elhangzó terveit olvastuk a sajtóban.

Ne csüggedjünk tehát, én most is csak ezt hangoztatom. Mi, akik a feltámadás eszméjét hirdetjük és az ifjú szívekbe csepegtetjük, hiszünk, de dolgozunk is. Iskolánkban, ahol eddig nagy részben élt, most nyíltan is bevonult a cselekvés, a munkáltató szellem egészséges módszere. Nagy lelki megmozdulást jelent ez. *Felbukkantak szélsőségei, külföldről átvett szertelenségei, de azok elhullottak; bölcs mérséklettel, fokról fokra haladhatunk csak itt*

előre, úgy, hogy a vitán felül álló régi értékeket oda ne dobjuk a bizonytalanokért. A szegedi tanárképző gyakorlóiskolája jó példával halad e tekintetben az élen. Jeles vezérkönyvei, folyóirata, mint úttörők jelentkeznek; ám de ezek nemcsak időbeli, de részükről anyagi áldozatot is követelnek. Midőn elismeréssel vesszük tudomásul önzetlen példájokat, támogassuk igyekvésüket anyagi és erkölcsi erőnkkel egyaránt. Ritkán mutatkozó örömünk az is, hogy a legnagyobb iskolafenntartók egyike a főváros: több tekintetben is törekszik felvirágoztatni a polgári iskola ügyét. Az irányító polgári iskola felállítása tanúskodik legjobban arról az áldozatkészségről, mely ma a fővárosi oktatásügy vezetőségét betölti, ami a maga nemében szinte páratlan. Ennek az új intézménynek szívből örülünk, és kérjük a nagyszabású cselekedetek vezéregyéniségét: Szendy Károly tanácsnokot, hogy tovább is fejlessze a polgári iskolákat, melyeknek elhivatottsága az ő szemében immár kétségen kívül áll. Segítségünkre akar jönni pedagógiai munkánkban is, midőn összeállította a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár jegyzékét, egy 736 oldalas testes kötetet, mely a tanulni vágyó tanárt hasznosan fogja útbaigazítani. A mű elé írt egyik bevezetőből ideírom ezt a két mondatot, mely a tanácsnok gondolkodására vet szép világot: «Valójában az élet sokkal többet kíván ma a közneveléstől, mint a világtörténeti korszakok bármelyikének idején. Az iskolára hárította át a kötelességet, hogy helyettesítse a házon kívül elfoglalt vagy a küzdelemben felőrölt idegzetű szülők, a meg nem született testvérek jótékony társaságát, az elérhetlenség homályába tűnt nyugalmas, derűs gyermek- és tanulószobát, szóval az egész egészséges normális családi légkört, amelyet a helyes nevelés alapjaként ismertünk.» Nemcsak igazságot feltáró, de megindítóan jellemző igék ezek.

Egy ilyen sorsra jutott nagy város polgárnevelésének, gazdasági élete felvirágoztatásának semmi sem lehet célszerűbb előmozdítója, mint a jó népiskola mellett a jó szellemben kialakult polgári iskola, mely a nemzeti tárgyak bőséges átszármaztatása mellett nem viszi a tanulót az elméletek arisztokratikus, fellengző birodalmába, amennyiben praktikumai: a kézimunka, a szabadkézi rajz, az ének s a természettudományok gyakorlati irányú tanítása: a produktív termelés, az önsegítés felé terelik gondolatvilágát. Lesz tehát belőle nemzetét megértő, szerető polgár, aki azonban az alkotó munka szilárdan álló, meggyőződéses neveltje.

Mi ebben látjuk iskolánk elévülhetetlen értékeit s világos hivatását, épp ezért a tapasztalaton alapuló megfigyeléseket is

tekintetbe véve a polgári iskolai reform számára elkészítettük javaslatunkat, melyről annak előadója, *Szenes Adolf* bővebben is fog ma szólni, s melyet nemcsak minden tanártestületnek, de minden kultúrtényezőnek megküldöttünk, hogy javaslatukat, véleményüket közöljék velünk, hogy ezzel tervezetünket tökéletesbítve, végleges alakjában megküldhessük a Miniszter úrnak.

Jól érintheti a közösséget a Csengery-alap jó irányban haladó sorsa, valamint tervszerűsége.

Újabban a családok, gyermekekkel bíró kartársak jutányos nyaraltatásának ügyét akarjuk megoldani, és kérem az egyesület tagjait, hogy a kiskőrösi diákszállót ne felejtsek ki a programmból, mely a Petőfi-kultusz szolgálatában nekünk vagyonnál többet érő rokonszenvet fog szerezni a magyar közvéleményben. Az alapot alkotó vagyont ez a nemesebb közvélemény juttatta nekünk, egy okos viszonzás a homo sapiens fényével von be minket. *Loschdorfer János*, az alap elnöke, megérdemli a közgyűlés elismerését.

Fájdalom, sebeink is vannak, jóval több, mint amennyit a rendes körülmények között is élve, szó nélkül elbírhathunk. Nem hallgathatom el azonban a sok közül ezt az ötöt, mely sürgősen kiált gyógyulásért, s mely a mai viszonyok közt is orvosolható.

1. A főigazgatóságok kevés száma, s azok sorsa nincs még biztosítva. A főigazgatói állás nincs megszervezve, ennél fogva a főigazgató ki sem nevezhető, csak megbízást kaphat. Személyzetők, valamint a szakfelügyelők száma szintén kevés; innen van, hogy vannak polgári iskolák az országban, amelyekben évek sora óta hivatalos látogatás nem volt.

2. A minisztérium polgári iskolai ügyosztályában polgári iskolai tanár nincsen beosztva.

3. Az Orsz. Köznevelési Tanácsban az egyetlen előadó tanácsoson kívül, a több mint négyezer tanárt számláló státusból, egy ember sincs kinevezve.

4. A tankönyvügyi bizottságban egyetlen egy emberünk sem képviseli a négyszázat meghaladó polgári iskolák tankönyvügyét.

5. Fájdalmas nekünk végül, hogy a szegedi tanárképző-gyakorlóiskola tanárainak megkülönböztetett, rendkívül terhes munkájának nincs anyagi elismertetése. Régebben ezek a tanárok egy fizetési fokkal előbbre tétettek a fizetési ranglétrán, s így van ez most is a más státusokban, csupán mi vagyunk fájdalmas kivételek.

Ajánljuk ezek figyelembevételét, mint már annyiszor, fölöttes hatóságunknak, a mai közgyűlésből is.

Közgy. megnyitóm 1933. nov. 5-én.

NEGYVENHÉT HŐSI HALOTT EMLÉKTÁBLÁJA ELÓTT.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Negyvenhét hősi név, egykor ugyanannyi világ, kiket a háború lelketlen csontkeze kioltott. Nem lobognak többé, a szív, elme feladta a harcot az alkotó gondolattal, abban az órában, midőn legszentebb kötelességüket teljesítve, elestek. Elestek, és mégse haltak meg! Tanárok voltak, a szerény, de végtelen jelentőségű katedra apostolai, röntgensugarak, esti csillagok, akik száz és száz ifjú-éjszakába s a tudatlanságba világítottak bele. Szavok az élet melegét, tisztaságát és értelmét jelentette, eszményeket: az Istenséget, a Hazát, a Tudást, a Szeretetet, a Kötelességteljesítést. Világfenntartó pillérek, melyek a hívektől már kora ifjúságuktól kezdve áldozatot követelnek, mint minden, ami nagy. Ezt tanították épp a mi kartársaink, amikor jött a legfelsőbb parancsolat:

— Tanár, tanító, hiszesz-e a szent eszményeidben?

— Hiszek — felelték ők az apostoli hitvallás hangján, és léleptek a kedves katedrák öreg deszkáiról, hogy a nagy kataklizma világförgetegébe lépjenek s győzelmi babérral térjenek vissza.

De ők, 47-en, tanári rendünk hős katonái, ők nem tértek vissza többé. Annak a harcnak áldozatai lettek, melyben nagy hazájok is elbukott, bár e harc előidézésében a legérdektelenebb tényező Magyarország volt. Csontjaik elszórva, javarészt idegenben porladoznak, csak szellemök él itt, mely a forró katedrai szavaktól az életet feláldozó harctettig példaszerű volt. Nevük él. Új fényben merül föl szemünk előtt s pro memoria: nemcsak szívünkbe, hanem márványba, aranyba kívánczik. A harcot nemjárom, az utódok, az ifjúság el ne felejtse itt, mit tettek ők a végső erőfeszítésben, melynél nagyobbbat nem mutathat fel a világtörténelem.

Megdicsőült Kartársak! A vak szerencse ellenségeinknek kedvezett, s ők elvakultságokban: megcsonkították országunkat, idegen járomba hajtották véreinket s elvették dicsőséges történelmi jogainkat. *A nagy Magyarország kétharmada ma: siralomház;* benne magyarságában halálra ítélve, három és fél millió testvérünk nyomorog. Példátlan gyalázata ez a huszadik századnak, a trianoni ú. n. békének. De mi nem csüggedünk, és ott

túlhan ők sem : az üldözöttek, kifosztottak, akik a vértanúk átszellemült hitével várják a feltámadást.

Hős Kartársak! Jelentem Nektek, hogy itthon és az elszakított földön ezer és ezer megkapó jelenség, áldozatkészség, tisztaság, bölcsesség sarjad föl a küzdelmek mindennapiságából, s növeli a feltámadásba vetett hitünket! Jelentem, hogy a polgári iskola, melyből egykor a haza parancsára elindultatok az útra, a nehéz viszonyok ellenére is fejlődik, sőt felvirul, s újkori művelődésünk egyik áldott kultúrszerve. Falai közt közel százezer kisdíák készülődik a jövő útra, s arra, hogy hazaszeretetlenben hozzátok hasonló legyen. Jelentem : dolgozunk, haladunk, nem haltatok meg hiába! *Nagymagyarország fundamentuma ha meg is ingott, helyéből el nem mozdult.* S hogy dicsőségben álljon az idők végezetéig, fogadom valamennyi társam nevében, hogy jellemsszilárdságra, magyar hitre nevelő iskolánk fia, leánya egyként közreműködni fog az új dicsőségszerzésben!

A hála, az emlékezés, a lelki fölemelkedés e megszentelt pillanatában mondom tehát : *hulljon le a lepel emléketek* márványlapjáról, melyen a ti neveitek a világháborúnak bár kicsi darabját, de ezer véres tanulságát tárják elénk.

Emléktáblákat kegyeletes gondozás végett átadom a Csenyery-Diákotthon mai és mindenkori igazgatójának s elnöki rendeletben meghagyom, hogy az itt lakó ifjúság, a hazafiúi készség örök példáját olvasva nevetekből, a hősök évenkénti májusi emléknapiján : ünneppel áldozzon emlékjeletek előtt! És most felkérem Rákossy Zoltán elnöktársamat, hogy mondja el a mai napra írt : *Hősök ünnepén* c. költeményét!

Ünnepi beszéd 1934. nov. 3-án.

AZ ELNÖKSÉG MUNKÁJA EGY ÉVTIZED TÜKRÉBEN.

Tisztelt Közgyűlés!

Engedjék meg, hogy ma, amikor utólszor ülök ebben a díszes elnöki székekben, ne az elmúlt közgyűlési év eseményeit tárgyaljam, melyekről Kiss Béla főtitkár lelkiismeretessége és Mórocz Sándor pénztáros buzgóssága úgyis híven beszámol, hanem egykét gondolatától vezetve, rövid képet adjak elnökségem közel tíz esztendejéből.

Az 1925. évi június 1-én tartott közgyűlés iktatott be engem az elnökségbe, mikor beköszöntőmben programmpontjainkat érin-

tettem. Visszatekintve, most látom csak, hogy erős szándék, szinte merész hit volt elindulásom tíz évvel ezelőtt, de hitben én sohase voltam szegény, tevékenységben pedig egy kissé megfeszítettem erőimet. Ez volt az elindulás. És mivel a magyarok gondviselő Istene felém fordította kegyes orcáját, eljutottam a mai beszámolóig is.

Tisztelt Közgyűlés! Nem akarom a megtett út nehéz zátonyait elsorolni, pihenést nem ismerő, félúton meg nem álló igyekvésünket festeni, ez mind magától értetődő dolog. De néhány dátumot, eseményt mégis jelezni fogok, mint bizonyos elért eredmény szerény határkövét.

Programmpontjaink folytonos ébrentartásával : elsősorban az *üdülőház* ügyét vettük elő, amiben *Dulovits Árpád*, akkori ügyosztályfőnök állandóan támogatót. Az együttes munkának rövid időn belüli eredménye, hogy már 1925. októberében, Balatonfüreden a Vutkovich-családtól egymilliárd korona árért megvásároltuk a mai üdülőházat ; majd később a közvetlen szomszédságban levő villát is megvettük, és kertjeiket is egyesítettük. Újabban pedig már egy diákszálló is áll e helyen, követendő mintául szolgálva más státusoknak is. A modern berendezésű üdülőházat 1927. június 6-án avattuk föl, nagy ünnepség keretében, balatonfüredi közgyűlésünkkel kapcsolatban.

Eseményszámba ment, midőn Közlönyünk 1926. évi májusi számának vezetőhelyén megjelent *Dulovits Árpád* cikke, melyben bejelenti és ismerteti az új *polgári iskolai törvényjavaslatot*. Az önállóságunkat kifejező törvénytervezetet a Képviselőház 1927. évi március 8. és 9., a felsőház pedig május 27. napjain tárgyalta le. Ez az *1927. évi XII. törvénycikk*, melynek ha van is fogypatkozása, öncélú iskolánk életében új korszak kezdete.

1926. október 15-én a közeledő *III. Egyetemes tanügyi kongresszus* polgári iskolai szakosztálya tartotta meg alakuló ülését. Kartársaink ebben az országos tanügyi megmozdulásban mindjárt kezdettől fogva példászerű buzgalommal vettek részt, úgyhogy két év múlva, az 1928. július hó 4-én a vármegyeháza dísztermében megtartott kongresszusi szakosztályi ülésünkön 496-an voltunk jelen. Felejthetetlen szép képet festett a hallgatóság nagy jelenléte, figyelme és részvéte a tételek megtárgyalásán, ahol külön a polgári fiú-, és külön a polgári leányiskola korszerűségéről, tanáraink gyakorlati kiképzéséről és iskolánk kultúrmissziójáról mondtuk el irányelveinket. Szakosztályunk nagysága és komolysága egyik legkiemelkedőbb pontja volt a kongresszusnak. Határozatai jövőnk mikénti kialakulását jelzik.

1927. október 28-án üdvözlöttük első ízben Klebelsberg gróf új munkatársát, *Kornis Gyula* államtitkárt, aki a polgári iskola további sorsában mélyreható tevékenységet fejtett ki. A pár hónappal később életbelépett széniumos rendszer megvalósítása az addig mellőzött polgári iskolai státusban : már az ő szinte kizárólagos érdeme. Ebben az évben jelent meg a felhívásunk a felállítandó Csengery-szobor ügyében. Nemsokára megalakult a szoborbizottság is, melynek ügyvezetője, de lelke is : *Siklái István*.

Zajtalanul, de tervszerű kitartással dolgozott tovább az elnökség, mert érezte, hogy ügyünk lendületbe jutott. Kidolgoztuk az önálló felügyeletre, a fegyelmi szabályzatra vonatkozó javaslatainkat, résztvettünk a tanárképzésre vonatkozó minisztériumi ankéteken, ahol elnöki felszólalásom, éppen Kornis államtitkár döntő támogatásával, az egyetemmel való kapcsolat négyéves tervét vitte sikerre. A polgári iskolai *Tanárképző Főiskola* 1928. szeptembertől kezdve Szegeden megkezdte áldásos működését, és október 19-én *Huszt József* egyetemi tanár, az új tanárképző igazgatótanácsának érdemes elnöke, kérésünkre klasszikus szépségű előadásban, a választmányban beszámolt az új elindulásról.

1929. évi március 22-i igazgatótanácsi, majd egy hónap mulva a választmányi ülésen jelenti az elnök, hogy közbenjárásainkra a kir. főigazgatóságok megszervezése megkezdődött már a minisztériumban, az elnökség pedig elkészült az *építendő diákkotthon* tervezetével, valamint a hatvanadik évforduló ünneptervével is. Alapszabályaink módosítását is ezek az ülések mondták ki. Egy évi munkaidő elteltével aztán egymásután peregték le a várvárt események. A főigazgatóság életbeléptetése 1930. június 17-én következett be ; ugyanakkor *Gyulai Ágost* és *Kolthay Alajos* első főigazgatók kinevezése is. Megjelent a polgári iskolai *tanárvizsgálatokról* szóló *szabályzat*. A vizsgálat elnöke : a főiskola igazgatótanácsának elnöke, alelnöke : a főiskola igazgatója ; a rendes tagok sorában a gyakorlóiskola igazgatója is helyet foglal. Ezek a hosszú időn át hangoztatott, s végre megvalósult vívmányok általános örömet keltettek a tanárság lelkében, mi pedig elérkezettnek láttuk végre az időt a *60. évforduló ünnepére*. Az 1930. esztendő október 19. napján, a 35. rendes évi közgyűlésünkkel kapcsolatban a Zeneművészeti Főiskola nagytermében gyűlt egybe, addig polgári iskolai tanárok ülésén még nem látott, hatalmas és előkelő közönség. Csak az ünnepi beszédet mondandó, s iskolánk renaissance-át igazán szívből előmozdító és megvalósító miniszter :

Klebelsberg gróf hiányzott, akinek fontos és sürgős politikai szerepléssel a Kormányzó urat kellett épp e napon Sopronba kísérnie. Az ünnepi beszédet helyette: *Nagy Árpád* államtitkár mondotta el. Nagy elismeréssel nyilatkoztak meg még a polgári iskoláról a kiküldött hivatalos szónokok: a Felsőház, a Képviselőház, az egyházak, a társegyesületek, a rokonstátusú kir. főigazgatóságok, s az Ifjúsági Vöröskereszt-egyesület részéről. Táviratot küldtek: a Kormányzó úr Ő Főméltósága, az egyetemek, igen sok felsőházi és képviselőházi tag stb. Az előkelő közönség sorában ott ült *Wlassics Gyula*, a felsőház elnöke is feleségével együtt, aki a nagy Csengery Antal leánya, s aki meghatottan nézte édesatyja szeretett polgári iskolájának ünnepét. De jelen volt még egy másik előkelő úrnő is: özvegy *Csiky Kálmánné*, egyet. tanár özvegye, aki meg a nagy Gönczy Pálnak a leánya. Az ünnep egyik maradványa az a három vaskos, tartalmas kötet volt, mely az elnöki asztalt ékesítette, s iskolánk történetének *Győri Vilmostól* és *Sághelyi Lajostól* alapossággal összegyűjtött és elmélyedéssel feldolgozott értékes kultúradatait tartalmazta.

1931-ben (okt. 18-án) avattuk fel a Thököly-úti *Csengery Diákotthont*, mely mintaszerű berendezésével, eddig jól bevált szellemével mindenkor díszre lesz a státusnak. Egy nagy tervszerűséggel és tevékenyen szorgoskodó bizottsági elnök és szűkebb bizottság vezette a végrehajtó munkálatokat, névszerint: *Loschdorfer János*, a Csengery-alap elnöke, felvirágoztatója, az egész ügy érdemes irányítója, *Békássy Sándor*, *Feltóthy László*, *Kautny Károly*, *Laczkovits Ádám*, *Rácz Imre* és *Rákossy Zoltán* ügyvezető alelnökünk. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy 1932-ben a közgyűlés elhatározta, hogy a szegedi főiskola hallgatóit évi ötszáz pengővel segítyezi.

Annak az egyesületi törekvésnek megnyilatkozása volt ez, mellyel az új nemzedéket az egyesülésben rejlő eszményre akartuk figyelmeztetni, már tanárképzői korukban, mint ahogy általában szívünkön viseltük a fiatal tanárok, a kezdők, az állástalanok, a helyettesek küzdelmes sorsát, s tettünk értök, amit csak tehetünk, fájdalom, még mindig nem eleget.

1933-ban (márc. 28-án) megalakítottuk a *tanterv-reform* bizottságot, melynek célkitűzése s a polgári iskolára vonatkozó határozatai egy füzetben meg is jelentek. A füzetet elküldöttük az ország összes kultúrtevékenyítőinek. A bizottság elnöke *Szenes Adolf*, a szegedi gyakorló iskola első igazgatója. E ténykedésünk valójában visszhangja volt *Hóman Bálint* nagydíjazott miniszterünk be-

köszöntőjének, melyben a polgári iskola reformjáról adott igen nagy érdeklődést keltő gondolatokat. A mi tervezetünkben a polgári iskola korszerűsége lüktet, nemcsak a mi tanári megérzésünk, hanem a politikai pártfogók nélkül álló, termelő kisebb középosztály óhaja is, akik gyermekeikből nem beamtert, tudóst, hanem vállalkozót, többtermelőt, vagy az ősi vállalkozást felvirágoztató gyakorlati embert akarnak nevelni. *Laurentzy Vilmos* egy most megjelent nagyhorderejű cikkében ezt a kialakítandó típusunkat ismerteti, s a nyolcosztályos *közértelmiségi iskola* néven nevezi. Sorsdöntő érvei nagy feltűnést fognak kelteni. Az elnökség utolsó ténykedései: a folyó évi október 23-án a Deák Gyulának fáradhatatlan buzgóságából megszervezett országos polgári iskolai könyvtár megnyitása és november 3-án: a hősi halált halt kartársaink *emléktáblájának* leleplezése volt.

Előadó tanácsosa voltam, t. Közgyűlés, az Orsz. Közoktatási Tanácsnak is, egyesületi elnökségem idején. Nem volt éppen könnyű feladat, de én igyekeztem kötelességemnek megfelelni. Sikerült a Tanács jóindulatú támogatásával iskolánk középfokúságát erősíteni, majd megszilárdítani, belső elmélyedését esetről esetre előmozdítani, érdekeit értékeink hangsúlyozásával megvédeni, s helyzetét az iskolatípusok sorában biztosítani. Nagyobb előterjesztésben sürgettem az elavulásnak induló tanterveink revízióját, általános elismerés közepette megírtam az *osztályfőnöki* óra tervezetét, mely a polgári leányiskolákban megvalósult, és sok helyen szinte irigyelt szép eredménnyel kecsegtet. Résztvettem a fiúiskolai utasítások, az önképzőköri tervezetek megszerkesztésében is, és egyéb, hétről hétre folyó fontos munkálatban. Köszönetemet kell kifejeznem itt is *Kornis Gyula* több évi kiváló elnöki támogatásának, valamint az elmúlt tanévben *Kemenes Illés* elnök jóindulatának, melyről az a hitem, hogy teljességében csak a következő években fog megnyilatkozni, midőn tantervünk revízióját fogja tárgyalni az érdemes Tanács.

Ime, tisztelt Közgyűlés, néhány eredmény bemutatása, azok közül, melyeket tíz évvel ezelőtt, mint megvalósítandókat tűztem ki beköszöntőmben. Megvalósulásukat részint közvetlenül értük el, részint közvetve, hisz nem a mi, hanem az állam feladatai voltak. De nem aludtunk, mikor a szükségszerű agitáció ideje ránk köszöntött. Sok nyugtalanító híresztelést, elkedvetlenítő hangulatkeltést kellett visszavernünk, lappangó ellenséget, kártevő szándékot elutasítanunk, valótlanságot megcáfolnunk. Az órállás lelkiismeretes munkája sohasem volt könnyű, ellenben megnyugtatót kelteni mindig tudott.

Iskolánk és kartársaink ügyét az emelkedett álláspont magaslátáról néztük, mert a nemzeti föltámadásért másképp dolgozni nem is szabad. Iskola, mely sem a rangkórság, sem az úrhatnám-ság tétlenségét nem oltja tanítványaiba, kell, hogy az alkotó munka, a gazdasági termelés felé orientálja neveltjeit, s a cselekvés vágyával együtt szilárd jellemet, Istenben és nemzete nagy erejében hívó polgárjelölteket küldjön az életbe. Vezető szerepet visz ebben a szellemi törekvésben a szegedi Tanárképző gyakorlóiskolája: pedagógiai életének úttörő voltával, kiadványainak termékenyítő, országos hatásával. Ezt az utat követi újabban a budapesti irányító polgári is, mely a nagyvárosi oktatásügy modernségét tartja szem előtt, s példaadó létét egészen Budapest áldozatkészségének és Szendy Károly intencióinak köszönheti. De van nagy számban, dolgoz elvonultságban élő, a rendes keretekben munkáját kiválóan végző sok-sok polgári fiú- és leányiskolánk, s ezeket látva, kérdem, vajh nem jelentünk-e többet a trianoni láncok közt szorongó nemzetre nézve, mint sok fennhéjázó, hangos intézmény, divatos jelenség, mely a kultúra legmélyéig velünk egyértékűen sohasem érhet.

Epp ezért legyen szabad a búcsúszó jogán arra kérnem Önöket, hogy amidőn mindenkori egyesületünk társadalmi és anyagi helyzetünk megoldását tűzi ki zászlójára, továbbra se feledkezzék meg iskolánk belső életének szervezeti és pedagógiai kérdéseiről, s ezeket is elsőrendű gondozásban részesítse. A kitűnő szakemberek, a kötelesség tanár-apostolai, ahogy eddig is, ezután is legyenek a polgári iskolai státus díszai. Ez a felfogás igazságának erejével közéletünkre és neveltjeinkre egyaránt ki fog sugározni. *A megújuló iskolaélet nagy lendülete már ajtónkon kopogtat: érezzük, halljuk követelményeit: a szociális együttérzésre hangolt tanulólelket, a cselekvő élet üdítő szellemét, a társadalomfenntartó érzések ifjú kifejeződését, az alkotás ösztönének aktivitásba lépését, a kiegyensúlyozott gyermeklélek jellem-kialakulását. A puszta tudásgyömöszölés zavaros fejet, ingatag érzést szül. A csupa külső ismerethatásokból és adottságokból leszüremlett tudásproduktum: nem valódi érték, mert se mélyebb önismerethez, se pedig meggyőződéshez nem vezet. A maga-útján, bizonyos harc, munka árán kiküzdött felismerés vagy meglátás: lélekemelő hatású és buzdulást szül a tanulóban. Nevel, de nem a kiváltságot szomjazó elbizakodottságra, hanem a polgári meglegedettség és a közösség megbékítő érzetére. Az ismerd meg tenmagadat régi elvnek bensőséges, gyönyörű alkalmazása ez; mert csak az én belsőm felismerése útján át juthatok el em-*

bertársam megértéséhez, nem a *csak* szóbeli, hanem a gyakorlati felebaráti szeretethez.

Tisztelt Közgyűlés! Egyesületünk további életének is ezekben van meg igazi létalapja. Értékeink felismerése, erőink reális mérlegelése, az erkölcsi bátorság, a túlzásoktól való mentesség, a tervszerűség és frissesség, ime, a jövőndő siker útjai! S ahogy engem annyi szeretettel támogattak, aminek emlékét útravalóul elviszem, támogassák mostani és mindenkori utódomat is, a polgári iskola teljes győzedelméig s azontúl is.

Tisztelt Közgyűlés! Hála és köszönetem szava, mely még e percben elhangzik, legyen a velem mindig egységesen dolgozó elnökségé, elsősorban *Rákossy* Zoltán társamé, ki mint ügyvivő alelnök töltötte be példásan hivatását, s az említetteken kívül vitéz *Sághelyi* Lajosé, aki Közlönyünk színvonalát évről-évre emelte s ezzel tekintélyét is növelte. Köszönetem szava legyen a lelkes tisztikaré, akik a közügyért sohasem sajnálták idejüket és fáradozásukat; legyen a megértő és tárgyilagos választmányé, a tevékeny bizottságoké, a színvonalasan munkálkodó köröké, s köztük különösen a vezető budapesti köré. Együttes támogatásuk szárnyat adott az ügynek, buzdítást az elnöknek.

Közgy. megnyitóm 1934. nov. 4-én.

II.
ÉRTEKEZÉSEK,
ELŐTERJESZTÉSEK, CIKKEK.

18

ÉRTÉKZÉS

ELŐTÉRJESZTÉS

A POLGÁRI FIÚISKOLA KORSZERŰSÉGE.

Tisztelt szakosztály! A kötelező népiskolai és az egyetemekre előkészítő középiskolai oktatásügy térbelisége közt egy hatalmas kultúrterület kínálkozott minden időben a megművelésre. De kínálkozik különösképpen ma, a többtermelés és a gazdasági előnyomulás korában. A fejlettebb szellemi és gazdasági fokon álló európai országok ennek a térbeliségnek megfelelően, mintegy száz esztendeje kitermeltek egy új iskolatípust: a polgári iskolát. A franciák és a németek e téren megelőzték a többieket. Nálunk a kiegyezés után való évben Eötvös, Gönczy, de különösen Csengery Antal, ez a széles látókörű államférfiú az, aki megszületéséhez segítette a magyar polgári iskolát. Szerintünk a népiskolai oktatáson túl, de a történelmi, klasszikus szellemű középiskolán innen: helyezkedik el a polgári iskola nélkülözhetetlen intézménye, mely átveszi amannak nemzeti-demokratikus szellemét, elejtve minden zárkózottságot, és felveszi az utóbbinak belső és külső középfokú iskolaformáit, kereteit; belevisz azonban e keretek közé modernebb és gyakorlatibb szellemet és tartalmat, s céljául nem az egyetemet tűzi ki, hanem az élet termelő munkamezejét. Ebben az elgondolásban, és a törvényből folyó szerencsés meghatározásban ma is, — tán jobban, mint bármikor — megnyilatkozik a *polgári iskola mindenkori korszerűsége*. A hatvan év előtti közviszonyoknak megfelelően hatosztályú lett a polgári fiúiskola, de hiszen a reáliskola is ekkora kiterjeszkedésű lett. A törvény legalább minden ötezer lakosú községet polgári felállítására kötelezett, és a kiegyezés utáni haladni, boldogulni akaró ország sorra állította fel a polgári iskolákat, mint alkalmas művelődési fókuszokat, úgyhogy a törvény félszázados évfordulóján már ötszázötven polgári iskola állott fenn az ország akkori területén (ebből fiúiskola 210, leányiskola 340), s mintegy száztizennyolcezer tanulót iskolázott be (ebből mintegy 53,000 fiút).

A szép lendülettel fejlődésnek induló polgári iskolára azonban mindjárt kezdetben végzetes bajként két tényező hatott bénítóan.

Az egyik az, hogy a törvény nem gondoskodott megfelelő tanárképzésről, s a ma még fennálló pedagógium csak nehezen, kezdetleges módon indult fejlődése lassú útjára, úgyhogy a polgári iskolát fölös számú középiskolai tanár árasztotta el, akik tán nem érezve magukat jól a demokratikus szellemű népoktatási keretben, a helyes fejlődésnek induló felső tagozatot, különösen itt a fővárosban: kereskedelmi irányzatúvá tették, később elválasztották az anyaintézménytől, hogy ezzel a középfokúságot s maguk számára a középfokú tanári ellátást biztosítsák. E középfokúság külső kifejezése lett a kereskedelmi iskolai érettségi bizonyítvány és a vele járó egyéves önkéntességi jog. A sűrű egymásutánban keletkező kereskedelmi iskolák, valamint a minősítési törvény (az 1883. évi I. tc.) elsorvasztották a polgári iskolák felső tagozatát.

A másik tényező, mely szintén nem hatott emelően: a népiskolai tanfelügyelet volt. Távol áll tőlünk a szándék, hogy itt a jóindulat hiányát vessük fel vádként. Nem. A tanfelügyelőt bőségesen lefoglalta a fejlődés kezdetleges fokán álló népiskola, nem is maradt ideje, nem is lehetett célja, hogy teljes odaadással figyelje meg az öncélú polgári iskola sarjadó életét, mert hiszen neki több gyermeke közt el kellett osztania szeretetét és idejét. Rossz néven vehetjük-e, ha igazi hivatását a szigorú értelemben vett népoktatás felvirágoztatásában látta, abban, amit tőle az egész közvélemény is várt! Mint legközvetlenebb örünk: nem volt szakember, soha nem tudta valójában megérteni a fejlődő iskolatípus pszichéjét. Szívesen honoráljuk, hogy volt közöttük nem egy kiváló jóbarát, szeretetreméltó úriember, de *szakember*, polgári iskolai értelemben véve a szót, alig volt egy-kettő.

Baj volt az is, hogy az Ausztriától függő gazdasági életünk a mezőgazdaságot, kiváltképpen az ipart nem engedte teljes kifejlődésre; a többtermelés gondolata pedig, melynek a polgári iskola oly hatalmas alaptényezője, csak ennek az új századnak elején kezd tudatosabban jelentkezni, tervszerű keresztülviteléről pedig, sajnos, még ma sem beszélhetünk. De a maga lábán járó gazdasági élet, a kis területen való sűrűbb népelhelyezkedés: hamarosan érvényesíti majd ezt a fontos életelvet; és hogy már útján van, bizonyítja az is, hogy sorra kérnek polgári iskolákat az ébredező alföldi nagyközségek és városok.

De hiba volt magában a polgári iskolai tanárképzésben is. Hosszú ideig, éppen félszázadig: a nálunk, fájdalom, akkor oly tekintélytelen *tanító* nevet kapták a főiskola tanítványai: hivatalosan az oklevélen és a kinevező okmányon egyaránt; az iskolá-

ban pedig, melyben tanítottak, a hagyománynak megfelelően a *tanár* nevet viselték. A társadalomban, különösen a vidékiben, ez a következetlenség bizonyos félszeg helyzetbe hozta a polgári iskola reprezentálóját, aki e miatt sokszor kedvesesztetten visszavonult a köztevékenységtől, és ez nem egyszer iskolai működését is bénította. A pedagógium, merev konzervatizmusa miatt, alig vett tudomást a gazdasági és szellemi élet szálainak nagy osztódásáról, s még mindig arról a nagy oktatásegységről álmodozott, melyből a polgári iskola, erős öncélúsága folytán, mindenkor erősen kirítt. Magáról a zárt, fojtott életű internátusról, a nem eléggé precízírozott szellemű vezetésről is eshetnék súlyosabb szó. Az sem volt kedvező a polgári iskolai tanárság státusára, hogy a jelöltekből már itt kiszedték a tehetségesebbeket és a tanítóképző tanáraivá nevelték.

Iskolatípusunk hat évtizedes történetében, íme, ennyi kedvezőtlen körülmény sorakozik fel előttünk. De még ezek sem tudták az egészséges intézményt gyökerében elsorvasztani, csupán *teljes* kifejlődésében gátolták meg. A miniszterek közül az európai látókörű Trefort Ágoston megérezte a polgári iskola nagy hivatását, akart is rajta segíteni, de fájdalom azzal, ami épp minden *általános* iskolának megölője: a szakoktatásnak a felső tagozatban való erős elegyítésével. Tizenkét polgári iskola felső tagozatát tanműhelyekkel (tíz műasztalos, két lakatos) bővítette ki, melyek kész iparossegédeket bocsátottak ki, ha az illetők mellékesen is azzá képezték ki magukat, mert megtehették. Egy évtized azonban nagyjából elsöpörte ezt a kísérletet, hisz ezek nem voltak polgári iskolák, hanem inkább *tanműhelyek*, *szakiskolák*, de azok sem teljesen. Se hal, se hús, mint Kovács János vélekedik róluk, valamint az akkortájt hasonló szellemben keletkezett kereskedelmi iskolákról. Az általános és szakirány örökös birkózása szerinte itt sok zavart idézett elő a fiatal fejekben.

E fejlemények következtében természetesnek tűnik fel, hogy az V. és VI. osztályok végleg elsorvadtak, és a most elfogadott polgári iskolai törvény már le is fejezte a polgári iskolát, négyosztályú lett, a helyett, hogy felsőfokú kifejlesztését a korszerű kíválmaknak megfelelően mindjárt meg is oldotta volna, s ezzel a törvény tartalmát alkotója hatalmas egyéniségéhez és nevéhez még inkább méltóbbá tette volna.

A polgári iskola hívei, látva a veszedelmet, amely fejlődésében sujtotta az iskolát, mindent megtettek megmentéseért. Tekintjük csak meg a 32 esztendővel ezelőtt megtartott *II. Egyetemes Tanügyi Kongresszus* polgári iskolai szakosztályának határozatát,

mely egyik legtevékenyebb hívének, dr. Kovács Jánosnak fogalmazásában hangzott el. Ez a határozat korszerű volt akkor, és az ma is.

1. A polgári iskola feladata : általános gyakorlati irányú képzést adni azoknak, akik nem szándékoznak tudományos főiskolákban fejezni be tanulmányaikat, de azért a művelt középosztályhoz kívánnak számíttatni.

2. E körben is a műveltségi igényeknek többféle fokozatát lehet megkülönböztetni, melyekre a polgári iskola megfelelő tagozódással tekintettel lehet, de a teljes polgári iskolának úgy kell szervezve lennie, hogy az e körbe eső legmagasabb műveltségi igényeket is kielégítse.

3. A polgári iskolának mellőzni kell mindazokat a tanulmányokat, amelyeket csupán a tudományos továbbképzésnek tartalmi vagy alaki előkészítése kedvéért vesznek fel a középiskolák ; ellenben a közéleti műveltség alkotó részeit tevő tanulmányokat tartalmilag olyan nagy, egyes részletekben még bővebb terjedelemben és intenzitásban kell felölelniök, mint a középiskoláknak.

4. A teljes polgári iskolai képzettség nem jogosíthat a tudományos főiskolákba való felvételre ; ellenben mindazok a jogosítványok, amelyek nincsenek tudományos főiskolák vagy szakiskolák elvégzéséhez kötve, megilletik a teljes polgári iskola végzett tanulóit is.

Iskolánk küzdelmes sorsára kiáltóbban mi sem mutat reá, mint az a tény, hogy ez a határozati javaslat még mindig korszerű, szinte minden megváltoztatás nélkül adhatnók újra. Bele is foglaltam lényegét határozati javaslatomba. *Maga ez a tény legyen egy sokat szenvedő, küzdő státusnak méltóságos tüntetése: iskolájának multbeli elhagyatottsága mellett.*

A megokolást azonban egészen *a ma* szempontjából nézzük és vegyük, hogy a határozati javaslat korszerűségét igazoljuk. Minden öncélú iskolatípust akkorává kell kifejleszteni, hogy az igénylő társadalmi réteg minden követelményét elégítse ki. «A polgári iskolának az a feladata, — mondja az 1927. évi 12. tc., az új polgári iskolai törvény I. §-a — hogy a tanulót vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséghez juttassa és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre, vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészítse». Jó meghatározás ez, mely a törvény csonkító volta mellett is magában foglalja természetszerűleg a polgári iskola teljes betetőzését ; a legmagasabb műveltségi igények kielégítését az őt igénylő társadalmi réteg számára, midőn

azt jelenti ki, hogy *közvetlenül* a gyakorlati életre előkészít. Mert hiszen ez az előkészítés lehet négyosztályú, vagy *teljesfokón* nyolcosztályú. Az előbbi a szakiskolákra és a kisebb igényű gazdai, ipari pályákra való előkészítést jelenti. Az utóbbi a nagyobb tudást, az elmélyedőbbet, amilyenre a polgári iskolát igénylő társadalmi réteg szintén számít és kielégítést keres.

A polgári iskola korszerűsége kell, hogy ebben is megnyilatkozzék; kell, hogy nyolcévi nevelésével, egyöntetű szellemével tartósabb nyomokat is hagyjon tanulói lelkében, akik az alkotótermelő élet felé törekednek, kisebb-nagyobb vállalatok alkalmazottai, vezetői, bérloői, esetleg tulajdonosai lesznek. Az alkotó és fizikai munka nemzetfenntartó értékének kora ifjúságtól kezdve tudatos felismerői, megszeretői, küzdő harcosai. A gépek és a találmányok hatalmas korszakában így készülődnek a gazdasági, gyakorlati pályákra. Ezért korszerű ma a polgári iskola, korszerűbb minden más általános iskolatípusnál.

A nyolcosztályú, teljes polgári iskolai képesítésre törekednek a ma fiai közül:

1. Akik majdan nem akarnak három évig katonai kiképeztes alatt állani, hanem az önkéntesi joggal élni, ami az államra is kedvezőbb.

2. Akik apjuk kisebb-nagyobb, de mégis jelentősebb (mezőgazdasági, ipari vagy kereskedelmi) vállalatát akarják majdan átvenni, fenntartani, a modern idők kívánalmai szerint: a többtermelés szolgálatába hajtani. Ehhez tehát középfokú iskolai érettségre van szükségük, olyanra, mely egész habitusával megérteti és megszeretteti velük a gyakorlatiasságot, az alkotó fizikai munka népfenntartó jelentőségét. A modern idegen nyelvek közül *csak egyet*: a németet *akarjuk* megtaníttatni, de a lehető leggyakorlatibb módon. (A szükséges szakképesítést ezek a tanulók hamarosan és könnyen szerzik meg, ma már sűrűn találunk érettségis tanoncokat).

3. Akik postai, vasúti, közigazgatási szakszolgálatra készülnek, de főiskolai végzettséget nem akarnak.

4. Akik magánvállalatoknál akarnak nyerni alkalmazást.

5. Akik a történelmi középiskolát éppen soknyelvűsége miatt nem tudják, vagy nem akarják végezni, s nem éreznek vágyakozást a klasszikus tudás iránt. Közismereti iskolába igyekeznek.

Ezeknek a tanulóknak a száma becslésünk szerint a mai megcsonkított országterületen körülbelül annyi, amennyit a meglevő polgári iskolák 10 %-a kielégíthet, ha azokat nyolc osztályra, illetve felső tagozatukban kifejlesztjük. Mindezek után tehát a

Harmadik Egyetemes Tanügyi Kongresszus polgári iskolai szakosztálya a 32 évvel ezelőtt hozott és elvében még ma is korszerű határozatát az újabb kíváналomnak megfelelően, a következő hét pontban formulázva határozattá emeli :

1. A polgári iskola, — mint ama gazdasági néprétegek gyakorlati szellemű középfokú iskolája, melyeknek kevés a népiskolai műveltség, de viszont nem óhajtják igénybevenni az egyetemekre előkészítő tudományos középiskolát sem — a nemes hagyományoknak és a kor haladottabb műveltségi kívánálmainak kielégítésére : kettős tagozatú legyen ; olyformán, hogy az alsó négyéves tagozat tantervében önálló egészset adjon, a felső négyéves tagozat pedig amarra szervesen, egységesen ráépíttessék, úgy, hogy az e körbe eső legmagasabb műveltségi követelményeket is kielégítse.

2. A tantervében kettős tagozatú polgári iskola egységes szellemű és mellőzi mindazokat a tanulmányokat, amelyeket csupán a tudományos továbbképzésnek tartalmi vagy alaki előkészítése kedvéért vesznek föl a középiskolák ; ellenben a közéleti műveltség alkotórészeit tevő tudományokat tartalmilag olyan nagy, egyes részletekben még bővebb terjedelemben és intenzitásban is kell felölelniök, mint a középiskoláknak.

3. A polgári iskolai végzettség nem jogosíthat a tudományos főiskolákba való felvételre ; ellenben mindazok a jogosítványok, amelyek nincsenek tudományos főiskolák vagy szakiskolák elvégzéséhez kötve, megilletik végzett tanulóit is.

4. A szervezetében egységes nyolcosztályú polgári iskola csak ott állítandó fel, ahol ezt a jelentkező tanulók mennyisége kívánatossá teszi. Ahol ez a kívánalom nem áll fenn, ott továbbra is a mai négyosztályú polgári iskolák teljesítsék hivatásukat.

5. A polgári iskola középfokú intézmény, önálló felügyelettel. Tanárainak képzése az egyetemmel kapcsolatos négyévfolyamú főiskolán történik, s ehhez mérten szerveztessék meg anyagi ellátásuk is. A főiskola hallgatói hagyományosan vétessenek továbbra is az elemi iskolák tanítói sorából.

6. A polgári iskolai igazgatói állások megszerveztessenek s az igazgatók külön igazgatói státusba soroltassanak.

7. A nyolcosztályú polgári iskola tantervének és utasításainak elkészítésére a közoktatásügyi kormányzat minél előbb felkérendő.*

Előadás a III. egyetemes tanügyi kongresszus polgári iskolai szakosztályában 1928. július 4.

* A határozati javaslatot a polgári iskolai szakosztály (közel 500 jelenlevő tanár), valamint a kongresszus plénuma egyhangú lelkesedéssel fogadta el.

A NYOLCOSZTÁLYÚ POLGÁRI ISKOLA KÉRDÉSE.

Benne van a nemzeti kultúra éltető levegőjében, a szülők száz-ezreinek a lelkében, félretolni, meg nem oldani többé nem lehet, csak elodázni. Klebelsberg kultuszminiszter egyszer már kijelentette, hogy *tanügyi szervezetünk gerincévé a polgári iskolát akarja tenni*, itt az ideje tehát, hogy cselekedjünk.

A maholnap hatvan éves polgári iskola kultúránk hajótöröttje. Tipikus jelképe a magyar nemzetnek a szenvedésben, a megalázásban és mellőzésben. Hatalmasabb testvérei is elnyomták; még a belőle eredt hajtások is fölébe kerekedtek, ő maga pedig az egészséges, erős szervezet: kénytelen volt ötven esztendőn át egy elavult tanterv szerint sinylődni, rendtartás és utasítás nélkül. Az új tanterv utasítása is csak *most fog megjelenni*. a 60-ik esztendő felé. Az elmúlt időközben a viruló V. és VI. osztályokat letörték testéről, amikor kvalifikáló jogukat ok nélkül megvonták, tanárait pedig a legalacsonyabb fizetési osztályokba tették, hogy valahogy megélni ne tudjanak, s az önképző továbbművelődésre még garasuk se maradjon.

S mindez miért történt?

Szomorú ennek a története. Fajtánkban az úrhatnámság tobzódása a legnagyobb nemzeti csapás, turáni átok, s ezt a csapást kultúránk vezetői nem igen iparkodtak kivédeni, ellenkezőleg: más önző érdekekből még táplálták is. Itt a munka, a kitartás, a kegyelet, az egyszerűség szellemének felvirágoztatására a vezető elmék a multban semmit sem tettek; tanterveket, iskolatípusokat ezeknek figyelembe nem-vételével alkottak meg. Eötvös, a nagy bölcselő érezte ezt, azért fogadta el a demokratikus polgári iskolát Csengery javaslatára. S utódai közül főképp Wlassics Gyulában volt meg az az erkölcsi bátorság, hogy a hamupipőke elhagyatott sorsát élő polgári iskolát felkarolja, kiépítse: egy hétosztályú egységes terv szerint. De ő is elcsüggedt, mikor Bécsből leintették s immár kiépített iskolájának az önkéntesi jogot nem adták meg. Milyen kiáltó nemeziszerű az, ami másfél évtized mulva a világháborúban erre bekövetkezett, amikor a *négyosztályos* polgáristákat hat-nyolchetes tanfolyam után kellett tisztekké tenni. De hát a bécsi politika velünk szemben mindig olyan rossz volt, hogy nem bánták még azt sem, ha esetleg nekik is fog ártani.

Nos, ennek a bécsi politikának szelleme, úgy látszik, még ma sem szűnt meg teljesen, talán csak formát s helyet cserélt. A dolgozó

magyar ember *általános*, szellemileg *felsőbbséges* kiművelése ma sem igazi cél még. A most hozott tanyai iskoláztatási törvény csak egy félévszázadnyi mulasztás keserves pótlása és csak a legminimálisabb alapnevelés nyújtása. A fejlettebb városok dolgozó gazda- és iparososztálya már ettől az alaptól, hála a Gondviselésnek, jóval messzebb is vágyódik s már nem elégszik meg az általános négy polgári iskolai osztály műveltségével sem. Ez a négyosztályos műveltség — a városokban — ma már elmaradhatatlan és elengedhetetlen iparosképző alapkövetelmény. Tanonc már nem is jelentkezik négy polgári nélkül a mindinkább magasabb színvonalra emelkedő ipari műhelyekben. Ámde a jobbmódú iparos és újabban a tehetségesebb mezőgazda is: szeretné fiát *általános*, de *gyakorlati* szellemű, a *nemzetgazdasági termelőmunka irányában nevelő oly iskolában* tovább járatni, ahol fia nem urasodnék el, hanem magabaszívná az alkotómunkának azt a felsőbbséges szeretetét és erkölcsi fölismerését, mely őt képessé tenné a művelt és gazdag magyar ipari pálya sokoldalú betöltésére. Olyan magasabb műveltséget nyújtó, tehát legalább nyolc évfolyamos középfokú iskola tudásával és gyakorlati pályákat megkedveltető nevelésével szeretné műhelyét egykor átvevő fiát fölszerelni, mely a kellő szellemi intelligenciával is ellátva azzá a bizonyos *művelt iparossá* képesítené. Ilyen iskola pedig hazánkban csak egy lehetne, az, amely a ma hat évfolyamos csonka voltából (mert nemcsak a csonka országot kell egészre tennünk, de *közben* a csonka iskolákat is ki kell fejlesztenünk) kiemelkedve a modernebb igényeknek megfelelően kiépülne. Idegen nyelve csak a német volna, de teljesen gyakorlati szellemben, mint ahogy minden tárgy is ebben az értelemben taníttatnék. Nem a tudás öncélúsága vinné itt a szerepet, hanem az a vezérelv, mely az elmét az alkotó fizikai munka megtermékenyítésére vezetné. A középiskola nem nevelhet ebben az irányban, mert ott a tudás öncélúsága lebeg a tanár szeme előtt, aki végpontnak az egyetemet nézi, hivatásszerűen, helyesen, mert ha négy egyetemünk és egy műegyetemünk van, legyen ifjúságunk is, mely bennök igazán és tökéletesen állja meg a helyét. Az az ifjúság pedig, amely szintén többet akar a szellemi javakból a közönséges átlagnál, de egyetemre nem óhajt menni: ne induljon el leendő gyakorlati pályája irányában ferde úton.

Méltóztassék elhinni, hogy 58 esztendővel ezelőtt Csengery Antal, a polgári iskola apja is ezt akarta. De egészen, szórul szóra ezt, legföljebb ő csak hat esztendőt szánt erre, ma, mi sem természetesebb, ő is a nyolc esztendőt iktatná bele az újabb törvénybe.

Afféle dolgokat hallok, hogy Klebelsberg miniszter úr a külföldre való hivatkozással húzódozna ettől az ügytől. Teljesen lehetetlennek tartom, hisz ez abszolúte nem tartozik a külföldre; ez nincs egyetemi tanulmányokkal kapcsolva, semmi viszonylatban nincs a külfölddel, ez egyes-egyedül hazai ügy, melynek igen tanulságos multja van már itten. S ha ez az iskolatípus, mely magára hagyatva számszerint 430-ig virult fel a megcsonkított földön is, teljes mértékben ki fog fejlődni, áldásthozó lesz a magyar gazdasági életre s mint eredeti magyar alkotás, még tán a külföld figyelmét is ki fogja érdemelni.

A nyolcosztályú polgári iskola kérdése a legszebb politikum is, vagyonosodásunknak, a többtermelésnek, az intelligens gazdaság és iparossorsnak egyik legégetőbb *gyakorlati* kérdése.

Nálunk a kereskedőosztály műveltsége lendült föl előbb, mint a gazda- és iparososztályoké. Az az iskolatípus, mely az ő érdekeit szolgálta, s mely a polgári iskolából mintegy három évtizeddel ezelőtt sarjadt ki, ma már virágzó iskolafaj lett, mely csonka házánkban számban a félszázat is felülmúlja már.

Nem a polgári iskolai tanárság létérdeke ez a nyolcosztályú iskola, hanem az iparosság, a haladni vágyó kisbirtokosság öntudatos megnyilatkozása. Gyakorlati szellemben fölnevelt, a fizikai munkát becsülő és dolgozó, a nemzeti demokratizmust így valló polgárok százezreire nagy szüksége van az úr-magyarságnak, mely a föld legegészségesebb fajtáinak egyike máskülönben.

Magyar Iskola, 1926. február 27.

A NYOLCOSZTÁLYÚ NÉPISKOLA ÉS A POLGÁRI ISKOLA.

A tanügyi kongresszus két legnagyobb szakosztálya: az elemi iskolai és a polgári iskolai, a szervezeti kérdések tárgyalására fektette a fősúlyt. Ott a nyolcosztályú elemi, itt a nyolcosztályú polgári iskola ügye vezetett. De míg az újabban előtérbe jutott elemi iskolai kérdés szinte dominálóan töltötte be a kongresszus kereteit, addig a félszázad óta vajúdo polgári iskolai oktatáskiterjesztést csak az az ötszáz jelenlevő tanár, aki képviselte az ötezer tagú státust, angazsálta és ajánlotta a tanügyi kormányzat és a közvélemény figyelmébe, minden különösebb feltűnés nélkül, ha csak az egyhangú határozatot, a komoly elmerülést és az érvek súlyát nem vesszük annak.

A nyolcosztályú elemi iskola kérdése a tankötelezettség, valójában a *népoktatás* kiterjesztésének az ügye, mely előtérbe azért került, mert ügye a legmagasabb helyről is elhangzott, mert lelkes miniszterünk már előbb is felkarolta, és mert a közvélemény a fejlett és kiterjesztett népoktatásban látja a sokat hangoztatott kultúrfölénynek szellemi alapját. És ebben a közvéleménynek teljesen igaza van: a tömegek megművelése a legmodernebb kultúrfeladat. Teljesen valljuk s hirdetjük ezt mi is, a polgári iskola ezidőszerinti és mindenkori vezetői, annál is inkább, mert a népoktatás területéhez éppoly közel állunk, mint a szigorúbb értelemben vett középiskolához. (Csengery meghatározása.)

Jogosnak és szükségesnek tartjuk tehát, hogy a népoktatás ügye a legmagasabbrendű ügyek egyike legyen, de egyben oly reális, oly egészséges törekvésű és tartalmú, mely minden oda nem illő törekvést, szélsőséget kizár. A népoktatás a legöncélúbb nemzeti ügy, a nemzet alaprétegének legeminensebb kultúrkérdése, de ettől az alaptól sohasem szabad oly messzire mennie, hogy más területek virágzó mezejét okkupálja, nem különösen akkor, mikor még belső fejlődésében sem érte el a teljesség fokát. A tanyai iskolák ügye még csak most került előtérbe, amikor Klebelsberg miniszter azt igazán napirendre tűzte. Ámde jól tudjuk azt is, hogy az osztatlan népiskolák száma nagyon közel jár az ötven százalékhoz, s hogy egyes felekezeti és községi népiskolák épülete, felszerelése, belső élete: sok-sok kívánnivalót takar még. Hiszen az elsőség pálmáját mindenkor megérdemlő Budapest is manapság nehéz helyzetben van, amikor az osztályoknak jó ötven százaléka váltakozó, sőt vannak itt iskolák, melyeknek osztályai *csak délután* tanulnak. Tessék elképzelni ezt a nagymérvű óracsonkítást, illetőleg a nyomán fakadó fogyatékosabb képzést.

E bajok felemlegetése távolról sem akar lenni felvirágzó népoktatásunk lekicsinylése, ez nem férne össze kollegiális és ügybeli szeretetünkkel, mely lépéseinket mindenkor irányította. E ténnyel csak felhívni akarjuk a figyelmet arra, hogy az egyoldalú terjeszkedést előzze meg a szervezetek legnagyobb ereje: a teljes belső fejlettség. Tudjuk, hogy van új népiskolai tanterv s készül az új utasítás, de vajjon meggyökeresedett-e már ennek, vagyis ezeknek minden értékes kívánalma? Van-e már rendtartása népiskoláinknak, hogy oly nagymérvű kiterjeszkedésnek, mint a nyolc osztály, e tekintetben is meg tudnak felelni? Leszúrték-e tapasztalatait és mérlegelték-e eredményeit az V—VI. osztályoknak, melyek eddig belső nehézségekkel is küzdöttek? Nem célunk ezeket a

kérdéseket bolygatni, csak arra akarunk rámutatni, hogy a kiterjeszkedés nem kicsiny nehézségeket jelent.

A nyolcosztályú népiskola kérdésének előtérbejutása a sajtóban, üléseken, magánbeszélgetések és túlzott agitációk során, a mi lelkes, de nagyon optimisztikus szemű elemi iskolai kartársainkból olyanfajta nyilatkozatokat váltott ki, hogy most már a polgári iskola feleslegessé válik, mert a nyolcosztályú elemi népiskola azt teljesen pótolja, hogy ugyanolyan jogosítást fog adni, hogy úgylát bele fog olvadni a népiskolába, vagyis hogy megszűnik. Nem tulajdonítunk e beszédeknek valami nagy jelentőséget, de a polgári iskola kevésbbé tájékozódott híveiben, még tanáraiban is, ez meglehetősen nyugtalanságot keltett, úgy, hogy hozzánk fordultak és cselekvésre szólítottak fel. Megnyugtattuk őket esetről esetre, de semminemű polémiába, nyilatkozatba nem bocsátkoztunk, azt gondolván, ennek sok haszna úgy sincs, és ha megjő a cselekvés ideje, ott akarunk lenni mi is, illetőleg feltételezzük, hogy tudtunk nélkül nem fog megtörténni ez a bennünket oly nagyon érdeklő reform. Annyit azonban honorálnunk kell, hogy e szélsőséges nyilatkozatok, tudomásunk szerint, a vezetőség részéről nem történtek meg, viszont jólesett volna nekünk, ha a vezetőség a túlzásokat leinti.

A polgári iskola a 68. évi 38. törvénycikknek, tehát Eötvösnek és különösképpen Csengery Antalnak szüleménye, és így egyidőben, egyenlő nagy küldetéssel indult el rendeltetése útjára a mai modern elemi iskolával együtt, de szigorúan föléje, azon túl is megépítve, azzal a középfokúsággal, amely nélkül nem lett volna semmi értelme s a nagyobb, fejlettebb községi életet élő empóriumok sem tudták volna hasznát venni. Nem akarunk itt hivatkozni arra az ismert tényre, hogy miért tette épp ebbe a törvénycikkbe Csengery a polgári iskolát, még arra sem, hogy ellenezett minden külön polgári iskolai tanárképzést, amennyiben középiskolai képeztetésű tanárokkal akarta ellátni a polgári iskolákat, amint ezt dr. Kovács János is kongresszusi szakosztályunkon kijelentette, aki Csengery törekvéseinek legalaposabb ismerője.

A polgári iskola rendkívüli fontos hivatását az elmúlt hatvan esztendő alatt, bár nagy küzdelmek és megaláztatások árán is, de jól betöltötte, amit még ellenségei sem próbáltak elvitatni tőle. A megcsonkított országban ma négyszázon jóval felül van a polgári iskolák száma, s nagyon sok azoknak a közéleti kiválóságoknak a száma is, akik benne és általa kapták tudásuk alapját, mellyel a társadalmi, gazdasági és szellemi élet terén viszik ma a haladás zászlaját. De van sok kiválósága a középiskolai és egyetemi tanár-

ságnak is, akik rövidebb-hosszabb ideig itt működtek közöttünk és itthagyták tiszteletreméltó munkásságuk emlékét.

Nem akarunk statisztikával előállani s köztudomású tényeket bizonyítani, mikor a polgári iskola nagyszerű hivatására, a gyakorlati életben elért sikerére hivatkozunk. Középfokú intézmény volt mindenkor, de sohasem játszott a középiskolát, amelynek klasszikus, tudományos irányzata, szelleme az egyetemek előkészítő-jévé teszi őt. A nyolcosztályú polgári iskola érdekében a harmadik egyetemes tanügyi kongresszuson hozott határozatunk is kijelenti, hogy ez a praktikus szellemtől áthatott nemzeti iskolatípus teljes elvégzése egyetemre nem jogosíthat. Mi tehát sehol és soha nem akarunk versenyezni a klasszikus, történelmi középiskolával, tiszteljük nagy érdemeket szerzett multját s imponál nekünk tekintélye, melyben a megszentelt tudás fényét érezzük. A mi középfokúságunk csak abban nyilatkozik, hogy az egyes tudományszakoknak külön képesítésű tanárai vannak, amit az elmélyedés okvetlenül megkíván, a tárgy és módszer szempontjából egyaránt, és hogy egy idegen nyelvet kultiválunk, *de csak egyet*, olyat, melynek elmélyedő tudása a gyakorlati életben mint hasznos tényező támogatja majdan növendékünket. Középfokúságunk bizonyítékának kell tekintenünk azt is, hogy iskolánk végzettsége bizonyos pályákra, a szakiskolákba való beiratkozásra, s kiválóság esetén további középfokú, középiskolai tanulásra is jogosít, aminek eldöntésére az illető iskola a jogos.

Fejlett tanterveink, tanmeneteink, utasításaink és rendtartásunk valamennyie bármely államnak is méltó iskolaügyi szervei lehetnének, mert rendkívül határozottan nyilatkozik meg bennök annak a kultúrterületnek tudatos, körülhatárolt szellemi célkitűzése, mely a népoktatáson túl, de a klasszikus középiskolán innen van. Évtizedeknek derék vívmánya ez, mind, amit e helyen elsoroltunk, érdemes tette egy sereg szellemi kiválóságnak, mely sok küzdés árán létrehozta úgyszólván a semmiből a polgári iskolát.

Cserkész- és ifjúsági vöröskeresztcsapataink, iskolatársi szervezeteink, sok helyen okosan működő önképzőköreink, valamint gazdag ifjúsági és tanári könyvtáraink, szép felszereléseink és épületeink: mind a középfokú oktatás termékenyítő erejének segítségével nevelték és nevelik azokat a szerényebb külsejű, de lelkiekben tán kevésbé igénytelen diszciplulusokat, akik a polgári iskolai tanulók nevezetét veszik fel, mikor iskoláinkat felkeresik.

Nagyérdemű miniszter urunk és kiváló munkatársai, önökhöz fordulunk, amikor az üldözött polgári iskolát futólag így bemutat-

juk, tesszük ezt kartársaink sok sürgető szavára, elkedvetlenedésére, akik még a félhivatalos lapok hasábjairól is polgáriiskola-ellenes tendenciákat és mondatokat olvasnak s hozzánk fordulnak védelemért, az egyesülethez. Kartársainknak csüggedését eddig is el tudtuk oszlatni azzal, hogy bízunk kell miniszter urunkban és munkatársaiban, abban a minisztériumban, mely a mienk is, polgári iskolai tanároké, ahol most készítik az 1927. évi XII. t.-c. végrehajtási utasítását, a tanárképzésnek és a kir. főigazgatóságoknak részletes szabályzatát, a fegyelmi szabályzatot, az anyagi ügyek igazságos megoldását stb. De tudnunk, látnunk kell a népoktatás felől megnyilatkozó szélsőséesebb áramlatokat is, és hogy ezek, bár csak esetlegesen, valahogy el ne ragadják az intézkedő és javaslattevő bizottságokat, fel kell emelnünk tiszteletteljes, de tudatos szavunkat abban az értelemben, hogy a most megszervezendő nyolcosztályos népiskolát ne a polgári iskola rovására alkossák meg.

A magyar népnek, ismételjük, igen is nagy műveltségre van szüksége, de ez a műveltség-nagyság az igaz és elmélyedő szellemben nyerjen kifejezést. A polgári iskola már kiállotta az idő tűzpróbáját, tevékenysége s kultúraterjesztő hatásköre ne kisebbittesék, hanem inkább öregbítessék azon az úton-módon, ahogy ezt az évtizedes törekvések jelezték és mutatják ma is. S ahogy kívánjuk a jövőben is iskolatípusunk felvirágzását, éppúgy óhajtjuk az elemi iskolai oktatás kiterjesztését a teljes nyolc osztályig. Csak ez a kiterjesztés a népiskolai szellemnek megfelelő legyen, ne arrogálja természetellenesen a maga számára sem a szakoktatás középfokúságát, sem az idegen nyelv tanításának, valamint a szakiskolákra való előkészítésnek jogosultságát, mert akkor valóban fölöslegessé lenne a polgári iskola, melynek kipróbált, eredményes működése fölcseréltetné egy, ma még beláthatatlan eredményű és mindenesetre kisebb kaliberű iskolával.

Egy pillanatra sem tételezzük fel, hogy a mai tanügyi közvélemény ne érezné és ne tudná azokat a kultúrszálakat, motívumokat, amelyekből életrehatóvá, naggyá és erőssé lehet megkonstruálni azt a nyolcosztályú népiskolát, mellyel a földszerető magyarság műveltségét a népoktatás őszinte keretében meg lehet alapozni. Gyönyörű feladatok, nagy nevelői tényezők kínálóznak itt a szervező agy számára, de csak ha ott marad a belterületen, a maga területén. Maradjon is ott, áldás fog fakadni munkája nyomán!

Közlönyünk 1928. évi szeptemberi számában.

A SZÉKESFŐVÁROSI GYAKORLÓ POLGÁRI ISKOLÁÉRT.

Tekintetes Közoktatási Ügyosztály! A 134,041—929. szept. 23. szám alatt hozzám, mint a székesfőváros közoktatási bizottsága tagjához küldött leíratra az alábbiakban teszem tiszteletteljes jelentésemet :

A Pedagógiai Szeminárium keretében felállítandó úgynevezett polgári iskolai továbbképző létesítését, Végh Mihály főigazgató és Pálmai Kálmán tanulmányi felügyelővel történt tanácskozás alapján is, mint önálló szakszerűségünk szempontjából aggodalmas intézményt : a polgári iskolai tanárság számára nem javasoljuk. Ebben a mai formában és kapcsolatban ez az intézmény nem domborítaná ki közmegelegedésre a polgári iskola féltett önállóságát, nem volna népszerű, de nem volna szakszerű sem, hisz a Szeminárium vezetői sorában polgári iskolai ember egyetlen egy sem szerepel, célzata sem irányul ide, az a népiskola nagy hagyományait szolgálja. A polgári iskola a maga területén éppoly öncélú intézmény, mint a többi iskolatípus, gyakorlati céljait az ő szakemberei oldhatják meg legalaposabban.

Viszont a pedagógiai gyakorlati élet felvirágoztatására jónak látná e háromtagú bizottság az én javaslatomnak érvényesítését, melyen a polgári iskolai tanulmányi felügyeletet egy értekezleten már 1927-ben elfogadott, s melynek kidolgozására a kultuszminisztériumtól is kaptam felszólítást.

E szerint a tek. Tanács jelöljön ki a meglevő községi polgári iskolák közül egy fiú- és egy leányiskolát, mint olyant, melyekben a tanítás bemutatása, az anyag feldolgozása, a nagyvárosi iskolaélet kívánalma, általában a belsőséges pedagógiai élet bizonyos elérhető példaszerűsége valósuljon meg. Szükséges tehát, hogy maga az épület, a felszerelés, az anyag módszeres feltárása elsőrendű, mintaszerű legyen, a nélkül, hogy meg nem engedett kísérletezések folynának ott. Az igazgató és a tanárok, a modern pedagógia őszinte harcosaiként, valósítsák meg ezeket a kitűzéseket, úgyhogy ez a két iskola a helyettes, ideiglenes tanároknak, magától értetődően : nevelőintézménye, továbbképző gyakorlóiskolája legyen, de támaszul szolgáljon gyakorlati tekintetben minden egyes budapesti polgári iskolai tanárnak, hogy bennök egy-egy felmerülő problémájának megvilágítását és megoldását föllelhesse. Épp azért dolgozzák fel a budapesti polgári iskolák mintaszerű részletes tan-

menetét, juttassák benne érvényre a nagyváros pedagógiai különleges törekvéseit. Felügyelők és irányítók azok a polgári iskolai tanulmányi felügyelők legyenek, akiket a fővárosi tanárság kebeléből nevez ki a miniszter budapesti szakfelügyelőkül. Egy-egy kiváló polgári iskolai szakembert azonban a Tanács külön is delegálhat az igazgató mellé irányító, segítő munkaszerepre. A két vezető polgári iskola időnként egy-egy szakfelügyelő elnöklésével közös értekezletet, bemutató tanításokat tartatna. Az utóbbiakon a fővárosi polgári iskolák tanárai megjelenének, a tanítás után szakértekezletté alakulnának át, s ezeken a bemutatott eredményeket közösen megvitatnák. Tanáraik e megkülönböztetett munkásságért külön tiszteletdíjban részesülnének.

Főbb vonásokban ezekben mutatok rá a megalkotandó intézményre, mely megvalósulás esetén, hitem szerint, nemcsak a fővárosi polgári iskolai oktatás ügyét hatalmasan emelné, de kihatna az ország többi iskolájának életére is. Ha elvi álláspontomat a Tanács elfogadja, a részletek megtervezése és kidolgozása ezután következhetik be.

Előterjesztés Budapest székesfővároshoz 1929. október 21.

A POLGÁRI ISKOLA A VÁROSI OKTATÁS FŐSZERVE.*

(Vélemény-fűzés *Becsey Antal* f. v. bizottsági tagnak a pénzügyi bizottságban elhangzott felszólalásához.)

A háborút követő idők legjellegzetesebb társadalmi megmozdulása az általános műveltség kiterjesztéseért és az ezzel járó iskolaügyi szervezetek tökéletesedéseért indult el. Gazdasági és erkölcsi bajaink forrását akarjuk felismerni, hogy azokat eltüntetve, egy jobb létfenntartó lehetőséget teremtsünk. Ennek az igyekvésnek a szolgálatában a kultuskormányzat megteremtette a közgazdasági egyetemet, munkába állította a két menekült egyetemet, Debrecenben egy újabbat állított föl, megreformálta rendjüket, hogy belső életüket tartalmassabbá, munkájukat sikeresebbé tegye.

* Ennek a cikknek gondolatai, sőt jórészen a szövege is egy terjedelmesebb felterjesztés alapjául szolgáltak, mellyel Budapest tanácsához fordultam a nyolcosztályú polgári iskola megvalósításáért. Az akkori tanács ugyanis 162.448/1929. VII. sz. a. hozzámmal, mint akkori közoktatási bizottsági taghoz felszólítást küldött, melyben *Becsey Antal* felszólalása ügyében javaslatot kért. Ezt az alkalmat használtam fel a nagyobb méretű felterjesztés átnyújtására. Az akkori tanügyi tanácsnok, *P. Gy.* azonban nem vette figyelembe.

Három középiskolai típust állított fel a fiú-, hármat a leánytanulók részére, a tanítóképzők négy évfolyamát ötre emelte fel és a népiskola eddigi hat évfolyamát épp most akarja a törvényhozás erejével nyolcra emeltetni, hogy ezzel a legnagyobb nemzeti rétegnek, a mezőgazdasággal foglalkozó ősosztálynak a többtermelés elérésére kívánatos intelligenciáját növelje. E nagyszabású kultúrprogramm keretében ott áll az élet által szankcionált polgári iskola, amely már kezdettől fogva messze túlhaladta a népoktatási keretet (ezt mutatja az ú. n. felsőbb népiskola megszűnése is) és természetesen lendülettel közeledett a középiskolákhoz úgy formai megnyilatkozásában, valamint szellemi értékeiben, átvéve azonban a népiskolai oktatás egyik legnagyobb értékét: az aktív szellemű módszeres eljárást. Így lett képes a nagyobb kultúrközpontok, a városok természetes kultúrigényeit kielégíteni, amidőn a gazdasági élet felé törekvő ifjúságot ellátta mindazzal a szellemi kincscsel, mellyel mint leendő iparos, kereskedő, szóval, mint nagyobb értelmiségű polgár, el tudott helyezkedni és boldogulni a gazdasági élet egy-egy kisebb-nagyobb pozícióján. A szellemiek felé hajló egy-egy kiváló tanuló pedig átlépett a középiskolába, hogy ott érvényesítse tovább a benne rejlő értékeket. A polgári iskolai tanuló-anyag javarészeiben a szerényebb módon élő városi polgárság gyermekeiből toborzódott, azokéból, akik megérezték a modern idők parancsszavát, mely a technika óriás haladása korában a fizikai munkásság számára is involválja a nagyobb tanultságot. Az ú. n. előkelőbb családok gyermekei, különösen a fiúk, csak akkor iratkoztak be a polgári iskolába, amidőn az egyetemre előkészítő középiskolákból mint tehetségtelenek, hanyagok, továbbtanulásra alkalmatlanok utasítottak el. És a polgári iskola eleven módszeres eljárása, elmélyedőbb tanítói élete ezekből a jóképű tanulókból majdnem mindenkor faragott valakit, embert a talpán. Ezért nevezték el barátaink a polgári iskolát a középiskola levezető csatornájának, s a Közoktatási Tanács hosszú éveken át buzgólkodó egyik volt titkára nem is csinált e felfogásból soha titkot. Annyiszor hallották már ajkáról az emberek ezt a nagyszabású kultúrmeghatározást, hogy inkább elhitték neki.

Ez a szerény, hasznos, de őszinte méltatásra alig talált iskola-típus csak a valódi városi életet élő helyeken tudott érvényesülni, de leghatékonyabban mégis a székesfőváros területén fejlődött ki, ami műveltségtörténeti szempontból is magasan értékeli Budapest önkormányzatának egészséges szellemét. Magyarrá és nagyvárossá lételet előmozdította az az áldozatkészsége

is, hogy egy félszázad alatt 53, jórészt gazdagon felszerelt polgári iskolát állított fel.

Becsey Antal bizottsági tag úrnak a fővárosi pénzügyi bizottságban tett felszólalása, mely a tanácsot a polgári iskolák reformja ügyében teendő sürgős lépésekre felszólítja, tulajdonképpen a gazdasági élet egyik kiváló harcosának a lelkiismeretszava, aki tapasztalatból figyelte meg e városi kultúrszerv nagy horderejét, de jelentkező fogyatkozásait is. A haladó idő itt is nagyobb igényekkel lép föl és a polgári iskola, melynek tanterve a háború előtti időből ered, ma már valóban reformra szorul. A tíz-tizen-négy éves gyermekeknek, akik otthonukból a legminimálisabb műveltséggel, a félnapos, helyenkint csak tisztán délutáni tanítással birkózó elemi iskolákból pedig nem mindig tökéletes népiskolai tudással jutnak a polgári iskolába, itt meg a 16 tantárgy keretében kirótt nagymennyiségű szellemi anyaggal kell birkóznunk, s e miatt az egészségtelen megmemesztettség nem egy tünetével bocsáttatnak ki e jószándékú iskola kapuján az életbe. Természetes, hogy a Becseytől említett nagymérvű elégséges osztályzat főképp ezekben leli magyarázatát. A kormányzatnak, midőn a most érvényben levő tantervet készítette, még a hat osztálynak a tananyagát is úgy mérte ki, oly bőven, hogy nyolc évnek idejét kellett volna igazában ez anyagmennyiség megemésztésére fölvennie.

A polgári iskola hibáit látva, már az 1896-i tanügyi kongresszus is a hét osztály felállítását sürgette; az 1928. évi kongresszus pedig e célkitűzést úgy módosította, hogy a gyakorlati életre, polgári gondolkodásra (tehát nem az egyetemi tanulmányokra) előkészítő középfokú iskola (a Csengery Antal meghatározásában fogant polgári iskola) tulajdonképpen kettős tagozatú legyen, egy kerekded egésznek alkotó négyéves alsó tagozat, melyre a szervesen, de szintén kerekdeden alakuló négyéves felső tagozat tantervszerűen illeszkedik, ama városok számára, melyek hatalmas közgazdasági életükre való tekintettel a nyolcosztályos polgári iskolát igényelik. Ezzel az alsó tagozatnak itt fel nem dolgozható mai sok felesleges tananyaga és tantárgya a felső tagozatba helyezettnek át; és ezzel az iskola mai túlsúlyosságát a napfényesebb, egészségesebb új levegő megszüntetné; a helyes betetőzést, az eredményesebb hatást előmozdítaná és a modern gazdasági élet számára még hasznosabb iskolaszervvé tehetné.

Volna tehát a kongresszusi határozat szerint a polgári iskolának két tagozata, mindenik önálló, kerekded tantervű, ezek azon-

ban szoros egymásraépítettséggel összefüggenének és alkotnák együttesen a nyolc osztályú polgári iskolát; mely azonban csak azokon a helyeken állíthatatnék fel, ahol ezt a lakosság műveltségi törekvése megkívánná. Egyéb helyeken az önálló alsó tagozat teljesíthetné a szellemi szolgáltatást.

Nagy előnye volna ennek a tevékeny munkaszellemben, közgazdasági irányzatban kidomborodó nyolcévi iskolai tanultságnak, hogy az ennek fölébe épített ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági szakképzettség sokkal rövidebb idő alatt is nagyobb elmélyedést nyerne, mint a négy osztályra alapított eddigi. Mert vannak önálló gazdasági életet élő, jövedelmező kisebb vállalatok, ipartelepek, mezőgazdaságok birtokosai, akik gyermeköket mindenekelőtt az általános közép fokú, *de gyakorlati szellemű műveltséggel* akarják gazdagítani és a megfelelő szaktudásra csak azután képesíttetni, hogy megnyugtató érzéssel hagyhassák rájuk apai örökségük felvirágoztatását. De nyerne az önkéntességi joggal idő-rövidülést a tanuló a katonai szolgálatban. Alkalmas tisztviselő lehetne a postai, vasúti, közigazgatási szolgálatban a technikai ágak és ügyek hivatali lebonyolításánál. Azok a közép fokú szakiskolák pedig, melyekben most az általános tudás a szaktudással zavarosan birkózik, s e miatt működésüket nem tudják teljes érvényre juttatni, szintén csak nyernének akkor, ha szigorúan szakintézetté válva, a nyolc-osztályú polgári iskolán épülnének tovább.

E nyolcosztályos közgazdasági közép fokú iskola a nemzeti és természettudományi tárgyak elmélyedő tanításán kívül csak egyetlen egy idegen nyelvet, a németet tanítaná, de úgy, hogy ennek *gyakorlati alkalmaztatásával a folyékony beszédbeli és fogalmazásbeli képességet fejlesztené ki a tanulóknak.*

Kontúrjaiban, íme, így festene ez a felső tagozat, melynek megteremtése az alsó tagozat egészséges, a mainál mindenesetre célravezetőbb kialakulását vonná maga után, s megszüntetné az egyetemre oly fölös számmal törekvő elemet.

Becsey Antal említett felszólalásában azt mondja, hogy ő, aki hivatásánál fogva közel áll az iparosokhoz, akiknek éppen abból a polgári rezervoárból kellene kikerülniök, látja, hogy az iparosok nagyrésze nem áll azon a nívón, melyen állnia kellene! De hozzáteszi azt is, hogy a mai polgári iskola képtelen tantervével nem felelhet meg a gyakorlati élet megszabott kívánalmainak s így a polgárság, illetve iparosság elmaradottságát nem képes megszüntetni. Ebben nemcsak lehet, de van is igazság, éppen azért mutattunk mi az előbbieken a mai polgári iskola igazi erősségére,

egyben fogyatkozásaira, hogy most az indítványtevő bizottsági tag úr szellemében keressék és találják meg az illetékes tényezők a megoldás útját.

Szerintünk a mai polgári iskolák tantervei (fiú- és leányiskoláké egyaránt) nem felelnek meg többé a modern idők követelményeinek, még kevésbbé Budapest (vagy bármely más nagyváros) szellemi és gazdasági törekvéseinek. Tegye tehát magáévá a főváros nagyérdemű magisztrátusa a vajudó polgári iskola ügyét s kérjen felhatalmazást a kormánytól, hogy megfelelő szakemberei egy *különleges budapesti polgári fiú- és leányiskolai tantervet dolgozzanak ki*, természetesen az 1927: XII. tc. szellemében, de fontos tekintettel a modern nagyvárosi követelmények speciális érvényesülésére. Erre nézve különben is volt már precedens a multban.

Ámde Budapest, mint az ország egyetlen nagyvárosa, *iskolaügyi rendszerében* is ilyen nagyobb mérvű specializálódást kíván, mely nem csupán a tantervben és utasításokban, hanem az iskola-típusok fejlődtségében nyerjen gyakorlati kifejezést. Adjon tehát felhatalmazást a magas kormányzat, hogy a székesfőváros az 1928. évi III. tanügyi kongresszus határozata értelmében kísérletképpen az ott elhangoztatott nyolcosztályos polgári iskola felső tagozatát egy-két helyen életbe léptethesse, elkészítettén szakemberei által ennek a tantervét, amelyet jóváhagyás végett előzőleg be is mutatna.

A tanács mint nagyszámú iskola fenntartója, sokszor hallja a köz- és városi élet vezető embereinek, valamint a szülőknek panaszos szavát, mely szerint iskoláink az általános műveltséget nem a gyakorlati élet irányában adják, és hogy tanulóink helyesírása, fogalmazása, számtani, természettudományi, földrajzi, történeti stb. ismeretei nemcsak hogy ingadozók, hanem az élet számára nem eléggé gyümölcsözők. Az egyetemet szigorúan szem előtt tartó tudományos középiskolák céljok elérésén bár buzgalommal fáradoznak, az élet produktív kívánalmainak nem felelhetnek meg; a kereskedelmi iskolák pedig csupán a kereskedelmi szakirányt tartják szemük előtt és csak intelligens kereskedőket képeznek. Holott a középfokú műveltség elérését a produktív pályán levő városi polgárság: mind fiai, mind leányai számára manap már nagyszámban keresi és óhajtja, mert ezzel az értelmiséggel nemcsak a szakképzés nehézségein esik hamarabb túl, hanem választott pályáján a többtermelés, a nagyobb gazdasági eredmény és üzleti siker érdekében több kilátással fáradozhat, illetve fölveheti a versenyt.

Ami még talán a magas kormányzat abbeli aggodalmát idézné

föl, hogy e specializálódással az iskolatípusok száma növekednék, azzal szeretnék eloszlatni, hogy a műveltségben előhaladott külföldön ez már nem okoz többé aggodást; maga az élet pedig úgylis a legalkalmasabb típust fogja kiválasztani.

Közlöny, 1929. évi decemberi szám.

A POLGÁRI ISKOLA FELSŐ TAGOZATÁÉRT.

Méltóságos Elnök Úr! Az O. Közokt. Tanács 23—1931. sz. megkeresésére tisztelettel az alábbiakban válaszlok:

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közigazgatási bizottsága a Miniszter úr ő nagyméltóságához fordult a szolnoki áll. polgári fiúiskola gyakorlati irányú kifejlesztése tárgyában. A felterjesztés hivatkozik arra, hogy ebbe az iskolába 450 tanuló iratkozott be, s így «igen számottevő tömeg oktatási és nevelési érdekeit szolgálja». Foglalkozott pedig az iskolával a Közigazgatási Bizottság a mezőgazdasági gyakorlati terület megszervezése alkalmával, amikor felmerült a kérdés, vajjon a nevezett iskola ifjúsága és azok szülői a gyakorlati oktatás és nevelés terén szükségelik-e a mezőgazdasági gyakorlati irányzatot. Beszerezték az iskola adatait, amikből kitűnt, hogy a szülők foglalkozásuk szerint így oszlanak meg: őstermelő 2·7%, iparos 28·3%, kereskedő 27·3% és értelmiség 15·6%. Ebből a felterjesztés azt a következményt vonja le, hogy a mezőgazdasági gyakorlati irányt itt bevezetni nem volna megokolt, de «másképp a gazdasági ágak egyikét sem volna célszerű kizárólag favorizálni». A felterjesztés hivatkozik a véleményadásra felszólított iskola jegyzőkönyvére is, és magáévá tévén annak határozatát, abban csúcsosodik ki véleménye, hogy «az iskola mai formájában nem maradhat meg» és hogy «ennél fogva a gyakorlati irányzatot mindegyik közigazgatási ág irányában szükséges volna érvényre juttatni». További szavaiban a tanulmányokkal, tárgyakkal és tanulókkal túlsúlyolt hazai polgári iskolák érdekében általánosan javasolja a sürgős megoldást, aminek kulcsát abban látja, hogy a gyakorlati irányzat intenzívebb bevezetésével az egyre fokozódó túlterhelés elkerülésére a «magasabb osztályok megnyitása válik szükségessé». Vagyis a polgári iskola felső tagozatának megteremtését kívánja.

Gondosan mérlegeltem a felirat tartalmát, s nagy figyelemmel olvastam el a testület jegyzőkönyvét, mégse látom vilá-

gosan és határozottan a célkitűzést, illetőleg nem látom a pozitív javaslatot. Annyit látok bizonyosnak, hogy felső tagozatot kérnek, olyat, mely általános gyakorlati irányú lenne, de mintha ennek megszervezését, gyakorlati irányzatának megszabását, a Minisztériumtól várnák, vagyis a Közoktatási Tanácstól, amelynek véleménymondását a közigazgatási felterjesztés hangsúlyozza.

Valóban lehetne mérlegelni a mai polgári iskolának az élettel való kapcsolódását, s ebből kifolyóan egész tanulmányi helyzetét, valamint a többi iskolatípussal való viszonyát. Meg lehet állapítani, hogy a gyakorlati irányzatot ma a legkiválóbb tényezők hangsúlyozzák, látva a tömegeknek tódulását a középiskola felé, mely hetvenes osztálylétszámaival sem bírja már kielégíteni a keresletet, célja elérésében pedig könnyen bénulást szenvedhet. Nem lehet tudni, hogy a nagytömegű tanítvány kitermelése jótékonyan fog-e hatni éppen arra az osztályra, mely gyermekeivel oly ellenállhatatlanul ostromolja a középiskolát, s mely ezzel tán, valamely nagy félreértés következtében, menekülni akar a termelő gazdasági és ipari munka fizikai nehézségei és lenézése elől. Az egyik kisgazda képviselő azt mondta egy alkalommal, hogy ne küldjék középiskolába a nép fiait, mert azok elvesznek a falura, a szülőre és a mezőgazdaságra nézve. Űr lesz belőlük, mondotta. Nem érheti vád a középiskolát, melynek tudományos céljai kívánatos célokul tűzettek ki, itt tán az antidemokratikusan burjánzó közfelfogás a bűnös, mely mindenáron urat óhajt nevelni a gyermekből.

Szerény megfigyelésem szerint: azok a polgári iskolák, amelyek erős tudattal és célkitűzéssel a termelés, a mezőgazdasági, ipari élet felé orientálják tanulócsapatukat, igen jó szolgálatot tesznek a szülőknek és a nemzeti társadalomnak, amennyiben bizonyos az, hogy ma már műveltebb gazdára és iparosra van szükség, mint amilyenek nagyrésze túrja a földet, s kontárkodik a mesterségek dzsungelében. Ezek a valódi polgári iskolák minden támogatást megérdemelnek, tán még azt is, hogy a jobbmódú szülők gyermekei számára felső tagozatuk megépüljön, gyakorlati szellemű általános tudással, mely az apai vagyonnak, üzletnek nemcsak okszerű megtartására, de továbbfejlesztésére alkalmas legyen. Azzal, hogy a végzett tanítvány a katonai szolgálati kedvezményt is megkaphatja, hogy általános műveltsége folytán az intelligensebb elemmel kapcsolódhat a társadalmi küzdelmek terén: ez a gyakorlati, üzleti, gazdasági munkáúzők nagyobb

megbecsültetését, társadalmilag szinte új átértékelését fogja maga után vonni!

Tudomásom szerint a szolnoki állami polgári fiúiskola egészséges szellemű, kiváló polgári iskola (amiről különben a minisztérium meggyőződhet) kísérletképpen megkaphatná a kérelmezett általános irányzatú gyakorlati felső tagozat felállítását. Termérek számú felső kereskedelmi iskoláink egyoldalú szaknevelését ezzel természetszerűen ellensúlyozná, mert nem lehetetlen, hogy ha a megmozdult szolnoki társadalom a kiépített polgári iskolát nem kapja meg, felső kereskedelmi iskolát fog kérni, és majd meg is kapja.

Bátorkodom tehát javasolni, hogy küldjön ki a Közoktatási Tanács megfelelő szakférfiakból egy olyan bizottságot, amely ennek a megalkotandó felső tagozatnak tantervét minél előbb készítse el. Az új tanterv összeállítása, tárgyainak kijelölése, a tanító és nevelő szempontok beleszövése nem lehet más, mint amit a mai kor gyakorlati irányzata ezen a téren megkíván.

Méltóságos Elnök Úr, ennyiben óhajtottam véleményes javaslatomat megtenni, s mint a polgári iskola egyik igénytelen, de odaadó, őszinte harcosa: más javaslatot nem is tehettem.

Budapest, 1931. március 21-én.

Előterjesztés az Orsz. Közoktatási Tanácshoz.

A POLGÁRI ISKOLAI TANTERVEK SÜRGŐS REVÍZIÓJA.

A polgári iskolák tantervei fölött többé-kevésbbé elhaladt az idő, revíziójukat a Közoktatási Tanács legsürgősebb feladatának tartom. A leányiskolai 1908-ból, a fiúiskolai 1918-ból való; közben lezajlott a világháború, s belejutottunk a trianoni Magyarországba. A tantervekhez kiadott utasítások valamivel fiatalabbak: a leányiskolai 1914-ből, a fiúiskolai 1927-ből való. (Itt mellesleg fölvetem azt a tapasztalatból szerzett gondolatomat, hogy tantervet utasítás nélkül nem kellene kibocsátani, mert az ilyen tantervet minden iskola, minden tanár a maga egyéni felfogása szerint kénytelen magyarázni, vagyis életbeléptetni; a később megjelenő utasítások pedig a már százféleképpen kiforrott módszerrel alig képesek egy bizonyos és kívánatos egységre hozni,

mert a tanárok legtöbbje a járt utat a járatlanért nem szívesen hagyja el. Ez az oka aztán annak, hogy a későn megjelenő utasítások nem lesznek többé a szükségszerű, eleven érdeklődés tárgyai, s nem egy tanár életében csak írott malasztként szerepelnek.)

A polgári iskolai utasítások részben még ma is helytállók, modernek, főképp a fiúiskolai; a leányiskolai azonban egyes fejezetében átdolgozásra, helyesbítésre szorulna, aminők pl. a magyarnyelvi, földrajzi és háztartástani stb. Egyébként ennek az utasításnak még ma is nagy értéke az az egyenletes pedagógiai szellem, mely nemcsak rajta, de benne is mindvégig átvonul, a polgári leányiskolai tanítás céljainak igen egészséges, találó felismerése és magyarázása. Annak a sarjadó leánypszihének és fizikumnak szinte rokonszenvesnek mondható figyelembevétele, méltatása, mely ebben a korban annyi nevelői támogatásra, magasabbrendű megértetésre szorul. Kár volna, ha az időrendben is ennek az első középfokú leányiskolának jól megértett célkitűzése, reális, de mégis ideális értékelése elkallódnék valahogy.

Épp ezért erre az utasításra vonatkozólag javasolom, hogy annak egy második kiadása gondosan készíttessék elő, mely meghagyná mai értékeit, szellemét, csupán azokban a kisebb jelentőségű részletekben, módszeres irányításokban történné átdolgozás, helyesbítés, amelyek haladottabb, modernebb álláspontot jelentenek már ma, mint húsz esztendővel ezelőtt. Annál is inkább szükség van erre, mert a leányiskolai tanterv és utasítás könyvkereskedői úton többé nem kapható, s az újabb tanárnemzedék, iskolák nem is szerezhetik be.

Természetes, ha ez az utasítás átdolgozásra szorul bizonyos részletekben, ugyanez vonatkozik a tantervre is. Nem a tanítandó anyagnak a kiterjesztésére, inkább csak a kiegészítésére, rendezésére kellene intézkedést tenni, pl. a földrajzi anyagnak a 2. osztályú, a történelmi anyagnak a 3. osztályú része stb. Ami ennek a leányiskolai tantervnek a legnagyobb baja, az az óraszám kérdése. Szigorú értelemben vett nélkülözhetetlen stúdiumok ebben az iskolatípusban: a magyar és német nyelv, a történet, földrajz, a számtan—mérta és a természettudományok; már pedig ezek közül csupán az első, a magyar és az utolsó, a természettudományok részesülnek kellő időbeli ellátásban, a többiek alig-alig. Legmostohább a németnyelvi és a számtani—mérta oktatás óraszama. Az előbbi mind a négy osztályon át 10, a számtan—mér-

tané 11 óra. Szinte csodálatos, hogy e csekély óraszám mellett ebből a két tárgyból némelyes eredmény is elérhető volt eddig a polgári leányiskolákban. Itt tehát a tantervi órák számának a fölemelése *föltétlenül szükséges*. Százával jönnek a panaszok és indítványok e célból hozzánk: az egyesülethez, amelyek egyértelműen az óraszám felemelését kérelmezik, mint közszükségletet.

A követelménynek eleget lehet tenni, mert a leányiskolák eddigi óraterve minden tárgyat, tehát a testgyakorlást is beleértve, heti 26 óra az I., II., III. osztályokban, és 28 óra a IV. osztályban. A délelőtti *napi ötórás tanítás* a 10 perces (egyszer 20 perces) óráközi szünetekkel és sok helyen az óránkénti 2 perces lélekgyakorlatokkal, ma már a középfokú iskolákban általánosan elfogadott óramennyiség; érvényben van az újabban készült polgári fiúiskolai tantervben is. Megvalósítható tehát a leányiskolákban is osztályonként a heti 30 óra, s ezzel a kiszabott tananyag elmélyedőbb feldolgozása és sikeresebb eredménye biztosítható, általában az iskola színvonala emelhető.

A heti 30 órában bennfoglaltatnék az osztályfőnöki óra is az I., II. és III. osztályban. A negyedikben a tárgyak torlódása miatt fel nem vehető, de megoldható volna annyiban, hogy a háztartástannal kapcsoltatnék. Ezt a tárgyat tehát ebben az osztályban lehetőleg mindenkor az osztályfőnök tanítaná. Egy miniszteri rendelet (a 650-05-119/1931. szám alatt kelt) kérelmezésre megengedte, hogy a fővárosi községi polgári leányiskolákban az énekórák száma a körülményekhez képest felemeltessék: az I., II. és III. osztályban heti 2 órára. Ez az engedély a közoktatási tanács javaslata nélkül történt, de csak egy évi próbaidőre mindössze. Tekintetbe véve a fejlődő zenekultúrát, s az éneknek a nő életében való fontosabb szerepét, lehetőnek tartom az első és második osztályban a heti egy órának kettőre való felemelését, valamint kívánatosnak, hogy a IV. osztályban a heti 1 óra testgyakorlás szintén 2-ben állapíttassék meg.

Alább bemutatom a tőlem javasolt polgári leányiskolai óratervet az új polgári iskolai törvény 2. pontjában elfogadott tantárgy-elnevezéssel és kötelező sorrenddel. Annál a tárgynál, ahol *óraemelést javasolok, zárjelbe tettem a régi óraszámot*. Ahol ezt nem teszem, ott nincs változás.

A polgári leányiskolák javasolt óraterve:

Sor- szám	TÁRGY	OSZTÁLY				Összesen	
		I.	II.	III.	IV.	Új óraszám	Régi óraszám
1.	Hit- és erkölcsstan	2	2	2	2	8	8
2.	Magyar nyelv	5 (4)	4	4	4	17	16
3.	Német nyelv	3 (2)	4	4	2	13	10
4.	Történelem	—	—	2 (2)	3	6	5
5.	Földrajz	3	3	2	—	8	6
6.	Számítan és mértan	4	4 (3)	3 (2)	3 (2)	14	11
7.	Növénytan és állattan ...	3	2	—	—	5	5
8.	Ásványtan és vegytan ...	—	—	—	3	3	3
9.	Természettan	—	—	3	—	3	3
10.	Élet- és egészségtani ism. .	—	—	—	2	2	2
11.	Háztartási és nevelési ism.	—	—	—	3	3	3
12.	Rajz	2	2	2	2	8	8
13.	Szépírás	1	1	—	—	2	2
14.	Női kézimunka	2	3	3	3	11	11
15.	Ének	2 (1)	2 (1)	1	1	6	4
16.	Testgyakorlás	2	2	2	2 (1)	8	7
17.	Osztályfőnöki óra	1	1	1	—	3	—
Összesen :		30 (26)	30 (26)	30 (26)	30 (28)	120	104

Szükségesnek tartom ezenfelül, hogy a Közoktatási Tanács az osztályonként betanulandó versek kánonját állapítsa meg, hangsúlyozva a *Szózat* és *Himnus* tudásának elengedhetetlenségét már az első osztályban, annnyival is inkább, mert e két vers tudása az elemi iskolai tantervben szintén kötelezővé tétetett. Fontos volna végül a magyarnyelvi iskolai és házi olvasmányok tantervi revideálása, valamint a magyar nyelv tanítási céljának újabb és szabatosabb meghatározása, illetőleg közelebb juttatása a fiúiskolai tanterv e részéhez.

S ezzel a leányiskolai tanterv sürgős módosítására vonatkozó javaslataimat tisztelettel előadtam.

A tizennégy éves fiúiskolai tanterv is a szerzett tapasztalatok alapján szintén hézagokat tár fel egyes helyeken.

Első helyen a *mezőgazdasági és ipari* ismeretek tanításáról kell szólnom. Ezt a tárgyat mind a négy osztályban tanítják heti egy-egy órában, tekintet nélkül a városok ipari vagy mezőgazdasági voltára. A címben az *ipari* szó is előfordul, de a tananyag egyetlen egy pontban sem emlékszik meg róla, és csak a mezőgazdaság tanításáról intézkedik. Ezzel a tárggyal sok baja, szinte céltalan munkája van pl. a budapesti polgári fiúiskolának, mikor a csikónevelésről, az acatolásról, a trágyázásról, a takarmányozásról kell szakszerűen tanítania. Míg egy-egy mezőgazdaságból élő

nagyközségben, kisebb-nagyobb alföldi városban nemcsak természetes, hanem kívánatos ennek a tárgynak mind elméleti, mind gyakorlati tanítása, addig az ipari városokban alig van értelme. Ipari ismereteket pedig, pláne gyakorlati úton, teljesen korai még itten tanítani. Ami célszerűen, gyakorlatilag eltanítható, azt úgylis megkapják a tanulók a fiúkézimunka heti két, később egy órájában; s mondhatom, szép eredménnyel, szerencsés módon. Bátorodom tehát oly javaslattal előállani, hogy a helyi igények szerint: a mezőgazdasági helyeken tovább is taníttassék ez a tárgy, még pedig elmélyedően és föltétlenül gyakorlatilag, hogy a tanulók ne csak megismerjék, de meg is szeressék a mezőgazdasági életet; szakszerű művelésére kapjanak tudást és kedvet, s ne szaporítsák majdan a szellemi proletárok számát. Ebből úgylis eleget nevel a mai iskolatípusok egyik-másika. Budapest és más ipari városok polgári iskoláiban pedig a felszabadult mezőgazdasági órák adásának át az I. és II. osztályban a szépírás, a III-ban a német nyelv, a IV-ben pedig a magyar nyelv számára; ez utóbbi heti 3 órájával úgylis csak féleredményt tud elérni, s ezzel a fiúiskolai óraterv megjavulna, amivel egy másik hézaga eltűnne.

Felvetődik, mint közóhaj, a IV. osztály számtan-anyagának nagy terjedelme, amin egyesek a könyvvitel elhagyásával akarnak segíteni, nem tartván a polgári iskolai 14 éves tanulót elég érettnak e tárgy megemésztésére. Oly kérdés, mely szintén egy szakbizottsági megvitatást óhajt.

Megoldhatatlannak látszik az *osztályfőnöki* óra bevezetése, mert nincs reá idő, holott kívánatos volna a fiú-polgáriban is. Az, hogy valamely nap 1-től 2-ig tartassék, részemről nem javasolható.

Végül: elkészítendő itt is a betanulandó versek kánonja, a Szózatra és Himnusra vonatkozóan éppen úgy, mint a leány-polgáriban.

A mezőgazdasági helyeken levő polgári fiúiskolák szépírása tovább is úgy marad, amint azt a miniszteri rendelet elintézte, midőn minden hét kézimunka-órájának felét a szépírás gyakorlására fordíttatni kívánta.*

Budapest, 1932. január 7.

Előterjesztés az Orsz. Közokt. Tanácsban.

* Ezt az előterjesztést a Közokt. Tanács előadótanácsi ülésén bemutattam. A Tanács végleges sorsáról azonnal nem döntött. Később a vezetésében bekövetkezett személyi változás miatt tolódozott el, s tudtommal a mai napig sem vétetett tárgyalás alá.

A FOGALMAZÁS FOKOZATAI A POLGÁRI ISKOLÁBAN.*

A gyermek gondolkodik ; meglát, megnéz, megszemlél, megfigyel ; érez, megérez ; emlékezik. Vannak hangulatai, vágyai, kedve, bánata stb. Primitívebbül, de ösztönösebben ugyanazt a lelki életet éli, mint a felnőtt. Ő és a felnőtt : a tengerceszepp és a tenger.

Az iskola célja nem lehet más, mint a lélekben élő tehetségek fölébresztése, helyes munkáúra terelése s ebben való megszilárdítása. Ez azonban nemcsak az ismeretadás (közlés) útján történik. Ez, fájdalom, csak az ősi sablon, aminél többet sok iskola még ma sem akar nyújtani.

A gyermeket szemléletek nyújtása, bizonyos események, folyamatok átélése után gondolkozásra bírjuk s végül megszólaltatjuk. Ekkor van mit mondania s ha azt elmondja, egyelőre szóban, majd írásban : ez reá és reánk nézve is siker, mely bizodalmat kelt benne. Igen nagy esemény ez, a gyermek érzi, hogy valamire rájött (valamit úgyszólván felfedezett) s ez a tudat aztán sarkalja s viszi őt előbbre. Kedvet támaszt benne (becsvágyat) s így nem egy

* Ezt a rövid tanulmányt, mint a budapesti Batthyány-utcai polgári leányiskola igazgatója nemcsak megírtam, hanem az akkori tanártestülettel egyetemben a megvalósulás felé is elindítottam. Cik kemnek általános hatása lett, s ennek az eseménynek egy későbbi érdekes visszhangja az alábbi pár sor, melyet Mayer Blanka, az irányító polgári iskola tanárnője írt a polgári iskolai Tanár-egyesület *Közlönyében* 1933. szeptemberi számában : *Az iskolai dolgozatok szükségszerű kapcsolata az osztálymunkával és házi feladatokkal* c. alatt.

«Havas István 1924-ben : *A fogalmazás fokozatai* és 1926-ban : *A polgári iskolai fogalmazás* címen megtartott előadása, illetve tanulmányai a fogalmazás-tanításunkat igen nagyjelentőségű és a munkaiskola távlatába nyitó fordulathoz juttatta. Döntő fontosságú lett részéről annak megállapítása, hogy a fogalmazás *művészi* munka. Ezzel a tanulók fogalmazásait a «dolgozatgyártás» légköréből az «alkotás» magaslatára emelte. Az ő igaz költői lelkülete látta meg először a naív, kezdetleges, üdén közvetlen kis diákirásokban azt az örök törvényszerűséget, amely az ihlet perceiben egyformává varázsol művészt és gyermeket, ha alkot. S hogy az emelkedett légkör a tanuló számára is biztosíttassék, ráirányította a figyelmet a *hangulatkeltés* finom, bensőséges momentumára. Ő hirdette, legmélyebben átérzve, az *élmény* sorsdöntő fontosságát. Ami könyv, tanulmány azóta megjelent, köztük olyan kitűnő munkák is, mint Hajtay Etelkától : «Szárnyak bontogatása» 1928-ban Szegeden, vagy Háros-Kőrösi : «A magyar fogalmazás vezérkönyve» 1927-ben, az elemi iskolák számára, Gyurjács András nagy tanulmánya «Az élet iskolájában», Sólyom Jánosé ugyanott, a szegedi gyakorlóiskola két kiváló magyar tanárának : Radnóthy Dezsőnének és Múth Jánosnak tanulmányai, mind Havas István elveit viszik diadalra.

Nagyot és maradandót alkotott számunkra, s most közel 10 év messzeségéből újból hálás köszönetet mondunk érte.

Tudom, még sokan emlékezünk, milyen lelkesedés és ügybuzgóság indult meg Havas István cikkei nyomán. Akkor igazán a fogalmazás tanítása és annak fokozatai volt a legaktuálisabb, legtöbbet megvitatott téma köreinkben. Ki is dolgozta minden fővárosi polgári iskola az írásbeli dolgozatok általános tervezetét. Az élményszerűség intenzív bekapcsolása gazdag témakört teremtett ; az *iskolai* dolgozatok változatosak és érdekesek lettek. Egyszóval a fogalmazástanításban igen szép fellendülés és eredményesség mutatkozott».

kis tuskó, hanem egy érdeklődő, mozgékony egyén ül (vagy áll) szemközt velünk s kettőnk közt az együttmunkálkodás izzó folyama vígan folydogál.

A gyermekben tehát a szemléletek, tapasztalatok, tanulmányok, olvasmányok és egyéb hatások alapján élmények születnek s mi, az iskola ösztönözzük, segítjük őt ahhoz, hogy azokat kifejezhesse. Ha ez a kifejezés írásban történik: *fogalmaz*. A fogalmazást a polgári iskolai fokon már elég szép eredmény koronázhatja.

Nem tudom azonban eléggé hangsúlyozni, kiemelni az *élmény* sorsdöntő fontosságát a fogalmazás kérdésében. Élmény nélkül tulajdonképpen nincs is fogalmazás. A legnagyobb író sem tud élmény nélkül érdemes dolgot alkotni. Az élmény rejtekedő, forrongó lelki termék; olykor sarkalja a tulajdonost a megjelenítésre, kikívánczik lelkéből a napvilágra. A festő képbe, a szobrász kőbe, ércbe, az író valami fajta írásműbe öntve ad neki életet. Még a fordító is csak úgy ér el valódi sikert, ha a lefordítandó művet élménnyé tudta emelni. Én például több Lenau-verset fordítottam le, de csak azokkal vagyok megelégedve, amelyek lelkülménnyé tudtam tenni, természetesen Lenau szellemében.

A gyermek lelkében élménnyé formálódik: nemcsak egy kirándulás, amit pl. az osztállyal megtettünk, nemcsak egy általa megfigyelt esemény, amelyet mint *szemtanú* nézett végig, nemcsak a névnapja, amelyen őt ünnepezték, hanem élménnyé lehet lelkében egy kis mese, melyet letárgyaltunk s amelyet megszemléltünk, fölfedeztünk, rejtett szépségeit feltárva; egy összefüggő képsorozat, melyet egyenkint hasonlókép feltártunk s megértettük a közöttük fennálló kapcsolatot; elképzeltetése valamely történetnek, eseménynek, amelyet kitűzött szempontok szerint föltártunk a gyermek előtt, pl. Toldi hogy győzte le a csehet, Mátyás király hogyan kapáltat Gömörben az urakkal stb.

A közvetve szerzett élmény is lehet eleven, a lélek húrjait ez is mozgásba hozza és a fogalmazási fokozatban jól érvényesülhet.

Tanulónk a történetet elbeszéli, a tulajdonságokat elsorolja, nevén nevezi; az anyagot, részeket jellemzi s észreveszi a rendeltetést is. Képet ad valamiről, bármilyen egyszerűet is, de képet. E képhez a leírt szó a szín, fény, árnyék. A kép azonban a szempontok kitűzése szerint változik, más-más természetű lehet. S minél mentesebb a kép az én befolyásom alól, annál nagyobb a siker. A szempontokat a gyermek műveltségi foka szerint tűzzük ki.

Epp azért a fogalmazás sikeres eléréséhez bizonyos fokozatokat kell megállapítanunk.

Tanári testületünk egyik múlt évi konferenciáján előterjesztettem az alábbi fokozatokat, melyeket a kartársak egyhangúan elfogadtak s a fokozatok figyelembevételével az őszi módszeres értekezleten majd bemutatják az egyes osztályok számára készített fogalmazó-tervezetüket.

A fogalmazás fokozatai e szerint a következők :

A polgári iskolai tanuló:

— Történetet elbeszél (pl. a reggeli fölkeléstől az iskolába való belépéséig miképpen folyt le ideje).

— Tárgyak tulajdonságát, anyagát, részeit s egyéb megfigyeléseit elsorolja (esetleg a tárgy rendeltetését is észreveszi).

— Adott képet leír. Képsorozatot leír.

— Két képet összehasonlít.

További fokozatok:

— Elképzelése és leírása valamely adott történetnek, vagy eseménynek. (Szemtanú.)

— Közösen megszemlélte, átélt események elbeszélése.

— Egy-egy olvasmány magvának fölismerése, az olvasmány gondolatmenete.

— Egyéni élmény elbeszélése.

— Elképzelések szabad megfogalmazása.

— A szemlélt természeti szépségek, nagy emberi alkotások hatása.

Nagyon természetes, hogy e fokozatok még nem merítenek ki mindent, van és lehet közbenső lépcső még itt is, ott is. A részletek kidolgozása ezt eléggé ki fogja mutatni.

Ez a fokozat azonban még csak általános váz. A testet reá-
rakni, megadni neki az egészséges idomok szabatos formáit : ez a további munka. Ez a fogalmaztató tanár nagy művészetet, tudást, tapintatot feltételező további eljárása, mely azonban, ha célhoz vezet : fölötte nagy gyönyörűséget nyújt : neki is, a tanulónak is.

A fogalmazásról mindenekelőtt tudnunk kell, hogy ez *művészi* munka. Egy kis ihlet kell hozzá. Ne tessék azonban nagy költői, művészi ihletekre gondolni mindjárt, csak annyira, akkorára, amennyi mindenkiben lehet, még a gyermekekben is. Ezért kell a hangulatkeltés.

A fogalmazást meg kell menteni azoktól a sablonoktól, melyek évszázadok óta reá-
rakódtak, s amelyek alatt, mint egy remek freskó a rámeszelt évszázados mészrétegek alatt : keservesen síny-

lődik. Azokat a penészes, maradi szagú ósmondatoakat el kell felejtetni. A cselekvés ezer és ezer ága-bogát kell megragadni, ami az érdekelt felet: a gyermeket is megragadja. Alkotni tanuljon; bármilyen kis eseményt is ha elbeszél, elmond: egész legyen az, kerekded, így hat. Érezze az alkotás gyönyörét.

A hangulatkeltés, valamint az előkészítés elmaradhatatlan. A kezdőfokon ez bizony hosszabb időt és a tanár részéről tapintatot, szinte művészetet igényel. A kérdéseket ne adjuk kiáltó nyomtatékkal, föl ne írjuk őket a táblára a világért sem, hogy ott fityegjenek. A szóbeli előkészületnél is inkább, mint *váz* szerepeljenek; az a céljuk legyen, hogy a gondolatmenetet adják s a mondatok elhatároltságára figyelmeztessék a gyengébb tanulót. Ha a kérdésekre szolgáló feleletet adna a gyerek — és mást mit tegyen! — rút sablonná válnék az egész fogalmazás. Egy-egy kifejező szó jelezze legföljeb az egymásutánt, a többi az ő gyermeki meglátása, megítélése legyen. Gondoljunk itt a rajzra. A le-rajzolandó közö: tárgyat minden egyes tanuló más-más szemszögből nézi és átja. Más perspektíva szerint. Így lesz mindenkinek a rajza *eredeti, az övé*. A fogalmazásnál is minden gyerek lehetőleg az ő lelki perspektívája szerint dolgozzék. Majd meglátjuk, ha így megy a munka, milyen eredetiségeket váltunk ki, ha nem is mindenütt, de legalább ott, ahol erre képesség és nagyobb készség van. Többé-kevésbé azonban mindenütt megvan ez a kis képesség és készség. Minden gyerek tudja magát kifejezni szóban, ne kelljen soha koturnusba öltöznie, pózba vágnia magát, mikor írásban fejezi ki gondolatait. Azt a kíváncsi, erőltetés nélküli *közvetlenséget*, melynek erejéből fakad a jobbfejta fogalmazvány, ezt lopjuk be művészettel a gyermek lelkébe, illetőleg csak keltsük fel és indítsuk el alkotó útja felé. Mert mindenkiben megvan és tán csak minem tudtuk felébreszteni, aktívvá tenni. Elhiszem, hogy ez nem könnyű feladat, de nem is oly nehéz; háládatosnak azonban a leghálásabb.

Közlöny, 1924. év november.

A POLGÁRI ISKOLAI FOGALMAZÁS.

(Szabadelőadás az O. P. I. T. E. pedagógiai bizottságában.)

Rövid idő áll rendelkezésemre, amennyire lehet érintem, itt-ott kitárom ezt a hatalmas témát, s elmondom, amit ezen a téren jót és szépet tapasztaltam és eredmény tekintetében fontosnak tartok. A fogalmaztatásról lesz szó a polgári iskoláinkban, főké-

az alsóbb osztályokban. Hangsúlyozom, hogy elsősorban a *kezdők* munkájáról szólok. Az *első* és *második* osztályban szerettetjük meg velők a fogalmazást, és a megszerettetés útján: tesszük azt tudatossá, *folyamatossá* lelkükben és a papiroson. Tanulóink fogalmazókészségét itt fejlesztjük ki, azokban a szabadabb, ösztönösebb keretekben, amikor még nem értekezés, a felismert téma kimerítő írásbeli előadása a cél, hanem csak az, hogy a megmozdult lélek érzéséről, gondolatáról, őszinte vélekedéséről folyamatos, természetes beszámolást tudjon írásban adni. Ha szabad magamat így kifejeznem: ez a fogalmazás naivabb korszaka, de elengedhetetlen, mert nélküle sohse lesz igazi fogalmazó a gyermek. Az élmény felkeltése itt azért is fontos, mert az fogja őt a sikerhez segíteni, a szóhoz, a kifejezéshez, melyet meg kell fognia és le kell írnia. S ha megfogta, milyen örömet szerez az neki! A gyerek többféleképpen is kifejezi magát: a tornaórán mozdulatokkal, fizikailag, a rajzban jellel, vonalakkal, a beszédben hanggal, szavakkal, ezenfelül írásban, amikor fogalmaz, s ez a legnehezebb, mert könnyen természetellenes helyzetbe juthat. Vagy juttatjuk mi, ha nem természetes az eljárásunk.

A magyar írásbeli dolgozatokról, főképpen tehát a fogalmazásról szólunk ez alkalommal. 15 dolgozatot írnánk évenként és ez a 15 dolgozat könnyed, természetes és egyszerű legyen. Arra ügyeljünk elsősorban, hogy a gyerekek megszerettessük a kitűzött témát, vezessük, irányítsuk, hogy kedvvel csüngjön a tárgyon, s hogy minél egyszerűbben, természetesebben fejezze ki magát. Teremtünk ilyen helyzetet számára. Ha erre nem ügyelünk, a gyerek azt fogja gondolni, hogy neki most ott ülve és mindent megfigyelve, valami különös, szokatlan fogalmazványt kell készítenie, ami bizonyos feszélyezettséget idéz elő a lelkében és e merevség folytán is válhatik fogalmazása nehézkessé. Jó, ha állandó tervszerűséggel könnyítünk a dolgon, pl. egy-egy jó kép bemutatása alkalmával figyelmeztetjük őt, hogy milyen egyszerűen fejezi ki magát a festő, hogy ugyanezt teszi az író, a költő, amikor azt mondja «Itt születtem én ezen a tájon». Mennyi nemességet mond el a legtermészetesebb hangon szólva: «Ez a város születésem helye». Csak azt ne hangoztassuk, hogy így amúgy *szépen* kell kifejezned magadat, ez félreértést idéz elő a gyermek lelkében. Ismétlem: ne a *szépet* követeljük, hanem a természetest, az egyszerűt, a közvetlent sugalmazzuk. Az úgynevezett *szép* szavaktól kíméljük gyermekeinket.

Annak a kis írásműnek pedig *eredetinek* is kellene lenni.

Eredeti lesz akkor, ha abban a gyereknek a maga élménye fog megnyilatkozni. A legkisebb fokon álló s nem valami nagyszabású eredetiségről beszélek; épp azért a gyereket fokozatosan szoktasuk le a nehézkes, bonyolódott mondatok használatáról. Már most, ha az élményt fölkellettük a gyermek lelkében, ennek nyomán annak a megnyilatkozása következik be. Hibát követünk el az első fokon, ha könnyítés céljából merev kérdéseket írunk fel a táblára, vagy ha ott vázlatot rögzítünk meg. Ez itt még gátló körülmény.

Ezzel a nyelvbeli kifejezés keresettségét idézzük elő. Nem lesz folyamatos, hanem darabos. A gyerek, ha túlságosan a szempontokra irányítjuk, zavarba jön. Hasznosabb, ha nincs azon a táblán semmi. Csak a lelki táblán legyen. Az is igaz, hogy némely iskolában olyan messze eső anyagot adnak fel témául, hogy a tanuló nem tudja magáévá tenni, s így lelke nem jut termékeny állapotba. A mondatok egybeírása, amit a kezdők a fogalmazáskor elkövetnek, ne okozzon nagy aggodalmat. Intézkedéseink s a gyakorlat megszüntetik. Sok magyar legény, mikor levelet küld haza szüleinek, az első betűtől az utolsóig egy mondatban írja meg egész mondanivalóját. Pedig a beszéde tagolódik, a mondatokat azonban írásban nem tudja elhatárolni. Vigyázzunk, hogy tanítványaink is hasonlóképp ne járjanak. Az elbeszélendő eseményt mondassuk el mondatonként, más-más gyermekkel, hogy így is szemléletessé váljék előttük a mondatok elhatároltsága.

A kezdet legkezdetén, az I. osztályban egy másolás, egy-két tollbamondás után már jöhet a fogalmazás, valami egyszerű történet elbeszélése. A tollbamondást illetőleg, azt hiszem, különösebb előkészítést nem kell csinálni. A tollbamondás mindig bekapcsolódik a tanult nyelvtani anyagba. A tollbamondás még nem főcél. Én a II. osztálytól kezdve három tollbamondást tartok szükségesnek. Egyet az év elején, egyet a félévi és egyet az évvégi osztályozás előtt, hogy abból a helyesírásra vonatkozóan képet alkothassunk. Marad 12 dolgozat, ez mind fogalmazás legyen. Ez elől nem igen lehet kitérni, ma, amikor a fogalmazás már annyira előtérbe lépett. Nem lehet, és kár is volna előle kitérni. A fogalmazásra az elemi iskolában is már heti két órát áldoznak. Felügyelői látogatásom alkalmával örömmel tapasztaltam, hogy a fogalmazó eljárás kezd már megszilárdulni, tehát már a megoldás útján van. Igen sokan vették már figyelembe: *A fogalmazás fokozatai a polgári iskolában* c. cikkemet, mely Közlönyünk két év előtti egyik számában jelent meg. A főtényező, hogy a növendék lelkét mozgásba hozzuk, hogy fölébresszük benne az aktivitást. Az éb-

resztésnek ez a nehéz munkája azonban könnyed legyen. A gyermek lelkében megindítjuk az alkotásra vágyó folyamatot, hadd buzogjon benne a tettvágy. Ez teszi képessé arra, hogy a téma iránt érdeklődjön, hogy felfogja szépségében, terjedelmében, és hogy elinduljon a maga lábán és útján. A fogalmazásnak ez az útja belekapcsolódik abba, hogy a gyermek lelkét mennyire tudtuk olyan állapotba hozni, hogy *alkotni* tudjon. Kissé túlzottan fejeztem ki magam e műszóval, de szándékosan tettem. Maga a fogalmazás a szó legnemesebb értelmében alkotó, *művészi* munka. Művészi munka meg nem jöhet létre a nélkül, hogy kellő hangulatot ne keltsünk a növendékekben. Ha a hangulat megvan, akkor észrevétlen lép előtérbe munkánk: az előkészítés. Az előkészítés abból áll, hogy a gyermek lelkében *élményt* idézünk elő. Élmény nélkül nem tud írni senki sem. Az élménynek a fogalmazásban sorsdöntő szerepe van. Élmény nélkül a gyermek sem tud olyasvalamit *alkotni, teremteni*, ami számbavehető mind formailag, mind belsőség szerint. Ha az élményt felkeltettük, megragadtuk a gyermek lelkét. De a fogalmazásnak e módját kössük bizonyos formális fokozatokhoz s kezdjük dolgunkat tervszerűen és eredményesen. Kérdezzetünk, érdeklődünk, elbeszélgetünk, hadd jöjjenek ők, amíg az egyik mondat a másik mondat után meg nem születik és így tovább. Addig, amíg a gyermek észreveszi, hogy mindig egy-egy mondatot mondott, és ez az elhatároltság bizonyos szemléletességgel táruul eléje.

Sokat beszélünk az úgynevezett szabad tárgyú fogalmazásról, amit azonban derűre-borúra nem lehet adni. Közös élményt vegyünk, hogy az előkészítést közösen végezzük. A rajzoktatásban, amikor a régi merev és megcsontosodott «szakminták» rajzolásától eltértek, ezzel egyidőben a szabad tárgyú rajzolás is megindult, de csakhamar szélsőségekre vezetett. Szabadjára azt sem lehetett engedni. Nálunk is meg kell állapítani azokat a fokozatokat, amelyek szerint történjék a fogalmazás egymásutánja. A fokozatokat én bemutattam már 1924-ben, Közlönyünkben. A fogalmazást a legtermészetesebb dolgokon kezdjük el. Amikor történetet mondatunk el, a közös élmény legyen olyan, mely valamennyivel megtörténhetett. A gyermek pl. elmondja egy estéjét otthon, amint tanult, mesét hallgatott, vagy valami mással foglalkozott. Vagy hogyan indult el az iskolába. Ez olyan általános, hogy mindenkinek élménye lehet, hisz mindenkivel megtörtént. A történet megrögzítését, formába öntését elvégezzük előzőleg is, szóval. Beszélgetünk, hangulatot keltünk, ők pedig ennek hatása

alatt fognak majd hozzá a dolgozat megírásához. Egy következő fokozat, legyen pl. valamely tárgy a tulajdonságának, rendeltetésének elsorolása. Lehet ez: *A mi házuk*. Ilyen kézzelfogható leírást szabad csak adni ezen a fokon. Ilyenkor az előkészítés abból is áll, hogy előzőleg felhívjuk rá a figyelmét, hogy figyelje meg a tanuló otthon a házat. A következő fokozat lehet, hogy egy, a táblára kifüggesztett képet írjon le a gyermek. Van minden iskolában egy ilyen nagyobb kép, mely alkalmas arra, hogy valamely eseményt mutasson be. Pl. egy olyan kép, amelyen a féllábú, öreg koldus ül a ház előtt és eszik abból, amit a háziasszony adott neki. Itt fölkeltjük a hangulatot. A féllábú koldus a harctéren elvesztette a lábát, vagy akkor, mikor családja számára kereste a kenyeret. Dolgozattárgy az is, hogy két képet hasonlítottunk össze. Mondjuk két eseménynek a képét, vagy két nagy emberünknek a képét. Fölhívjuk rá a gyermekek figyelmét, lelkesedésüket felkeltjük. A következő fokon elképzeltethetünk és leírathatunk olyan eseményt, olyan történetet, amely az ő szemléletkörükbe vág; semmi esetre sem olyat, amely azt meghaladja. Az elképzeltetés menetébe állítsuk be őket, mint szemtanúkat. Egy ember megy az utcán, eldobott narancshéjra lépett, elcsúszott, szerencsétlenség érte. A tanuló *mint szemtanú* látta ezt és *mint szemtanú* írja le. Következő fokozat: közösen megsejlelt vagy átélte események elbeszélése, tehát közös élmény, de egyéni kidolgozás. Ezt az eseményt esetleg szemléltetjük, pl. a tanár behoz egy csokor hóvirágot, a tavasz első híradóját. Az a körülmény, hogy behozta a virágot, már magában is fölkelti a hangulatot: itt a tavasz! Vagy mondjuk, behoz egy öreg bibliát és azt bemutatja. A bibliáról, az emberiség e legelterjedtebb, legszentebb könyvéről mondassunk a tanulókkal olyat s annyit, ami lelküket hangulatba hozta. Kutathatjuk, mi jut eszökbe az öreg biblia láttán? Mi a véleményük róla? Így formálódik ki az anyag, az írnivaló a gyermekek lelkében. Így történt meg az előkészítés, az élményülés. Vagy az osztályban történik egy-egy megkapó esemény. Pl. az egyik tanuló kimarad, mert árva lett. Egy másik elmegy Amerikába és elbúcsúzik. Az ilyen eseményeket gyűjtsük és tartsuk számon. Később felhozzuk, előtárjuk őket, formába öntjük, megíratjuk. A következő fokozat: valamely alkalmas olvasmány magvának a fölismerése, esetleg gondolatmenete. Nem tartalma, inkább csak az, hogy milyen gondolatok vannak benne. Az, hogy tartalmát adják valaminek: én nehéz dolognak tartom. Egy olvasmánynak jól visszaadni a tartalmát nem olyan könnyű dolog. Meghaladja tehetségüket ezen

a fokon. Későbbi téma. Egy-egy olvasmány magvának a fölismérése, mondjuk: *Jókai: Melyik a kilenc közül?* c. elbeszélésének. Tán az a legértékesebb, legkedvesebb pontja, amikor az atyának választania kell gyermekei közül. Ez a magva néki, ezért lett.

Ha ezeken a fokozatokon rendszeresen átmentünk, egyéni élményt is elbeszélthetünk. Ez lehetne most már az a bizonyos szabadtárgyú fogalmazás, amikor ő maga választja a témát. Bízunk rá, hadd tárja föl azt az eseményt, mely az ő életében megtörtént, pl. karácsony, névnap, kirándulás. Ezt a szabadtárgyú fogalmazást inkább csak jutalmul kapja tőlünk a tanuló, hogy önállóságát bemutathassa, vagy házi dolgozatul.

Következő fokozat lehet egy elképzelése, szabad megfogalmazása valamely eseménynek, pl. hogyan történhetett meg a pesti nagy árvíz. Kivált, ha már régebben tárgyaltuk, mint olvasmányt. Ők látták a Dunát, próbálják meg elképzelni, hogyan öntött ki az utcákra, milyen lehetett az árvíz. Vagy írják le, ahogy ők megjegyezték lelkükben: milyen lehetett Toldi Miklósnak édesanyja. Megalkotják a képet és meg fogják csinálni. Nem mondom, hogy remek lesz, de érdekes lehet többféle szempontból is. Ha többet foglalkozunk Toldival: jobban beleesünk a szemléletkörébe. További fokozat lehet valamely természeti szépségnek, nagy emberi alkotásnak a leírása. Kivittük a gyermekeket és megszemléltettünk egy-egy természeti szépséget, remek középületet vagy szobrot. Beszédünk, irányításunk bizonyos hangulatot kelt a tanuló lelkében. Leírásából azután meglátjuk, hogy milyen hatással volt rá a műremek megszemlélése. Ez már a legnehezebb fokozat, amelyet polgári iskolai tanulótól megkívánhatunk.

S ezzel el is jutottam már a *harmadik* és *negyedik* osztályok fogalmazási körébe. Kezdődik az a nehezebb, az az építőbb fok, amikor már a téma kimerítő oldala is jelentkezik, hiszen már tudnak fogalmazni. A két esztendő alatt rendszeresen vezetett gyermeklélek beledolgozta magát ebbe az alkotó munkába, jöhet a nagyobb elmélyedés, a témának nemcsak formásabb, de tartalmasabb bemutatása is.

A közös előkészítés megállapítja a megírandó esemény, tárgy, személy kiemelkedő *mozzanatait*. Kezdetben az élőszó közvetlenségével foglalják egybe azt, amit le szeretnének írni. A következő fokon elegendő már csupán a lényeges mozzanatok megemlézése, kiemelése. Az élőszóbeli megfogalmazást most már ne kívánjuk, maradjon el; tartogassák, s az mint a tanulók egyéni megnyilatkozása: frissességével mutakozzék meg kinek-kinek a fogalmazásában.

Vehetünk már ezen a fokon egy-egy tartalmat adó, vagy rövidítő témát is. Értessük meg velök, hogy nemcsak a nyelvi tényekre (a helyesírásra) és folytonosságra figyeljenek, de arra is, hogy szabatosan, világosan fejezze ki a mondanivalót. Hivatkozás a stílusra, a stilisztikára! Túlságosan ezt se helyezzük előtérbe, jobban inkább érzékeltsük a stilisztika tanításának megfelelő helyein. Úgyis inkább az *érzéke* fogja vezetni, mint minden fogalmazót a világon. Jelentkezni fog nála a *lelemény*, ahol t. i. fog, annál, akinek lelke invenciózusabb, diszpozíciókra hajlandóbb, eredetibb.

Fejlesszük mozzanat-érzékét, vegye észre, hol van a lényeg, a fordulat, hogyan, mi módon fejezi azt ki az író. Ne vegyen fel olyat, amit nem tart fontosnak. Ha elbeszél, a mondatok egymásból folyjanak, függjenek össze, amire az írók átmenetet használnak. Egy-egy olvasmányon szemléltessük ezt, mutassuk be. Figyelmeztethetjük itt is, újra a kötőszók hivatására, a kerülendő primitív észre, az írásjelek használatára, mint a mondatok külső, elhatároló jeleire. Szóval: ezen a fokon már a *késztség* begyakorlása következik be, a tudatosabb munka, amelyet már ő is ellenőrizhet, a tanuló.

Ezen a fokon már egy-egy átfogalmazás, kivonatolás, esetleg rövid olvasmány bővítése, vázlat feldíszítése, előfordult jelenetek előadása is tehet témaszolgálatot. Csak az a fontos, hogy erejüket, tudásukat ne haladja meg; épp azért itt is nagy jelentősége van a szóbeli előkészítésnek, mert ez idézi elő itt az élményesülést. Próbálkozhatnak a negyedikeselek egy-egy egybevetéssel, jellemzéssel, életrajzzal is, kisebb beszéddel stb.

Erzékünk súgja meg és a tapasztalt eredmény, amihez eljutottunk, hogy mit vegyünk. De egész magyarnyelvi oktatói munkánkban folytonosan nézzünk előre, állandóan figyeljünk: mi az, ami az írásbeli téma szempontjából kiemelendő, hangsúlyozandó. A tervszerű oktató munka vezet csak sikerhez.

Igen tisztelt hölgyeim és uraim, megfigyeléseimet a gyakorlat igazolni fogja. Inkább azokat mondtam el, amik általánosan érdekelhetnek bennünket. Önök majd hozzá fűzhetik egyéni véleményüket, tapasztalataik eredményét, kiegészítik, helyesbítik, így fogunk előre menni, haladni. Nem akarok itt azzal sem előállni, hogy amit állítottam, feltétlenül tökéletes és jó. Abból azonban nem engedek, hogy igenis *művészi munka a fogalmazás*. Ahhoz pedig, hogy tanulóink fogalmazása annak nevezhető legyen, nekünk kell megteremtelnünk a kellő hangulatot, diszpozíciót, nekünk kell élményt varázsolnunk gyermeki lelkekben, megpendíteni azt

a bizonyos hűrt, mely mindenki lelkében ott van, csak nem volt alkalom, ember, szív, aki rezgésbe hozza. Az előkészítésnek, a formai dolgokon kívül, valójában ez a lényege.

Közlöny, 1926. ápr. sz.

ÚJABB SZEMPONTOK A NEVELŐISKOLA ÉLETÉBEN.*

A hatvanhetedikie kiegyezés hatása alatt keletkezett tanterveink belekapcsolódtak az európai hasonló szervezetekbe, modernek lettek az akkori iskolai állapotokhoz viszonyítva. Ma már azonban nem azok többé. Ezt bizonyítja az is, hogy folytonos újításokon, változásokon, toldásokon keresztül kell esniök.

Az akkor készült tantervekből hiányzik egy vezérgondolat, a nemzeti életnek az új szervezetekbe való az a rendszeresebb, mélyebb bevonása, az a folytonosságot feltüntető fejlődési folyamat, azoknak a finomabb, de azért lényeges ősi szálaknak beszövése, melyre az alábbiakban bátorkodom egypár szóval a figyelmet felhívni.

A középiskola és népiskola mai törvénye: idegen, főképp német hatás szüleménye. A törvényalkotók előtt a népiskola általános mivolta és a középiskola klasszikus (tudományos) célzata domborodott ki mint vezető motívum. A hazai szempontok jóformán csak ezek voltak: megalkuvás a nemzet nagyfokú szellemi elmaradottságával és anyagi szegénységével, tekintet a különböző felekezetekre, engedmény a magyar nyelv tanítása és a nemzeti érzelem nevelése körül, úgy, hogy e két utóbbi legfontosabb tényezőt a nemzettel egyet nem értő felekezetek könnyen kijátszhatták. Éltek is az alkalommal.

Fejlődő iskola-szervezeteink tehát elszakadtak a multtól: újakat iktattak be, holott a Ratio educationis, ha nem is volt nemzeti alkotás (germanizáló célzatát azonban, tudjuk, megszüntették), nem volt rossz szervezet, százesztendőös multjával pedig már meg is gyökeresedett. A polgári iskolának nagyszerű őse lehetett volna még a R. E. kibocsátása előtt élő felsőbbrendű városi iskola, mely a középtársadalom nevelő intézete volt. Hát a középiskolai kollégiumok és liceumok hazai szervezeteit miért mellőzték egészen! Hány élettől duzzadó motívumot dobtak el vértelen és idegen eszményekért.

* A Polgári Iskolai Tanárok Budapesti Körének ülésén tartott felolvasás.

Nemzeteknek és népeknek vannak erényei és fogyatkozásai. Ezek különösebben megnyilvánulnak a közintézmények életében, illetőleg életteleniségében. Vannak-e nemzetünknek ősi erényei, s vannak-e ősi hibái? Nem hivatásom most ezen a helyen, hogy ezeket megállapítsam, csupán a közvélemény szavát hangoztatom, ha azt állítom, hogy vannak évszázados erényeink, mint például a szabadságszeretet, a harci étellel velejáró vitézség, bátorság, szótartás stb.

Természetes dolog, hogy ebből néha szertelenség, sőt fegyelmezetlenség is származott, s így születtek nemzetünk évszázados hibái. (Főuraink elhatalmasodása, pártoskodások stb.)

A hazai tantervek és utasítások készítőinek, egyéb szempontok mellett, a nemzeti lélek történelmi megnyilvánulásait is kellett volna figyelembe venniük.

A művészi alkotásban ott kezdődik a siker, midőn az egyéniség eredetisége ihleti meg a teremtmény művészt. A nemzeti nevelés művészeti (tehát sikeres) sorsa is ehhez hasonló. Az általános vezérelvek keretében ez azonban csak akkor eshetik meg, ha a nemzet egyéni karaktere tudományosan meg van állapítva, vagyis az ehhez szükséges ezer és ezer adatnak, jellemvonásának összegyűjtése, értékelése a magyar tudósok részéről már megtörtént.

Becsés nemzeti munka ez, mely állandóan folyik, amelyet azonban mi, magyar pedagógusok: nemzetnevelői szempontból eddig nem méltattunk elég öntudattal, sem elegendő tudományos felkészültséggel.

Földművelő nép vagyunk (még mindig a földművelésből ered az ország főjövedelmi forrása), s ami ezzel a foglalkozással velejár: a magyarság erősen konzervatív. Iparral csak a városi, a múltban legtöbbször idegen származású lakosság foglalkozik. A kereskedelemmel is hasonlóképpen vagyunk.

A magyar paraszt gyűttmentnek nevezi még a maga fajbelijét is, aki más községből származva, telepedett le nála. Oktalan gyűlölködésre vezető gondolkodás. Ez a konzervatizmus: maradáság. Mert ugyanez a kishitű paraszt, ha idegenbe vándorol (Románia, Amerika), csakhamar idomul új környezetéhez, minden tudatos ellenálló erő nélkül és javarészt már az első nemzedékben teljesen beolvad. Vagy csak következetes, nem akar lenni ő sem gyűttment? . . .

Ami jó a konzervatizmusból, maradjon meg, de a konok maradáság ellen tantervszerű és utasításszerű intézkedések kellenek. Olyan tárgyak rendszeres tanítása és tervszerű tanítói feldolgozása

kívánatos, ami a szűkkörű lakosság gondolatvilágát nemcsak az általánosságok felé irányítja, hanem olyan (elégge nem méltatott) belsőségek és új értékek megértésére is, melyek szemlélődését, érdeklődését tágabb, tudatosabb látókörbe helyezik. Ezek a tényezők főképp a természet-, jog- és társadalom-tudomány, az egészségtan alapelemeiből vehetők át, de sokkal határozottabb mértékben, mint eddig. A jobbágyi sorsból a parasztban sok, bár védelemszerű, de alacsonyrendű önzés, ravaszság, szűklátókörűség maradt meg. A nevelői eljárásoknak és céloknak tudniok kell, hogy ezek gúzsbakötő, elkülönítő fejlődési akadályok, s hogy ezekről meg kell szabadítani a magyarságot.

A magyarság hibájául róják fel a *kegyeletlenséget*. S ha végigtekintünk a történelem lapjain, látjuk, hogy például Árpád sírja elveszett, s nincsenek meg az első nagy és szent királyok sírjai sem. Fehérvárott palotákat emeltek, csatornát ástak ama szent helyeken, ahol első István, Nagy Lajos, Mátyás király örök álmukat aludták. Ha ilyen, a legsalsóbb rétegekbe is ható, nagy erkölcsi értékek nyomtalanul elveszhetnek, mi történt ezer és ezer kiséb-bel! Az ázsiai sivatagok pora ez, vagy az alföldi futóhomok, mely a lélekben is lerakódik és mindent eltemet? Akármelyik legyen, kultúrnépnek védekeznie kell ellene. S szabad-e az iskolának ezt a jelenséget figyelemre nem méltatni? A történelem óráján olyik tanár tán megemlíti, s tán el is ítéli ezt a barbár közönyt, a kegyeletlenséget. De a világ tovább forog, a szárnyaló szó elrepül. Itt is bizonyos intézményességet kíván a haladó kor szelleme. Nem kellene-e minden iskolának nagyjainak egy-egy sírját állandó gondozás alá venni? Az Erzsébet-nőiskoláról tudom, hogy ilyen célból elvállalta Petőfi családjának sírját. Az egyetem ifjúságáról is köztudomású, hogy évenként egyszer, halottak napján kötelességszerűen áldoz a nagyok hamvai felett. De hány nagyunknak elhagyatott sírja van még, mely fölött a romlandó kő elpusztul, mert a kegyelet nem virraszt fölötte: Egy felsőbbrendű erkölcsi hatalom, mely kőnél, időnél is tartósabb! A legkisebb faluhelyen is van egy-egy gondozásra érdemes sír, honvéd-sír, vagy az öreg tanító sírja, kinek családja elszóródott onnan, vagy a község jótévőjének sírja stb. Virágot ültetni reá, olykor megöntözni, felváltva mily szívesen teszik ezt meg a gyermekek. S mennyi kötelességérzetre is nevel ez, mennyi belső fegyelmezettségre! Mennyire fölemel ez abból a léleknélküli sárból, amelybe az ösztönös magyar lélek annyiszor beleragad.

Pörösködő nemzet vagyunk, a birtokperек egész odisszeái vo-

nultak el bíróságaink előtt a legrégibb multtól kezdve napjainkig. Arany, a magyar élet nagy megfigyelője, a *Fülemüle*-ben erről a pörösködő hajlamról elég érthetően énekel. Annyi történt, hogy ez a költemény a kötelező népiskolai olvasmányok közé soroltatott a legújabb tantervben.

Ennél több oldalú intézkedés is kellene azonban. A gyermekek közt is előfordulnak apró-cseprő határsértések. Ezeket legtöbbször önhatalmúan a tanító, a tanár intézi el, holott jobb volna az iskolában békéltető bíróságokat szervezni, az ilyen ügyeket oda utalni, természetesen bölcs ellenőrzés mellett. A gyermekek közt erős szociális szellem él, ezt a szellemet érdemes kiragadni, okosan vezetni és táplálni. A németeket nemzeti életükben kifejlődött testvér-érzésük menti meg attól, hogy idegenben letelepedve elkallódjanak. Az ifjúságot tehát a közösség számára kell kiképezni, s idejében ránevelni arra, hogy a köz szava parancsol, amely előtt meghajolni nem szégyen, hanem elsőrendű polgári kötelesség. Az önképzőköröket nem szükséges kidobni az iskola tényezői sorából, ellenkezőleg: meg kell reformálni, az ifjúság sokoldalú társadalmi intézményévé kell tenni, melynek keretében az aktív önkormányzatnak, a jövő társadalmi szervezkedésnek egészséges szelleme fegyelmezően, szoktatóan megnyilvánul. A középfokú iskolákban már meg lehet értetni alapjaiban a mai társadalmi szervezkedések jelentőségét, s az iskolai mellékintézményeket: az ifjúsági könyvtárakat, olvasószobákat, az önképzőköröket, a cserkészcsapatok intézményét, a volt iskolatársak egyesüléseit is: használjuk fel tervszerűen a szervezkedő szellem fölélesztésére. A szervezetlen magyar, mint már említettem, a külföldön elszóródik, s idehaza, közérdekeinek istápolása helyett, nem egyszer gyűlölködő pártharcokba keveredik.

Ez is a *gyakorlatiasság* elvének problémái közé tartozik. Ezzel a fogalommal nem vagyunk egészen tisztában. A nagy elveket megfelelő esetekben okszerűen alkalmazni, ez a gyakorlatiasság, s ez különb tudományos érdem, mint a kényelmes általánosságokat tanítani.

A nevelői elvet az adott esetekben szemléletesen alkalmazni: a tudományos érdemen fölül, ez a pedagógiai művészet. A gyakorlatiasság, melyet azonban könnyen félreérthetni. Így élnek vissza a gyakorlatiasság fogalmával azok, akik az általános iskolába valóságos mesterségeket vittek bele. Sem a népiskola, sem a polgári iskola nem lehet műhely, csak mindenre, tehát a műhelyre is előkészítő munkáltató intézmény.

Az adott esetek (mondjuk például a számtani példák), nem elég, ha csupán magukon viselik az élet frissességét azzal, hogy közvetlenül onnan merítettük azokat: hanem a megoldásnál is vezessen eljárásunk cselekvő önállóságra, a helyes út megtalálására, a lényeg felismerésére, még a külső formás elhelyezkedésre is.

Gyakorlati külsőség például a rajz, a levél, a nyugtatóvány stb. szövegének ízléses, arányos elhelyezése a papirosra, mert jól hat, szívesen veszik. Az esztétika itt az élet mindennapi követelményét szolgálja. De gyakorlati szempont, és pedig mindenekelőtt gyakorlati, hogy a növendéket tanítsa meg az iskola *dolgozni*. Tevélegesen vonja bele az iskolai munkába. A fizikai, vegytani, természetrajzi stb. kísérleteket, ha a tanítvány maga is végezné, szép bevezető lehetne ez az alkotó munka országába. Tudom, hogy ez ma még nem egykönnyen elérhető idea, de törekedni kell feléje. Csak az aktivitásnak van igazi gyönyöre, a teljesen elvont okoskodások csupán csinált virágok. Ha a tudományt tengernek, akkor a tanítványt hajósnak képzelem, akinek nem kell meginnia a nagy vizet, hanem ismernie kell, hogy evezhessen rajta.

Tollam elé bukik egy másik hazai probléma is: a *fátlan magyar udvarok*, utcák és utak. (Áldott legyen emléke, aki az első akácot elültette a magyar homokban!) A fa kultúrát, dalt, harmatot, színt és hangulatot ad a vidéknek, amely ültette. Az akác volt az a hős, mely megfosztotta sivatag jellegétől az alföldi homokterületeket.

A fahonosítás terén már felmerült némelyes intézkedés, mint a falusi faiskolák, a milléniumi és Erzsébet-fák, a fák és madarak napja. Ez utóbbi is egészen idegen minta szerint indult el, s nehezen tud gyökeret verni. A régi *majálisok* intézményét kellett volna modernizálni, továbbfejleszteni meglevő vidámabb, természetesebb alapon. Vagy népünk májusfa-ünnepét az iskola számára átstilizálni. Mindez azonban nem elég, a természetrajz, földrajz tanítása olyan gyakorlati irányú, munkaképző legyen, mely az ünnepség célját már előzően megalapozza; s ifjúsági egyesületek szerveztessenek a fa- és madárvédelem céljából, ne azonban szalmalángszerű lelkesedéssel. Mert a *szalmaláng* is, úgy látszik, be van cikkelyezve nemzeti tulajdonságaink közé. Emlékezzünk a sok közül csak a világháború előtt pár évvel megindult tulipán-mozgalomra! Ugyancsak elővettük azt, aki nem viselte a tulipánjelvényt. S mi lett belőle, egy ideig-óráig tartó zajos külsőség. A szerény kis virág azóta szégyenkezve vonul meg nemzeti virágaink sorában.

Az iskolának, szerintem, ilyen általános hibák láttára szemet hűnyia, magát a gyakran szűk látókörű tantervek homokjába befűnia: nem szabad. Vagy vár tőlünk valamit az élet, vagy nem. Pedig vár, hiszen annyi felől ostromolják már, hála Istennek, az iskolát.

A szalmalángnak ellenszere a kitartás, olyan elindulás, mely félúton nem áll meg, mely nem lövöldözi el minden puska-
porát a harc elején, mely nem veri a dobot, csinnadrattát, de megfeszített energiákkal leküzd minden akadályt, míg célját el nem érte.

A tanulók között sokszor indulnak meg kisebb, nagyobb mozgalmak, például különböző gyűjtések, bélyeg, régi pénz stb. Az indító lelkesedést ne engedjük kialudni, tápláljuk és tápláltassuk. A kitartók iránt elismeréssel legyünk, a lankadóknak hasunk értelmére, karakterére, értse meg, hogy aki A-t mondott, annak Bé-t is kell mondania.

És itt a *kötelességteljesítés* erényének nagyobb hangsúlyozására, szerves kiemelésére gondolok. Nagy erkölcsi érték, mely minden egyesülésnek, szervezkedésnek múlhatatlan föltétele. Amely népet a kötelesség érzete betölt, nemcsak a békés időben tud a kitűzött célok felé haladni, hanem megállja helyét a nagy megmozdulások és harcok idején is. Vagy honvédeink nem a kötelességteljesítés világpéldái?

Iskolánk eddig is nevelt kötelességérzetre, az idők tanulsága szerint azonban fokozottabban kell a tevékenység szellemét meghonosítanunk s a *tettre nevelt* ifjúságot közelebb vinnünk az élet-hez. Egy olyan *munkavár* legyen az iskola, melyben a nevelő és a nevelt az aktív kötelességteljesítés eszményében olvadjanak lelkileg eggyé. Finom szellemi szálakból szőtt, tudatos, türelmet igénylő munkásság ez, amit rideg pontokba foglalni nehéz, véghezviteléhez sok megézés és megértés kívánatos.

Az érvényre juttatandó kötelességteljesítést az iskolában, bizonyos formák között, mégis jobban ki kell emelni, azzal, hogy ezt az erényét is elismeréssel honoráljuk. *Érdemjeggyel*. Épp azért az a nézetem, hogy a *szorgalom*-ból való osztályzatot ejtsük el, és helyette a tanulót a kötelességteljesítésből osztályozzuk. Az előbbi sokkal kevesebbet jelent, mint az utóbbi, melyben amaz amúgy is benne van. De benne van azonkívül a pontosság, a rendszeret, a kitartás erénye is. Szembetűnően emelkednék ki, jobban lépne előtérbe, s mint tudatos lelki kincs, elkísérné a tanítványt az élet útjain, főképp, ha természetszerűen folya abból a

munkaéletből, amelyen a tanuló általmegy, mint tisztító folyamaton az érc, iskolaideje alatt.

Ime, egynéhány fontosabb, sürgősebb szempont, s ha futólag is, ezeknek szögéből bátorkodtam nézni a magyar iskola életét. Ez az élet, ha az újabb időben sokat nyert is szakszerűség tekintetében : az igazi erőt adó nemzeti nevelés imént felhozott szempontjait még nem helyezték kellő megvilágítással abba az előtérbe, mely jogosan megilleti s termőbbé teszi az iskolát.

[Népnevelők Lapja 1918. március 25.]

AZ OSZTÁLYFŐNÖKI ÓRA.

Szándékom és megérlelt tervem, amit különben több polgári iskolai testület is sürgetett már (legutóbb a szegedi III. ker. áll. polgári leányiskoláé), hogy az úgynevezett osztályfőnöki órának kötelező bevezetését indítványozzam az érdemes Orsz. Köznevelési Tanács útján a miniszter úrnál. A leánypolgári iskolákba minden akadály nélkül vezethető be, fájdalom, a fiúiskolákban azonban, az osztályonkénti heti 30 óra miatt egyelőre lehetetlen megvalósítani. Csak egy alapos tantervrevízió tudhat majd ezen segíteni, melynek minél előbb be is kell következnie.

Ezt az órát gyümölcsöző pedagógiai eredménnyel a fővárosi polgári leányiskolákba már több helyütt bevezették, s itt nemcsak rokonszenveznek vele, hanem tapasztalatszerűen hasznosnak, nevelői szempontból elengedhetetlennek tartják.

A szegedi felterjesztés is körülbelül ugyanezzel a megokolással él; azokat a rendtartásbeli, erkölcsi és szociális motívumokat emeli ki, melyek miatt az osztályfőnöki órát a budapesti községi polgári leányiskolákban is helyenként megvalósították.

Szerzett tapasztalataim alapján az a véleményem, hogy ez az óra rendkívül szabadon, rugalmasan kezelhető, tartalma úgyszólván a tanár momentán belátásától, illetőleg az előfordult heti osztályeseményektől függ. Sikere tehát múlhatatlanul feltételezi a tanári kiválóságot. Megrögzíthető tartalma mégis a következőkből alakulna :

1. A mulasztott heti órák, esetleges késedelmezések igazolása, s amely esetben kívánatos, nyilvános megbeszélése.

2. Az osztályban előfordult fegyelmi ügyek elintézése és megbeszélése. Az iskolai rendtartási szabályok alkalmoszerű pontjainak megtárgyalása, elmélyítése.

3. A tanulmányi ügyekkel kapcsolatos jelentősebb események fölemlítése, a szükséges osztályfőnöki intézkedések megteremtése.

4. Szociális irányú megbeszélések. (Jóakarató érdeklődés a tanulók életéről az órán kívül, az utcán, otthon; hatás az akarat, a *jellem* és a jó modor fejlesztésére; a tanulók egészségügyi dolgainak megbeszélése és intézkedés a végrehajtásra. Vezetőelv: a nemes őszinteség felkeltése; a számító, ravasz meghunyászkodás felismerése. Azt se felejtjük el, hogy tanulóink kora a pubertás időköre, valójában nagy testi és lelki változások küzdelme. Az emberi szervezet nagy misztikumával rohanja meg a serdülőt; látatlan és előtte ismeretlen erők, megnyilvánulások nehezedenek rá. Olyan kor ez, mely szülői és nevelői megértést, szerető támogatást igényel.)

5. Az ifjúsági könyvekről, olvasmányokról beszámolás. Az olvasott könyvekről, tartalmukról, tanulságos voltukról beszélgetés. (Mit olvastak az ifjúsági könyvtár könyvein túl?) Az új ifjúsági könyvek kiosztása. (Figyelem-irányítás egy-egy fontosabb, jelentősebb ifjúsági könyvre. Ajánlása az ismeretterjesztő ifjúsági műveknek, melyek jók, de kevésbé népszerűek stb.)

6. Egy-egy, az iskolában is megemlíthető országos esemény. (Nagyjaink centenáriumának ünnepe, külföldi magyarok látogatása itthon, idegenek érkezése, és barátságos, szíves viselkedésünk velük szemben. Az idegenforgalom jelentősége stb.)

7. Egy-egy alkalomszerű beszélgetés a termelő pályákról. (Irányítás a pályaválasztás felé. A munkás élet társadalmi, erkölcsi és gazdasági jelentősége.)

Ezeknek az elmére és szívre egyaránt kiható eseményeknek közvetlen hangú, bizalomkeltő megbeszélése vagy elintézése közelebb hozza egymáshoz a tanárt és a tanítványt. Ez azonban nem jelenti a pongyolaságot, bizalmaskodást, sem az unalmas erkölcsprédikációkat. Még a kínálkozó tanulságokat se magunk vonjuk le, hanem tegyék meg a tanulók. Ismerjük fel idejekorán a szemforgatót, az álszenteskedőt. Bölcs irányítással vezessük a tanulókat arra, hogy befelé nézzenek, a maguk lelkébe is.

Ha a tanulók lelkeségére termékenyítően, megragadóan tudunk hatni, irányítóan, az osztályfőnöki óra az iskola beléletének tartalmát rendkívül öregbítheti.

Javasolom, hogy addig is, míg a polgári iskola új tantervét a minisztérium elkészítteti, az osztályfőnöki óra a leányiskolákban az itt kiemelt szempontok szellemében ideiglenesen elrendeltes-

sék, tanulmányi eredményükről azonban az igazgatók évvégi jelentést tegyenek.*

Megjegyzés. A bölcsen észrevett alkalmosság, az előfordult esemény közvetlen hangú megbeszélése: nemcsak érdek-, hanem lelki közösségbe is hozza a tanulót és a tanárt. A bensőség kibuggyant érzete lesz úrrá az osztályban, egy órára megdől az elválasztó fal, mely köztünk s tanítványaink közt hagyományosan még mindig ott mered. Szinte olyannak képzelem az osztályfőnöki órát, mint a jó családi otthon egy-egy meghitt óráját, melyet az őszinte tanácskozás hangja és színe melegít föl. Elmarad a vaskalap formalizmusa, megszületik a bizalom közvetlensége, s a lélek közelebb jut a lélekhez.

Az otthon meghitt órája! De hány van tanulóink között, aki nem érezte soha, s tán csak itt sejtí meg először, az osztályfőnöki órán, ahol a tanár az apa vagy az anya szeretetével megnyitotta benne a megértés elrejtett zsilipjét, és ő ezen a ritka erkölcsi értéken át mint részes társ, testvér jut emberközelségbe társaival.

Az osztályfőnöki óra a közvetlenség szabad, rugalmas órája. Nem a rendszerbe foglalt erkölcsi, társadalmi s egyéb *tanok* rideg átszármasztatása. Ismétlem: a bölcsen észrevett alkalmosság adja mindenkor tartalmát, amit a tanár emberszerető tapintata tár föl. Nem az kell itt, hogy az erkölcsstani törvénytömegben *rendszeresen* (s fájdalom, sokszor sablonosan) átvergődjünk, csupán az, hogy egy felmerült iskolaéleti esemény fölött induljon meg elménk, távoltartva minden álszent, szörnyűködő vagy nagyképu ítélezést, erkölcsbíráskodást, embertelen megtorlást.

Mondjuk például, hogy lopás történt az osztályban vagy az iskolában. Maga a büntett már köztudomású a tanulószereg előtt, beszélnek róla. Az apró tolvajt ott sejtik a tanulók sorában, de még nincs meg. Vegyük a kitérhetetlen eseményt tárgyalás alá. Tessék csak megszólaltatni a kis areopágot, és maradjunk egy darabig tartózkodó lélekbúvárok. Hány hipokritát, szigorú erkölcsbíró fogunk hallani és látni! S figyeljük meg: lesz-e olyan, akiben a szánsalom érzete kerekedett felül, azon, hogy társa, az eszes isteni teremtmény, megtevédt; lezuhant a mélységbe, mikor tolvajjá alacsonyodott le. És ha akadt ilyen, segítsük őt, hogy ő legyen a helyzet ura, a vezető, mert az embertestvér, a szociális társ benne kezd jelentkezni. Ezt azonban még ne mondjuk ki

* A Vk. Miniszter úr 640—05—1657/1929. sz. rendelete ezen az előterjesztésen alapszik.

azonnal, majd csak a megbeszélés végén érintsük *elismeréssel*, de nem áradozó *dícséretekkel*. (Nagy nevelő különbség van a kettő között.) Elismerésünk az legyen, hogy a tárgyalás útjára ő mutatott rá helyesen. Nagy szükségünk volt erre. Nem a tolvaj kinyomozásáért, nekünk nem ez a rendőri feladat az első, hanem a ránk bízott sarjadó lélek felismerése és irányítása a helyzet igazsága felé. Mi nem akarjuk a megtévedt bűnöst agyonütni, még kiközösíteni sem mindaddig, míg nem közveszélyes a többire. Mi bennünk él a jóhoz visszavezető szándék, mint Krisztusban. Szó sincs róla, büntetést érdemel, és kap is.

De nem szánjuk-e szívünkben a hozzánk oly közelállót, hogy erre az útra jutott? A tanár maga is megvallja szánalmát az ifjú embertárs süllyedése fölött. Majd vegyük az okokat, melyek őt félrevezethették. Állapítsuk meg, hogy nem volt erős, nem tudott ellenállni a csábító alkalomnak. Nem a küzdés bátor útját, hanem a megalkuvás olcsó kényelmét választotta. Vajjon érzi-e már ezt? Mert ebben az esetben már szeretnénk rajta segíteni. Mit tegyen, vagy mit tehetne, hogy a súlyos tévedést jóvátegye? A büntetést el kell szenvednie, az bizonyos. A megbánása is mely esetben válik hasznára? Ha őszinte lesz, ha jelentkezik benne az új erő, mely a jövőben visszatartó lesz rá nézve, a fogadalom, melyet megtartani nem könnyű.

Ámde a tettes még ismeretlen. Mily megnyugtató volna az egész iskolára nézve, szeretetünkre nézve is, ha valami úton-módon visszajuttatná az elcsent dolgot. Ezzel a jóvátevés útjára lépne, fölébredne alvó lelkében a belátás. S aki idáig eljut, tán nem is fog többé visszaesni! Most még csak önnönmaga előtt szégyenkezik, de ez már nagy dolog az ő lelkében. A legnagyobb. Óh, milyen kíváncsatos volna, ha megtenné!

Ezzel a tanulószereg arra a magaslatra jutott el, ahonnan már tudhat *befelé, magába is nézni*, ami a nevelésnek igen nagy eredménye. A legszebb útja, mert csak az az igaz ember, aki ezen jár.

Egyszerű, mégis emelkedett, kisdud szümpozion részesévé tettük ezen az órán az osztályt. Nem fogják elfelejteni.

Az ilyen lélekbeli összemelegedést, mely annyi maradandóságot rejt magában, a pedagógiai bölcsesség azért is parancsolja, hogy a többi munkaórán, azok sablonján jelentkező, ridegebb eljárásunk folyamán is érezzék a tanulók, hogy sokszor a kényszeren, a fáradt ember zordabb tempóján, a munka kérlelhetlenebb súrlódásán felül: van nagy, élő szeretet a tanárban. Annak

azonban nem lehet fölöslegesen, mindig mutatkoznia. A Nap se ragyog folyton az égen.

Még a tanár alakja, a tanítványok lelkében elvitt emlékezete is megnemesedik egy-egy osztályfőnöki óra közvetlen melegében.

Budapest, 1929. november 17.

Előterjesztés az Orsz. Köznevelési Tanácsban.

AZ ÖNKÉPZŐKÖRÖK.

Az önképzőkörök léte nemcsak a polgári iskolában, de másutt is némiképpen vitatott kérdés. Keletkezésük abba az időbe vihető vissza, midőn a nemzeti nyelv pallérozásának, az esztétikai érzés fölkeltésének ügyét általok óhajtották az ifjúság fogékony lelkébe csepegtetni. A gyakorlati polgári iskola, mely nem a tudományok nagy mennyiségére, sem a szigorú tudományos formákra nevel, hanem inkább a megéreztetésre, a munkaszellem megindítására, az egészséges szépérzék felébresztésére, az élet erkölcsi és anyagi javainak a felismerés útján való megbecsülésére, ez az iskolatípus mintha nem nélkülözhetné egészen az önképzőkör intézményében rejlő eszményiséget és esztétikai megmozdulást.

Az önképzőkör itt inkább útmutatás akar lenni, tájékozódás arra nézve, hogy a nemzeti, esztétikai és nyelvi szépségek felé az iskolán túl is orientálódjon, létszerűbb és gyökérverőbb eszközökkel a tanuló. Útmutatás akar lenni az egyesületi élet felé is, melyet nemesen és tiszta formában mutat be az önképzőkör; szoktatás az önállóságra s a többi közt, megszerettetése is akar lenni a szülőföldnek. Az önképzőkör fogalma a köztudatban valahogy olyképp maradt meg, hogy ott verseket faragnak, novellákat gyártanak a tanulók, akiket ezzel a szerkesztőségekre rászabadítanak. Minden a helyes célkitűzésen múlik, azért erre többször és nyomatékosan fel kell hívni a figyelmet, de magát a célkitűzést is világossá kell tenni s időnként revideálni. Lehet, hogy az önképzőkörök munkássága itt-ott eltévedt, de ez még nem azt jelenti, hogy meg kell azokat szüntetni. A torz is rámutathat a tökéletesre, melyből eredt. Igenis: az önképzőkör nyelvi, irodalmi, s részben társadalmi ügy iskolánkban. A polgári iskolai tanuló kevés magyar órát kap, a fiúiskolák IV. osztályú óriás anyagára heti 3, mondd három órát szabtak ki. Teljes lehetetlenség ez idő alatt az irodalmi műveltség-ből a legminimálisabbat is gyümölcsöztetően átszarmaztatni. Az önképzőkör tehát itt is jótékony hatású lehet.

Igenis, a tanulók írjanak, szavaljanak, szónokoljanak. Tanuljanak meg formásan, önállóan és bátran megjeleníteni (fellépni) az emberek (a közönség) előtt. Az életben erre szükség van; népünk fiai pedig természetüknél fogva kissé nehézkesek és szögletesek megjelenés tekintetében. De mit írjanak a polgáristák? A 14–15 éves tanuló ne írjon éppenséggel verset, novellát, de élményeit megfigyeléseit közvetlen formában, egyszerű nyelvezettel igenis előadhatja. Félek, hogy félreértik, ha azt mondom: csináljon riportot, tudósítást a körüle zajló élet egy-egy nevezetesebb mozzanatáról: búcsúnap, aratás kezdete, aratóünnep; iskola-, templom-, házavatás; tűzoltó-, levante-, cserkészünnep; valamely nevezetesebb községi, városi esemény, mint pl. képviselőválasztás, miniszterlátogatás stb.; egy-egy helyi zápor, szélvész, árvíz, tűzvész vagy napfogyatkozás megírása. De van a környéken kolostor, vár, kastély, rom, tó, nagy mocsár, érdekes hegyalakulat, bánya, barlang, csárda, kút stb., az ezekhez fűződő mondák, regék, a kiváló épületek, műemlékek, múzeum, ipari vagy gyártelepek, amelyek mind megírandó témaként kínálkoznak az ifjúság számára és szolgálhatnak e tekintetben nemes versenyül. Az ú. n. pályázatok ezek valamelyikének a megíratására tűzzük ki. De vannak a városnak, községnek érdekes néprajzi különlegességei, pl. a matyó, göcseji, palóc stb. helyi eredetiségek, amelyekből annyit, amennyit, meg tud örökíteni a kis polgárista is. És kezdetnek, egy jobb folytatás reményében ez is jó.

Ezzel, ha nem is kész tudósítót, de valami efféléket nevelünk; de mellékcél gyanánt mélyebbé, színesebbé és elevenebbé tesszük a szülőföld szeretetét, megláttatjuk és konstatáltatjuk annak szépségeit, érdekességét, elevenességét és gazdagságát; fiainkból, leányainkból esetleg olyan embereket is nevelünk, akik szülőföldjüknek, környezetüknek nevezetességeit: mások, messzelevők számára is megörökíthetik. Ezzel az önképzőkori tevékenységgel a szülőföld kultuszát is felélesztjük a tanulóiban, azt, mely nálunk még mindig oly gyenge lábon áll, nálunk, ahol (hogy csak egy nagy példát mondjak) elvesztek szent királyaink sírjai, mert a szülőföld kultusza s az elevenebb kegyeletérzés nem volt meg a szívekben. Nemcsak a török pusztította el ezeket, de az ottmaradt lakosság közönye is, azé a lakosságé, mely a nomádeletből még nem tudott magasabbrendű telepessé lenni.

Egy-egy szónoki műremek valamelyik kisebb részének elmondása, egy-egy klasszikus vers póznélküli elszavalása, egy-egy melodráma, monológ, kisebb színművecske előadása: mennyit

formál a tanuló lelkeségén kívül: külsején is, a megjelenésén, fegyelmélettségén. Nem üres formalitás ez egészen. De ottmarad a lélekben az élet eszményibb, szebb megmozdulásai felé az érdeklődés csírája, melyből idővel nagyobb dolog is lehet. Az iparosnak, gazdának, munkásnak készülő polgárista, akire később az élet fekete pora oly vastagon rakódik le, jó, ha a szép érdekében egy kis ellenállásra, azaz kitartásra is szerez képességet. A céltudatos angolok ízléses, csinos kertes munkásházakban helyezik el a gyári munkásságot, hogy szabad idejében lássa és érezze az élet szebb felét is az elszürkült ember.

Am az előbb említett témák egyik-másika megrajzolás tárgyául is szolgálhatnak az arra vállalkozóknak. Aki pedig zenében, dalban jártas, mutassa be képességét e téren; mindez művészi, kedves megnyilatkozás, legyen közvetlen, mentes a nagyképűségtől.

A bírálatmondást se tegyük nagyképű nyilatkozatokra alkalmas ügynek. Az legyen a vezérmotívum: e helyett én inkább ezt, vagy azt írtam, vagy rajzoltam volna. A negatív nagymondások, frázisok itt sem érnek semmit. Általában a bírálat nem oly fontos és okvetlenül erőszakolandó ügy. Másodrendű. Elsőrendű az alkotás, a fentebbi értelemben, mert lendületet ad az öntevékenységre, az alkotó lelki motívumok kisarjasztására.

A kör havonként kétszer tartson ülést, de csak a délutáni órákban. Szünetnapokban esetleg délelőtt is tartható.

A tanárelnök, aki ez intenciókat a megvalósítás felé viszi, igen érdemes pedagógiai munkát végez, és méltó a tisztességes anyagi elismerésre is.

Ezekben foglaltam össze véleményemet a mellékelt szabályzat megokolásául. (A szabályzat a Közokt. Tanács véleménye értelmében lépett életbe.)

*Előterjesztésem az Orsz. Közoktatási Tanácsban,
1928. február.*

PETŐFI A KISDIÁKOK LELKÉBEN.

A tíz-tizenöt éves fiúk és leányok kora az emberi lélek rendkívül fogékony ideje. Nyiladozó rügy, bimbó még a gondolat, érzés; az élet sokat sejtető, ígérő áprilisa. Még gyermekek ők, akik azonban már az ifjúság felé teszik első lépéseiket. Időm javát közöttük töltöm el, most mint szakfelügyelő, s akarva, de akaratlanul is megfigyelem életük folyását.

S eszembe jut nekem is gyermekkori első komoly találkozásom a *Halhatatlannal*.

Nyolc-kilenc éves lehettem, mikor apám könyvszekrényéből nem egészen törvényes úton-módon szereztem meg Petőfi verseit, e magyar zsoldárokat. Olvastam, olvastam : egészen elmerültem abban a bűbájos világban, melyet a lobogó ütemek, a rímek muzsikája oly káprázatosná varázsolt. A *János vitézt* olvastam éppen, a magyar versek királyát, amelyet a fiatal költő mintegy húsz nap alatt teremtett meg, egy pesti szűk udvari szobácskában, ahonnan sohasem lehetett látni az eget, s mi költeményében mégis egyre érezzük és látjuk az ég derűjét, bársonypuha kékségét. Igen, éppen ott jártam én is az általa festett ég tájékán, midőn egyszerre egy kéz nyúlt elém s megfogta a könyvet. Mindjárt ráismertem a kézben édesanyám áldott kezére, melyet akkor már múlandó szép formájából a munka némileg kivett. De így volt igazán szép ; megszüntetve hiúságos volta, dolgos, alkotó kéz lett, nemcsak szép, de áldott.

Anyám szigorúan rám tekintett, s fölvetette a gondszerző kérdést :

— Ki adta neked ezt a könyvet?

Kissé akadozva vallottam be, hogy az önkényes nagy adományozó tulajdonkép csekélységem volt.

Anyám nem felelt, és én megszeppentem ettől a hallgatagságtól. De aztán beletekintett a lapra, amelyet éppen felütöttem, s olvasni kezdte, tovább is lapozott, végigfutva egypár szempillantással a hárfázó lapokon. Láttam, hogy szeme fénybe gyúl, meláz. Megkönnyebbülve sóhajtottam fel : hála Istennek ; anyám már nem haragszik, s talán nem is kapok ki.

Úgy is lett, nem haragudott. Csupán gyöngéd intéssel fordult hozzám, hogy máskor engedelem nélkül ne nyúljak apám féltett kincseihez, a könyvekhez. Az a pár perc, amíg a könyv lapjain rajta feledkezett, ki tudja, mily kedves emlékeket, örömet, boldogságot ébresztett benne, mely kiszorította onnan a — szigorúságot. Visszatette elém a könyvet, ott hagyott, hadd olvassak ; s nemsokára hallottam dúdolni őt : «Befordultam a konyhára . . .»

Petőfi könyvével korán kötünk barátságot, mert ő már gyermekkorunk édes mesélője, ifjúkorunk nemes irányítója és buzdítója. Meghitt barátunk, bölcs vigasztalónk ez a könyv a későbbi korban. Ha elcsüggedünk, felemel, tanít ; sőt kikapunk tőle, mert Petőfi minden kislelkűségnek, csüggedésnek, egészséges ostromozója. Oh, mennyit tanultam tőle én is! Hinni az égiekben és nem-

zetem jövőjében, lángolón és önfeláldozóan szeretni a hazát, anyámat, a legjobb anyát, testvéreimet, a kis lakot, melyben születtem. Tőle tanultam meg tudatosan, büszkén szeretni az aranykalással ékes magyar rónaságot, a kanyargó Tiszát, a téli estéket, a magyar népet, a százszor szent szabadságot, melyekért, jóslata szerint, kiontotta véré a fehéregyházai csatasíkon s ott forró vérével beírta örök jogunkat ahhoz a drága földhöz.

Petőfi azok közé a költők közé tartozik, akiről mindenki tudja, hogy küldetett. Isten küldöttje ő, Isten ajándéka egy nemzet számára, melynek szüksége volt lángoszlopra, hogy a sötétségben követhesse. Költészetével, mint egy óriás a karjával, átöleli az egész nemzetet, gyermekeinek érezzük magunkat; tanítónak nézzük, aki lelkünkbe varázsolja a legfölségesebb gondolatokat, érzéseket és eszményeket, mindarról, ami az emberi életet: szép életté teszi. Százszor elolvastam kötetét s elmondhatom én is, mint sok millió olvasója elmondhatja róla, hogy «hitt a becsület szentségében, a családi élet tisztaságában, a szeretet üdvözítő voltában, a tehetség győzelmében, a szabadság eszméjében, az emberiség haladásában, Magyarország nagyrahivatásában». (Zlinszky Aladár.) S lángesze erejével bennünket is meggyőz, s mi hiszünk vele, hiszünk általa. Ha oly nagyok nem is lehetünk, mint ő volt; de a magyar hitnek, jellemnek tántoríthatatlan, önfeláldozó gyermekei mi is lehetünk.

Őszintébb, nyiltabb költője nincs a magyar irodalomnak, de még a világirodalomnak sem, mint ez a huszonhat éves ifjú, «aki sohasem henyélt, sohasem hátrált meg, mindig küzdött, akinek erkölcsi tisztaságát a lángész fénye, illata lengi be, aki a legnagyobb jellemek közül való, s így népek megváltására hivatott, s aki csak egyszer nem mondott igazat, mikor a *Felhők* 33. darabjában azt mondta: «Most jó dolgom van». (Meltzl Hugó.) Aki nemzetek sorsát hordja szívében, s oly őszintén és bátran küzd, mint Petőfi, annak nincs úgynevezett «jó dolga». «Dicsőség arra, aki dolgozik» — mondja *A ledőlt szobor*-ban. S ki dolgozott többet valaha ebben az országban mint Petőfi; aki huszonhat éves koráig, mikor nálunk még sokan ifjúi léhaságban töltik el az időt, ő a világ halhatatlanai közé küzdötte fel magát. Azt mondja egy helyütt:

Dicső, dicső a munka! Hol keressem
A nagy mestert, ki mindezt alkotá?
Oh, hol vagy Isten, hadd keresselek föl,
Hadd térdelek le, hadd imádjalak!

Költészetéből és életéből, ami nála egy, három hatalmas *erény* sugárzik felénk: az igazság, egyszerűség és az őszinteség. «A természet vadvirága vagyok én» — mondja ő, s ilyen költészete is, melyet szentegyháznak tekint, hová bocskorba, sőt mezítláb lépni is szabad, annak, aki megigazulni akar. A költőt az istenség szent levelének tartja, melyet a gyarló emberekhez küld, s amelybe örök igazságait a maga kezével írta meg. Lángeszét tehát az Alkotó nagy adományának tekint. S valóban, az igazságot úgy meglátni, ahogy ő meglátta, egyedül a kiválasztottaknak adatott. Az Úr adta az ígét az ő szájába, mint egykor Jeremiás prófétáéba, méltán hirdeti tehát azt nekünk, gyarló embereknek. Az igazságból fakad az egyszerűség, mely visszamegy mindig a dolgok eredetéhez. Költői fellépése idején a felpompázott, cifrálgató divatos költészettől menekült a népköltészet, a népdal tisztaságához, és megalkotta a *János vitézt*, megírta cicomázatlan dalait, melyek könyvéből kirepülve, visszaszálltak a nép ajkára, És egyszerű az élete is, mint költészete, de nem pórias, nem kanászos, mint milyenek az önmagukról és Petőfi igazi mivoltáról megfélelmező utánzói voltak. Az igazság függvénye az őszinteség is, mely akkora nagyságban, mint Petőfiben, soha magyar költőben nem jelentkezett, s e tekintetben is a világirodalomban tán egyedül áll. Úti levelei egyikében ő maga írta: «Születésemkor a sors az őszinteséget bölcsőmbé tette pólyának, s én elviszem magammal a koporsóba szemfedőnek».

Ez a három nagyságos erény, mely költészete és élete főjellemonása, emelte őt abba a magasságba, amelyen áll: mint népének prófétája, s a hazaszeretet vértanúja.

Ez a csodálatosan alakuló élet és művészet, mely költeményeiből oly ellenállhatatlanul árad felénk, ez ragadja meg már a gyermekeket, az ifjúságot és a férfikort egyaránt.

Mikor egy-egy osztályba nyitok, melyben az *István öcsémhez*, a *Szülőföldemen*, vagy a *Szeptember végén*, vagy más költeménye az óra elmélyedt tárgya, mintha a magyar hit templomába lépnék. A tanár és tanulók mintha közelebb jutottak volna egymáshoz s a megkapó együtteség meghalkítja lépteimet, szinte észrevétlenül szeretnék az asztalhoz ülni, hogy megszakítás nélkül vegyek részt az istentiszteleten. Egy-egy lélekkel lefolyt Petőfi-óra az égőszemű kisdíkokra nézve a legnagyobb, leggyönyörűbb élmény. Sokszor bámulatos fölismeréssel állapítják meg, hogy ez nemcsak költemény, de a költő életéből egy-egy valóság, valóság. Ismerik életét; főbb eseményeit már a tízévesek is. Szeretik

és lelkesednek érte, sejtik nagyságát és kiválóságát. Viselkedésük elárulja, hogy már a szívükbe markolt, hogy magával ragadta őket. Tán azért is buzgalommal olvassák és tanulják. Egy ifjúsági lapunk, az *Ifjú Polgárok Lapja* pályázatot hirdetett azok számára, akik legtöbb Petőfi-verset megtanultak.

És százával jelentkeztek a fiúk, lányok vegyesen, akik negyven, ötven, hatvan Petőfi-verset is megtanultak a kijelöltekből, jóformán egy év alatt. (A versek tudását tanáraik igazolták.) Sokszor megkérdezek egy-egy osztályt: kinek van meg Petőfi összes költeményeinek kötete? Meglepően sokan állanak fel az igenlő válasszal. De találtam már olyan osztályt is, amelyben valamenynyiknek megvolt a Petőfi könyve. És ezeket a tapasztalatokat itt szerezttem elsősorban a budapesti polgári iskolákban, ahol a természet és a természetesség nagy magyar költője több ezer sarjadó lélekben gyujtogatja fel a hazaszeretnek, a természeti és emberi igazságoknak örök mécseseit. Megcsodáltatja velük a Tiszát, az Alföldet és meg is szerettetti. Ezek a kisdíákok majdan az ő lelki szemüvegén nézik a kanyargó folyamot, az eléjük táruló végtelen síkságot.

De nemcsak tanulják, nem csupán szavalják Petőfit a mi kisdíákjaink, hanem formás dolgozatokat is írnak róla. Költeményei alapján leírják a leányok: édesanyját, a fiúk: édesapját. Egy-egy dolgozatban, amint a kedves gyermeki sorokat betűzöm, szinte érzem, hogy az ő, szülők iránti szeretetük is megrezzen, itt-ott szinte vallomásban tör ki. Egy tizenhároméves fiú, aki helyesírási hibákkal, de máskülönben ügyesen fogalmaz, ezzel végzi dolgozatát: «Úgy akarom szeretni édesapámat én is, amint Petőfi szerette a jó öreg kocsmárost». Két felkiáltójel van a mondata végén, mintha ezzel is súlyt akart volna adni szívből fakadó fogadásának.

Egy másik kisdíák-dolgozatból jegyzem ki:

Petőfi engem mintha mindig valami nagyon nagyra lelkesítene. Ha nem is volna alkalmam ily nagyot tenni, egyszerű életemhez mérten akarom a hazát úgy szeretni, mint Petőfi. Imámba foglalom Petőfit, mint egy szentre, úgy gondolok rá.

Egy leánydolgozatról való ez:

Szívem fáj, hogy hazám így megcsonkult, de ha Petőfiről hallok, akkor mindent elfelejtek és vele együtt lelkesedem. Ha könyve kezembe kerül, nem tudom letenni. Olyan ember, mint ő volt, még nem volt és nem is lesz. Mennyire szerette a jó Isten a magyar nemzetet, amikor ilyen nagy költővel ajándékozta meg!

Két dologra vagyok büszke, hogy magyar leány vagyok, és hogy az egész világon nincs olyan nagy költő, mint a mi Petőfi Sándorunk.

Ezek is kedves gondolatok ; íme :

Olyan szívből jövőn, művészien és mégis egyszerűen, hogy még a műveletlen ember is megértse, senki sem tudott írni, csak Petőfi. Egészen biztosak vagyunk benne, hogy ő Istennek kiválasztottjai közé tartozik, kiket kiváló tehetségekkel áldott meg s kiket csak jókedvében teremtett.

Sírját nem ismerjük, s így nem tudjuk ott leróni hálánkat és tiszteletünket virágokkal és koszorúkkal. Szívünkben, lelkünkben emelünk neki oltárt s követni próbáljuk lángoló hazaszeretetét.

Olvastam dolgozatot Petőfi márciusi szerepéről, hősi haláláról. Méltatták a János vitéz bátorságát és hősiességét s a Bolond Istókot is meglepően jól fogták fel s ehhez képest taglalták. Egy ilyen dolgozat most is itt van előttem, megérdemelné, hogy közöljem, ám én egy tizennégy éves lánykának olvasom föl, illetve mutatom be dolgozatát a *Petőfi-ház kincseiről*, melyet a Petőfi-ház meglátogatása után az iskolában írt meg, rövid óra alatt. Okos, kedves kis soraiból aránylag szép megfigyelés, tudás és szeretet áramlik felénk. Azt hiszem, méltó rá, hogy vele fejezzem be rövid előadásomat.

A Petőfi-ház kincsei. Minden nemzetnek vannak nagy írói és költői, kik műveikben és verseikben nagyszerűen fejezik ki a kor hangulatát s az ő érzéseiket és gondolataikat. Ilyen nagy költőnk nekünk, magyaroknak Petőfi Sándor, kire minden magyar büszkén tekint fel. Petőfi minden érzését dalba öntötte, és így költeményeiben nemcsak a külvilág eseményei, de egész lelki világa tükröződik. Korán, 26 éves korában a segesvári csataterén hazájáért ontotta ki véré. A nemzet azóta is kegyelettel őrzi a nagy költő emlékét, azonban sokáig nem gondoltak arra, hogy a Petőfi életének apróbb vagy nagyobb eseményeihez fűződő tárgyakat összegyűjtsék, s egy róla nevezett házban helyezék el. A múlt század 70-es éveiben merült fel a kérdés először a fővárosi lapok hasábjain, hogy jó lenne a Petőfi életére vonatkozó adatokat összegyűjteni. 1906-ban aztán megalapították a Petőfi-házat, mely 1907. nov. 7-én nyílt meg. Apponyi Albertné grófné nyitotta meg ezekkel a szavakkal : «A Petőfi-házat megnyitom és átadom a nagyközönségnek». Ezzel meg volt nyitva a nevezetes ház, s ma már ha valaki meg akarja nézni a Petőfi életéből fennmaradt ereklyéket, kéziratokat és könyveinek első

kiadásait, az elmegy a Bajza-utcába, mert ott áll a Petőfi-ház, s ott mindezekben gyönyörködhet.

A Petőfi-ház különböző termekre oszlik. Elöl van a nagyterem, ha ide belépünk, szemünkbe ötlík egy nagy kezdetleges nyomdagép, melyen a márciusi ifjak a szabad sajtó első termékét, a «*Nemzeti dal*»-t és a nemzet kívánságait 12 pontba foglalva *nyomták*. Előtte egy üvegburában van Petőfi lovasszobra, melyet egy ismeretlen vándor szobrász készített. A háttérben áll egy márványasztal, mely körül a márciusi ifjak, a Pilvax-kávéházban tanácskoztak. A fal mellett üvegszekrényekben vannak elhelyezve a nagy költő műveinek első kiadásai és a *Robin Hood. A hóhér kötele*, *János vitéz* stb. A falon Lotz Károly 19 eredeti rajza függ; a «*János vitéz*»-hez és «*Bolond Istók*»-hoz rajzolta; továbbá más nagy festők illusztrációi Petőfi költeményeihez (pl. *Falu végén kurtá kocsmá, Téli esté, stb.*). Egy melléktérben van a kis-kőrösi szoba bútorzata. Az az ágy, melyben Petőfi született, egy szekrény, az almárium, előtte egy karosszék, a borjádi pad, és a tulipános láda. Milyen egyszerű kis szoba. mégis mily nagy költőnek volt a hajléka! Egy másik mellékszobában Petőfi Sándor és Szendrey Julia életéből fennmaradt ereklyéket őriznek. Itt van a költő selyemkendője, botja, pénztartó szelencéje, szivarszipkája, pipája a magyar címerrel és az 1848-ik évszámmal. Egy nemzeti-színű kokárda is itt van, melyet talán éppen Szendrey Julia viselt szíve fölött. Továbbá itt van Szendrey Julia jegygyűrűje, szegfűbokrétája, hajfűrtje és kesztyűje, mely kicsiny és keskeny kézre vall. A sarokban áll az a régi pamlag, melyen Petőfi és családja Erdélybe utaztakor ült a kocsin. A harmadik térben a költő műveinek díszkiadásai, és kéziratai találhatók, s végül Szendrey Juliának barátnőjéhez: Térey Marihoz írt levelei. Ha így végignézzük a Petőfi-ház termeit, lelkünk sokban gazdagodik, s a Petőfi-ház látogatóinak száma azt mutatja, hogy a magyar nemzet nem feledte el a nagy költőt, sőt emléke a magyar szívekben örökké él.

Rádió-előadás 1931. jún. 4.

A MAGYAR IFJÚSÁGI IRODALOMRÓL*.

Elsősorban tisztába kell jönnünk azzal, hogy az ifjúsági mű (gyermekvers, gyermekmese és novella) irodalmi, vagy pedagógiai mű-e? Ha az e nemű elterjedt és örökkévált értékeket mélyebben

* Részlet abból az előadásból, melyet a VIII. egyetemes tanítógyűlésen tartottam.

vizsgáljuk, arra a meggyőződésre jutunk, hogy igenis, valamennyi : irodalmi termék a szó legnemesebb értelmében. Irodalmi, mert igazi író alkotása kell hogy legyen. A valódi nagy költő azonban mindannyi nemzeti költő, s egyben akaratlanul is nevelője, irányítója nemzetének, legtermészetesebb, legrejtettebb akaratának és vágyainak megnyilvánulója. Alkotása tehát természetes, tiszta ; irodalmi mű származásánál fogva, pedagógiai mű hivatottságánál fogva. Ilyen művet irodalmunkban szép számmal lehet találni, termésünk elég bőséges ahhoz, hogy ifjúságunkat elláthassuk, s hívő emberekké, igaz magyarokká nevelhessük. Csak a kiválasztás, majdnem azt mondtam : a felfedezés munkája vár még a magyar nevelőkre. De hogy ezt megtehessük, a kérdést alaposabban, mélyebben kell vizsgálat alá vennünk.

Ha a multba visszapillantunk, ifjúsági irodalmunk olyan régi, mint maga a nemzeti irodalom. A pedagógus hivatott szemével nézve, a régebbi időben is már találunk szinte kész remekeket, kerekded részleteket a Pázmány, Balassi, Zrínyi, Gyöngyösi, Mikes stb. és a kuruckor termékei között, természetesen, nem *ifjúság számára írottat*, de olyat, mely részeiben azé is lehet, kivált a nagyobbaké.

Legrégibb gyermekköltőnk, akit határozottan annak mondhatunk : Bezerédj Amália, akinek 1836-ban jelent meg *Flóri könyve* c. műve, melynek ütemes, kedves versikéit, rímes mondásait egyetlen kisleánya számára irogatotta és összegyűjtötte. Van köztük sok gyenge is, kivált a földrajziak, de az olyan versike, mint a «Mit ettél báránym? Zöld füvecskét, asszonykám!»... kezdetű örökbecsű terméke a gyermekköltészetnek, éppen mint a «Cserebogár, sárga cserebogár»... kezdetű népdal a nép poézisének. Olyan mint a lehelet ; belső és külső formája, belső és külső ritmusa összeolvadó, eleven ; oly tiszta, természetes gyermekvers, hogy hallatára a domboldalon ékeskedő vadrózsára gondolunk. Bezerédj Amália mélyszívű, költői lelkiületű nő volt, aki ösztönyszerűen megtalálja formáját : a legtermészetesebb asszonyi, anyai érzés megnyilvánítására. Irodalmunkban, de tán a világirodalomban is példátlan eset, hogy egy anya ajkáról összegyűjtött ritmikus mondókák, versek : egy nemzet gyermekköltészetének úgyszólván úttörői lesznek. A magyar anya kész apoteozisa ez.

Ami elődje és folytatása ennek, az fönnmaradt kis részében ott lelhető fel népköltészeti gyűjteményeinkben. Bezerédj Amália gyermekköltészetének elődje és folytatása is ez : egészen Petőfi fölléptéig. Ez a lángész, aki nemzeti költészetének báját, színét,

erejét és eredetiségét a népiesből merítette, aki elment az ősforráshoz, az örök emberihez, a népihez : akaratlanul rátalált a magyar gyermekköltészet igazi mivoltára is, mikor megírta *Arany Lacinak* c. versét.

1847 nyarán (június 1—10-ig) Aranyéknál tartózkodott Szalon-tán. «Akkor írta Laci fiamnak a verset, ki akkor hároméves volt (— írja Arany—), s kit igen szeretett». Voinovich Géza azt mondja : «Ez a vers igénytelenségében is mestermű ; a költő leszáll a gyermek értelméhez, lelkéhez, de művén a költészet bája ömlik el, s a gyermeklélek ismerete». Voinovich Géza e jegyzetével a gyermekvers ismérveit világosan állapítja meg. Igen, ezek annak a lét-feltételei, s itt van az irodalom és a pedagógia harmonikus együttesében és természetes egymásutánban. (I. irodalmi, II. pedagógiai mű.) Egy másik esztétikusunk : Horváth János, Petőfiről írott nagy művében ennek halhatatlan gyermekverséről a következőket írja : «Gyermekmesét ír *Arany Lacinak*, s nemcsak az elbeszélendő történetecske szabja meg modorát, hanem a gyermekmese műfaja is, mely tudvalevőleg a gyermeki képzelet élénk foglalkoztatását célozza, a kíváncsiság szüntelen játékos ingerlésével, a kielégítés folytonos halogatásával, s végül is meglepő elintézésével. A *mesélő*, hogy úgy mondjam, *lélektani játékot űz a naiv gyermekkel. Évődve mesél*. Az Arany Lacinak írt kis mesében több a várakoztató, kíváncsiságingerlő kérdés, mint a felelet ; nagy feneket kerít a kis ürgeöntésnek ; s mikor végre csakugyan rátér a dologra, oly élénk érdeklődést színel, mintha — gyermekként — maga is jelen volna az ürgeöntésnél. Egyébként a közönséggel való humoros játék itt nemcsak a mese testében, hanem keretében is megvan, a bevezető és végző sorokban, melyek egyenest hallgatójával : (Lacival) foglalkoznak, belecsalogatják a mese világába, s visszatérítik a valódiba.» Egyik régebbi méltatója e versnek (Hartmann János) pedig így ír : «Petőfi nagy nevető szeme kimosolyog a versből, amint a gyermekkel mókázik»... A költemény gyermekversi elsőrendűségét mi sem bizonyítja fényesebben, mint az, hogy a hároméves kis Arany Laci fejében hamarosan megragadt. Arany János aug. 25-én kelt levelében azt írja Petőfinek, hogy «Laci a hozzá írt versedet könyv nélkül tudja. Akárki jó a házhoz, első dolga : mutogatni a verset, hogy azt neki Petőfi Sándor bácsi küldte» stb.

Mindezekhez hozzátesszük, hogy ez a vers az öntudatos magyar gyermekversek karakterisztikus őse. A fenn vázolt nagy erényeken kívül : lüktető drámaiságával is megragad, s eleven

belső és külső ritmusával valósággal belelopódzik a lélekbe, kicsinybe, nagyba egyaránt.

Pósa Lajos maga beszélte nekem, többször is emlegetve, hogy ez a vers reá igen nagy hatással volt, ő itt találta és innen vette nemcsak a buzdítást, de az «örök mintát» is, mert ennél szebbet és halhatatlanabbat nem ismert. E nélkül a vers nélkül talán nem is lett volna soha gyermekköltővé — mondotta nekem szinte vallomásképpen.

Petőfitől Pósa felléptéig mintegy négy évtized telik el, de az ezen időben nem is akadt Gyulai Pálon kívül senki, aki Petőfi remekét felfedezte volna olyan értelemben, ahogy azt Pósa tette. A Gáspár János *Csemegéiben* több helyütt felcsillan egy-egy természetes, vagy nemzeti vonás, de inkább csak pedagógiai irányzatú rigmusok ezek, a költészet elevenítő varázsa és ereje nélkül. Ime egy a jobbaktól: Madarak beszéde a címe. «Csacska szarka cserget, — Gólya kepelget, — Réce-ruca hápog, — A liba, lúd gágog. — A gyöngytyúk rikácsol, — Jérce kotkodácsol, — A galamb turbékol, — A kakuk kakukkol, — Kakas kukorékol, — A veréb csiripol, — A Tyúkocska karicsál, — Pacsirta hangicsál. — Bús gerlice búgat, — A darú meg krúgat, — Csicsereg a fecske — Ennyi a versecske!» Bizony száraz versike ez; a költészet áldott esője, őside hamva alig érintette. Épp ilyen értékű dolgokat írtak abban az időben a divatos gyermekköltők szinte valamennyien. Mert már kezdettek jelentkezni. Ide írom nevüket nagyjából, zárjelbe téve egyik-másiknak elterjedtebb versikéjét.: Dienes Lajos (A kis huszár, A táncos számár, Reggeli ének); Fekete Mihály (A leány és a cicus, Vasárnap, Isten háza, Házfedéskor, A kényes lányka, A földműves dala); Horkai Antal (egyike volt a leggyöngébbeknek); Kobány Mihály (Az illedelmes gyermek); Kuthen, valódi nevén Barina Vendel (A kis nyulak); Lukács Pál (A kis kézműves dala); Szécsi Károly (Korhely Jancsi); Szulik József (Anyám háza); Talabér János (Fészek, A csillagos ég) stb. Az egykorú elemi iskolai olvasókönyvek lapjait javarészt ezek a vértelen, költőietlen versikék töltik meg. S hasonló volt a helyzet az ifjúsági olvasmányokkal is. «Az ifjúsági irodalom pangásának — írja Pintér Jenő nagy Magyar irodalomtörténetében — nagyrészt a német szellemű fővárosi könyvkiadók voltak az okai. Ezek csak kényszerűségből fanyalodtak egy-egy magyarnyelvű ifjúsági irat kiadására. Ilyenkor olcsó bérért megfogadtak egy-egy kezdő író, megbízták valamely kelendőbb német kiadvány magyarításával; vagy hozattak néhány olcsó külföldi metszetet, s a hozzáillő szöveg

megszerkesztésére fölkérték valamely tollforgató ismerősüket. Még a híresebb külföldi meséskönyvek is többnyire csak elrontott kivonatokban kerültek forgalomba.» Íme, a könyvkiadó üzleti éhessége s gyenge hazafiassága mennyire beleszólhat a nemzet szellemi életébe!

Csupán egy igazi tehetség alkot néhány tökéletes remeket ebben az időben: Gyulai Pál, akit, mint Petőfi költészetének első igazi nagy tanulmányozóját, szintén az Arany Lacinak írott remek inspirálhatta, de megihlette bizonyosan a magyar népmese és népköltészet, melynek gyűjtésével és közreadásával Arany Lászlóval egyetemben foglalkozott. A *Bölcsődalok*ban a magyar gyermekköltészet legüdébb, legtisztább hangjai csendültek föl, bűbajos muzsikától (párhuzamos rímek, lenge ritmusok) kísérve. Méltó párjai: A két kis cica meg a hamis gyerek, a Géza úrfi, A vándorfíú, A szél és a nap, Krisztus és a madarak, A pulyka és a veréb, A szarka és a gilice stb. Ezeknek a megjelenése nemzeti gazdagodást jelentett. Mint gyermekköltők az ő nyomán érdemben osztályosai: Szász Károly és Győry Vilmos.

Ennek a kornak már van egy-két elterjedtebb gyermeklapja. Az első magyar gyermeklap a Magyar Gyermekbarát volt 1843—1844-ben. Szerkesztője Szilágyi Ferenc. Ezt követte a szabadságharc után a Fiatalság, mely 1851-ben indult meg. Szerkesztője Brassai Sámuel volt. Majd jelentkezett a Gyermekbarát, mely 1859-től 1867-ig állott fön. Szerkesztette Szabó Richárd. Kívüle Dienes Lajos és Horkai Antal írtak bele eredeti verseket. Később Aszódy Mihály és Csengey Gusztáv voltak szerkesztői. Egyik legelterjedtebb a Forgó bácsi: *Kis Lapja*. Ez a Forgó bácsi Ágai Adolf ismert nevű író volt. Ámde a lapot inkább az ügyes üzleti szellem tartotta fön, mint a nemzeti lélek vagy irodalmi ízlés. A fantázia nevelésére ösztönszerűen hatott; színtelen versei, valamint csevegő prózája azonban idegen szellemet árasztottak, néha úgy hatottak, mintha csak fordítások lettek volna. A Dolinay Gyula: *Hasznos Mulattatója* és ennek ikerje: *A Lányok Lapja* sem jelentettek sokkat többet amannál. Annyiban azonban fölötte állottak, hogy időnkint Reviczkytól, Rudnyánszkytól, Gáspár Imrétől, Inczédytól, Endrőditől, Szabó Endrétől, Szabóné Nogáll Jankától s még egypár jobbnevű írótól is hoztak egy-egy verset, elbeszélést. Ezek a költők és írók azonban nem adtak mindig elsőrangú dolgokat a Dolinay-lapokba. Adták az ígért egy, esetleg két forintnak megfelelő, sietve (sokszor a kávéházban) összerótt verset, bizonyos beállítással a gyermekek számára. Ahogy maga

Dolinay sem vette irodalmilag komolyan lapját, ők sem igen törődtek vele. Az ő lapja nem jelentett korszakot gyermekirodalmunkban, szinte nyom nélkül tűnt el.

A múlt század nyolcvanas éveinek elején, 1884-ben jelent meg Szegeden egy *Dalok, regék az ifjúság számára* című könyv, Jankó János rajzaival, Burger Gusztáv és Társa kiadásában. A könyv szerzője Jókai Mórnak ajánlotta azt, s előszót a könyvhöz Mikszáth Kálmán írt. Immár ismert nevű, de az életviszonyokkal nehezen küzdő ifjú költő írta: Pósa Lajos, ki akkoriban Szegeden hírlapíró volt. A 104 oldalas képes kis könyv tűzrópatant pompás gyermekverseket tartalmazott. Az előszóból lehetetlen nem idéznem ezt a részletet: «Írj, kérlek, minél többet *ilyeneket*, hátha a mese és gyermekdal visszaviszi nekik (a gyermekeknek) a friss gyönyörök ama forrásait, amelyeknél a mi apáink gyermekkorukban oly sokáig időztek, és olyan nagyon megizmosodtak, s amelyek mellett a mai gyermekek vasúton rohannak el: hátha a korai érettség nyegleségeit eldobják, s fölülnek a lenézett vesszőre, hogy jókedvűen nyargalásszanak rajta, mert ez az egyedüli paripa, mely sohasem veti le lovagját, s melyen utólérhetetlen élvezet ülni.» Tengermélységet rejtő örök igazságok lappanganak e sorokban a mai nevelést illetőleg is. Ám ott vannak ezek az értékek a Pósa-könyv rímeiben is, melyeken a magyar népköltészet üde bája és természetessége kicsinyeinkre fölragyog. Az Altatódal, A kis honfi, Balog partján, A póruljárt veréb, A kóró és a kis madár, Dal a hazáról, Kacor király stb. már ebben a kötetben láttak napvilágot, s ha Pósa ezeknél többet nem is írt volna, neve a gyermekköltészet terén fönmaradna örök időkre. De két év múlva ugyancsak Szegeden megjelenik Pósa második gyermekverses könyve is, melyet most már Mikszáth Kálmánnak ajánl szeretettel, s ír is hozzája pár sort előszóképpen most már ő maga. Ebből is kiveszek pár sort: «A gyermekeknek szóló lant nem kicsinyleni való. Édes hangok, örök emberi dallamok ömölhetnek arról, ha a szív is, a lélek is ott játszik húrjain. Mosolygó aranymezőkön jár a gyermekköltő. *Csupa derű, csupa fény itt minden. Még ami kis bánat van: az is szelíd bárányszerű gyanánt vonul keresztül a kék boltozatos egen...*» Persze, ha azt a költőt: Pósa Lajosnak nevezik, tesszük hozzá most már mi. Fél száz kisebb-nagyobb gyermekvers muzsikál kötetéből felénk, s Pósa kincsházának legértékesebb elemei vonulnak föl előttünk a két eddigi kötetben. Kedves, ismerős alakok a gyermekszobából, az életből, a Tisza partjáról. Barátkoznak, csillognak, élnek. Hang-

juk ismerős, ez csendül fel a fonóban, az aratáskor, a kukorica-fosztáskor, szüretkor. Közvetlen, mint a madárének, pajkos, mint a jókedvű magyar. Könnyed, még ha komoly is, mert ott van kíséretében mindig egy-egy föl villanó sugár, mely mosolyogva vezeti a szívhez a mélységet, bölcseséget. Azok az alakok, az a zengés, az a humor, mely abban a két Pósa-kötetben már megnyilatkozott: nagy útra indultak végig a hazán. Szándékuk, hogy bevezessék a gyermekszobába a száműzött magyar tündéreket. Azokat, amelyek évszázadok, évezredek óta éltek népünk szívében és meséiben, de nagyrészt hiányoztak — gyermek-költészetünkéből. Itt már lehet észrevenni, hogy Pósa az a hivatott költő, aki egyik kezével ki fogja vezetni a vézna, mesterkéltné életű idegen törpéket, manókat, szellemeket a kicsinyek szobájából, s a másik kezével bebocsátja az egészséges erőtől duzzadó, érzélgéstől ment magyar szellemet.

A két kötet nem idézett föl országos eseményt. Nem zavarta föl a poshadt vizeket: sem a maradi fejekben, sem a szülők, politikusok kebelében, még az irodalomban sem, kivéve egypár lelkes embert, akik gondolkoznak és látnak. Nálunk, fájdalom, egy brutális gyilkosság országos szenzáció s beszéd tárgy: a szalónokban, vasúti kupékban, kávéházakban egyaránt, de egy teremtmény új könyv legtöbbször elkallódik az ismeretlenségben. Pósanak a saját kiadásában megjelent két remekét is ez a sors érte volna, s tán csak ma ásnók ki, halála után, és csak ma fedeznék föl nevét az irodalom és pedagógiánk számára, ha nincsen Pósa ismerősei sorában egy finomérzékű, jól látó és értékelő reális üzletember, aki maga is Szegedről Pestre jöven, ifjú vállalata számára megnyeri az új s első igazi magyar gyermekköltőt. Az ő alkotta tényező, mely Pósa nevét és tehetségét országosan ismertté tette: *Az Én Ujságom* című gyermeklap, melynek első száma 1889. december 15-én jelent meg, s amelyet Pósa haláláig, 1914. évi július 9-ig lankadatlanul, egész lelke odaadásával szerkesztett. Apa nem szeretheti, nem gondozhatja jobban legkedvesebb gyermekét, mint ahogy Pósa gondozta az ő egész világát jelentő gyermeklapját, mely korszakalkotó lett az ő szerkesztése alatt nemzeti gyermekirodalmunkban. Senki úgy nem tudta és nem érezte a gyermekirodalom jelentőségét a maga teljes nagyságában, mint ő. A legjobb írókat vonta be a lap teremtmény munkájába: Jókait, Herczeget, Mikszáthot, Gárdonyit, Rákosi Viktort, Gaál Mózeszt, főképp Benedek Eleket; s nevelt újakat: Hetey Gábort, Sebők Zsigmondot, Egri Györgyöt, Lőrinczy Györgyöt, Tutsek Annát, a két Mórát

(Istvánt és Ferencet), Lampérth Gézát, Peres Sándort, Bodonyi Nándort stb., akik közt e sorok írója is szerényen meghúzódik. Munkatársainak minden sorát és szavát gondosan átnézte, mérlegelte, ha közelben voltak: megbeszélte velük. Nem egy nehezteselést váltott ki ez a tette az érzékeny írói lelkekből, de soha senki sem haragudott meg reá, mert szándéka tisztaságát és nemességét mindenki tisztelte.

Egy alkalommal a ma élő legnagyobb írónkkal, Herczeg Ferencel volt nevezetes ilyenmű találkozása, mely érdekes és tanulságos irodalmi megnyilatkozást idézett elő. Pósa ugyanis a nagy író *Himlő-utca* című történetét nem ítélte gyermekkézbe adhatónak: nem a tendenciájánál fogva, hanem feldolgozasmódja miatt. Erre Herczeg az egyik folyóiratban *Levél egy gyermeklap szerkesztőjéhez* címmel cikket írt, ahol Pósát meg nem nevezve, elmondja nézeteltérésük mibenlétét, s egyben-másban újabb felfogását az ifjúsági irodalomról — Pósával szemben. «A Himlő-utcában szereplő beteg fiú édesanyja — mondja Herczeg — megküzd a fantasztikus fenevaddal, mely a halált szimbolizálja, és hogy rózsás és síma maradjon a gyermek arca, fekete óriáskígyókkal a tulajdon arcába maratja a himlőhelyeket. (Mellesleg megjegyzem, hogy a mese vége «jó», amennyiben az anya viszont meggyógyul a fia szeretete által.)

— Ilyen borzalmas és szomorú képek nyomot hagynak a gyermek lelkében. Legjobb esetben is félénkebbé és a babonáságra hajlandóbbá teszik. A nevelés célja, hogy egészséges és világosfejű embereket tenyesszen. A gyermek testi és lelki életéből tehát mindent ki kell rekeszteni, ami megnehezíti a cél elérését.»

Idézem Herczeget, aki meg Pósa szavait idézte, s jól emlékszem, Pósa előttem is hasonlóképpen nyilatkozott a *Himlő-utcáról*. Erre Herczeg azt mondja, hogy itt már nem is az ő kis meséjéről van szó, hanem magáról az ifjúsági irodalomról, hozzá kell tehát szólnia. Meggyőződése szerint hamis mederbe tévedt, és a végleges eliszaposodás felé halad, amennyiben termékeit csoport-motívumok szerint lehet osztályozni: erkölcsi mesék, robinzonádék és népmesék. Az utóbbi patron-motívum még legközelebb állana az igazi irodalomhoz, ha nem volna végzetes hibája — az affektáció: ravasz számítással szimulálni a népköltéstől elválaszthatatlan naivságot.

Azt írja továbbá Herczeg, hogy a «jövendő gyermekirodalom legyen mindenekelőtt irodalom s ne végezzen pedellusi szolgálatot a tanító mellett, hanem maradjon meg a fantázia szabad

birodalmának, hová a gyermek az ő reális életének (olykor bizony nagyon súlyos) gondjai elől menekülhet . . . » Ismer olyan házat is, « ahol a gyerek előtt a szenvedés és a halál eshetőségeinek említését, mint valami illetlenséget, kerülük.

Az élet elég szomorú, hadd legyen legalább a gyermekkor derűs és tiszta! Így beszélnek azok, akik a gyermekirodalomban csak a tavasznak, a madárdalnak, a verőfénynek, no meg legföljebb egypár jónevelésű tündérnek és királyfinak engednek szerepet ».

A gyermeket tehát nem kell túlságosan féltetni a félelemtől. *«A bátorság nem egyéb, mint leküzdött félelem, s az út az erőhöz: a gyöngeség fölismerésén át vezet. És vannak csaták, melyeket a gyermeknek egyedül kell végigküzdenie.»* A cikk erőteljes hangjával némileg mementóként hangzik, eddig és ne tovább, mert jöhet zökkenés, vagy esés.

S Herczeg, hogy állításainak súlyt adjon: *Mesék* címen nem-sokára egy kötet gyermekmesét adott ki, tizenöt darabot, örökbecsű remeket, szinte valamennyit. Ezzel részéről el volt intézve az ügy, Pósa pedig nem felelt. Nagy elvi eltérés tán nem is volt közöttük. De Pósáról hogyan vélekedett Herczeg, azt 1914-ben így írta meg: «Pósa mint gyermekköltő úttörő volt Magyarországon. A legelső és a legnagyobbik. Letért az addig járt utakról, visszament minden költészet ősi forrásához, a népdalhoz, és olyan új és mégis édesen ismerős hangon dalolt a magyar gyermeknek, hogy annak egyszerre megnyílt a szíve.»

Összeütközésükből a kirobbanó igazságok itt állnak előttünk: pedagógusok, szülők s ifjúsági írók előtt. A Pósaival virágkorához ért magyar ifjúsági irodalom nem szabad hogy megálljon s megmerevedjen, hanem az élet nagy igazságaitól vezetve haladjon és fejlődjön. Herczeg Ferenc mindenestre éles, átható fénnnyel világított rá a jövőendő útjára.

Néptanítók Lapja, 1923. szept. 15.

AZ IFJÚSÁG OLVASMÁNYA.

A fiatal lélek a legérzékenyebb, legcsodálatosabb lemez. Tisztán felfogja, mélyen megőrzi, élesen megrajzolja mindazt a hatásokat, melyek érik. Eltörölhetetlen nyomot hagynak maguk után, mely az egész életen át a koporsóig kíséri az embert. Az az ezer és ezer hatás, mely napról napra, szinte óráról órára éri

az üde, fiatal lelket : adja fokenként, lassan annak egész mivoltát, lényegét, jellemét. Kialakítja lelkileg az embert magát.

Ha megfigyeljük az öregeket, azt tapasztaljuk, hogy az ifjúkor, sőt a gyermekkor apró mozzanataira is emlékeznek, de elfelejtik a férfikor nem egy fontos tettét, mely talán döntő befolyású is lehetett további életükre. A gyermek- és ifjúkor emléke leg-hűségesebb, legszebb, legkedvesebb útítársunk.

A szülő, nevelő kell hogy tudja ezt a nagy életigazságot. Kell hogy őrt álljon minden hatásnál, mely jelentősen érinti a gyermek lelkivilágát. Nézze, figyelje, vizsgálja : vajjon üdvös-e, vagy veszedelmes-e rá nézve?

Talán mi sem hat a fiatalkor lelki életére mélyebben, mint az olvasmány, azok a kedves kis művek, melyeknek társaságában elvonul a fiú vagy leányka a csendes magányba, s ott az ólombetűkalkotta szürke nyomokon túl : fantáziája az érdekes, kiváló, nagy emberek alakjait, az eleven élet csodálatos, megkapó eseményeit, vonzó képeit sorra életre varázsolja. Olyan életre, aminőt az illető író vagy költő abban a műben megteremtett.

Ami a gyermeket érdekli, az idővel mind kedves lesz előtte, példaadó ránézve, s életének tetteit legtöbbször ösztönszerűen irányítja. Azoknak az alakoknak, akikkel olvasmányai során találkozott, s akik megragadták érdeklődését, képzeletét : rabja is lehet. Vágyakat ébresztenek benne, utat mutatnak néki ; lelkesítik a küzdelemre, vagy visszatartják az örvénytől. Igen, igen, ő ezekkel az emberekkel szoros lelki érintkezést tart fenn, mert habár az író alkotta őket, de a megjelenítés munkáját az ő képzelete végezte el s így részben alkotó köze van hozzájuk. Rokonai, barátai, lelkiatyái, s ha a szülő hanyag, közönyös a gyermeke iránt : annak szülőhelyettesei is lesznek. Egész világában ott szerepelnek : szerelmes beléjük az ártatlan lélek odaadó tisztaságával, az önként fakadó melegség teljes hevével. Benépesítik gyermekszobáját, álmait ; a hallgatag utcát, a zajos tereket, a nádist, a rétet, az erdőt ; az éjszakát, a padlás zugait, a lomtárt, az elhagyatott romokat.

Ki az közülünk, tanárok, szülők közül, aki ha valaha olvasott egy-egy kedves művet, mely belemarkolt gyermekéletébe, hogy most is még vissza ne emlékezzék arra a búbajos varázusra, mely betöltötte akkor egész lényét? Azt hiszem, senki.

Íme, tehát itt vagyunk : az ifjúsági olvasmányok elsőrendű dolgánál!

Ott olvas a csendes sarokban az ifjú vagy a leány, s még csak meg se nézzük, mi az, miféle munka, amiből most szívja lelkébe

jellemének tán éppen egyik alaptulajdonságát, egyik ragyogó érényét. Azt, azt, ha az a munka ilyet áraszt magából. De ha az a könyv méreg, az erkölcs alamuszi ellensége, dühöt, irigységet, rombolást, mételet lehel ki fakó betűszemeiből: mi lesz abból a fogékony lélekből!?

Gondoltál-e erre szülő, vettél-e fáradságot, hogy beletekints abba a mélységes kútba, melybe gyermeked oly sűrűn ereszti le a vedret, hogy szomját oltsa. Jó víz-e az, jó forrás-e az? Az-e vajjon, amelyre a szarvas mint híves patakra jár? . . . Oh, hány remek lélek fertőződött meg már gondatlanság miatt a veszedelmes forrásokon! Hány pusztult el idő előtt, hány indult el társadalomellenes, bűnös úton, hány kötött ki a boldogulás réve helyett az erkölcstelenség mocsarában! A statisztikusok nem tudják itt a számot megmondani, de emberi tapasztalatunk, fájdalom, sejti e szám nagyságát s nem kételkedik valóságában.

Boldog gyermek, kinek kezébe az élet valódi céljától, tisztaságától, mélységétől és magasságától meghatódott könyvecske adódott először és adatott másodszor, harmadszor is. Boldog, ki egész emberek, küzdők, bátrak, nagyok, győzők és lemondók, szerények, kitartók és igazságosak eszményképét találta meg ifjúkori könyveiben, s nem lélekölő sivárságot, cinizmust, burkoltan palástoló bűnt, ostoba és könnyelmű kacagást, nembánom léhaságot, féljellemet, félszívet stb. Oh, igen, hisz ott lehetnek tán ezek is, mert az árnyéokra szüksége van a fénynek, de ott legyenek az erkölcsi világrend törvényei értelmében mint bukottak, elesettek, bűnökért szenvedők, úgy, ahogy az a fenséges igazságnak megfelel, mely életnek, művészetnek egyaránt örök alapja.

Hála a Gondviselésnek, a magyar irodalomnak, van már elegendő olyan műve, mely a gyermeknek, a serdülő ifjúnak, leánynak valódi épülésére egyaránt szolgálhat. Irodalmi nagyjaink: Vörösmarty, Petőfi, Arany, Tompa, Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Herczeg stb. csodás gazdagsága: ifjúságunk számára is óriás kincset jelent. Egyáltalán jellemző, hogy úgynevezett nemzeti irodalmunk szinte egészében adható az ifjúságnak is. Csak azoktól a termékektől kell óvni, melyek az irodalom nevet bitorolják, nem érdemlik, s melyek az irodalmi ízlés raffinált köpenyében mint *üzletágak* jelentkeznek s a divatos ízlés cégére alatt szerzik meg az *iparigazolványt* arra, hogy lapjainkat, színházainkat, könyvtárainkat elárasszák. Bizony, ennek a bajnak főokát a lanya, közönyös nemzeti öntudatban kell látni elsősorban.

A szülő, ki gyermekében, az utódban, lelkileg is erős egyedet

akar hátrahagyni, álljon résen akkor is, mikor gyermeke csöndes elvonultságban olvas, s a fölületes szokásmondás szerint: nem zavarja a ház csendjét. Százszor inkább zavarja, semhogy egy rossz könyvet olvasson. Ebben a tekintetben pedig a szülők tájékozatlanok és kényelmesek. Az ifjúsági könyvet igen sokszor a könyvkereskedő diktálja rájuk. Az (tisztelet az igen ritka kivételnek), aki csak jó üzletet akar csinálni, nagy hasznot. A silány könyv pedig erre, de erre aztán nagyon is jó. Persze, hogy a lelketlen kufár azt kínálja. A jó könyvek pedig ott fakulnak a polcokon, a helyett, hogy termékenyítenének.

A németeknél két-három ifjúsági könyvjegyzéket is tudok, melyek közkézen forognak és tartalmazzák azokat az ifjúsági műveket, melyeket szabad, lehet és *kell* a jövő nemzedék kezébe adni. Ilyen jegyzékek, melyek kiváló pedagógusok *tanácsadó* könyvjegyzékai a szülők számára, ott lehetnének nálunk is a tisztas könyvkereskedő vevőasztalán, a szülő elővehetné, átnézhetné s úgy vásárolna. A karácsonyi, újévi, húsvéti, névnapi könyvvásárlás a gyermekszereg számára így nyerne igazi értéket, ami a társadalomra, nemzetre egyaránt üdvös hatással volna.

Nem szabad, hogy a magyar szülőt orránál fogva vezesse a rideg kalmárvilág, akik ellen meg kell indítani az egészséges harcot. Találja meg a tisztességes könyvkereskedelem a maga hasznát, de a vásárló is azt, hogy gyermeke kezébe egészséges szellemi alkotás jusson, mely rombolás helyett építse meg azt a szellemi palotát, melyben mindnyájan jól érezzük magunkat, mert kiegyenlítő, összehozó termékenységet találunk benne.

Legyen minden tanügyi lap fontos feladata, hogy cikkeiben fejtse ki, mik és kik a magyar ifjúsági irodalom legjelesebb tényezői, mit kell tenni a mai könyvdrágaság terén, hogy a fejlődő, jó ifjúsági irodalom hanyatlást ne szenvedjen, hogy egyetlen, közkezen alig forgó ifj. könyvjegyzékünk minél előbb revideáltassék és gyakorlati közkinccsé tétessék, s hogy a szülők százezrei hasznos irányítást találjanak benne.

Szülők Lapja, 1924. március.

A TANÍTÓ.*

Régen (és itt nem kell mindjárt az ősidőkre gondolni) elérhette valaki korának műveltségi színvonalát a nélkül, hogy az iskolának hírét is hallotta volna. A lovagok, «a műveltség e virágai» írni és olvasni nem tudtak. Igaz, hogy a mai fejlett kultúrviszonyok közepette is szerezhet valaki egy bizonyos fokú műveltséget az írás és olvasás ismerete nélkül, tehát az elemi iskola elvégzése nélkül is. De ez a műveltség a mai értelemben véve tökéletlen, félszeg, és az ilyen ember alig lehet kultúrember.

Mindezt pedig csak azért írtam, hogy jelezzem az elemi iskola ismert alapvető fontosságát. Azonban az elemi iskola is csak anynyit ér, amennyit a benne működő tanító. Elcsépezt frázis azt mondani, hogy a tanító műveltségünk alapvetője, annyiszor hangoztatott igazság ez. A tanítói hivatal kihatásával és a tanítói működés fontosságával újabban szemlátomást többet és többet kezd foglalkozni a társadalom valamennyi rétege. A fentebbi közönségesen hangzó igazság tehát még csak most kezd a közfelfogásba elevenen és tudatosan gyökeret verni.

E tényeknek egyik jelensége, hogy ez a fogalom: tanító, a művelt elmékben az idők folyamán átalakuláson megy át. A régihez képest módosult, szépült; tartalmában, színben és összetételben igen sokat nyert. A modern felfogás szerint a tanító a kultúra átszarmaztatója. Mennyivel szélesebbkörű, bonyolultabb

* Két nagy szótárunkban is megnéztem, mit írnak a *Tanító*-szavunkról. A *Szarvas-Simonyi*: Magyar nyelvtörténeti szótárban a következő adatokat találtam:

Tanító.

Čudalkodnac vala a gólékezetec ő tanosagan, mert vala őket taneito. (Müncheni Codex 1466. 26. lap.)

Pogani nép tanitto szent Pal. (Thewrewk codex 1531. 165. lap.)

A tanító tudománt hoz elő, el-hadgya az szó-fia beszédet. (Amos Comenius: Januae linguae Latinae Vestibulum Hungarice veditum. Lőcse, 1697. 73. lap.)

A *Czuczor—Fogarasi*: A magyar nyelv nagyszótárában:

Tanító:

Személy, kinek kitűzött feladata, hivatala valakit, vagy többeket bizonyos tanszakban oktatni. Magántanító. Falusi tanító. Rossz tanítótól tanulhatod, mit kelljen kerülni. (Km.) É névvel mint címmel rendesen csak az elemi iskolák tanítóit (docens), vagy nagyobb intézetekben csak a rendkívüli tanítókat nevezik, a többiek, kiket hajdan professoroknak hívtak, tanári nevet viselnek.

programmja ez a tanítói hivatásnak, mint az, amit a «régi jó idők» ábéab mestere megtestesített. Nem könnyű feladat. Tessék elképzelni azt a munkásságot, amelynek feladata, hogy a meglevő kultúrából kiválassza azt a lényeges minimumot, amit a jövő nemzedéknek át kell nyújtani. Akadhat valaki, aki erre azt mondja, hogy hiszen ott a tanterv, amely a kész anyagot adja. Van tanterv, igaz. De igaz az is, hogy mind rossz tanító az, aki ezt a tantervet önmaga is nem tudná megcsinálni; akinek érzéke, tudása, képzettsége meg nem súgja: mennyi az, amit a meglevő s általa is birtokolt kultúrából szükségképpen át kell vennie.

Az ábéab mesterének egykor csak annyit kellett tudnia, amennyit tanított, átadott a következő nemzedéknek. Ezért maradt fönn alakja, mint a szögletességnek, rövidlátásnak és elfogultságnak mintaképe, s nem tehetett róla, hogy öntudatlanul ezeket is átszármaztatta. Olyan hajós volt, akinek csak a vízről volt fogalma, de nem a tengerről. Épp azért rozoga bárkáján csak a partok mentén vesztegelt, és ha valamely különös egyéni vágy nem sarkalta, sem ő, sem neveltjei soha nem is látták a tengert — a maga fenséges nagyságában. A tengert: a műveltséget.

Az újkori tanító iskolája: páncélos gőzhajó, pompás szerkezetű csodamű. Ő maga olyan hajós, aki fensőbbeséges biztossággal irányítja művét a legtávolabbi pontok felé is, mert ismeri a tengert, minden örvényét, zátonyát, mélységét.

És ha a lassú haladás eddig még csak igen kevés ilyen tanítót teremtett, a közvélemény már mellette foglalt állást, s így a jövőben most már ilyennek kell kialakulnia. A modern ember nem tartja többé lényegtelennek a népoktatás ügyével behatóan foglalkozni. Tudósok, szociológusok, írók és politikusok e nemű versengése mind élénkebb és komolyabb világszerte — nálunk magyaroknál is.

Több terv merült föl a multban a közoktatás egyik legfőbb sarkalatos kérdésének, a tanítóképzésnek reformjáról. Sőt két volt miniszter már részletes javaslatot is készítettett róla. A nélkül, hogy ezek részletes megítélésébe bocsátkoznánk, az a hitünk, hogy itt nem annyira formai, mint lényegbevágó reformok szükségesek, mint már a millenniumi tanügyi kongresszus is óhajtotta.

A tanítótól ma oly nagymérvű kultúrmissziót vár a megváltozott közfelfogás, amennyit tán senki mástól. A falunak már nincs ura, mert nincs többé jobbágyi sorsban. Az «úr» megváltozott fogalmát benne ez idő szerint inkább a közigazgatás (állam,

megye) és az egyház képviselői testesítik meg: a jegyző és a pap.

A harmadik hatalomnak: a kultúrának képviselője, a tanító, ama kettő mellett igen-igen eltörpült; egyrészt mert a kultúra szükségét eddig oly szemléletesen nem érezte, nem szomjazta az elmaradt nép, mely csak legújabbán kezd ezeréves álmából ébredni; másrészt azért is el kellett a tanítónak törpülnie, mert sem szellemi, sem anyagi felszerelése amazokéval nem állta ki a versenyt. Természetes, hogy volt kivétel ez alól is, de erről ne beszéljünk.

Az ébredő falu most már a kultúra átszármaztatóját is legalább olyan «úr»-nak akarja látni, mint amilyen ama kettő másik — ha nem különbnek és tökéletesebbnek. És nagy igazsága van, mert a tanító szereli fel az egyszerű falusi ifjúságot azokkal a legszükségesebb fegyverekkel, amik nélkül a létért való küzdelmében elesik. Kinyitja látó szemét, hogy lásson, megjavítja ferde ítéletét, hogy helyesen ítéljen s ez ítéletekből okos következményeket tudjon alkotni. Ez bizony jóval több a pusztá írás-olvasás tanításánál.

Nem akarom ezzel azt állítani, mintha a falu másik említett két szellemi tényezője nem tenne érte semmit. A jó pap nemcsak prédikál, hanem együtt dolgozik nyájával; nemcsak lelki, hanem szociális és gazdasági érdekeit is szívén viseli, mert a kettő szoros hatással van egymásra. A jó jegyző az általa képviselt hatalom nevében nemcsak vesz, hanem védelmet is nyújt és jó embertárs.

Ámde ezek a tényezők megfelelő szellemi útravalóval jelennek meg a faluban s az ő, külsőleg is magasan értékelt képesítésükkel szemben a tanítóé még mindig igen szerényen van elismerve. A pap és a jegyző — az emberi gyarlóság ilyen! — nem is tekintik a tanítót velük egy színvonalon levőnek, ami már magában véve sokat elvesz munkássága sikeréből.

A városi tanítótól a fokozottabb városi kultúra éppúgy sokat kíván, mint a fejletlenebb falusi az ő kultúrvezérétől. De a városi tanító szerencsésebb helyzetben van falusi kollégájánál annyival, hogy itt a kultúra forrásai közelebb állanak rendelkezésére, s nem érzi a szűk társadalmi élet kicsinyes korlátait sem.

Igen nagy szorgalmat kell kifejtenie az életbe kikerült tanítónak, ha azt akarja, hogy méltó legyen arra a nagy várakozásra, amelyet a tanító nevű fogalomhoz a modern ember fűz. Hányinak van azonban ereje megküzdeni az élet nehéz harcában az eléje tornyosodó akadályokkal!

Ezeknek a kartársaknak a munkája: kínos vergődés, gyötre-

lem, végül a kedvnek teljes elvesztése. Közönyös és fásult lelkekből pedig mi sugározzon ki, ami a kultúra felé öntudatlanul is ösztönözze és irányítsa a lelkeket! Bizonyára nem az az élet, melylyel a magyar kultúra templomát föl lehessen építeni, «föl, egészen a csillagokig».

A tanítóképzés reformja csakugyan olyan kérdés, amelynek korszerű megoldását a magyar kultúra veszélyeztetése nélkül elodázni már nem lehet. Az érettségi tudásra épített tanító akadémiák idejének el kell jönnie.

Népművelés, V. évf. 11. sz.

III.

EMLÉKEZÉS.

III
INDEX

PETŐFI GYERMEKKORA AZ ISKOLÁBAN.

A nagy emberek életmozzanatai nagyobb tanulságokkal is szolgálnak nekünk. Életkörülményeik kiemelkednek, mélyebben kirajzolódnak, a köztudatba belevésődnek.

Száz esztendeje, hogy Petőfi gyermekkorát élte és járta iskoláit. Nagyot haladt azóta az iskolaügy, de nagy is a különbség a ma iskolája és az ő korabelije közt. Már külsőleg is. A ma iskolája formás, ízléses épület, még ha egyszerű is. A tanyai iskolák piros cserépteteje kedvesen int felénk az ákácvirágok fehérségéből, a lombok zöldjéből. A budapesti iskolák egyik-másika stílusos, barátságos képével szinte hívogatja a kis nebulót. Olyikon festett, faragott alakok a mese vagy a monda nyelvén szólnak hozzá ; persze, hogy szívesebben tér be az ilyen falak közé. Száz esztendő alatt a fal is sokat művelődött. Bent széles, világos folyosók, tantermek, virágállványok, csobogó kis kutak.

Az a század előtti iskola — tisztelet a gyér kivételnek, ha egyáltalán volt — nem igen tudott mosolyogni vagy barátságosan megszólalni. Formátlansága, fakó volta, elhagyatott, poros fala : inkább a kaszárnnyak hangján kiáltott rá a kis emberre, akit az apa nem egyszer alig tudott betessékelni. Komor fal volt ; egész legendák keltek szárnyra belső rejtelméről : a botról, a karcerről, a koplaltatásról, mint a fegyelemkeltés hétfejű cerberusairól. A szekunda és az abeundi, mely ott gyakorta fel-felburjánzott, míg egyfelől szégyenletes volt, másfelől (balfelől!) nem egyszer hősiség, — ha nem : hősködéskeltő. Ami érték volt benne : a diákság elpusztíthatatlan jókedve, mely a rideg tantermekben is kivirult és természetes hagyományként terjedt át nemzedékről nemzedékre ; egy-egy melegszívű tanító (akkor még nem volt tanár ; Dugonics András az egyetem oktatója volt, Koren Istvánt Petőfi verses *Búcsúbeszédében* 1838-ban: tanítónak titulálja) s ez a jó tanító humorával, megértésével annyit tudott enyhíteni azon a sok kietlenségen, azon a kevés napfényen, mely ott éktelenkedett az ódon falak közt!

Petőfiről is fennmaradt az az általános vélemény, hogy az

iskolázás nyűg volt számára, «még álmaiból is felriasztotta». Az érzékenyebb idegzetű fiúkra általában nagy teher volt ez a multi iskolaélet; az edzettebbek, a flegmatikusabbak jobban bírták.

Az apa, a puritán lelkű Petrovits István, a jó öreg kocsmáros, eszes, törekvő ember, de műveltsége fogyatékosabb annál, hogysem dédelgetett fia nevelését, taníttatását céltudatosan tudta volna irányítani.

Félegyházáról, ahová Sándor fiukkal, kiskőrösi tartózkodásuk után mintegy másfél évtizeddel költöztek, vissza-vissza küldözgeti a kisfiút Martiny Mihály ev. lelkész uramhoz, a jó keresztlő paphoz, akinek fia keresztaapja volt a kis Sándornak. A kisfiú itt már négyesztendőskorában tanulja a betűvetést a tiszteletes úrtól, az olvasást Zselló Lajos tanító úrtól. Így lesz Kiskőrös, soká vitatott születőhelye: első oktatója is a «tudományokban».

Még nem is egészen ötéves a fiú, az apa már rendszeres iskolázásra adja lakóhelyükön, Félegyházán; beírta az ev. iskolába Sallay Lajos tanítóhoz. Am egyszer csak bizalmatlanság tölti el az apa keblét s egyidejűleg a félegyházi római kat. iskolába is járattja, a rendszeres iskoláztatásra még meg nem érett gyermeket. Tudjuk, hogy a szülői szeretet türelmetlensége sugalmazta ezt neki, aki fiából mindenáron kiválót, különbet akart nevelni. De nem volt-e kárára, kisfia idegeinek gyöngítésére a korai iskolaélet, hozzá még e sajátságos megkétszerezéssel is.

Anyughatatlan lelkű apa a következő évben, 1828-ban már Kecskeméten iskoláztatja Sándorkát, az ottani ev. iskola tanítója oktatja tovább: Schifferdecker Dániel, a szigorú mester, aki az írás és olvasás művészein kívül a bibliára, sőt a latinra is tanítja a hatéves fiút.

Időközben Petrovits István sorsa úgy fordul, hogy Félegyházát elhagyva Szabadszállásra költözik, ahol mészárszéket, kocsmát és egy megfelelő majorságot bérel. Nagy gondja mellett tisztességes megélhetési viszonyok közé jut itten: az egyetlen helyen életében, hol egy kis vagyonkára tesz szert. «Háza, kertje, földje, pénze, mindene volt, alig tudta számát ökrének, lovának», írja róla később fia, s ez a mondás erre az időszakra vonatkozik. Hazahozatja fiát s 1831 januárjában a helybeli iskola «donátusra» előkészítő klasszisába íratja: Ujlaky István református tanító «keze alá». Mily jellegzetes kifejezés ez a *keze alá*! A vezetésben a kéznek valóban része van, a szülő is kezénél fogva vezeti gyermekét. Am némely kéz ezenfelül: a büntetés lerovást is hivatásául tekintette, s a súly sokszor ide tevődött át. Ujlaky nem volt túlszigorú ember, de erősen latinizáló, gépiességre hajló pedagógus, aki szé-

pen tudott írni, s akinek írásművészetét elvitte Petőfi egész életútjára; gyöngybetűi közismertek mindnyájunk előtt. Tanítványa lelki tehetségeitől nem volt elragadtatva, jobb tanulói is voltak, mondotta. Aztán nyakasnak, magábavonulónak minősítette, aki nem akart pl. pajtásai közé menni a biztató szóra sem: egy kis játékra. «Nem szeretek» — ez volt a felelete. S nekünk eszünkbe jut *A gólya* verséből az, hogy hová járt mulatozni, játszadozni Sándorka, akit e tekintetben a tanító nem ismert fel:

Vele töltöttem a gyermekesztendőket. (*A gólyával.*)
 Komoly fiú valék.
 Míg társaim a hazatérő tehéncsordát
 Esténként kergeték:
 Én udvarunkon a nádkúp oldalánál
 Húztam meg magamat,
 S némán szemléltem a szárnyakat-próbáló
 Kis gólyafiakat.

A jobb módba jutott apa a következő iskolaévben, 1831 szeptemberében már Sárszentlőrincen taníttatja fiát, az ottani evangélikus algimnázium első donátista osztályában. Ott ül Sándorka a padban társai közt és hallgatja Lehr András tanító urat, akiben sok rátermettség, szeretet és megértés lakozott pályája iránt. Eltért az akkori sablontól, eldobta a szigorú nagyképűsködést, hanem bölcsen, szépen megmutogatta, megértette a jelenségeket. Elment a fiúkkal a szabadba, labdázott velök, nevetett, örült maga is. Petőfi sohasem volt boldogabb iskolában, mint Sárszentlőrincen; már eljárt labdázni ő is, de csodálatos, mindig a nagyobb fiúk közé vágyott. Bizonyára érettebb, fejlettebb lelkivilága vonzotta oda. Testileg is szépen fejlődött, válla, csípője arányosan fejlett. Szép kék ruhája, amit édesanyja a sok pogácsán, gyümölcsön kívül küldött számára, egészen megszépítette alakját. Kosztadója: Hittig János jegyző uram is jó ember; családja csupa melegség, nemes emberszeretet. Hát még Amália, a leányuk, aki időben egykorú Sándorral s aki vele szemben édesen anyáskodik, gondol a holmijára s figyelemmel kíséri gyermekéletét. Itt is megcsendül fülünkben a későbbi költővallomás, magyarázat a *Gyermekkori barátnémhoz* c. versében, amikor Amáliával egy víg szüreten Borjádön találkozik:

Te vagy valóban, ennyire
 Csalódás nem megy, nem mehet;
 Ismerem én jól e szemek sugárát,
 Amellyel glóriába zárád
 Hajdanta boldog gyermekségemet!

A sióparti kis fészekben, hol a téli szánkázás, csuszkálás a jégen, a nyári kirándulások, a madárfészkek édes számontartása szintén megszépítette gyermekkorát, két évnél hosszabb ideig iskolázott. Egyenletesen, de mélyen fejlődött itt lelki élete, és mi, kései utódok, mondhatjuk: egészségesen is. Kár, hogy ezt is hamarosan felváltották.

Az apa szeretete volna, hogy fia németül megtanuljon, s ezért Pestre viszi s beíratja az evang. gimn. 2. donátista (előkészítő) osztályába. Abban az időben Pest még német város; az iskolák nyelve itt német és latin, tehát az apa útkeresése megokolt volna. Nincs azonban az új iskolával sem megnyugodva teljesen és már az 1834—35. iskolaévben a pesti piaristák első grammatikai osztályába íratja Sándort. A nemrég lebontott ódon iskolaépületnek épp abban az osztályában üldögélt egy éven át, melynek ablakai a mai Eskü-térre nyíltak, arra a részére, melyen most szobra áll. Ábrándos, rajongó lelke semmiesetre se gondolhatott még erre a nagy dicsőségre, s ha oda is tekintett a Duna víztükre felé, tán csak a téli sirályok vagy a tavaszi fecskék röpkedését nézte!

Petrovits István azonban nem volt meglegedve fia pesti tanulásával, már-már arra gondol, hogy otthon fogja a maga mesterségére és mészároost nevel belőle. Szól erről a szándékáról Martiny Mihálynak, a kiskőrösi papnak, akit bizonyára tanácsadás céljából is felkeresett. A keresztelő lelkész azt ajánlja az apának, vigye fel fiát Aszódra, ott Koren István az iskola tanítója és rektora egyszemélyben. Kiváló ember, jó pedagógus; sokat tud és szigorú ember. A szigorú jelző megkapja az apa lelkét, Sándor úgyis hajlandó a szabadságokra, sokat ólálkodik a színházak tájékán, menjen tehát az aszódi ev. gimnáziumba s 1835. szept. elején beíratja a 2. grammatikai osztályba. Vele megy öccse, István is, és így kettesben tanulgatnak a galgaparti mezővárosban, a Podmaniczkyak ősi fészkében. Sándor itt végzi el a két szintaxista osztályt is (1838-ban), tizenöt éves korában. Gyermekkorának ez a határa, ami ezentúl következik, az már az ifjúkorra esik.

Az aszódi iskoláztatás sem volt különb, mint az eddigiek. A tót, német s részben magyarnyelvű városkában szerénykedett az egyszerű, földszintes iskolaépület, melyben az osztályokat Koren tanító úr, mint mondtam, egymaga vezette. Egy-egy jobb tanuló volt a segítője, s ilyenné lett csakhamar Petőfi is. A könyvtárnak ő az őre. Ez a könyvtár a Podmaniczkyak ajándékából 80 kötetet tett ki, s a kis Petrovics, tán egy-kettőt kivéve, valamennyit elolvasta, némelyiket, mint a Budai Ezsaiás krónikáját,

szinte végigtanulmányozta az ottani háromévi diákoskodás idején. Testileg, ha kissé el is maradt a fejlődésben, némi nyurgaságot mutat, de lelkileg nagyot haladt előre. Az első tanuló ; tekintély és irányadó. Társait szereti, résztvesz szívesen egy-egy tréfában, kisebb diáksínyben, de a durvaságot megveti, a mindenáron való röhögtetésnek nem barátja. A trágár hangot, mely akkoriban a nagyobb fiúk közt mindennapi volt, megveti, és ezt bátran ki is fejezi társai füle hallatára. Félni nem tud ; határozott, szembenéz a veszéllyel, de lobbanékony. Az apja is az. Dolgozatai igen szépek ; hogy érte-e valami buzdító elismerés ezért Koren részéről, nem tudjuk ; de az tény, hogy az év végén (1838-ban) ővele íratja a *valedictiót*, a *Búcsúbeszédet*, amit Koren addig mindig maga írt és a legjobb tanulóval legfeljebb csak elszavaltatott, elmondattott. Petőfi 54 hexameteres sorú (első, megmaradt) versében sarjadó szépségek kellemes csengése zendül fel. Búcsúzik a múzsáktól, Naso-tól, Nepostól, Carthagó hőseitől ; a nagyságos bárótól, «tanodánk kegyes elnökétől», a «drága Tanító úrtól, ki fáradhatatlan iparral a tudományokban jártassá» tenni akarta őket. Búcsút mond deáktársainak, kiket most már nagy örömök várnak szülőik keblében. De előbb még a kedves galgaparti tájának is mond *vale-t*..

S ti kedves helyek, ahol számtalanszor mulatoztunk
Vagy nagy körbe leülve, vagy a labdát veregetve
És kapkodva, vagy ugrándozva, vagy édes örömben,
Víg dalokra fakadva, ezentúl csend üli kedvelt
Tájakokat, már-már elhagyni fogunk mi ezennel!

Üti jegyzeteiben, hét évvel később ő maga így ír Aszódról :
«Aszód! Csak egyszer kellene ezt a szót tőlem hallanod, s
azonnal kitalálnád, hogy én itt három esztendeig tanultam, akarom
mondani : jártam iskolába.

S mily eseménydús három esztendő!
Itt kezdtem verseket csinálni ...
Itt voltam először szerelmes ...
Itt akartam először színész lenni.

A verselés a szerelem eredménye volt. A színésszé lenni akarásnak pedig nem annyira eredete, mint következménye nevezetes).

A derű kedves hangja ez, ahogy itt visszaemlékezik. Mi annyit tudunk, hogy említett kezdő versei, az egy Búcsúbeszédet kivéve, elvesztek ; hogy akibe szerelmes volt : Cancryni Emma volt, az evang. papné leánya, akihez írt egyik verse : *A hűtelenhez* címen már selmeci diáksága korából való, a *Galgapartihoz* címűt pedig már Grácban írta, katonáskodása idején, 1840-ben.

A színész-ügy volt a legveszedelmesebb ránézve. Koren István megírta az egészet a «maga veszedelmességében» az apának, akit sürgősen hivatott, s a színészekkel szökni készülő fiút addig fogva tartotta. Az apa hirtelen haragra lobbant, amúgyis anyagi gondok keserítették meg életét, hamarosan ott termett és fiát kegyetlenül megverte. A fiú napokig hordta testén a kék foltokat, de sokkal tovább lelkében a felülkerekedett dacot, melyet a fájdalom, megszégyenítés idézett föl benne.

Az apa jóindulatú ember ; szereti fiát, de a maga módja szerint, a nehéz mesterséggel járó keménységgel. A kor is azonban ilyen, az iskola is. Korennél ott van a nádpálca, ott a karcser, a koplaltatás. És mind e fegyelemtényezők sűrűen, derűre-borúra alkalmaztatnak : mindenkire nézve egyforma merevséggel.

Szegény Petőfi. Kilenc helyen iskolázik élete tizenötödik évéig. Alig melegszik fel, alig szokja meg az új miliőt, már útra kell kelnie és menni tovább. A vándorlás már ifjúkorában üldözi, az apa nyugtalansága árán, fiát alig megértő szeretete, túlzott ambíciója révén. Ki tudja, ha egy egyenletes, némileg is nyugodtabb kéz vezeti ezt a nagy gyermekkort : mi minden másképp történhetett volna Petőfi életében!

A nagy életek tanulsága jobban kínálkozik arra, hogy okuljunk belőle sokan és legyünk mint szülők, pedagógusok mértéketesek célkitűzéseinkben.

Szülők Lapja, 1932. június.

BRUNSVIK TERÉZ.

«Csak ne aludjunk! Eljő az éj,
amidőn már mitsem
alkothatunk».

Brunsvik Teréz.

Brunsvik Teréz, a kiváló magyar nő, kiről most a Beethoven-ünnepek alkalmával annyi szó esik, amaz előkelő családok egyikének sarja, kiket a Mária Terézia uralkodása állított a közélet előterébe. Az addig ismeretlenül élő család fényének megalapítója Brunsvik Antal, Teréz nagyatyja, a hatalmas királyasszony kedvelt udvari embere, egész sereg köz- és udvari méltóság birtokosa, királyi személynöki ítélőmester, aranyssarkantyús vitéz, a Szent István-rend vitéze, Esztergom főispáni helytartója, kancelláriai tanácsos, stb., ki 1775-ben végül a grófi méltóságot elnyeri. Fiai : Antal (Teréz atyja) és József ; amaz Bars, emez Nógrád vármegye

főispánja. A hagyomány családfájukat Henrik Braunschweigi hercegre vezeti vissza, kinek egyik fia a keresztes háborúk alkalmával Magyarországon felejtődött. A család első ismert őse Tóbiás, aki 1622-ben Thurzó Szaniszló udvari embere.

A pozsonymegyei Korompát, amelyről a familia előnevét veszi, a XVIII. század közepén a Sándor-családtól a grófi ág megalapítója: I. Antal vásárolja meg, feleségével, Adelffy Máriával együtt. A 74 korompai kúriából 35 az övé. A kétemeletes, ízléses családi kastély mellé főuri parkot létesítenek, s ebben külön helyen állt a színház. A hatalmas udvari ember, az új gróf széppé teszi a családi fészket. Ezt a birtokot az ifjabbik fiú örökölte, József, kinek halála után felesége, Majthényi Marianna, Ferenczy szobrással emlékművet a parkban, s ugyancsak Ferenczyvel a község római katolikus templomában elhunyt férje és fia számára sírlemléket emeltet. De nemcsak Ferenczy művészneve fűződik a kastélyhoz, hanem a többi közt Beethovené is, aki ott, mint a család vendége többször megfordult.

A vagyon- és hírnévszerző, nagy Antal, megszerzi a nyolcezer holdas fejérmegyei *Martonvásárt* is, családjá mindkét nembeli örököseire kiterjedő donáció alapján. Itt is csakhamar kastély és park létesül, hogy idővel ide költözzön az elsőszülött fiú, II. Antal, aki szintén előkelő hivatalokat tölt be. Társaságkedvelő, szellemes és nagylelkű ember, ahogy leánya: Teréz rajzolja, de betegeskedése (tüdőbaja) miatt nemsokára vissza kell vonulnia a köztevékenységtől. Ekkor már négy gyermek apja, kiket maga oktat az angol nyelvre, Teréz a legöregebb s idősorban következnek: Ferenc, Jozefin és Karolin testvérei. Az anya: Seeberg Anna bárónő, aki vagyontalan családból ered, takarékos, szigorú asszony. Jóformán maga vezeti a martonvásári gazdaságot, lovon járja be a földeket s a tiszttartóval latin nyelven levelez.

Teréz, a mi Terézünk 1775. július 27-én, három hónappal nagyatyjának gróffá emeltetése előtt született Pozsonyban, ahol akkor az apa a kir. helytartótanács egyik előadója. Keresztanyja nem kisebb asszony, mint maga Mária Terézia, a királynő. Gyermekkorát a többi közt: Pozsonyban, Korompán, Nyitrán, Fejéregyházán (Nagyszombat mellett), Budán és Martonvásáron tölti, nem számítva azt a másfél esztendőt, melyet tizenkét-tizenhárom éves korában, Bécsben (a Billig-Preindl asszony tanintézetében) töltött el. Az egy Martonvásárt kivéve, idegenajkú helyek ezek, a család társalgási nyelve sem a magyar, hanem a német, s így történt meg, hogy Teréz gyermekkorában a német, francia, olasz és angol

mellett, nem tanulta meg nemzetének nyelvét, a magyart. Apja, mint nyolcéves leánnyal, Homérost olvastatja vele — francia fordításban.

Hatéves korában Buda és Pest közönsége előtt jótékonycélú hangversenyen zongorázik, tizenkétéves korában pedig, amint visszaemlékezéseiben írja, testvéreivel és barátnéival köztársaságot játszik. «Washington és Franklin Benjamin nevével növekedtem» írja tovább, ami jellemző, de inkább a korra, melyben élt, amidőn nagy eszmék harca zajlik le Európaszerte s a fogékony lelkekben otthagyja nyomát.

Matthisson, Salis és Klopstock költeményeit olvasgatja; de órahosszat el tud bolyongani a martonvásári parkban, figyelve a természet, különösen a növények életét, és szép jártasságot szerez a növénytanban. Majd a festészethez érez vonzalmat, s képei mint csinos, kedves emlékek: díszítik a főúri rokonok szalonjait. Magatudatos, nemes életet akar élni, melynek körvonalait magányos sétái közepett alkotja meg lelkében.

Tizenhatéves korában megtakarított pénzéből a parkban vörösmárvány-emléket állíttat elhunyt apjának s az emlék előtt megfogadja, hogy az *igazság papnője* lesz, és nem megy férjhez. Angolkisasszony is akar lenni, hogy nevelhessen.

A bontakozó széplélek vonásai ezek, előtérben az egyszerű biedermeier-szellem, de háttérben mint rózsálló szép horizont: ott settenkedik az ő és a kor csalóka romanticizmusa is.

Az özvegy édesanya az év tizenkét hónapjából nyolcat Martonvásáron, négyet, a télit, Budán tölti el, krisztinavárosi házukban. Egyszer azonban, «szinte egyenesen a gyermekszobából», a felserdült lányokat elviszi Bécsbe, ahol hosszabb időt töltenek, s ahol eldől Jozefin nővérenek sorsa, aki ott a kissé időses Deym grófnak menyasszonya lesz, elég romantikus körülmények közt.

De történik valami más is, ami Teréz életében szintén fordulópont, bár titokzatos, és hosszú ideig a világ alig sejtett belőle valamit. Ez a nagy Beethovennel való találkozása. A kegyelmes asszony ugyanis föl akarta használni a bécsi tartózkodást arra is, hogy leányait a zongoraművészetben ama kor legnagyobb művésze, a Bécsben lakó Beethoven tökéletesítse. Azt tanácsolták neki, menjen el személyesen hozzá leányaival együtt, így sikere lesz törekvésének. A memoárokból élénk színekkel rajzolja Brunsvik Teréz, hogyan mentek föl a mesterhez a szűk lépcsőn a harmadik emeletre, hogyan játszottak és énekeltek s mily buzgalommal járt el Griffszállóbeli lakásukra a nagy művész tizenhat napon át, s a kiszabott

egy óra helyett sokszor négy, sőt öt órát is adott, mely idő alatt nem éreztek sem éhséget, sem fáradtságot.

«Akkor szövődött Beethovennel, írja Brunsvik Teréz, az a benső szíves barátság, mely haláláig tartott. Eljött hozzánk Budára, eljött Martonvásárra, fölveztük őt a mi csupa válogatott emberből álló szociális köztársaságunkba. Kerek térséget ültettünk be magastörzsű, nemes hársfákkal; minden fa egy-egy köztársasági tag nevét viselte, s ha az illető, fájdalom, nem volt jelen, beszéltünk a jelképével, tanultunk tőle, szórakoztunk vele. Igen gyakran, előbb jóreggelt kívánva, kérdeztem a fát egyről-másról, amiről szerettem volna felvilágosítást nyerni, és sohasem maradt adósom a felelettel».

Most már, halála után egy félszázaddal, sejtjük, hogy a Beethoven-hársfa mit felelhetett az ábrándos grófkisasszonynak. Egy zenei lángésznek forró, szenvedélyes, szerelmes szavait suttogta neki, a «halhatatlan kedvesnek», de csak neki, egyedül neki. A nagy és mély szerelem nem volt a nyilvánosságnak szánva, s csak véletlenül találták meg az írónnal írt, a nagy mester halála után, ruhaszekrényében otffejtett egyik levelét 1827-ben. A levél három részből áll, de sem név, sem évszám nincs rajta, s a helyekre is csak kezdőbetűkkel utal. Eleinte azt hitték, hogy Guiccardi Julia grófnőt, az ünnepest, szépséges nőt, a későbbi Gallenbergnét illetik a forró vallomások, akinek a mester cis-moll szonátáját, a híres holdvilág-szonátát ajánlotta. A grófnő tagadta ugyan ezt a viszonyt, de olyan formában, mely nem zárt ki minden kétkedést.

Am Beethoven egyik életírója, az amerikai Thayer W. S. már régebben kimutatta, hogy a titokzatos levél 1806-ban kelt, s nem vonatkozhatik Guiccardi Juliára. Ellenben minden arra vall, hogy a levélben említett «halhatatlan szerelmes» tulajdonképpen a Júlia unokahúga: Brunsvik Teréz grófnő.

Mintegy másfél évtizeddel ezelőtt La Mara, jónevű német író nő több évi kutatásainak eredménye az a teljesen valószínű megállapítás, hogy a Beethoven-levél egyetlen illetékese Brunsvik Teréz. Fölkereste ennek életben levő rokonait, kiknél ugyan nem mindenütt részesült szíves támogatásban, de két dédunokája: Deym Izabella grófnő, prágai alapítványi hölgy, és Melichárné Deym Ilka grófnő megerősítették kutatásainak helyes eredményét, s ezenkívül átadták neki közlés céljából a birtokukban másolatban levő memoárokat is.

A zenei hangok hatalmas szuverénje forróan, alázatosan meghódolt a kedves külsejű, mélyszívű leány előtt, ki lényének bájával halhatatlan szerelmet gyújtott benne.

Még abban az évben, amikor először találkoznak (1806-ban), Teréz arcképével ajándékozza meg a művészt a következő dedikációval: «A ritka geniének, a nagy művésznek, a jó embernek». Beethoven pedig három év múlva a neki is annyira kedvelt fisz-dur szonátát (Op. 78.) ajánlja Teréznek.

Az arcképről érdekes, jellegzetes fejalkatú nő tekint ránk, nagy, álmodó szemekkel, kifejező, szellemes arccal, mely kissé ovális s kellemesen ívelt ajakban végződik. A fejet sötétbarna dús haj koronázza. Amit azonban a kép nem mutat, arról Teréz maga írja valahol másutt: «Gyengélkedő, vézna voltam, hároméves koromban angolkórba estem s hátgerincem elgörbült». De ezt a testet a legszebb lelkek egyike éllette.

Harmincéves volt, mikor Beethovennel találkozott, ez harmincötéves. A mély szenvedélyek kora nőnél, férfinél egyaránt. Örök homály borítja azonban az okot, mely miatt egyesülni nem tudtak. Melyikük idézte elő a szakadást, nem tudjuk. Inkább csak sejtjük, hogy a művész rohamosan növekvő s gyógyíthatatlan fülbaja akadályozta meg egyesülésüket. Felséges összhang ért itt koravéget, amit két kiváló lélek rezdített meg. «Addig bolyongok a távolban — mondja levelében a rajongó művész — amíg karjaidba repülhetek, és egész otthonosnak mondhatom magam nálad, lelkemet általad körülvéve, a szellemek birodalmába küldhetem»...

Teréz évek múlva találkozik egy rokonszenves férfiúval, aki keze után vágyik, de «a dolog hidegen hagyott, egy korábbi szenvedély elhamvasztotta szívemet». S ezt akkor írja, mikor már nyolcvanadik éve körül jár! A rejtett fájdalomnak késői rezgése ez, melyből az el nem rezgett összhangnak bús töredéke jajdul felénk. Mire vonatkozhatna másra, mint a titkolt, általa soha meg nem említett, de annál fájóbb viszonyra, mely Beethovent is oly mély kitörésre indította.

Túlfájdalmas epizód volt ez, nem arra való, hogy a napfénynek feltárja, vagy közönyös, érzéketlen embereknek mutassa, akik meg sem értenék kimondhatatlanságát. A magány meghitt óráin tán csak mosolygott, mikor a világ a beethoveni dicsőséggel Júliát övezte, őt sejtven ama halhatatlan imádottnak. Fölülemelkedettsége, jó nevelése még inkább visszavonulásra biztatták s bánatában az utolsó nyomokat is megsemmisítette. Mért idézze fel az ifjúkor szenvedélyét búbjával, elröppent édességével; mért szenvedjen át meddő, nyilvános vesszőfuttatásokat, mikor annyi alkotni való kínálkozott körülötte mindenütt az elmaradt hazában!

A fel nem kutatott tényeknek bár szegénysége, de a sejtések-

nek s a lélektani igazságoknak nagy gazdagságai : igazolják ezt a páratlanul ideális szerelmet. A halhatatlan óriásra egy, eszményi mélységből s önzetlen bensőségből fakadt fehér lilium öveződik : a kedves Teréz grófnő leányalakja.

Eleinte küzd ; természetesen csak lassan találja meg erőinek érvényesülő terét. Mikor Napoleon közeledésének hírére a magyar nemesség fölkel, tizenhatéves öccse is lóra ül, s Teréz védelmezőjeként férfiruhában akarja elkísérni. «Reszkettem érte, mert szívem egész melegével szerettem». De ez a romantikus kaland csak terv maradt.

A tizenkilencedik század elején dúló gazdasági bajok családját is érintik. Hűséges kísérőjük a szegénység. «Isten rendelése volt-e, — kérdezi — hogy nekünk szegényeknek kellett maradnunk!

De ennek ellenére is előkelően élnek. Fogatot tartanak, sokat utaznak saját lovaikon, komornák és inasok kíséretében. Házukban hercegeket fogadnak, zeneestéket adnak. Vendégük például a toskánai Ferdinánd, aki Napoleon kegyelméből Würzburg nagyhercege. Karlsbadban barátságot köt Leiningen kenti hercegnővel, Viktória angol királynő édesanyjával ; itthon József nádor első nejével : Alexandra Paula orosz hercegnővel. Családjuk egyik hűséges barátja Lipót főherceg, aki egy tűzijáték alkalmával borzasztó halállal pusztul el.

Giovanni Júlia, egy igen művelt és szeretetreméltó német hercegnő hosszabb időn át budai palotájukban tartózkodik, s ott meg is hal, mint a «politikának és hiúságnak áldozata».

Helyzetük méginkább nehezül, midőn Jozefin, a húga : Deym grófné megözvegyül és bonyolult gazdasági viszonyok közt négy apró gyermekével elég küzdelmes sors elé néz. Ki siet segítségére a fiatal asszonynak? Teréz, aki szerető és szeretett nevelője lesz a kicsinyeknek, támaszték a küszködő testvérnek. A Deym-birtokból jövedelmet akar szerezni, építeni, átalakítani, lakásokat bérbeadni. Műgyűjteményeket jókarba helyez, azokra felügyel, s a nagyközönség számára hozzáférhetővé teszi, azért is, hogy jövedelmezzenek. Mennyit kér, mennyit jár! Sokszor annyi ideje sincs, hogy rendes étkezését elvégezhesse.

Nővére aggódik gyermekeinek kiképeztetésén. 1808-ban elhatározzák, hogy Németországba mennek s felkeresik Gothában Salzmann-t. Karlsbadon át, ahol édesanyjuk tartózkodik éppen, Weimart és Würzburgot érintve jutnak Gothába, majd Schnepfentalba. «Új világ tárult elénk, — írja Teréz — még most is látom Salzmannét, a derék háziasszonyt, nagy kulcsosmójával ; a neve-

zetes családapát és pedagógust felnőtt gyermekei körében, kiket valamennyiüket az intézetben alkalmazott. Látom néhány vejét és hatvan növendékét, valamennyien piros kabátban, virulva az egészségtől, s a duzzadó jókedvtől». A két nő mindent jól meg nézett és megbírált ; de a rideg szellem, mely Gothában és Schnepfentalban uralkodott, nem felelt meg Jozefin költői lelkületének. Elmentek onnan és Schaffhausenen át, ahol Müller János Györgytől, a nagynevű történetíró bátyjától pedagógiai tanácsokat kértek, Iverdunba, Pestalozzihoz utaztak.

Nevezetes határkő Teréz életében a Pestalozzival való találkozás, mely nemsokára benső barátságot támaszt közöttük. Teréz megismerkedik Pestalozzi nevelői elveivel, munkáival, a detmoldi intézettel, mely az óvók európai őse. Résztvesz az iverduni iskola tanítási óráin, a tanítók konferenciáin ; elragadtatva hallgatja, mikor Pestalozzi felolvassa neki egyik lelkesítő iratát : a *Svájc ébresztőjét*. Annyira megilleti lelkét a mű, hogy könnyes szemekkel borul az öreg mester térdeire : «Itt ismertem meg azt, amire lelkemnek olyannyira szüksége volt : hatni a népre. Ettől kezdve abbahagytunk minden önző önképzést, a hazának szenteltük magunkat, hogy neveljük népét».

Így találja meg azt a teret, melyen nagyot tudott alkotni s mely elfeledtetett véle annyi titkolt szenvedést. Pestalozzival és nejével hosszú ideig levelezést folytat. 1809. május 16-án a nagy pedagógus ezt írja neki : «Ha oly szerencsés voltam, hogy nemes szívére befolyást gyakoroltam, azt hiszem, egész nemzetére gyakoroltam azt, s remélem nem fog sokáig várni értesítésére. Brunsvik, óh nagy- és nemesszívű Brunsvik! Az ön nemes lelke csak a jó után áhít, csak hazájáért és az emberiségért dobog». Egy később keltezett levélben ezt olvassuk : «A Gondviselés műve volt, mely minket együttlétünk alkalmával az emberiség tökéletesítésére irányuló, magasztos eszme megvalósítására megihletett. Ne tántorodjon el ettől, nemes lélek! Az ön elhatározása igen jelentős lesz az emberiségre nézve, ha készen van arra, hogy azt szolgálja, s meg vagyok róla győződve, hogy törhetetlen magyar hűséggel és magyar tetterővel fogja terveit megvalósítani».

Hatheti ott-tartózkodás után elhagyták a kedves Iverdunt, és hazaindultak. Pestalozzi Solothurnig kísérte mindkettőjüket, valamint a két fiúgyermeket. Itt megváltoztatták útjukat, s nem Németországon át, mint előbb tervezték, hanem a Mont Cenis-n és Savoyán át Olaszországba mentek, s Genovát, Firenzét, Pizát megtekintve, Trieszten át tértek vissza hazájukba. Jozefin útközben

megbetegedett s Teréz önfeláldozó szeretettel ápolja; ékszereit eladja, hogy testvérét pénzzavarából kisegítse. Útitársuk s lassankint nélkülözhetetlen barátjuk, az iverduni tartózkodás idejéből ismert Stackelberg orosz gróf, aki különösen a szép Jozefin, a fiatal özvegy iránt érdeklődik. Hazatérve, egy szerencsétlen második házasság az eredménye ennek a találkozásnak. Az új férj csupa előítélet, tapasztalatlanság. A gazdasági ügyekhez mitsem ért, s nemsokára kitudódott, hogy neki magának sincsen semmije. Jozefin egyik bajból a másikba jut, s ráadásul első házasságából származó gyermekeinek gyámságától is meg akarják fosztani. Mindenki elhagyja, csak Teréz áll mellette. Hónapokon át lótfut egyik hatalmasságtól a másikig, hogy jóvátegy a szerencsétlen birtokvásárlásokat, bérleteket; eligazítsa a pereket, pénzvesztéseket, veszekedéseket, amik jellemzik ezt a második házasságot. A hullámok végül is összezsapnak a házaspár feje fölött s ekkor Stackelberg elhagyja feleségét, aki harmadik gyermekének születését várta. Csak félév múlva jön vissza, s akkor a rendőrséggel elraboltatja Jozefintól a három kis leányt.

1818-ban nagy éhínség ütött ki az országban, s Teréz nőegyesület létrehozásán fáradozik, hogy a szegényeken segítsen. Unokaöccsei és húgai már felnövekedtek, nem szorulnak gondos nevelésre többé. Fogadalmához híven, tevékenységét most már a köz javára óhajtja áldozni. Minden figyelmét, erkölcsi és anyagi erejét a kisednevelés ügyére fordítja. Fülében Salzmann mondása cseng: «Európaiak, ti sajnálkoztok a fekete rabszolgákon, síránozzatok inkább gyermekeiteken!»

A kisednevelés többé-kevésbé európai ügy volt már abban az időben. Angliában Wilderspin József *A kisedek neveléséről* című munkájában kifejti ennek az ügynek nagy jelentőségét, s megteremti a spitalfieldsi gyermekóvót. Teréz, nem kímélve költséget, fáradságot, Angolországba megy, s a helyszínen tanulmányozza azt. Tettvágytól eltelve siet haza, s lépéseket tesz a kormánynál; de az, a népnevelési törekvéseket gyanús szemmel nézve, ridegen elutasítja.

Teréz nem csügged el. Társadalmi úton szervezkedik a küzdelemre, fölhasználja előkelő összeköttetéseit, pénzt ad, és gyűjt, hogy megnyithassa hazájában az első gyermek-azilumot, az *angyal-kertet*, a mai kisedóvók hazai őseit. 1828. június 1-én anyja krisztinavárosi házában végre megvalósul az első angyalkert, hol a negyven kicsinynek naponként egy-egy tányér levest is ad. Dorottya kir. hercegasszony, a nádor neje, a hercegprímás, az

előkelő világ számos más jelese siet látogatására az új intézménynek.

Teréz grófnő lankadatlan szorgalommal küzd tovább s egy év múlva már három óvója van Budapestnek. 1830-ban, mikor már hat óvó hirdeti fővárosunkban az ő nagy tettejét, meghívják Pozsonyba és Bécsbe, ahol az első óvókat, szintén az ő útmutatása és buzgólkodása mellett, a budai angyalkert mintájára alkotják meg. 1834-ben már Augsburgban is működik, mint az óvók úttörője, hogy a jó bajoroknak is tegyen szolgálatot ezen a téren.

Buzgólkodására 1836-ban megalakul a *Kisdednevelőintézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület*, melynek Festetics Leó gróf az elnöke, Szentkirályi Móric az alelnöke, Kacs Kovics Lajos pedig a titkára. Brunsvik Teréz, az alapító, szervező lélek, még a választmányba sem juthat, mert nő. Fájt ez az ő szívének, de lelkesedését nem lohasztotta még az sem, hogy az általa már 1836-ban (egyik levelében) a *legnagyobb magyarnak* nevezett Széchenyi István sem pártfogolta az óvók ügyét. Kacs Kovics Lajos 1865-ben Brunsvik Terézzel mondott emlékbeszédében mondja, hogy «többször vitatkozott e két hatalmas lángész, órákig társalogva az országbírói özvegy grófné látogatott termeiben a nevelői reformról, és a kisdednevelésről, de e kérdésben a szív sugallata az ész hideg számításait a kitűzött iránytól eltéríteni nem bírta».

A *Kelet Népe*-ben Széchenyi valóban sok ridegséggel mondta el véleményét: «Nem is egyebek ilyféle egybehangzás és terv nélküli erőlködések, mint az ömledező szívnek egy kis hiúsággal összeházasított rögtönzése. — Látnak egy meg nem óvott gyermeket, s megesik rajta szívök, és pillantás alatt el van határozva, — s pedig nem útmutató nélkül, mert hiszen nagy Anglia, melyre annyian szeretnek hivatkozni, áll ott példaként — hogy amenynyire csak lehet, minden hazai erők kisdedóvóintézetekre pontosítottassanak össze».

Kossuth pártolta az óvóügyet, *A Kelet Népe* pedig Kossuth ellen íródott. A kemény eszmeharcba szinte véletlenül, és akaratlanul belekeverődött a lelkes honleány is. Az általa elültetett ifjú fa ezek ellenére is lombosodni kezdett már, amidőn kiütött a szabadságharc, és minden elveszett. Teréznek is vissza kellett vonulnia, sőt kemény megpróbáltatásokon kellett átesnie, midőn mellőle elfogták és Kufsteinban tizenkét évi várfogságra ítélték kedves unokahúgát: Teleki Blanka grófnőt.

1860-ban a javunkra változó rövid politikai helyzet örömet gyújtott Teréz törhetetlen szívében. Leövey Klárával, Blanka

húga barátnéjával nőnevelőintézet létesítését tervezte, pedig már nyolcvanötéves volt. A döblingi gyógyintézetben egy végzetes fegyverdurranás Széchenyi halálát jelentette, s nemsokára meghalt Dukán, rokonaitól körülvéve, 1861-ben, szeptember 24-én a legkiválóbb magyar nők egyike, Brunsvik Teréz grófnő is. A mar-tonvásári családi sírboltban temették el.

Életének jellemzésére nem írhatnánk külön sorokat, mint amilyeneket emlékirataiban maga mond önmagáról :

«Nem börtönök és nemcsak kórházak kellenek, hanem erkölcsi lehetőség, hogy a nép ne romoljék el a tudatlanság és aljasság iszapjában. Eladtam ezüstöt, ékszert, kocsit, lovakat, bútort és mindent, ami nem volt rám nézve szorosan vett szükséglet, *odaadtam keletgyetőkém, 10,000 forintot, ipar- és eselédiskolákra.* Minden, amit gondoltam, tettem, véghezvittem, nem volt érdem, belső ösztön volt, melynek nem tudtam és nem akartam ellenállani. Meg nem értve a legközelebbi rokonoktól, s ifjúkorom barátaitól, minden hajótörést szenvedett kortársaim renyheségén. Nemcsak tudatlanság és tunyaság, hanem a rosszakarat ellen is kellett küzdenem».

Nehéz küzdelem, de ő győzött. Eszméiért tovább folyik a sikeres harc, s emléke egy bájos női lélek fényével bevonva él a magyar köztudatban.

Néptanító Lapja, 1927. márc. 19.

FINÁCZY ERNŐ.

Abból az alkalomból írjuk e pár sor fölé ezt a kiváló nevet, midőn a magyar pedagógiai élet mestere búcsút vesz működésének egyik színterétől : az egyetemtől. Évtizedeket betöltő munkásságot szüntet meg a vezér, klasszikus művésze a tanári egyéniségnek ; gondolatoknak, nagy szellemi kincseknek átadója azon a katedrán, amelyet eleddig ő emelt a legnagyobb fényre a Pázmány-egyetemen.

Ez a katedra a magyar neveléstudománynak valóságos őrhelye lett. Fináczy felkutatta e tudományágnak úgyszólván egész területét, hatásait megvilágította, motívumait felfedte s megállapította, hogyan illeszkedett bele vonatkozásaival az európai szellemáramlatokba. Oly magas nézőpont volt ez, amelyre föltekinteni minden kultúrszemnek : valódi lelki gyönyörűség. Nem ragadt meg tömegeket, ahhoz túlságosan klasszikus volt, de ezrével vannak őszinte értékes hívei, tanítványai, s lesznek igen hosszú

időn át jeles követői. Előadásai szülték s készítették elő tudományos műveit, eredményeit mindazoknak a kutatásoknak, melyekben e nemű irodalmunk az ő föllépéséig szűkölködött.

Csak távolról bátorkodtam rámutatni a búcsúzó professzor nagyságára, akinek rendes hallgatója, fájdalom, sohasem voltam, csupán alkalmoszerű előadásait hallgattam meg, mindenütt, ahol csak erre alkalmam nyílt. Egyébként így volt vele az egész polgári iskolai tanárság, amely előtt az egyetem kapui szigorúan elzárattak. De a fényt nem lehet elzárni, s a fény szomjúhozói fölittak minden cseppet, mely eljutott hozzájuk, és megtermékenyült az ő szellemök.

Fináczy Ernőt a Magyar Pedagógiai Társaság 1930. május 17-i ülésén megkapó közvetlenséggel, de annál méltóságosabban ünnepelték; Kornis Gyula, a Társaság nagynevű elnöke hajtotta meg előtte az ünnepi lobogót az elismerésnek megragadó, mély szavával. Egy harmonikus, munkás élet nagyságos érdemeire mutatott rá, magával ragadva a kiváló közönséget.

S ahogy Fináczy az üdvözlést megköszönte, ahogy ott állt az elnöki emelvény és a közönség előtt, s ahogy minden pózt és érzékeny megindulást kerülve szólt: a tudóst, a mestert, a bölcsét láttuk és éreztük benne. Mintát, hogy az élet nagy pillanatait sem szabad túlbecsülni. S az a szokatlan, percekig tartó taps, mely a komoly akadémiai teremben felhangzott, a gondolattól izzó, meleg szívek intonálása volt. Kit nem ragadt volna meg ily szép és nagy hetven esztendőnek közvetlen hangú vallomása, szerény értékelése az önönmunkásságnak! Elménket azonban az ünneplésen túl is különösen egy gondolata ragadta meg: *Tiszta életre nevelni az ifjúságot*. Ez olyan gondolat, mely a hozzánk közelebb jutott Balkán szennyes hullámainak csapkodása idején elhangoztatva: szinte a tett varázsával hatott. Elvittük magunkkal a mester szép ajándékát.

A polgári iskola nevében akarunk itt Fináczy Ernő babérkoszorújába egy árva levelet átnyújtani. Ő, aki előtt az egyetemesség problémája oly elevenen ragyogott mindenkor, látta a polgári iskola rendeltetésének is világosan kialakuló célját. Ő, a korok művelődési életének remektollú rekonstruálója, korán fölismeri ez iskolatípus jelentős gondolatát és azt mint tudós, mint író, mint a Közoktatási Tanács alelnöke: értékének megfelelően méltatja is.

Műveiből, munkásságából mi nemcsak tudást, de lelki kiélegülést, hitet is merítettünk, ezért fordul most hálánk feléje,

s kívánunk neki a hetven esztendőn túl is még sokáig szellemi és testi frissiséget, sok igaz örömet.

És «eszmei diadalát».

Közlöny, 1930. június.

FINÁCZY ERNŐ ÉS A POLGÁRI ISKOLA.

Fináczy Ernő halála nagy veszteség a magyar közoktatásügyre nézve, melynek művelődése történetét, multja és jelene kultúrküzdelmét, tartalmát, irányát az ő eljöveteleig senki sem méltatta úgy, mint ő, a vérbeli nagy és ritka becsületességű tudós. Nem méltatták őt életében teljes értékei szerint, mert még mindig kevesen tudták: mi a jelentősége kitartó, tárgyilagos munkásságának, mely annyira került a feltűnést, amennyire mélyen járt a dolgok igazságainak rejtett világában.

Fínom szellemi materiájú lénye a jelen valóságainak megértéséhez: felkutatta a mult fejlődés-eseményeit, vizsgálta eredőiket, tanulmányozta éles szemével a forrásokat s úgy vonta le tanulságait a mai fejlődés és a bekövetkezendő haladás számára. Szerinte ez a haladás a dolgok helyes meglátásában, részrehajlatlan megítélésében rejlik. A humanista lélek szent hagyományai nálunk kevés tudósban éltek akkora tisztasággal, mint benne. A felismerés, a feltárt eredmények kategórikus elrendezése a tisztán látó, megvesztegethetetlen nagylélek nemes-fémű tollában, bölcs szavában fejeződött ki. Annyira azonosult lelkével a napfényre hozott igazság, hogy úgyszólván érzékeltette.

Figyelő szeme elmélyedéssel s állandó megítéléssel kísérte a körüle zajló jelen pedagógiai eseményeit is, a komoly haladás felvetődő kívánságait, tervezéseit, s mint a Közoktatási Tanácsnak éveken át volt vezető szelleme, érvényesítette a gyakorlat, az élet számára. Könyveiben és előadásaiban élő igazságokat itt realizálta, de sohasem erőszakosan, hanem mindenkor figyelembe véve a gyakorlati pedagógusok véleményét is.

Alkotásaiban, felfogásában minden iskolatípus megtalálta a maga jogos törekvéseinek visszhangját. A népoktatás, a középiskola, a szakoktatás egyforma kultúrterületek voltak az ő egyetemesen néző szemében. A vajúdó, az annyiaktól meg nem értett *polgári iskolának* is elfogulatlan, tisztalelkű védelmezője volt, azt is mondhatnám: barátja.

Ezt akarta honorálni szerény, de őszinte cselekedetével az Orsz. Polgári Iskolai Tanáregyesület, midőn a polgári iskola fenn-

állásának 60. évfordulója ünnepén: Fináczy Ernőt tiszteleti tagjává választotta. Az akkor már nyugalomba vonuló tudós, hozzá méltó megértéssel vette a tiszteletadást, és egy hozzám intézett értékes levéllel köszönte meg azt. A levelet, mely ma is aktuális értékeket rejt magában, mint az ő nemes emlékezetének dokumentumát, egészében közlöm. Igazságaink és törekvéseink mellett ennél őszintébben senki sem szólt.

Igen tisztelt Elnök Úr!

Őszinte örömmel és hálával vettem a hírt, hogy az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesület, mely több mint négyszáz iskola tanárságának egyetemét képviseli, folyó évi ünnepi közgyűlésén tiszteleti tagjává megválasztott. Szabad talán hinnem, hogy e kitüntetés, mely életem alkonyán ért, viszonzása azoknak a meleg érzelmeknek, melyekkel a polgári iskola és munkásai iránt mindenkor viseltettem.

A polgári iskolának kezdettől fogva válságos volt a helyzete. Mikor Csengery megalkotta, már mélyen meg volt gyökerezve közoktatásunk szervezetében az a tagozottság, mely az iskolázó gyermek négy-négy életévét foglalta együvé egy-egy szakaszba (6—10, 10—14, 14—18). Tulajdonképpen ez a felosztás ásta meg a sírját a hatosztályú polgári iskolának; míg ha arra az iskolaszervezetre térhettünk volna át, mely három-három életévet vesz alapul (6—9, 9—12, 12—15, 15—18), s ha néhány, habár szerény jogosítást nem sajnáltunk volna ennek az új intézménynek megadni, későbbi törvényváltoztatás szüksége nélkül életreképessé tehetjük volna a hatosztályú polgári iskolát, mely a tanulót a 9-ik életévtől a 15-ik életév befejeztéig, vagyis hat évig vezette volna, s még mindig lehetővé tette volna a középfokú szakiskolába való fellépést.

Mindamellettsé négyosztályú szervezetében is eléggé fel nem becsülhető szolgálatokat tett ez az iskolafaj a magyar közművelődésnek. Nem is lehet szóval kifejezni, hogy a magyar polgári iskola több mint félszázados fennállása alatt mily pótolhatatlan tényezője lett hazánk szellemi előhaladásának, milyen széles néprétegeket nyert meg az elemi ismeretekkel be nem érő, de tudományos képzésre nem törekvő értelmiségnek, s mily nagy mértékben segítette elő a szó nemes értelmében vett, nemzeti szellemről telített demokratikus kultúrpolitika térfoglalását és megszilárdulását. Senki sem tagadhatja, hogy a polgári társadalom műveltségének szintjét ez az iskolafaj igen jelentékenyen fölemelte.

Kérdés tárgya lehet, vajjon ezekkel az értékes szolgálatokkal

kimerült-e mindörökre a polgári iskola hivatása? Meggyőződésem szerint el fog jönni az idő, amikor éppen azon a területen, melynek kiművelése a polgári iskolának jutott osztályrészül, nem lesz lehetséges a továbbfejlesztés kényszerűsége elől kitérni, mert előre látható, hogy annak a polgári elemnek, mely ezt az iskolát felkeresi, művelődési szükségletei jövőben még bővülni, fokozódni fognak, aminthogy az élet is, szinte szemünk előtt elvesztette régi egyszerűségét, s mind szövevényesebbé, többoldalúvá, többértévé válik. Ezért el tudnék képzelni a ma meglevő középfokú iskolai intézmények mellett (ideértve a szakiskolákat és a négyosztályos polgári iskolát is) és rajtuk kívül egy olyan, bár csak nagyobb városokban szervezendő, kéttagozatú, nyolcosztályú polgári iskolát is, mely a nélkül, hogy egyetemekre képesítene, más főiskolai jellegű intézményekre, továbbá mindazokra az alsóbbrendű köz-hivatalokra, melyeket a minősítési törvény megalkotói — fonák elgondolással — az egészen más rendeltetésű középiskolai érettségi vizsgálatához kötöttek, bízvást megadhatná a teljes jogosítást, illetőleg minősültséget.

E koncepció megvalósulásának lehetősége azonban — úgy tetszik — a messze jövő méhében rejlik. Abban a szörnyű helyzetben, melybe bennünket a világtörténeti események sodortak, valószínűleg még soká be kell érünk azzal, hogy iskoláinkat a jelenlegi törvényes keretek közt becsülettel fenntartsuk, és intenzíve fejlesszük.

Hogy a polgári iskola a jövőben is mindent meg fog tenni ennek a hazafias kötelességnek szolgálatában, ahhoz semminemű kétség sem férhet.

Kiváló tisztelettel maradtam Elnök Úrnak készséges híve :
Budapest, 1930. október 31-én.

Fináczy Ernő.

A klasszikusokon nevelődött sokoldalú tudós, a középiskola rendíthetetlen híve, de a hazai és világirodalom művelődés-problémáinak széles látkörű ismerője, íme, nem félt az igazságot kimondani, a polgári iskola fejlődésének jogosultságát. Az, ami az ő stílusművészetében oly tömör rövidezséggel szól e levélben a a kultúra harcosaihoz, az az igazság, elégtétel és helyeslés számunkra, akik nemcsak vele együtt hiszünk a polgári iskolai eszme teljes győzedelmében, hanem cselekszünk is megvalósulása érdekében.

Megerősítése ez annak a célkitűzésnek, amit a III. egyete-

mes tanügyi kongresszuson, s agilis egyesületünkben azóta kifejtettünk.

Dolgozzunk, tanuljunk és higgyünk, erre tanít minket Fináczy Ernő halhatatlan szelleme.

Közlöny, 1935. májusi szám.

WESZELY ÖDÖN ÉS A POLGÁRI ISKOLA.

Weszely Ödön halála gyors egymásutánban követte Fináczy Ernő halálát, akinek egyik utódjaként a Pázmány Péter Tudományegyetemen a pedagógiai tanszéket foglalta el. Mindkettőjük ravatalánál klasszikus gyászbeszédet mondott, mint a nagy pedagógus-triász még fiatal, de érdemekben genialis tagja: Kornis Gyula.

A budapesti születésű, szülővárosát igen szerető fia, rendkívüli örömmel sietett a budapesti egyetem kitüntető tanszékét elfoglalni. «Ritkán jutott osztályrészemül az öröm, — írta nekem pár nappal feljövele előtt — de éreztem minden üdvét, mikor valóvá lett annyszor óhajtott vágyam, mely szerint úgy menjek vissza Budapestre, mint a Pázmány-egyetem tanára. Csak a költözködés ezer gondja csüggeszt most, no de túl leszünk rajta, s majd ismét folytatjuk sétáinkat és beszélgetéseinket ott, ahol elhagytuk... *A korszerű nevelés alapelvei* lesz az új munkám címe, készen is lesz tán, mire ott megkezdhetem előadásaimat...»

Igy írt magáról ő, a tudós, aki az ember életfeladatát vizsgálta, helyét a világegyetemben, a történelmi fejlődésben, hogy pedagógiája valóban az emberi művelődés és boldogulás tudományává szélesedjék ki. Ebbe kapcsolta bele, vagy ebből származtatta le annyszor átgondolt és mérlegelt problémáit, nevelőelveit.

Első, azt mondhatnám, munkásságának alapvető műve: *A modern pedagógia útjain* címmel 1908-ban jelent meg, de már 1910-ben második kiadása is napvilágot látott. A fővárosi belvárosi reáliskola új igazgatója ezzel a művével új és friss eszméknek és hangoknak adott szárnyat a már-már elszürkülni kezdő pedagógiai életünkben. A könyv nagy megmozdulást keltett a szaksajtóban, s Weszely személye erősen az előtérbe nyomult. Bárczy István, Budapest akkori polgármestere, aki fővárosunkat naggyá, modernnéss lélekben is teljesen magyarrá akarta tenni, az oktatásügy bensőszerű kiterjesztésében látta e haladásnak, mint minden emberi emelkedésnek bázisát. Weszely Ödön tudását és nagy szervező erejét fölismerve, bevonta őt a város tanügyi igazgatásának közép-pontjába, és Budapest oktatásügyének modernizálását reábizta.

Amilyen kitüntető volt ez a feladat Weszelyre nézve, éppoly nagyszabású tudást, gyakorlati érzéket és szervező erőt is megkívánt a kitüntetett tudóstól. Hogy ezt mennyire sikerült megmutatnia, tanúbizonysága az, hogy Budapest oktatásügye szellemében, szervezeteiben pár év alatt megújódott. Ezt Kornis Gyula igen szépen méltatta a Weszely Ödön ravatalánál mondott gyászbeszédében: «Különösen jelentős érdemeket szerzett Budapest székesfőváros közoktatásügyének korszerű megújítása körül. Ő szervezte meg a székesfőváros iskoláiban a szakfelügyeletet, amelynek mintájára az állam országosan is iparkodott ezt az intézményt bevezetni. Megindítója és végrehajtója volt annak a gondolatnak, hogy a főváros iskoláinak helyi tantervei legyenek, amelyek a főváros sajátos gazdasági és művelődési igényeit is kielégítik. A *Fővárosi Pedagógiai Szeminárium*, a magyar iskolatípusoknak ez az új formája, Weszelynek eszméje és alkotása volt. Hogy a modern nevelési eszméket szélesebb körben terjessze, Bárczy Istvánnal megalapította a *Népművelés* című folyóiratot, közben 1907-től 1912-ig a Magyar Paedagógiát is szerkesztette».

Pedagógiai életünk vezérének ajkáról jólesően hallottuk ezt az elismerést, melynek tárgyilagossága annyi melegséget rejt magában.

A *modern pedagógia útjain*, ez a külsejében is tekintélyes 30 ívnyi kötet: az új eszméknek minden túlzástól ment haladásszerű felvetése, eleven tárgyalása és bölcs elmélyítése volt. Az iskolaszervezet problémái, az elméleti és gyakorlati szempontok jóleső harmóniájában zengtek ki belőle, a stílus szépségével is. A szerző a pedagógiát a kultúra tudományának tekinti, a kultúra lényegét pedig a haladás tudatosságában látja, míg céljait a kultúrértékek felismerő elemzése adja. A könyv hangsúlyozza az egyéniség felismerését, amihez a gyermektanulmány, a differenciális lélektan vezet. A jellemfejlődés tudatos irányítását, bizonyos kételkedésekkel szemben, lehetségesnek vallja. A módszer kérdésében is a haladás híve, midőn hangsúlyozza, hogy a tanár és tanítvány között okvetetlenül szellemi közösségnek kell létrejönnie. E szellemi közösség létrehozójának: egyfelől a kultúra egy-egy részletét, azaz a tárgyat, másfelől a nemzeti nyelvet, mint a közösség másik kapcsolatát tekinti. Ezek juttatják a tanulót a tudatos haladás útjára. «Ha az ember részt tud venni a közösség munkájában és képes a maga haladásán *tudatosan közreműködni*, akkor nevelése be van fejezve» — mondja szerencsés meghatározása.

A ma elvvé kerekedő, cselekvő (munkaiskolai) tanítás elviségét több mint negyedszázaddal ezelőtt így formulázta: «Igaz

tanítás csak az, amidőn tanár és tanítvány közösen dolgoznak fel valamely anyagot, s kölcsönösen hatnak azokra a szellemi folyamatokra, amelyek lelkükben végbemennek. Ezek a szellemi folyamatok egymásba kapcsolódnak, hogy végül elérhessék a munkásságuk számára kitűzött célt». (*A módszer kérdése* c. fejezetben.)

Az akkori időben tán legnagyobb jelentőségű volt *Az írásbeli dolgozatok pszichológiája* c. terjedelmes fejezete *A modern pedagógia útjain*-nak. Érdekes kísérleteiről számol be haladottabb álláspontja igazolására; mert érezte, tudta, hogy az írásbeli dolgozatok, a fogalmazás ügye lélekölő sablonban leledzik. A cikk a legmagasabbra ér, mikor ezeket mondja: «Méltán kérdezheti valaki, mit akarok a 10 éves gyermekkel, akinek semmiféle témáról nincsenek gondolatai. Bizony, vannak a 10 éves gyermeknek is gondolatai, csak nincs ahhoz hozzászokva, hogy ezeket a gondolatokat fesztelenül, őszintén feltárja, s nem képes azokat leírni. De éppen az a feladatunk, hogy erre képessé tegyük, s rávezessük arra, hogy valóban a maga gondolatait írja, s ne idegen gondolatokat». A szép cikk azonban nem tudja még ezt a gondolatot tovább és feljebb vinni. Az *élmény* sorsdöntő szerepéről még nem beszél Weszely, ez csak másfél évtizeddel később bukkan fel, épp e lapok hasábjain először.* Az *élmény* szó nem is jelenik meg ezideig pedagógiánkban; pedig jelentőséges, tartalma nemcsak a fogalmazásban elsőrendű. Alapja valóban az egész oktatói munkának s mint pedagógiai fogalomtényező, nagyjövő előtt áll.

Weszely pedagógiai munkásságának másik nagy határköve a *Bevezetés a neveléstudományba*, mely a pedagógiai tudományok alapvető kérdéseit öt hatalmas fejezetben, széles és világos vetületben tárgyalja. Ezt a művet már mint a pécsi egyetem tudós tanára írta, megjelentetve azt 1923-ban, az összeomlás utáni negyedik évben, mintegy jelezve, hogy az iskolai köznevelésben rejlik az a csodálatos feltámadási erő, mely minket visszavezethet régi nagyságunkba. Itt még nagyobb szabotossággal körvonalozza a nevelés célkitűzését. A nevelés céljául a műveltséget tűzi ki, természetesen, s találóan, szinte gyönyörűen adja fogalmát. Szerinte a kultúra eredetileg nem más, mint a természet tökéletesítése, a természet munkájának fokozása a szellemi munka segítségével. A kultúra nem tudásban áll, nem az objektív kultúrjavak bírásában, hanem az egyéniség kiművelt voltában, abban a belső, titokzatos lelkifolya-

* Az Orsz. Polgárisk. Tanárregyesületi Közlöny 1924. szeptemberi számában: *A fogalmazás fokozatai a polgári iskolában* c. alatt.

matban, melyet az objektív kultúra és a külső hatások csak megindíthatnak, elősegíthetnek, mely azonban az egyéni lelkület leg-sajátosabb alkotása, az *én* fölemelkedése és tökéletesedése. A lélek útja ez önönmagához.

A találó ítéletek, a szinte egy-egy programmot tartalmazó gondolatok kristályos kialakulása : tárja föl ennek a műnek miként-jét s adja tartalmát. A levelében említett : «A korszerű nevelés alapelvei» című munkája ennek lesz a folytatása, betetőzése. Az imprimálás utolsó ecsetvonásait halála előtt, betegágyán végezte. Tudtommal eddig még nem jelent meg.

Weszely Ödön tudományos jellemképét nincs hivatva ez a rövid cikk megállapítani, csupán érinteni akartam működése szellemét és területét mostan, midőn a kérlelhetetlen és hirtelen halál elragadta őt körünkől. Nemcsak tudós volt, hanem őszinte hitvallója is a pedagógiának, az odaadó nagy lélek minden megnyilatkozásával. Negyven esztendő barátság fűzött hozzá, kitüntetésnek vettem egykor, a milleniumi nagy megmozdulás idején, hogy szeretetével átölelte lelkemet. Sok témát vitattunk meg magunk közt, sok ügyet iparkodtunk dűlőre vinni akkori, s későbbi sétáink, beszélgetéseink során, sok levelet váltottunk, melyeknek legtöbbjét megőrzöm. Problémákkal teli, aggódó, nyugtalan lélek volt. Hamar tudott kétségbeesni, s ha valami megvígasztalta, az valamely eszméjének sikere volt. A siker aztán ismét szárnyakat adott lelkének, és dolgozott tovább. Bámulatosan sokat tudott dolgozni. Elete valóban munkásélet volt.

A polgári iskolával való lelki kapcsolata nagy és őszinte élménye volt. Tanári pályáját itt kezdte 1889-ben, a budapesti ferencvárosi polgári fiúiskolában, folytatta a mai Kertész-utcai-ban egész 1898-ig, amikor a belvárosi reáliskola tanára lett. A polgári iskolának nemcsak pedagógiai, hanem szervezeti ügyével is foglalkozott, s igen mélyreható tervekkel készített róla e század első évtizedében, melyek azonban, fájdalom, nem tudtak megvalósulni. A nyomtatott tervek a székesfővárosi közoktatási ügyosztály levéltára őrzi.

A *polgári iskolai tanárképzésről* szóló cikke Közlönyünk 1927. évi januári számában jelent meg. Nagy szeretettel üdvözlí az új tanárképzést, s megsejti, megjósolja, hogy messzemenő következményekkel fog járni, oly nagy rendszerváltozással, mely nagy hatással lesz a polgári iskolai tanárság egész szellemi habitusára, képzettségére, tudományos fölfogására, társadalmi helyzetére, a státus emelkedésére és megbecsültetésére. De hatással lesz,

írja tovább, magára a polgári iskolára, ennek fejlődésére, közoktatási szervezetünk kialakulására, nemzeti művelődésünk további fejlődésére, szóval az egész magyar kultúrpolitikára.

Ilyen biztató, de szerintem igazlító következményt az akkor megnyilatkozó pedagógiai előkelőségek közül senki sem vont le a készülő reformból.*

Az is érdekes (hiszen kiváló tudós megállapítása), midőn azt mondja, hogy a népiskola és középiskola nem egy fokon álló intézet, ellenben a polgári iskola és középiskola alsó négy osztálya párhuzamos.

«A mi polgári iskolánk, — írja tovább — bár a népoktatási törvénybe volt beleiktatva, nem népiskola, s kezdettől fogva nem volt az. Nem az elemi népiskolát egészíti ki, nem tetőzi be az elemi iskola négy osztályának anyagát, bár tanulóitól éppúgy, mint a középiskola, ennek elvégzését kívánja. A polgári iskola nálunk az elemi iskola fölé épül, tantárgyai is jórészt ugyanazok, mint a középiskola tárgyai, a lényeges eltérés voltaképpen csak a nyelvekben van. Tanterve követi a középiskola tantervét, s nem folytatja az elemi iskoláénak, hanem új kezdet; éppen, mint a középiskola tanterve. Ezért lehetséges, hogy különbözeti vizsgálattal a tanulók a IV. osztály elvégzése után a középiskolában folytathassák tanulmányaikat, s ezért lehetséges, hogy oly községekben, hol középiskola nincs, a polgári iskola pótolja a középiskolát».

Ime, mily szabatosan és sokoldalúan látja a polgári iskola hivatását! Híve volt továbbépítésének is, amire nézve adatokat is gyűjtött, s fölkeresett, hogy megvitassa velem érveit. Helyesnek találta a kongresszusi határozatot, csupán abban akart különbözni, hogy a konzekvenciát tovább akarta levonni. Egészséges egységesítést szeretett volna a meglevő szakiskolák, s a megépítendő felső tagozat között. Iratai közt valószínűleg meglesz e koncepció valahol, s igazán örülnék, ha napvilágot láthatna.

Váratlan halála a polgári iskolát egy őszinte jó barátjától fosz-

* Egészen lelkes képet fest Weszely tovább is cikkében. Ránk nézve ily fontos igazságokat tartalmazó gondolatokat: De ha így képzett tanárai vannak a polgári iskolának, akkor ez az iskola nem fog hátrább állni a középiskolánál. Más lesz, de nem alsóbb rendű. Hogy mit jelent ez műveltségünk emelkedése szempontjából, könnyű belátni, ha arra gondolunk, hogy a magyar polgári osztály mily tekintélyes része kapja műveltségét a polgári iskolában, iparosok, kereskedők, tisztviselők s a magyar leányok legnagyobb része! Ha meggondoljuk, hányan tanulnak tovább, fiúk és leányok egyaránt, akik a polgári iskola négy osztályát végezték s tehetséget mutattak, — vagy pedig csak azért iratkoztak polgári iskolába, mert helyben középiskola nem volt — s ha meggondoljuk, hányan hány községében a legmagasabb iskola a polgári iskola, s tanáraitra milyen fontos társadalmi és kulturális feladatok várnak az iskolán kívül, csak örülhetünk, hogy itt mindenütt ezentúl egyetemi végzettségű s tudományosabb légkörben nevelkedett, szélesebb látókörű tanárok fogják terjeszteni a magyar kultúra legnagyobb értékeit.

totta meg. Eszméi, gondolatai azonban tovább élnek, s hatásuk annál nagyobb lesz, minél inkább érezzük, hogy valóban nagy és kiváló egyéniség volt. A távlat, amelybe a halál minden elköltöztet behelyez, tárgyilagosságával s igazságmutatójával máris kedvezően feléje irányul.

Közlöny, 1935 júniusi szám.

KLEBELSBERG KUNO GRÓF EMLÉKEZETE.

Tisztelt Közgyűlés!

Szenteltessék ma első szavunk annak a nagy férfinak, akinek már csak emlékét áldhatjuk: *Klebelsberg Kuno* grófnak. Miniszterünk volt, a nagy Eötvösnek méltó utódja; minden gondolata: nemzete művelődéséért gyúlt ki lelkében. Ő is egy boldogabb nagy Magyarországiért küzdött a tudás, az akarat, a tett halhatatlan energiáival. Életét, alkotásait meg fogják írni utódaink számára, hogy példát lássanak az önzetlen gondolkodásra, a megértésre, az örök munkás életre.

Klebelsberg volt az, aki fölismerte az elhagyatott polgári iskola nagyraihivatottságát, fölkarolta, s a nemzeti művelődés szervei sorában, jelentőségéhez mérten elindította hódító útjára. Az 1927. évi XII. törvénycikk, egy-két kisebb fogyatkozása ellenére is, hazai oktatásügyünk egyik kimagasló ténye, nálunk az újkori emberművelés hatalmas rúgója. A munkálkodó középosztály alaprétegeinek tevékenységét van hivatva megtermékenyíteni, s ezzel az ország demokratikusan élő, értelmes embertömegeit tudatosan, történelmi rendeltetésök fölismerésére irányítani. De még szebb, még emelkedettebb szempontok szerint helyezte el a polgári iskolát abban a nagyszabású törvénytervezetben, mely az országot kulturális igazgatása végett négy művelődési központban óhajtott megszervezni. Ez a tervezet volt lelkének legdédelgettebb álma, amelyről sohasem mondott le, amíg élt, s mely nem annyira a decentralizáció ellenzőinek, mint inkább a rohamosan bekövetkező elszegényedésünk zátonyán akadt meg. Reméljük, hogy csak egyelőre, mert *Klebelsberg Kuno* gróf szelleme itt maradt: műveltségszeretete, mint végrendeleti hagyomány él és hat ezen a honi rögön, melynek oly égető nagy szüksége van a haladásra. Neki is «csak a teste» fog hamvadni a kriptában, Szeged nagytemplomában, szelleme tovább tevékenykedik alkotásaiban és szívünkben is, melynek hálája az emlékezés ez ünnepi órájában melegen fellobog. Legyen emléke áldott!

Közyűlési megemlékezés, 1932. okt. 23.

HERCZEG FERENC JUBILEUMÁN.

(Elnöki megnyitó 1933. szeptember hó 29-én.)

Herczeg Ferenc napjaink legnagyobb írója, a Revízió ügyének törhetetlen harcosa, a Pogányok, Az élet kapuja, a Bizánc, A híd, a Mesék (gyönyörű ifjúsági mű) halhatatlan szerzője. A nagy írók a nemzet nagy nevelői is, alakokat támasztanak fel a multból vagy teremtenek alakokat, akiknek erényei az olvasók fantáziáján át lelkükben megrögződnek és ott élnek további életüket. Az író, midőn alakjai az olvasó eszményképei lesznek, nemcsak divatot teremt a viselkedésben, hanem jellemeket acéloz meg, szíveket indít meg és elhatározásokat szuggerál. Műveiben szemléltetett események szárnyat, életet nyerne, álmodunk róluk, s az első adott alkalommal tán megvalósítjuk is.

Herczeg Ferenczel az oktató ügynek, az iskolának nagy érintkezései vannak. Most megjelent műve: *Emlékezéseim*, igen meg szívlelésre méltó ítéletet tartalmaz az iskoláról és annak embereiről, akiknek munkájával rokonszenvez. Más helyütt, mint például az 1931. évi Eötvös-ünnepi ragyogó beszédjében külön is kifejtette a nevelésről táplált véleményét. «Szeretni a hazát nem a földben, hanem az emberekben. Tanuljuk meg, hogy kulturális alkotó és megváltó erő csak a szeretetben van. A gyűlölet: gyöngeség, barbárság. A népnevelés ideálja ma nem lehet más, mint egy új magyar nemzedék fölnevelése, mely nemcsak *gondolkozni*, de *érezni* is tud, *íestvérként érezni minden magyar, felebarátként érezni minden embertárs* iránt.» Egy gyermeklap szerkesztőjéhez intézett levelében pedig, mely a Népművelésben 1907-ben jelent meg, a következő megkapó konkluzióra jut: «Ne féltse tehát kedves író társam a gyermekeit túlságosan a félelemtől. A bátorság nem egyéb, mint leküzdött félelem, és az út az erőhöz a gyengeség felismerésén át vezet. *És, mint mondtam, vannak csaták, melyeket a gyermekeknek egyedül kell végezniök*». E felfogás pszichológiája szülte a *Meséket*, a maga nemében ezt a rendkívül eredeti és érdekes ifjúsági művet, melyet eddig az iskola még igaz érdeme szerint nem is méltatott! A német iskolaemberek már egész kis könyvtárt írtak össze Goethe pedagógiájáról, a mi Petőfink, Aranyunk, Herczegünk és Gárdonyink szellemi alkotásait is ideje volna az iskola szempontjából nagyobb figyelemre méltatni. Köszöntsük a 70 éves nagy író azzal, hogy eszményeinek és gondolatainak megértői és művész-átszármaztatói leszünk!

Közlöny, 1933. októberi szám.

FERENCZI ZOLTÁN ÉS A PETŐFI-KULTUSZ.

(Elnöki bevezető a Ferenczi-ünnepen 1929. május 17.)

Tisztelt Közönség!

Szellemi életünk egyik kiválóságának: *Ferenczi Zoltánnak* emlékére gyujtjuk meg a hála mécsesét, aki tudós volt, Petőfi életének egyik nagy kutatója, de pedagógus is egyben, és mint ilyen, pályája elején épp a polgári iskolaügy terén fejtette ki érdemes tevékenységét. Tudós-emléke benne él a nagyközönség lelkében, de tanár-emléke büszkén és boldogan mibennünk, hisz a polgári iskolai igazgatói székéből lépett egyenesen az egyetemi könyvtárosi nagyobb pozícióba, s onnan a nagy magyar szellemi élet köz-tudatába.

Sokszor volt alkalmam szellemes, friss, de mindig tanulságos társaságát élvezni, mint egyik irodalmi tarsaságunk tagjának is, melyben ő kiválóan vezető szerepet vitt, melynek úgyszólván lelke volt, s melyre nézve halála: igen nagy veszteség. De veszteség ránknézve, akiket szintén szeretett, bár nagy elfoglaltsága miatt nem is igen jöhetett közénk. Többször elbeszélgetett velem a polgári iskoláról, és sohasem felejttem el, amit akkor mondott, mikor elnöke lettem az egyesületnek.

— Nagy és nehéz munkába fogtál, mert a polgári iskola ügye még mindig nagyon elhagyatott. Kívánok erőt és kitartást a sikerhez, megérdemelnék kollégáid, hogy révbe jussanak. Magam is tizenegy évig ettem e státus kenyerét, s tudom, ismerem nemcsak a polgári iskola nagy, nemzetművelő jelentőségét, de tanárainak küzdelmes életét is. Pedig sok derék embert ismertem meg közöttük, s egypár olyan tanító-művészt, akik a kultúrának való-sággal névtelen apostolai voltak. Szívemből kívánom, hogy vigyék te diadalra a polgári iskola ügyét, a mi iparosainknak és mezőgaz-dáinknak ez iskolaműveltség nélkül nem volna szabad felnőniök.

E szavakból is láttam, hogy nem szakadt el tőlünk végleg annyi idő után sem, és engem, akit baráti szeretetével kiüntetett, véleményével igaz hálára kötelezett le. Ez a hála a személyéhez való ragaszkodásomban nyilvánult meg, amíg élt, most pedig, halála után emlékének ápolásában nyilatkozzék meg. Ezért örömmel ragadtam meg az alkalmat, midőn értesültem róla, hogy Sólyom János érdemes barátom Ferenczi pályája életadatait gyűjtögeti, hogy megkérjem őt: Ferenczi Zoltán emlékezetének bemutatására ez egyesületi helyiségben.

Kettős célunk van ezzel. Az egyik: a státusból kiemelkedő tudós munkásságának megismertetése, a másik: a Petőfi-kultusz ápolása, mert hisz tudvalevő, hogy Ferenczi Zoltán a nagy költő kultuszának tudós papja volt. Csak hat esztendeje, hogy megültük a Petőfi-centenáriumot, amidőn nemcsak a magyar lelkek lángjai lobogtak fel, de a világ irodalmi figyelme is felénk irányozódott, nem is említve a párizsi Sorbonne-i ünnepet, mely fényével messze földekre kisugárzott. S mit tapasztalunk? Azt, hogy a Petőfi-kultusz máris halványul. Az irodalmi berkekben újabb költőink szinte betegesen művelik az idegenből áramló, többé-kevésbbé dekadens irányzatokat, amivel az előkelő olvasóközönséget elszoktatják a nemzeti poézistól; a nép számára klasszikusainkból — tehát Petőfiből sem — nem adnak ki olcsó és könnyen hozzáférhető kiadásokat, tartalmas, de rövid életrajzi bevezetésekkel; és az iskola köteleességteljesítése éppen Petőfivel szemben sem az, aminek lennie kellene. Csak a minap látogattam az egyik polgári iskolánkat, s az egyik negyedik osztályban — az összefoglaló magyar órán — számon kértem a tanulók által tudott Petőfi-verseket, s bizony ez a tudás csupán 4—5 Petőfi-versre zsugorodott össze. Hölgyeim és uraim, a költők műveikben élnek, de csak akkor, ha műveiket tudják, ismerik az utódok. S ebben az esetben a költők műveiben él a nemzet, és lesz lélekben egységes. Íme, az iskola irodalmi tanításának feladata mintha módosulna.

De nem folytatom tovább, hisz az én lelkes barátom épp ezekre a tényekre akarja felhívni az igen tisztelt közönség figyelmét, hallgassuk meg hát őt.

A Közlöny 1929. okt. számában.

BENEDEK ELEK.

(1859—1929.)

Az erdélyi posta szomorú hírt hozott, mi mást is hozhatna az most onnan: meghalt Benedek Elek, az ifjúság felejthetetlen Elek apója, a székelységből sarjadt nagy magyar író, a jó ember, az önzetlen Mester. Mennyi dísz lehetne még felsorolnom itt, epithetont, amit nem úgy akasztottak a barátai nevére barátságból, hanem amivel az érte lelkesedő, égő közvélemény ruházta fel.

Eltemetik porló szülei mellé, hitvesével együtt, akit nagyon szeretett, s aki nem tudta túlélni ura halálát. A lapok a megrendítő haláleset hatása alatt áradozva írnak a csendes nagy emberről: hasábokat, akinek tanításait, szerénységét, becsületességét azon-

ban sohasem követték, s talán nem is fogják. A rab föld, a kis-baconi temető nagy értékkel gazdagodott, s az ilyen kincsek megtermékenyítik még a földet is. Abból a sírból az általa oly nagyon szeretett erdélyi föld: fel fog támadni rabságából. Az ilyen sírok a szomjazó lelkek örök kútjai, ma tán csak százan, de holnap ezren, milliók merítenek majd erőt belőlök. Adja Isten: minél előbb!

Ez a jó Benedek Elek a budapesti egyetemet végezve, a pedagógiai pályára készült, s valahogy, szinte észrevétlenül író lett, vagyis hogy mégis csak tanított a művészetnek csodálatos nagy eszközeivel, a léleknek apostoli melegségével, minden póz és zaj nélkül. Gyönyörű meséket gyűjt imádott vérei közt, a nép igaz fiának érzi magát, akit nagy műveltsége nem messzebb, hanem közelebb vitt hozzájuk. Egészséges elindulása ez annak, aki komoly útra indul. S a szorgos mesegyűjtő, a néplélek mély ismerője: nagy meseköltő lett, az igazságok őszerejétől meghatott lélek, aki a közvetlenség hangján, nyelvén, szívének tisztaságával, a tollal szolgálta végtelenül szeretett magyar fajtáját. Nem sovíniszta, nem ébredő, nem népies, nem nemzetközi, egészen külön álló egyéniség, több mindezeknél, mert nem egy egyoldalú elv rabja, mert az igazság egyszerű papja, aki az önhlet tiszta, csendes pagodájában szövi életálmait s gazdagítja velök testvéreit.

Képviselő is lett, de csak rövid ideig, s ott is a kultúra, az iskola és a tanítóság ügye mellett szólalt föl, mégpedig nagy sikerrel. Aztán búcsút mond a politika zajos területének, író lesz egészen. Az elbeszélő irodalom lesz működésének tere, de forró szíve lírája minden soron keresztül felénk dobog. Újságot alapít, szerkeszt, fölvirágoztat; embereket segít, küzdők és kezdők valóságos jótévője, aki minden érdeket eldobva, kész érték harcba menni. A *Nemzeti Iskola* címen alapított politikai tanügyi lapja hosszú időn át nagy bátorsággal szolgálja az oktatásügy hatalmas kérdéseit, küzd a tanítóság anyagi és erkölcsi egzisztenciájáért azzal a felsőbb érzéssel, amire csak a kiválasztottak képesek. Nagy sikere volt, megfélemlítette a hitványságot, s bizalmat, erőt öntött a tanítóba. Az első lap volt, mely hatásosan egyengette a különböző iskolatípusok egységes útját. Gárdonyitól, Mórától kezdve igen sokan, mi, akkori fiatalok pedig valamennyien köréje sereglettünk. S ezt tettük akkor is, mikor a *Magyar Világot* (tanügypolitikai napilapot) alapította, majd amikor a szürkülni kezdő *Néptanítók Lapját* virágoztatta fel, melynek szerkesztésére nagy tisztelettel Apponyi Albert kérte föl, aki akkor kultuszminiszter volt. Csodá-

latos magaslatra szökkent föl ez a lap, a tanítók alig várták érkezését, szinte rajongással szerették.

Az iskolaügy iránt érzett rokonszenve a nagy mesélőt akaratlanul is a gyermekhez vezette, s így lett ő legnagyobb gyermek-írónk. Az *En Ujságomat* Pósa Lajossal, a *Jó Pajtást* Sebők Zsigmonddal ő alapította. Mindkét gyermeklap örök nyomokat hagyott ifjúsági irodalmunkban. Így lett Benedek Elek egészen az iskola felkent írója, fent a tanítók lelkesítője, lent a gyermeksereg megragadó, csodatevő írója, a halál is ott találta épp akkor, mikor a rab magyar gyermekek lapjáért küzdve a kiadó falánkságával: a *Cimbora* sorsáért hadakozott. Oh, milyen szent hittel, odaadással szerkesztette ő ezt a gyermeklapot, amint nekem beszélte, s ezt később a Gárdonyi Társaságban felolvasta. Székfoglalója nemcsak ünnep, hanem szent útmutatás volt arra nézve, hogyan kell éjnapot, érdeket, kényelmet, minden földi hiúságot feláldozni a magyar gyermekért, a magyar jövőéért. Éreztük azon a székfoglalón (tisztelési tagja volt a Társaságnak), hogy a Mester szól hozzánk, a *Nagy Hívő*, akit követni kell mindenkinek. Ezer és ezer apró gyermeklevélke rejtezkedik ott abban a kisbaconi kúriában, s ugyanannyi ment el minden egyesre válaszképpen, mert hisz a *Cimbora* szerkesztői üzenetei közt nem lehetett mindent megírni.

Ez a nagy akarat most kiejtette az áldott tollat a kezéből, s hogy messze, szomorkodó ravatala felé fordítjuk orcánkat, eszembe jut szép szál külseje, egyszerű, de mindenkori ízléses öltözködése, szép fekete haja, melyet a világháború tett hófehérré, tiszta tekintete, melyből a legnemesebb lélek sugárzott felénk, bár kértünk tőle valamit, vagy hoztunk neki — kéziratot. Valamennyiünket szeretett, segített. Hogy milyen nagy szív teteme nyugodott meg ottan, megírják még mások is, én csak egy szál babért akarok tenni e sorokkal lábaihoz, egy babérlevelet, melynek egyetlen csillogása a ráejtett könnyem.

De nem végezhetem e pár sort részemről méltóbban mással, mint felejtethetlen szép szavaival, melyeket ajánlásul *Töretlen úton* c. tanítóregényem elé írt, mely előzőleg lapjában jelent meg: «Havas István könyve egy falusi tanító élete. A tanító maga mondja el élete történetét az író tollán keresztül. Mi lehet egyszerűbb, cicomátlanabb, megindítóan csendesebb, mint egy falusi tanító élete! Egy falusi tanítóé, aki nem békétlenkedik az ő szegénysége miatt, aki a falusi bölcs nyugalomával hajtja föl a keserű cseppekkel telt poharat; aki munkájának, minden munka közt a legszebbnek és legnehezebbnek bő jutalmát találja, ha nem terméketlen, nem

hálátlan talajba hintette a magot, és van egy kicsi méhese, egy kis gyümölcsöse, ahol hallgatja a szorgalmas méhek zümmögését, nyesegeti, ápolja a magáültette fákat... Hánynak kél szívében irigység, hogy ennek az egyszerű életnek részese nem lehet!»..

Tán ez a szépséges ajánlás tette, az ő nagyszerű elismerése, hogy az a könyv ma már több kiadásban, sok ezer példányban terjedt el, mert nagy igazságot mondott abban az ajánlásban a tanítóról.

Köszönöm neked Mester, ki valamennyiünknek örök példaadója lettél!

Tanítók Szövetsége, 1929. szept. 1.

SEBESTYÉNNÉ STETTINA ILONA.

(1855—1932.)

A magyar nővilág egy kiemelkedő, ragyogó, tiszta alakja vett búcsút a földi élettől 1932. április 25-én. Egy szép Élet harmonikus akkordja zengett el és olvadt bele örökre abba a nagy nemzeti szellem-tartományba, melynek melegéhez, muzsikájához, mozgalmasságához annyi kiválóság adja és adta energiáit, ővele együtt.

A tanulságért a hálás utókornak meg kell örökítenie azt a nagy munkateljesítményt, amit élte folyamán ő itt hagyott, meg kell rajzolnia életét teljességében, értékeinek valóságában. Maga ez a munka csak élvezet lehet majd a szerző számára, aki egy nagy korral a háttérben megfesti őt, az örök cselekvőt, álmodót és alkotót, de mindig széplelkű magyar asszonyt.

Minden közmunkában, ami ötven év óta a művelődés, kivált a nőnevelés terén történt itt nálunk, ott volt ez a tündöklő lelkű Nagyasszony, akinek nagy, fekete szeme nemcsak az asszonyiség örök szépségével és szeretetével ragyogott bele ebbe a magyar éjszakába, hanem a bölcsesség megragadó, fenntartó erő-sugaraival is. Nem a divatok szélsőséges hajszolója, mámoros magamegfeledkezettje volt ő, de nem is a maradiság siránkozója, hanem a tudatos, értékes haladás boldog apostola, aki érezte, hogy amiért küzd, és amit tesz: jó a fájának, és jó a nemének. Cselekedete híd volt a múlt és a jövő értékei között. Senki se tudta talán jobban, mi volt a multi nagyasszonyok valódi nagysága, erkölcsi varázsa, miben és mi által voltak társadalmuk, nemzetük fenntartó tényezői, mint ez a dolgos, gondolkodó és világosan látó Asszony.

A milléniumi kongresszuson találkoztam vele először, akkor

már közbecsült személye meleg tisztelet tárgya volt. Azóta csak növekedett az én szememben és ama százak bölcs szemében, akik önzetlen munkával s nem szavakkal, szólamokkal építgették itt mindig a műveltség várait. Sokat fáradozott a nőnevelés terén, s aki a munkának valóságos papnője volt, ezt az aktivitást hangoztatta nemcsak az iskolaélet belterületén, mint megvalósítandó követelményt, hanem mint szerkesztő is negyedszázadon át a *Nemzeti Nőnevelésben*. Nem az elvont elméletek, a kápráztató és nagyzoláshoz vezető stúdiumok félrevezetettje volt, hanem volt az alkotó, az otthont teremtő magyar asszony jóslékű kiformalója. Sokkal nagyobb, mint amint hiszitek és hittétek. A polgári leányiskola, az első középfokú magyar nőiskola-típus: sok és nagy értékeket köszönhet neki. Azokat az értékmotívumokat, melyek élnek és továbbfejlődnek, mert fejlődésképesek a szervezetében, védte és támogatta a legutóbbi időkig. Ma, amidőn a leányközépiskola tévedéseinek legszélsőségesebb megnyilvánulásai felé szinte galoppban rohan, meg kell ezt említenünk, mint hálaszót, mint a legszebb búcsúztatót ennek az áldott Harcosnak immár csendes ravatalánál. Hálaszót azért, hogy a polgári leányiskolát azzá segítette lenni ő is, amivé lett.

Közlöny, 1932. május.

EGRI GYÖRGY.

(1861—1916.)

A világháború fergetegében csendesen, szinte észrevétlenül meghalt egy vidéki magyar tanító : *Egri György*. Ötvenöt éves volt a jó tanító. Az életfolyása szerény, amilyen csak egy dolgozó életé, a tanítóé lehet. Szülővárosa Eger, ott szerezte meg a képesítőt, onnan ment nevelőnek, majd tanítónak Jászkisérre, Alsószt. Györgyre, míg végre 1907-ben Eötvös K. Lajos tanfelügyelő felfedezte s megtette jászberényi állami iskolai tanítónak és igazgatónak. Mindennapi tanítói pálya ez ; ami ezentúl mint különösebb említésreméltó esemény szerepel életében : az szellemének kedves alkotása : egy-két könyve. Az egyik egy *Ábécés könyv*, melyet a fővárosi iskolákban használnak. Egyike a legmagyarabb szellemű, legpoétikusabb, legmuzsikálóbbsz. ábécés könyveinknek. Rajz és szöveg pompásan egybeolvadnak és megragadóan zenélnek a kis gyermeknek. A fővárosi iskolák egy másik könyvének : a *földrajz*-nak megalkotásában is van része. Bursics Ernővel együtt írták.

De nemcsak mint iskolakönyv-író ismeretes Egri György. Mint «Az Én Ujságom» egyik dolgozótársa sok zengő mesével gazdagította a magyar gyermek-irodalmat. Eredeti magyar mesélő volt ez az Egri Gyurka. Sem az Andersen édeskés világa, sem a Schmidt Kristóf kihívó erkölcsössége, sem az Ezópusi mesék oktató elmeéle szolgailag nem hatott reá. Az ő meséinek dajkáló édesanyja a falusi népmese, úgy, ahogy az a magyarok ajkán él. Nála azonban erősen egyéniesül. Néhány sornyi olvasás után is már észrevevesszük, hogy ez a mesélő önálló valaki. Külön hangja, fordulatai, alakjai vannak, amelyek egyes-egyedül az övéi. A szöveg prózáját szinte észrevétlenül eredeti, zengő versek tarkítják, de minden zökkenés és erőszakoltság nélkül illeszkedve a pompás prózába. Rövidebb-hosszabb versek ezek, rendkívül kifejezők, pompás szemléltetői a mese hangulatának. Ezeket a csengő ütemeket elhagyva, a mese lényegesen vesztené bájából s egészéből.

Tőrülmetszett pompás alakjai a népből és a királyok sorából valók, s valamennyien úgy beszélnek, mint a cinkotai iccéről szóló mesében a kántor és Mátyás király. Csupa magyaros élc, fordulat, talpraesett egészséges humor tölti el az ő mesevilágát.

Alakjai: a Karakán király, Ábéab király, a Karika király Cibere Jóskaival, Pille Jankóval, Cérna Tamással mennek ugodi ungon, papi lápon át a Bimbeli cukorvárba. Velük van Liliomka királykisasszony, Kása tündér, Boróka bojtár, Csurgó Bajusz, amint rózszaerdőn, liliomberken át egyszer a Pampuka várába bandukolnak, ahol macskák muzsikáltak és kutyák táncoltak; más-kor a gólyanyakú torony körül bukfenceznek. De elmennek a nap fiához is, kakastejjel sült kaláccsal s visszajönnek arany tanács-csal. Pille Jankó Panyóka csasci füle tövét simogatta, amiért az a szalmakalapot félig-meddig «lecsókolta» a fejről. Nagy vitézek Csihipuhi Péter és Agyabugya Pál, Koppantó lovag, Karó basa. Lötyögő malom vize fölött repked a kis Szitabita. De elmarad-hatatlan mese-alakok a Mitvisz kutya, s a Pisztoly kutya is, vala-mint a Szikraszemű kánya. Van még a meséiben Okuláré doktor is, vaskarika, forgósziel, sárivári posztószél, Kakastaréj vára stb.

Minden bohókás, tán egy kissé különködő voltuk ellenére is: derűs, józan és poétikus alakok ezek. Odaadó figyelemmel kísé-rjük sorsukat, megnyerik rokonszenvünket. A paraszti fiúk egész-séges, piros, kerek arca kandikál át hozzánk a napsütéses mese-országából. Örülünk ezeknek az ismerős figuráknak, akiknek fejé-ben csakúgy villan a szikra. Gondolataik úgy pengenek, mint az acél, a szívük pedig mindig helyén van.

Legszebb meséit az *Igaz is, nem is* cím alatt nyolc kis kötetben adta ki (Filléres Könyvtár). Ugyanilyen jellegűek a : *Bohókás történetek*, az *Erdőn, mezőn*, a *Kariká király haragja*. (Ez volt első kötete, amely Pósa Lajosnak tetszését igen megnyerte.) *Apróságok az egri várból*, *Guliver utazása*. Az ifjúság számára színes magyar nyelven, sok eredetiséggel beállítva megírta *Mátyás király életét* és *Jókai Mór életét* is.

Az ifjúságnak tösgyökeres magyarságú, édes szavú mesélője Egri György. Pompás lendülete, frissesége és vidámsága előkelő helyet biztosítanak neki gazdagodásnak induló ifjúsági irodalmunkban.

Népművelés, 1916. ápr.

IV.

MŰVEK BEMUTATÁSA.

17

MUSEE BENOIST

PINTÉR JENŐ NAGY IRODALOMTÖRTÉNETE ÉS AZ ISKOLA.

Két esztendeje, hogy olvasom és élvezem *Pintér Jenő Irodalomtörténetét*, ezt a nagyméretű és nagyszabású művet, melynek most már a hetedik kötete jelent meg. A legtöbb kötet megközelíti az ezer oldalt. A műnek ezek a külső arányai már magukban is sejtetni engedik, hogy itt a nemzeti irodalomnak oly mérvű összefoglaló áttekintése és méltatása folyik, amihez hasonló eddig még nem volt. A világháborúig csak két teljes tudományos irodalomtörténetünk volt: az 1864-ből való Toldy Ferenc alapvető vázlat, és az 1877-ből való Beöthy Zsolt kétkötetes tankönyve. A többi e nemű tankönyvet nem szükséges itt említenem, ezeknek, bár teljes és pedagógiaileg érdemes munkák voltak, különösebb tudományos jelentőségök nincsen. Kísérletek a tudományos irányban történtek, ezeket azonban szintén nem sorolhatom elő e cikk szűkre szabott kereténél fogva. A háború után 1921-ben jelent meg: *Pintér Jenő: Magyar irodalomtörténetének kézikönyve*, tudományos rendszerezéssel, két kötetben. Pintérnek ez a műve első teljes irodalomtörténete, s valójában előhírnöke a most folyó, hét hatalmas kötetre tervezett művének.

Irodalomtörténet-író munkássága azonban már 1901-től kezdődik. Ez ifjúkori munkálkodás kezdetét veszi azzal az irodalomtörténeti művel, melynek kézírata egy részével 1908-ban megnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Semsey-pályadíját, s melyből az első két kötet: a legrégebb időtől Bessenyei Györgyig 1909-ben, a 3—4. kötet: Bessenyei fellépésétől Kazinczy Ferenc haláláig 1913-ban jelent meg. A többi része kéziratban maradt. A megjelent négy kötetet a bírálatok általában rokonszenvesen, nagy elismeréssel fogadták; mindenki örült, hogy egy nagyszabású irodalomtörténet megjelenése végre elindult útján. Ám közbejött a világháború, s a folytatás abban maradt. Pintér Jenőt is lefoglalta a nagy harc, de hála a Gondviselésnek, nem vette el

kedvét később sem az írástól. A közbejött kilencévi tapasztalat arról győzte meg, hogy művét újra dolgozza ki, s mai formájában jelentesse meg. «Alaposságra, teljességre, tárgyilagosságra törekedtem, — írja most az előszóban — alaposságra az írók tanulmányozásában, teljességre az irodalomtörténeti szakirodalom egybegyűjtésében, tárgyilagosságra az esztétikai és történeti méltatásban». Ilyen világosan, ily klasszikus egyszerűséggel fejezi ki nagy célkitűzését, s harminc esztendő benne-élése, tevékeny munkálkodása után: meg is valósítja.

Műve nagy nemzeti ajándék, nemcsak a tudományos körök, de úgy érzem és látom, a művelt nagyközönség számára is. A szerző szerencsés lelki adottsága, tömör, de magával ragadó kifejező ereje, tiszta magyar nyelve, a szemléletes feltárása és beosztása az anyagnak, oly művé tesz ezt a könyvet, melyet a százazrek is élvezettel olvashatnak. S én ebben látom a könyv nagy jelentőségét, lévén az: szellemiségünknek valóságos eposza, mindazoknak a lelki megmozdulásoknak, szellemi áramlatoknak, életnek, melyek a magyar írók és költők alkotásaiban valaha művészi kifejezést nyertek, nemcsak elvonultatása, tudós regisztrálása, hanem művészi megéreztetése. Faji erőnk és nagyságunk e könyvnyújtotta fölismerésében nemcsak okulunk és gazdagodunk, de a nagy átfogójú munka szuggesztíójától, bensőséges erejétől megkapva, elhivatottságunk igazságában is merünk hinni, abban a jövőben, amelynek felemelő bekövetkezését minden letiportatásunk ellenére is van jogunk várni. A XVI. és XVII. századi eldaraboltágunkban az egységes nagy Magyarország gondolata hány hullámlátnak kitett lélekből már-már szinte kiesett; de élt, mint egy szuggesztív, összetartó szimbólumban: a Werbőczy Tripartitumában, abban a Hármaskönyvben, mely a nemzeti jog erejének, intézkedő hatalmának volt cikkelyes szép gyűjteménye. A jogi életünk bibliája volt, évszázados nemzeti küzdelmek kiforrt eredménye, ha nem is a nemzet élő, ámde használatba vett nyelvén írva, a latinon. Vannak könyvek, melyekből a nemzet hite mint harangszó kong bele az emberi lelkekbe, a bennök levő szépségek és igazságok erejénél fogva.

S nekem, aki figyelemmel követem lapról-lapra a Pintér nagy műve tartalmát, csodálatosan szép folyamatosságát, márványba kívánczó képeit a korok műveltségéről, az író-alkotások és küzdelmek feltárását, az a gondolatom, hogy jelentőségben ma nem kisebb mű, mint a Hármaskönyv volt a maga idejében, melyben az eldarabolt országrészek egysége élt. Mert mi az irodalom? Egy

nemzet lelkének megszólalása az írók művész-nyelvén műalkotásaikban. Az irodalomtörténet pedig pragmatikus és értékelő összefoglalása annak a szellemi folyamatnak, amit egy művelt nép irodalma jelent. Egy ilyen mű tulajdonképp egy nemzet lelkének legtárgyilagosabb, legmélyrehatóbb magyarázata, megértetése; az eltagadhatatlan lelki összetartozandóságnak és egységünknek nemcsak szemléltetése, hanem a legmeggyőzőbb bizonyítéka is.

Irodalomtörténeti tudás nélkül nem is tudjuk értékelni a nagy művek valódi jelentőségét. Az elmeműveknek csupán ily tudatos élvezete nyújthat igazi esztétikai és erkölcsi gyönyört. Milyen más ez, mennyivel több ez, mint csak az egyoldalú elragadtatás, melynek háttérében nem fonódnak eggyé, képpé azok a motívumok, amelyekben sejtjük a mű születésének titokzatos indítékait! Az úgynevezett művelt olvasó lelkisége valahol itt kezdődik, és itt az igazi élv és élmény, a nagy tanulással egyetemben.

De nézzük csak meg az utat és módot, ahol és ahogyan Pintér Jenő elvezet minket az irodalomtörténet országába. Itt van előttem az utolsóelőtti kötet, a hatodik, melynek tartalma: A magyar irodalom a XIX. század második harmadában. A Bevezetés (114 lapon át) a következőképp tagozódik: Történeti mozzanatok, Műveltség, iskolák. Nyomdászat, könyvkiadás. Hírlapok, folyóiratok. Színészet, színházak. Irodalmi társaságok. Írói törekvések. Csak úgy találokra lapozom föl most a 27. oldalt (Műveltség, iskolák), s ideírom az első pár sort: «Az 1830-as évek végén Pardoe Júlia angol író, a neves útleíró, megjelent Magyarországon, tanulmányozta az itteni állapotokat, s 1840-ben Londonban kiadott könyvében óvást emelt a magyarságot kicsinyelő külföldi balítéletek ellen. Többek között megfigyelte a debreceni kollégium tanulóifjúságát s a következő sorokat írta az alföldi magyar diákokról: «Nem mondom, hogy a tanulók dandyk, vagy hogy elegánsak, de állíthatom, hogy semmiesetre sem olyan arcátlanok, mint sok oxfordi és cambridgei diák, sem oly furcsán faragatlanok, mint a német bursok» stb. . . . Nem folytatom, bár szeretném az egészet idejegyezni, oly újszerű és érdekes; a magnézium átható fényével rávilágít a korra.

A 271. lapon például Petőfi Sándort kezdi tárgyalni s folytatja a 406. lapig a következő tagolások szerint: Élete. Írói fejlődése. Lírája. Tájképei és életképei. Elbeszélő költeményei. Novelái és drámái. Petőfi a prózaíró és műfordító. A Petőfi-irodalom. A nyolc ívnyi terjedelem oly tökéletes és kimerítő képet ad a legnagyobb magyar lírikusról, hogy sohasem felejtjük el, ha elolvas-

tuk. Az életét írói szempontból tizenegy oldalnyi szöveg magyarázza, és úgy festi meg, hogy megtaláljuk az utat is, mely abba a csodálatos szellemi kohóba nyujt betekintést, a szinte egyedülállóba a világirodalomban. A következő kilenc lapon át pedig (kisebb betűkkel szedett szöveg) életfolyásának adatait tárja fel, szemléletesen, jellegzetes egységekre bontva. Egypár mondatban, de az sokatmondó. A mondatok után zárójel következik a szakasz végéig, s itt a részletek intimebb világa mellett kiterül szemünk elé az író élet-küzdelme, a magyarázat a nagylélekhez stb., de érdekesen, megkapó rajzban.

Hasonló értékekkel, áttekinthető beosztással írta meg az érdemes szerző a *hetedik* kötetet is, mely a XIX. század harmadik harmadát tárgyalja a millenium idejéig.

Általában Pintér Jenő új utakat keresett és talált ahhoz, hogy egy ilyen nagy műben hogyan találja fel világosan és tömören a rendelkezésére álló óriás anyagot. Ennek egyik általa követett módja a történeti aláfestés, a háttér magyarázó megfestése, amit egy-egy nagyobb fejezet élén mindig nyujt. Kiváló történetíró érzékének itt nagy hasznát vette, s ez megszabadította attól is, hogy az írók tárgyalásánál kitéréseket kelljen tennie. A XVIII. századról írt *Történeti mozzanatok*-ja egyike a legszebb fejezeteinek. Kiforrott módszer az is, ahogy a nagy írók munkásságának taglalását ejti meg. Világos látása, biztonsága itt is ragyogó. Oly tökéletesen jellemezni tartalomadásban egy-egy művet, legyen az költemény vagy nagyobb próza, ahogy ő teszi, ritkaság. Olvassuk el például csak a Vörösmarty lírájának bemutatásánál: *A kis gyermek halálát*-t, *Az úri hölgyhöz*, *A vén cigány*, vagy a *Gondolatok a könyvtárban* címűeket!

Egészen új fejezetek azok, melyekben a magyarországi latin, német, tót, szerb és román irodalmakat tárgyalja; bennök szintén ennek a földnek kultúrrelke nyilatkozik meg. Nemcsak szak tudás, hanem tapintat és bölcsesség sugárzik föl ezeken a lapokon az író részéről.

Tárgyilagosságra jellemző az adatszerűség; sohasem erőszakolja a maga véleményét, mégis ott érezzük mindig valódi felhőbbségében, mikor az egész szempontjából egyetemlegesen a tényeket értékeli. Megszólaltatja a hazai esztétikusok és irodalom-történészek előkelő karát, véleményöket adva, ahol erre szükség van. Kritikájok sokszor korszerű adat, különvélemény, vagy az irodalmi közfelfogásnak találó és elmaradhatatlan szava. Nemcsak tanulságot, de érdekes színt is ad ez a nagy munkának. Általában

ez az *Irodalom*-fejezet igen szükséges kiegészítője egy-egy nagy író, vagy fejezet egészének, összefoglalás a megjelent kritikai művekről, jelentek meg bár önállóan, vagy másutt mint értekező könyvek vagy cikkek. Ez is nagy érdeme Pintér Jenőnek, mert óriás termésből kereste ki az értékeket, hogy tájékoztassa a kutatót, az olvasót.

Lapokat lehetne még a könyvről írnom, de nincs rá hely egyelőre. Amit még megjegyezni akarok, az az iskola szempontja, melynek testületi, tanári könyvtáraiba ennek az Irodalomtörténetnek be kell vonulnia. Az iskola munkásainak, főkép a magyar nyelv tanárainak, meg fogja termékenyíteni lelkét: kidolgozottságának harmónikus egységével, a magyar irodalmi távlatok, a levegő, szín és élet mindama fölsímet szépségeivel és igazságával, melyek művéből kiáradnak. A könyv fejezeteinek, szakaszainak tagolása, beosztása olyan, hogy szinte támpontot ad az iskolának, tehát az egységek elrendezése tekintetében is módszeres utasítást a tanárnak. Természetesen, az iskolája viszonyaihoz mérten majd alkalmazza és módosítja.

A korszakot jelentő mű iskolai megrendelése ügyében az országos Polgári Iskolai Tanáregyesület megkereséssel fordul, elnökségi határozatából kifolyóan, az iskolafenntartó hatóságokhoz.

Közlöny, 1934. január.

HERCZEG FERENC EMLÉKEZÉSEI.

Herczeg Ferencet nem kell bemutatni, méltatni is alig a Néptanítók Lapja olvasói előtt, az oktatóvilág szívébe ő rég bevonult. Hetvenéves életpályájából félszázad az irodalomé. Az irodalomé, nemcsak az írásé, amivel megteremtette az elszakíthatatlan kapcsolatot közte és az iskola között. Egy-egy nemzet irodalmát azok az íróművek alkotják, melyek lelkiségét a legtökéletesebben fejezik ki. E nélkül a művek nélkül nem is állhatna fenn a nemzeti iskola; a nagy írók művein nevelődik a zsenge és a serdülő ifjúság: jóízlésre, nemes felfogásra, önismeretre, jellemre és hazaszeretetre. Ebben annyira hiszek, hogy szerény nézetem szerint: a nemzet nevelő-pedagógiáját nagy íróinak a nevelésről vallott s éreztetett nézeteivel kellene mindenkor szigorú összhangba hozni. Igaz, hogy a nagy író nem mond mindig az iskola számára utasítást *expressis verbis*, de amikor megalkotja *Toldit*, *János vitézt*, vagy *Márton kanonokot*, igazában sokkal többet tesz, mert nemzet-

nevelői felfogását halhatatlan szemléletességgel megteremtve: szemünk elé állítja. Ezért volt jó iskola a görögök gimnáziuma, mely Homeros műveinek tanítására helyezte a fősúlyt. S annyiban tökéletesedett a mi iskolánk is, amennyiben az életet a nemzeti irodalom csodálatos szűrőjén át falai közé beengedte.

Herczeg Ferenc nagyságát bizonyítja az a bensőséges, nemes stílusú országos ünneplés, mely most, élete 70. évében, minden tiltakozása ellenére, vele szemben megnyilvánult. Nem a tósztok árja, hanem gondolatok, lelki megmozdulások fejezték ki azt az örömet, hogy a nemzet nagy írója friss alkotó erőben, aránylag fiatalon érte el a pátriárka-kor köszöbét. Az ünnep megkapó jóízléssel folyt le, s a költő megköszönte egy könyvvel, egy férfias vallomással: *Emlékezéseivel*, s letette az ország olvasó asztalára.

Az író ezt a művét is az ő hatalmas olvasótáborának szánta, mégis úgy érzem, hogy sokban a szülők és a pedagógusok testülete számára íródott. A világért se gondolok szakkönyvre, mint amilyen például a Rousseau Vallomásai, csak azt látom, hogy a szülő és pedagógus, s az olvasó is sok gyakorlati haszonnal tanulmányozhatják... Herczeg, amikor írta, csupán író volt, de a nagyokból való, ragyog, gyönyörködtet, elragad, de tanít is egyben, mert olyan nagy írómű nincs a világon, mely a művészet isteni eszközével bele ne világítana a lélekbe. Hiszen ez a tanítás. Az Előszóban afféle mond a szerző, hogy rekonstruálja önmagát az első tudatos lépésétől kezdve, mert attól tart, hogyha ezt mások teszik, önmagukat adják, s az olvasó nem kapja meg őt a maga őszinte valóságában. «A költő egy életen át szilánkokra tépi, és szétszórja magát a szélben», mondja. Közkincs lesz, mondjuk mi. Ezt a közkincset pedig nem lehet, nem szabad hamis megvilágításban látnunk.

S mi látjuk őt ebben a könyvben az ember örök hibáival és azokkal a jelentkező nagy erényekkel, melyek később az írópályára vezették. *Első emléke*, mellyel öntudatos élete kezdődik: a verés. El kell olvasni ezt a megkapó emberi adalékot, s gondolkoznunk kell felette. Ily közvetlenül ezt még alig mondták el nekünk, pedig az efféle eseten és érzésen alighanem mindannyian átestünk. A gyermeklélek további tanulságos dokumentumai: a verseci hegytetőn álló templom, melyet Zsuzsi néninek, a dajkának (aki a szegedi tanyákról jött a német Versecre, s akitől írónk első szavait, melyekkel élt, magyarul tanulta, s magyarul mondta), ígérete szerint a piaci szatyorban kellett volna lehoznia az eleven fiúnak; a kenőasszony esete, mikor ő, a «csöppség» jelen volt, (maradhat, mondták akkor; jobban szeretném, mondja ma ő, ha akkor ki-

vittek volna a szobából) ; a tűzokcsapat, a halott nagypapa, a házukban tanyázó két rém, a Rózsa Sándor alakja stb.

Nem csupán a gyermekromantika halhatatlan esetei ezek, hanem számunkra újszerű felvilágosítások az örök emberi lélekről, pedagógiai témák és tárgyak, néha kész vélemények is. Kitűnő megjegyzés van a cserkészetről, és egyben elismerés a 28. lapon ; a 37-en, amit a játékról, a 42-ön, amit az ifjúsági rablóbandáról mond. Így keresi az aktív gyermeki lélek a maga igénytelen, de nem jelentéktelen érvényesülését. Persze, hogy összeütközik a meg nem értő világrenddel. Tragédia lehet belőle, tán egy későbbi bukás kezdete ; vagy egy nagyszabású jellem első köszörűköve stb.

A 39. és a 43. lapon azt írja, hogy nem szerette az iskolát, «sem akkor, mikor csak hírből ismertem, sem később, mikor már magam jártam. Célozgatni kezdtem otthon, hogy velem talán kivételt lehetne tenni, és ki lehetne hagyni a tankötelesek sorából. — Ne félj — mondta édesapám — téged itthon tartunk második borjúnak» . . . S nincs észszerű tanulság nélkül az, amit folytatásul mond a verseci iskoláról.

De kit ne érdekelne közülünk, amit a négy lábú Cézárról, a hirtelen haragról (55. l.), a bocsánatkérésről följegyez, s ezzel kapcsolatban a következő sorok : «Az Ént nem tudtam megfogni, de történt valami, ami elég ritka az emberi életben : egy pillanatra föléje tudtam emelkedni önmagamnak. Tisztán és élesen magam előtt láttam az undok kis szörnyeteget, aki az én nevemet viseli, sőt meg tudtam mérni parányi voltát annak a helynek is, melyet a világban elfoglal. Ez egy ostoba és harapós kis állat. Ha kikergetnék a házból, nem tudna magával mit kezdeni. Minden ereje a saját gyöngesége és környezetének türelme». Ezek az író szavai. Az bizonyos, hogy nem minden gyerek gondolkodik így, de hiszem azt, hogy mindegyik gondolkodik, lelki alkata, s a környezet szuggesztíója szerint, s a gyermek lelkiségére mindig számíthatunk a nagy és nehéz esetekben. Az azonban a legmeglepőbb, amit Herczeg a fenti sorok után ír : «Mikor már ennyire voltam, egyszerre felbukkant a lelkemből a vágy, hogy ne legyek többé sem hirtelenharagú, sem makacs. Leküzdhet az ember magában egy jellemvonást, amely a vérmérsékletéből nőtt ki? Én leküzdöttem . . .»

Kiváló, nagy lélek mondja ezt a vallomást, és minden szülőnek és pedagógusnak szinte kulcsot ad a kezébe, figyelmeztetőt, szinte tanácsot, amelyről a felületes bölcsesség lapokat írhat össze, én azonban, bármily szerény nevelőnek is tartom magamat, aláírom és hiszem, hiszem.

Nem folytatom tovább a munka rövid méltatását, a hely hiánya miatt sem; a szerkesztő úrnak, tudom, igen kell most a hellyel takarékoskodnia, de köszönöm neki, hogy eddigi mondani-valóimnak oly szívesen tért nyújtott. Herczeg Ferencsel végzem be ezt a cikket, egy oly meggyőződéses gondolatával, mely minden nevelőnek szívébe kell hogy nyilalljon:

«En egyébként azóta sem tudtam az életből más értelmet kihámozni, mint azt a küzdelmet, melyet a vérünkben — Kain gyermekeinek vérében! — lappangó állati hajlamok ellen viselünk. Az emberi méltóság első követelménye a bennünk leselkedő bestia leleplezése, üldözése és irtása. Az emberiség fölemelkedésének föltétele, hogy önmagunkban végezzük a civilizáció munkáját».

Ha ez megvalósulna, egy új világ venné itt kezdetét.

Néptanítók Lapja, 1933. nov. 2.

A MAGYAR PEDAGÓGIAI LEXIKON.

A M. Pedagógiai Társaság megbízásából *Fináczy Ernő* és *Kornis Gyula* közreműködésével szerkesztette *Kemény Ferenc*. Két kötet.

Pedagógiai irodalmunk igen jelentős eseménye a két kötetben megjelent M. P. Lexikon. Az első kötetnek 1024, a második kötetnek 964 hasábjára a pedagógiai szaktudomány oly hatalmas területét tárja fel, melyen minden oktató megtalálja a maga útját és szakbeli keresnivalóját, kap utasítást, irányítást, szóval fölleli mindazt, amivel egy kitűnő lexikon szolgálhat.

Anyagi tekintetben nehéz idők szüleménye; szinte hihetetlenül hangzik ma egy ilyen vállalkozás, ha nem tudnók azt, hogy anyagi alapjait még a *Klebsberg—Kornis* kormányzati korszak teremtette meg azzal, hogy hatszáz iskola számára rendelte meg már annakidején. Ekkor indult meg a szerkesztés munkája, valamint a kiadás művelete. Mind a két munkálat nagy gondot kívánt, különösen a szerkesztésé; nemcsak a tartalom mennyiségének és minőségének, hanem a szerkesztés, összeállítás szempontjainak gyakorlati és célszerű megállapítása. Csak jól megcsinált terv szigorú végrehajtása eredményezhette ezt a könyvet, melynek eredményei, sikere nemcsak elvitathatlanok, hanem nagyok és szépek. Köszönet érte a kiváló szerkesztőknek, akik egy régóta fennálló hiányt szüntettek meg a könyv összeállításával, s adtak a pedagógusok kezébe egy pompás, tartalmas tanácsadót.

A lexikon elődei részint elavultak, mint a Verédy Károlyé, részint elfogytak, és csak kisebb területet fogtak át, mint a Kőrösi—Szabó-féle : *Népoktatási enciklopédia*. A pedagógus-világ tehát egy szükséges tájékoztató könyvet nélkülözött hosszabb idő óta. Kemény Ferenc szerkesztő az *Előszóban* igen világosan mutat rá azokra a körülményekre, melyek szükségessé tették a Lexikon megjelenését, és mi az utolsó betűig aláírjuk igazságait. Azt mondja első mondatában : «Az a rohamos fejlődés, mely az utolsó évtizedekben a közművelődés minden terén, a neveléstudományban is mutatkozik, az ismereteknek olyan megnövekedésével járt, hogy a haladás, az eredmények szemmel tartása mind nehezebbé válik. Ehhez járul az a fokozottabb érdeklődés, amely a nevelés és oktatás ügye iránt napjainkban megnyilatkozik». Tovább meg ezt olvasom : «Ebben a munkában a magyar és a külföldi neveléstudománynak multját és jelenét igyekeztünk egybefoglalni, amennyire az aránylag szűken kimért terjedelem lehetővé tette. Ennek az egész nemzet közművelődésére kiható feladatnak érdekében sorompóba szőlítettük az elméleti és gyakorlati pedagógia leghivatottabb magyar képviselőit, akiknek gárdájához néhány külföldi szaktekintély csatlakozott».

A helyes célkitűzésnek helytálló következménye lett ez a sikerült munka. Fináczy és Kornis nemcsak nevüket adták a lexikon élére, de ott él szellemük azokban a fejezetekben, amelyek az ő kutatásaikról, megállapításaikról és felfogásukról helyenként szinte lapról-lapra tanúskodnak. De vannak benn cikkeik is, én csak kettőre hívom fel a figyelmet a *Kultúra* és *Kultúrpolitika* címűre. Kornis két írására, melynél szebbet e fajta műben elképzelni is alig lehet. A lexikon sikerének minősíthető az is, hogy a szerkesztők a külföldi kiváló pedagógusokat is munkatársakul meg tudták szerezni, a többi közt Eduard Sprangert, a mai idők legkiválóbb pedagógusát.

De én ott látom mindenütt a modern pedagógia jeles ismerőjének, hosszú évtizedeken át dolgozó serény munkásának, a szerkesztőnek : Kemény Ferencnek az ezer apró tényre kiterjedő figyelmét, szakszerű irányítását, sokoldalú szellemét. Gondossága, egysegésítése az, ami átvonul a tartalmas hasábokon, s nem engedi a címszavakra ragolt anyagot széthullani, vagy ridegen elkülönülni, egymás rovására kiterjeszkedni. Van érzéke a lényeges apróságok föismerésére is, amik a lexikális művekből nem hiányozhatnak. Nem találunk ellenmondásokra, következetlenségekre, lapszusokra, ellenkezőleg : ökonomikus egységbe törekszenek az ábécé szeszé-

lyes rendjében sorakozó érdekes újszerű, tudományos és gyakorlati fejezetek. Bizonyos mérvű hitelességet, de mindenkor meghittséget, reális értéket ad ez minden ilyenmű könyvalkotásnak, s értékeit emelve, biztosítja hatását. Szeretném, ha ebben az értelemben élné le most meginduló életét a Magyar Pedagógiai Társaság lexikona. Ha irányítója, barátja, hegyi vezetője lenne a fárasztó iskolai útvesztőkön a magyar oktatóseregnek. Ha nem porladna élettelenül a tanítói és tanári könyvszekrények polcán, hanem elrongyolódna a folytonos használatban. Ha nemes vitát indítana a sokszor elfásult iskolaemberek közt, lelkesítené őket útkeresésre, igazságfelfedezésre abban a szellemi levegőben, melyet a mindennapiság közönye, fájdalom, olykor fullasztóvá tesz az iskolaépületek belsejében.

Az a benyomásom, hitem, hogy jelentős hatása lesz iskolaéletünkre. Friss adatai, jeles átértékelései, a modern intézmények, vívmányok, eredmények, alkotások feltárása, a több helyen felszendülő újszerű hang és lélek: meg fogják ragadni és termékenyíteni a nevelő elméket. A kiemelkedő fejezeteket legalább az első kötetből itt közlöm:

Akarat nevelése. Akarat szabadsága. Alaki fokozatok. Alaki képzés. Alkotó munkára nevelés. Angol nyelv és irod. tanítása. Anyanyelvi oktatás. Ausztria közoktatásügye. Autonómia. Bergsonizmus. Beszédre nevelés. Biológia tanítása. Bolsevik pedagógia. Burgenland közoktatásügye. Cél. Család és iskola. Családi nevelés. Cseh-szlovák közoktatásügy. Cserkészlet. Demokrácia. Dilthey Wilhelm. Direkt módszer. Egyéniség. Egységes jogosítás. Egységes középiskola. Első iskolaév. Emlékezet. Énektanítás pedagógiai jelentősége. Eötvös József báró. Érdekeltségi népiskola. Erkölcsei nevelés. Értekezletek. Érzelem. Érzet. Északamerikai Egy. Államok oktatásügye. Eszmény. Esztétika. Fegyelmi eljárás. Felső-mezőgazdasági iskolák. Feminizmus. Figyelem. Film. Fogalmazás tanítása. Fonétika. Fordítás. Földrajz. Francia nyelv és irodalom tanítása. Fróbel. Gyakorlatjavítás. Gyermekbíráóságok. Gyermekköltészet. Gyermeknyelv. Gyermekolvasószobák. Gyermekrajzok. Gyermekvédelem. Gyermektanulmány. Gyógypedagógia. Hadiárva. Hazafias nevelés. Helyesírás tanítása. Herbart. Herder. Humanitás. Humanizmus. Ideges gyermek. Ifjúsági mozgalom. Intelligenciavizsgálat. Iparművészeti okt. Iparoktatás. Irredentizmus és iskola. Iskolaadó. Iskolanővérek. Iskolai kirándulások. Iskolai sport. Iskolán kívüli népművelés. Játék. II. József. Jugoszlávia közoktatásügye. Épp ennyit írhatnék ki a második kötet jeles cikkeiből is.

Ezekben a cikkeken nemcsak tájékoztatást fog találni «az olvasó», hanem célkitűzéseket, a haladásnak, a kultúrának meleg kézszorítását is. Úgy tekintem e könyvet, mint a neveléstudomány Bibliáját. Nagy megbecsültetés ez, épp azért rá kell mutatnom egy-két hiányára. Az idegen szavak használata még elég gyakori, de van törekvés az idegen szakkifejezések magyarosítására. Szép példa erre az útra a *Becsvágy* c. fejezet. ahol zárjelben van csak az ambíció. A Repertóriumok általában értékesek s a külföldi irodalomról aránylag dús tájékoztatást adnak. A hazai ped. irodalom ismertetése már kevésbbé gazdag, különösen az I. kötetben, aminek oka az is, hogy csak négy magyar pedagógiai lapot használtak fel: a Magyar Pedagógiát, a Néptanítók Lapját, s két középiskolai lapot. (Lásd: VIII. oldal.) Tán jó lett volna, ha a szerkesztőség a cikkírók kötelességévé tette volna a maguk egy-egy repertóriumára összeállítását. A szerkesztő éles szeme aztán bővíthetett, vagy kurtíthatott volna a szükséghez képest. A hazai oktatásügy előbbrevivói közül tanulságosan szép életrajzi méltatást kapott Brassai Sámuel, Brunszvik Teréz, Fináczy Ernő, Halasy-Nagy József, Kazinczy Ferenc, Klebelsberg Kuno gr., Kornis Gyula, Kossuth Lajos, Mátyás király, Mednyánszky Alajos, Pauler Ákos, Palágyi Menyhért, Pintér Jenő, Széchenyi István, Teleki Blanka, Teleki László, Wessely Ödön. Ellenben pl. a Bodnár Zsigmondé nem elégít ki. Sokkal jelentősebb volt munkássága. Okos, értékes a Goethe-cikk, Koszó János írta, s benne a nagy író nevelési nézeteit ismerteti két teljes hasábon át. Annál szegényesebb Arany Jánosnak méltatása egy fél hasábon. Aranyé, akinek annyi nevelő nézete van, és aki a mi klasszikusunk! Nem elégít ki bennünket az sem, amit a Lexikonban Gárdonyi Gézáról kapunk. Fenyvessy Ferencnek jutott például 7, Gárdonyinak: 11 sor benne. Gárdonyinak, aki a legolvasottabb magyar írók egyike, s a nevelésügyi gondolatok egész tömegét ragyogtatja írásaiban. Remek ifjúsági író (Mindentudó Gergely munkái, Nevető Könyv stb.). Az *én falumja* is többet érdemelt volna a szűkebbre szabott lexikonban is. *Új szántás, új vetés-e* (megj. a Bárczy—Wesseli *Népmívelés* első évfolyamában), termékenyítő, jeles igéket tartalmaz a hazai oktatásügyről. Csak tévedésből maradhatott ki: *Herczeg Ferenc*, napjaink legnagyobb írója, a revízió törhetetlen harcosa, a Pogányok, Az élet kapuja, a Bizanc, a Mesék (gyönyörű ifjúsági mű) stb. szerzője. Az oktatóügynek, az iskolának Herczeg Ferencsel nagy érintkezései vannak. Szinte bántóan hiányzik a kötetből. Annál szebb a Jókairól, mint nevelőről írt cikk. Herczeg Ferenc

az ifjúsági irodalomról írt dolgozatában: *Levél egy gyermeklap szerkesztőjéhez* (Népművelés, 1907. III. kötet) igen megszívlelésre méltó gondolatokat vet föl és tárgyal. («A bátorság nem egyéb, mint leküzdött félelem, és az út az erőhöz a gyengeség felismerésén át vezet. Vannak csaták, melyeket a gyermekeknek egyedül kell végeznie».) A nagy írók élnek és hatnak, a pedagógus olvassa őket és azonnal tartalmasabb, tisztább szemszögből méltatja eszméiket, mihelyt tudatos előtte tanítógondolkozásuk, nevelővéleményök.

Mennyire igazunk volt, midőn a lexikon első kötete alkalmából írtuk ezt, mutatja az a tény, hogy az azóta megjelent *Vallo-másaimban* Herczeg Ferenc rendkívül értékes pedagógiai eszmék egész sorozatát szemlélteti és érezteti, amint ezt a Budapesti Szemlében, egy gyönyörű értekezésben Kornis Gyula is méltatja. A második kötetben, és ezt örömmel írjuk a mű javára, e tekintetben nagy haladást tapasztalunk. Mégis meg kell jegyeznünk itt is, hogy a *Mikes*-cikk igen szegényes pl. ahhoz a jeles méltatáshoz képest, amit Bellaágh Aladár írt róla a Népművelés XII. évfolyamában, mint nemzeti pedagógusról. Ki nem elégítő a Petőfi-fejezet sem. Nem egészen az a fontos, hogy mit írt az oktatókról: hogy félig tréfásan, félig komolyan, hanem az, hogy mekkora ember- és nemzetnevelő gondolatörmeg sugárzik ki alkotásaiból, amit milliókkal megéreztet, és mennyiben áll az iskola szolgálatában. Fogyatékos a Vörösmarty-cikk, melyben nagyrészt életrajzi adatok vannak elmondva. Ezt szebben írta meg Pintér Jenő, meg más irodalomtörténetek; ellenben nem kaptunk róla olyan, e lexikon tartalmasságához méltó irányítást, mint pl. Schillerről, mely igen szép.

Nagy jelentőségéhez mérten a polgári iskola szempontja érvényesül, de mintha *többet is kaphatott volna*. Közlönyét mindenestre figyelembe kellett volna venni, annál is inkább, mert *Győri Vilmos*, aki a polgári iskola gondolatának kialakulását egy nagy kötetben oly értékesen írta meg, a Közlöny repertóriumát is összeállította egy másik kötetben. Fontos és sok új adatot tartalmazó mű a *Sághelyi Lajos* történeti könyve is ez iskolatípusról. Elismeréssel kell azonban megemlítenem pl. *Pécs Aladárt*, aki sok cikkében, a többi iskolafajjal kapcsolatban, a polgári iskoláról is megfelelő tárgyilagossággal emlékezik meg.

E kisebb hiányok kötelességszerű megemlítését a kiváló munka nemcsak hogy elbírja, de értékéből sem von le számottevőt. Nemcsak az iskola emberei, munkásai kaptak benne magasszínvonalú

tudós-vezetőt, hanem a szülők is érdekes és tanulságos olvasmányt, tájékoztatót.

Az előszó kiemeli *Várkonyi-Hildebrand, Nagy József Béla* főmunkatársak és *Prohászka Lajos* segédszerkesztő odaadó munkásságát. A kötet ezt szépen igazolja. S igazolni fogja az előszót végző reménykedést, mely szerint közös fáradozással sikerült a hazai pedagógiai irodalmat egy új munkával gyarapítani. Mi hozzáteszük, hogy a mű kiváló s termékenyítő hatása nem fog elmaradni.

Közlöny, 1934. szept.

WESZELY ÖDÖN : PEDAGÓGIA.

(A Révai irod. intézet Tudományos zsebkönyvtárának 171—172. kötete. Második teljesen átdolgozott kiadás.)

Annak idején, egy negyedszázaddal ezelőtt is népszerű kis könyve volt ez a pedagógiai világnak. Zsebben hordható, útravihető praktikus kiadás, bárhol, bármikor könnyen előveheti, aki szakkérdései felől benne tájékozódást óhajt. Ez a kiadás szinte új könyv lett, s megveheti az is, aki a régit elnyűtte már. Érdekes tapasztalatra jut: arra, hogy a pedagógiai tudomány valójában mily nagy haladást tett egy negyedszázad óta. Ezt a nagynevű szerző is hangoztatja az új előszóban. Nagy lelki élvezettel olvastam el könyvét, mert a szerző lebilincselő előadásban, világos beosztással és a legkifejezőbb magyar nyelven tud írni. Tudása, a pedagógia nagy kérdéseiben való egyetemes tájékozódottsága közismert. Hirdetik könyvei, előadásai, és mi, akiket nemcsak a baráti megbecsülés, hanem az őszinte tisztelet is fűz tudós személyéhez. Elvet minden nagyképűsködést, közvetlen és meleg, mikor a legtudományosabb megállapítást is adja. Érezni minden sorából, hogy nemcsak a szaktárgy felsőbbbséges magyarázója, hanem a pedagógia rajongó szerelmese. Mindaz, amit hirdet, mintha vallo-mása volna. Problémákat, törvényeket, leszűrt igazságokat úgy fejez ki, mintha mindannyi forró lelkének friss szüleménye volna. Ez azt jelenti, hogy a közgazságok megtermékenyítették énjét, nemcsak determinálódtak tudós agyvelejében, nemcsak kikristályosodtak, hanem osztódtak, bővültek és gyarapodtak; életet nyertek, s ennek kisugárzásával ragadják meg olvasó énemet, okuló és élvező lelkemet. Elismerésemet és hálámat akarom *Weszelynek*, mint régi olvasója, most is kifejezni azért, amit oly ritkán találunk a tudományos könyvekben, s ami felejtethetlenné teszi

élményünket, mint például egy Herman Ottó-könyv olvasása. Ebben a kisformájú kötetben mindössze 190 oldalon szól hozzánk ; a pedagógiai tudomány nagy területéhez képest ez bizony igen kicsi hely, *Weszely* mégis sokat tud mondani nekünk itt is. Gazdag, színes, egészséges képet nyújt, adatot, véleményt, irányítást : megállapodott, kiforrt világnézetét. Ez nagy íróművészet is. A könyvnek négy nagy fejezete van : I. elméleti alapvetés, II. neveléstan, III. testi nevelés, IV. szellemi nevelés. A kisebb fejezetek : egy-egy kis lámpás, mely rendkívül elevenen világít be egy-egy szellem-tűzhelyre. Tanulságosak az apró betűvel szedett *Irodalom*-rovatok is, aki a kérdésben bővebben akar tájékozódni, elsőrendű útmutatást kap.

Közlöny, 1933. január.

EGY NAGY KÉZI SZÓTÁRRÓL.

Kelemen Béla : *Német és magyar nagy kézi szótára* harmadik kiadásban jelent meg oly nagyszerű szellemi, nyomdai és technikai kiállításban, ami szerzőjének és az *Athenaeum* kiadócégnek egyaránt díszeré válik.

Ismerem a szótárt az első kiadása óta (30 éve), amikor terjedelemben a mainak szinte csak a felét tette ki. Már akkor is feltűnt nemcsak a gyakorlatiságra törekvő voltával, de a hazai szótárírás nívó-emelésével is. *Kelemen Béla* nem indult el a taposott nyomokon, nem a meglevő szótárakból adott egy újabb felöntést, hanem szigorú célkitűzéseivel az e téren jelentkező kultúrigényeket akarta kielégíteni s a gyakorlati élet számára nyújtani egy jó kézi szótárt. A jeles munka pár esztendő alatt elfogyott, s a szerző, figyelembe véve a szakirodalom újabb vívmányait, az élet fontos, praktikus követelményeit : második kiadását nemcsak tetemesen bővítette, de a szó nemes értelmében kézikönyvvé tette azzal, hogy író, fordító, nyelvtanár és tanuló egyformán megtalálhatják benne azt, ami valóban egy jó szótár rendeltetése. Magam is azok közé tartozom, akik e szótárt évek óta jó barátjuknak tekintik, s hasznát vettem különösen Lenau-fordításaim alkalmával. A fordító, bármily teljes birtokában is van az idegen nyelvnek, mint íróművész, sokszor megakad egy-egy szó árnyalatán, különösebb jelentőségén, s hogy annak hű tolmácsolója legyen, egy-egy kiváló szótárhoz is fordul, melyben a rokon-értelmek felsorolása, a nyelvbeli ritkaságok, értelmi különlegességek is előfordulhatnak. Mondhatom, ritkán kap az ilyen kereslet szótárainkban kielégü-

lést. Ismerem valamennyi német-magyar szótárunkat, még a Ballagi-félének a Bloch Mór által írott első kiadását is (apámról eredt örökségképpen birtokomban van), de mondhatom, egynek sem vettem oly kiváló hasznát, mint éppen a Kelemen Béláénak.

Ennek a szótárnak szakbeli nagy érdeme az, ahogyan kezeli, értelmezi a mai magyar szókincset és ahogy viszonylatba hozza a némettel. Az elmúlt évtizedek nyelvészeti harcaitól hosszú ideig hangos volt a berek. Az ortológusok és a neológusok párbajai, feljajdulásai és csatakiáltásai két csoportra osztották az iskola és a nyelvészeti irodalom embereit, míg végre is Szarvas Gáborék vonultak ki diadalmasan a mérkőzésből. Azóta közbejött a világháború és a forradalmak, s ezalatt sok minden más üggyel a nyelvészet nemes ügye is elült, és csak az utóbbi években éledt föl, hogy folytassa eleven életét a szépen szerkesztett *Magyar Nyelv* hasábjain s egyéb szakforumokon. A zaj elültével a megértés szelleme lett úrrá, s ma már úgy találjuk, hogy sem ennek, sem annak az iránynak túlzásai nem lehetnek többé irányadók, hanem az élet helyes követelménye, az, amely elvül vallja, hogy minden magyar szó: kincs és becsüljük meg. Az írók meg is tették s az elnököt, irodát, mértant, ügyvédet s még néhány száz szótestvérét bevezették az élet jogterületére. S Kelemen Béla finom érzéke a nyert csata eredményeit szótárában tapintatosan és eredményesen használta föl, amint erre a harmadik kiadáshoz írt előszavában hivatkozik.

Az iskola emberei, a tanárok, nemcsak a német, de a magyar nyelv tanárai is nagy lelki haszonnal forgathatják ezt a hatalmas, közel 1000—1000 oldalas két kötetet. Igazi lelki élvezet ennek a szép munkának a tanulmányozása, mely nyelvünk gazdagságára is rámutat. Csak felületes számítással 70—80,000 szónak a sorsa bukik fel lelki szemünk elé. Oh, szépséges, gazdag magyar nyelv, mily boldog elégyültséggel nézem, hogy pl. az ábránd, elme, szerelem stb. szavaknak nincs ilyen megkülönböztetett, precíz alkotása a hatalmas német nyelvben sem. S mily nagyszerűen fejzhetjük ki magunkat már a szaktudományok terén is! Ez a nyelvel gazdagodás az élet gazdagodó tényeire is hatalmasan rámutat. Színes, kifejező, egészséges nyelvünkben, melyet ez a *Nagy Kézi Szótár* oly tanulságosan tár elénk, láthatjuk haladó, fejlődő nemzeti életünknek komoly lépéseit. S ebben nemcsak a nagy tudású Szarvas Gáboréknak, de a kezdés egykori útján induló Kazinczyéknak is jócskán érdemük volt.

Kelemen Béla, a tudós nyelvész, megfigyelő és gyűjtő, nagy

kézi szótárában minden frázisnál szebb cselekedettel kultúr-fölényünk igazolója. Egy ilyen nagy szókinccsel rendelkező nemzet, hiába minden rosszakarató rágalomhadjárat, nem lehet az utolsók közül való. Ezek a *szavak* valóban *beszélnek* ábécés rideg elsorolásukban is. A szerkesztő adott utasításai, a beosztás, elsorolás : mind a kiváló ember munkáját dicséri. Rajta van ezen a könyvön tudásán felül a szerző nagy lelki melegsége, mellyel egyengette műve sorsát. Arra való ez a könyv, hogy minden iskola-ember figyelmére méltassa, merítsen belőle hitet, tanuljon szeretetet. Lapjairól nyelvünk gazdagsága sugárzik felénk.

Közlöny, 1929. április.

A PÁPAI REFORMÁTUS FŐISKOLA TÖRTÉNETE.

Az 1931. esztendőben ünnepelte meg a fenti iskola négy-százéves fennállását. Az ünnepély országoshírű volt, de nemcsak a nap múltó eseményében, a lelkesülés elhangzó szavában merült ki, hanem egy könyv megjelenésében is, mely az iskola négy-százéves életét, harcát, a társadalomra való kihatását megörökíti, tanulságokkal, maradandó erkölcsi értékekkel szolgál az utókor-nak. A 232 lapra terjedő kötetet *Lampérth Géza* írta, a neves költő és történetíró, akire vonatkozólag *Antal Géza* ref. püspök a könyvhöz írt előszóban ezt mondja : «A történelemmel szakszerűen foglalkozó költő képzelete eleveníti meg e könyvben a multat s varázsolja azt előttünk végigpergő, élő valósággá». Ez a találó mondat a legigazságosabb kritikája az érdemes könyv-nek, melyet az olvasó alig tud letenni a kezéből. *Lampérth Géza*, a költő, a formának művészi megértője, itt mint szakszerű történetíró érvényesíti erényeit.

A pápai református főiskola a mohácsi vész után 1531-ben keletkezett. A megalázott, összetört nemzet, íme, iskolákat alapított. Bethlenfalvi *Thurzó Elek* földesurasága területén *Bálint* pap az alapító, aki földesúr védőjére támaszkodva, nem ismer fáradságot, tanít, igazgat, lelkesít ; és mikor Pápa új urat kap : *Enyingi Török Bálint* személyében 1535-ben, azt is az iskola lelkes támogatójává teszi. Az iskola további sorsáról 1585-ig alig tud valamit a történelem. Ebben az évben *Hollósi Péter* a rektor és fönntmaradnak az iskola törvényei, melyekből sok érdekes adat állapítható meg. Valószínű, hogy ebben az időben lett a *trivialis* iskola *illustris* iskolává, s a ludi magiszter helyett már rektor ve-

zette. A XVII. század elejéről Szerafin rektor neve ismeretes. E század folyamán Esterházy grófoké lesz Pápa, s ezek az erősen katolikus érzelmű földesurak megvonják támogatásukat az iskolától, mely nemsokára elköltözni kénytelen Pápáról Tevelre. Itt három évtizeden át ismét mint alsófokú iskola szerepel. A kalapos király idejében kerül újra vissza Pápara, s ettől az időtől fogva folytonosan fejlődik; egyenrangú lesz a debreceni és sárospataki kollégiumokkal, hogy a dunántúli református magyarság szellemi vára legyen egészen napjainkig. A tanárok, illetőleg rektorok sorából több kiválónak ismerteti érdemeit a jeles könyv. Kocsi Csengő Bálint, a törhetetlen magyarérezelmű rektor 1674-ben a pozsonyi véstörvényszék elé kerül, halálra, majd gályarabságra ítélik, honnan De Ruyter Mihály hollandi admirális szabadítja meg, s 1694-ben ismét a pápai iskola élén áll. Mándi Márton István a XVIII. és XIX. század hajlatán, negyven évig egyik dísze a tanári karnak, a főiskolai rang megszerzője, kit Kazinczy Ferenczel egyidőben 1831-ben az országos járványú kolera ragadt el az élők sorából. *Kerkápoly* Károly a pápai főiskola tanári székéből emelkedett a pénzügyminiszteri székbe. De országos hírhez jutott az iskola úgynevezett *képzőtársasága* is, mely 1841-ben *Tarczy* Lajos tanár elnöklete alatt indult el hivatása útjára. Tagjai sorából elég a Jókai Mór és Petőfi Sándor nevét fölemlíteni, kiket sok közéleti jelesünk követett még ott napjainkig, Lampérth Gézáig, aki tanítványi kegyeletét az iskola nagy multjának e szép megírásával rőtta le. A kötet helyenkint egész korrajzzá szélesül; rendkívül tanulságos adatokkal szolgál nemzeti művelődésünk kutatói számára, de érdekelhet minden művelt embert. Ajánljuk megszerzésre az iskolai könyvtárak figyelmébe.

Néptanítók Lapja, 65. évf. 4. sz.

AZ ELSZAKÍTOTT MAGYARSÁG KÖZOKTATÁSÜGYE.

A *Magyar Pedagógiai Társaság*, mely zajtalan munka közepett építgeti a nemzeti kultúra várát, egy tizenöt íves testes kötetel lép a nyilvánosság elé és tudósoknak, politikusoknak, elszakadi véreinket soha feledni nem tudó magyar polgároknak nyújtja — tudomásvétel és okulás céljából. Mintha a Szabadság-tér négy szobrából megszólalt volna a nemzeti lélek siralmas szava és füllünkbe zengné: véreitek lelkét tépi szét, semmisíti meg a föld leggyávább hódítóinak gyűlölete. Megfagyott bennem a lélek an-

nak a pusztításnak és erőszaknak a hallatára, amit a leigázott magyarságnak el kell szenvednie. Iskoláikat elvették, tanítóikat elűzték vagy renegátokká tették, vagy küldtek helyettök tudatlan barbárokat, akiknek legfőbb kultúrhivatása a magyar-irtás.

Az elnémult harangok rejtett, szomorú szava kong ki ebből a könyvből s telesírja magyar éjszakánkat.

Kornis Gyula, a tudós professzor, a könyv kiváló szerkesztője egy hatalmas bevezetésben arra a gyanús nemzetközi pedagógiai pacifizmusra hívja fel figyelmünket, melyet újabban (tudniillik a *győző* háború után) oly buzgalommal propagál a *Népszövetségi Társaságok Uniója*, a *Népek Szövetségének Bizottsága* és a *Nevelési Társaságok Világszövetsége*. «Minden tisztelet és becsülés az elv jóhiszemű hirdetőinek — mondja Kornis Gyula. — De mi magyarok, kiket nagy nemzeti szerencsétlenségünk józan realizmusra tanított, és a légnemű jelszavak utópiája iránt érzéketlenné fásított, kénytelenek vagyunk szomorúan megállapítani, hogy e téren is áthidalhatatlan szakadék tátong a szépen hangzó elmélet és a rideg valóság közt.» Ez a pedagógiai pacifizmus nem akar egyéb lenni, mint annak a békének a szankciója, mellyel Trianon guzsbakötötte négymilliónyi testvérünket, akiket «győzedelmes» szomszédaink a legféltelenebb gyűlölettel sanyargatnak, anyagi és kulturális javaikból kiforgatva őket, holott épségüket nemzetközi szerződések biztosítják. «A mai béke, — mondja tovább igen találóan Kornis — amint már szerzői is belátják, a háborús állapot csendes folytatása, rosszabb a vérengző háborúnál. . . . ez a béke a nyers erő csendesen megfojtó terrorja, melynél a jajsikolyt és hörgést az új nemzetközi jog, hozzá újabban a nemzetközi pedagógia udvarias frázisai csitítják . . . Mi, magyar tanítók, azért mégsem nevelünk gyűlöletre, mint tették szomszédaink annyi évtizeden keresztül. Elég, ha fiaink elé akasztjuk a régi Magyarország összesabdalt térképét, a magyarság arcának ezt a veres Veronika-kendőjét.»

Igen, ez az igazság, nem mi vagyunk, akik az égre kiáltunk, hanem az ő tetteik kiáltanak bosszúért. Ez ellen hiábavaló minden nemzetközi mesterkedés; ez csak eltolhatja a leszámolást, de meg nem szüntetheti soha, a *légnemű jelszavak* legkevésbé. A patriotizmus fogalma az egész világra kiterjesztendő, hangoztatja H. G. Wells, s úgy fest a dolog, hogy ezt a kifosztott, leverett nemzetek terjesszék ki: a nagy győzők boldog államai fölé. Hát nem utópia ez.

A vaskos kötetben *Románia* elemi oktatásügyéről *Barabás* Endre, közép- és főiskolai oktatásáról pedig *Jancsó* Benedek ad

rendkívül érdekes, tanulságos, de szívünkbe maró képet. A «Nagy-Románia» a kétmilliónyi erdélyi magyarságnak 8076 különböző, magyarnyelvű iskoláját kebelezte be, s föl akarja emésztteni, teljesen románná tenni. A testvéreinknek még élet-halálharcot vívó néhány iskolája is csak mint *kétnyelvű*, magyar-román tannyelvű küzd a lét és nemlét határain. Az 1924-ik évi népoktatási törvény az egész elemi oktatásügyet egységesíti, ami azt jelenti, hogy a nagy királyságban minden iskola román, s ez iskolák fenntartásáról, s minden dologi kiadásról a község gondoskodik. A színmagyar községek filléreiből tehát így lehet román állami népiskolát fenntartani; mert az 1925. évi *magánoktatásról* szóló törvény, hiába volt Mailáth püspök közbelépése a Nemzetek Szövetségénél, oly labilis valami, hogy mindenkor kijátszható. Angelescu közoktatásügyi miniszter gondoskodott erről, s már a címben is kifejezte a kisebbségek eltolását, mikor oktatásügyüket *magánügyggyé* tette. Barabás és Jancsó tárgyilagos, történeti és jelenkori *adatai* meggyőzhetik a világot, hogy ott a gyűlölet oly racionális iskolamunkája folyik, mely minden kisebbséget, de elsősorban a fejlett kultúrájú magyarságot el akarja pusztítani, s el fogja nyelni — az ő hitük szerint. De a mi hitünk és erdélyi testvéreinké is más: a feltámadás.

Szerbia közoktatásügyét plasztikus képben Berkes József mutatja be. Történeti alapon kezdi, kimutatja itt a magyarság nagy érdemeit, majd áttér «*Nagyszerbia*» oktatásának mai képére. Ezt a képet az 1904-i szerb népiskolai törvénynek 1919-ben történt megváltoztatása és kiegészítése rajzolta meg, s épp most folyik az új törvényjavaslatnak életbeléptetése. Célja a szerb nemzeti és állami egység propagálása, a felekezeti türelmesség és a praktikus életre való nevelés, de Berkes szerint a javaslat 1. antidemokratikus, 2. interkoffesszionális, és 3. *pánszerb* irányzatú. Épp ilyen a készülő középiskolai törvényjavaslat is. A nagyszerb álmok kevésbé fontosnak tekintik a pedagógiát, mint a «szétszaggyatott nemzeti léleknek» egységesítését. A kisebbségek nyelvén való oktatást a *nacionális tárgykörön kívül* elismerik, de csak a népiskolában, s azt is csak azért, mert muszáj — porhintésül a világ szemébe.

A *Felvidék* közoktatásügyét Pechány Adolf rajzolja meg elevenen, s lényegének teljes feltárásával. Rámutat a csehek aknamunkájára, mely a tótság ellenében majdnem akkora rosszakarat-tal lép fel, mint a magyarság ellen. A tót iskolákban cseh nyelven folyik a tanítás, csehnyelvű könyvekből; a magyarok népiskoláiban pedig többnyire a cseh kiadványok magyar fordításait hasz-

nálják. «A magyaroknál — mondja *Pechány* — nehezebben megy ugyan a csehesítés, bár ennek hatását már a csallóközi tősgyökeres magyar falvakban is tapasztalni. *A fiatal nemzedék törni kezdi a cseh nyelvet*».

A kép tehát itt is nagyjában ugyanaz, csak részleteiben különbözik az előbbiektől. Ott az oláh és a szerb, itt a cseh *anyaállam* önti a hódítottak nyakába az új tanárokat és tanítókat, kiknek műveltsége «*frissen mázolva*», pedagógiai rátermettségük, tudásuk nagyon is minimális, de az anyaország érzelmi és akarati szuggesztióját: a pánrománizmust, a pánszerbizmust és a pánszlávizmust tűzzel-vassal terjesztik. Legsürgősebb feladatuk a *nemzeti egység* megteremtése: ám a pacifisztikus pedagógiának nyomát sem árulják el törekvéseik. Azt hiszem, rosszul járna közöttük az a szegény magyar, aki azt hirdetni merné ottan.

A *nyugatmagyarországi* elszakított terület közoktatásügyét *Csuppay Lajos* ismerteti. Részletesen terjeszkedik ki az új területnek, a *Burgenlandnak* minden intézkedésre, melynek célja, természetesen, itt sem lehet más, mint a germanizálás. A 4000 négyszögkilométer terület 286 ezer lakosából állítólag csak 16 ezer volna magyar és 40 ezer a horvát. Öt tiszta magyar község van, ezekben meghagyták a magyar nyelvű oktatást, hisz «ez a töredék rövid időn úgyis megtanul németül». Ugyanezt tették és mondták ki a horvát községekre is. Az elszórt magyarságnak itt is a teljes nyelvi pusztulás lesz a sorsa, mert nem képes szervezkedni, gyermekeit pedig a teljesen német nyelvű iskolákban kell hogy taníttassa. A tanítókkal és tanárokkal azonban, akiket művelt emberek módjára vettek át, tisztességesen bántak el, s nem üldözték ki őket. Jellemző mindenestre ez is.

A négy új szomszéd magyargyűlöletéről lapokat lehetne e rövid ismertetés keretében is írni. De nem tesszük. A jeles könyv adatai mindennél szemléletesebben szólnak tetteikről.

Mint jellemzőt megemlítem, hogy bántak el a polgári iskolával, melyet a magyar impérium oly pregnánsul megteremtett, s oly fájdalmasan kénytelenült átadni. A primitív műveltségű Románia egyszerűen beolvasztotta azt a 7 osztályú új elemi iskolába; ugyanezt tette a hasonló kulturájú Szerbia is, de az a 8 osztályú új elemi iskola felső tagozatává tette, szóval: megszüntette az is. A Csengery nagyvonalú alkotása, mely minden külső ékeskedést nélkülözött, nem kellett nekik. A magasabb kulturális fokon álló csehek egész ellenkezőleg, továbbfejlesztik a polgári iskolát, egyelőre még csak számban, de minden jel szerint belsőségben is,

erősen felhasználva azt a pánszlávizmus szolgálatában. Az aránylag is legműveltebb Ausztria szintén meghagyta a magyar szervezetű polgári iskolát, a 4 osztályút, tanárait középfokú iskolaiaknak ismerte el s fizetésüket is így szabta meg. Nem tudott olyan brutális lenni, hogy e szép fejlettségű intézményeket lerontsa.

Nemcsak szívünket mélyen megrázó, de tanulságos mű is *Az elszakított magyarság közoktatásügye* c. könyv. S ha erről az oldaláról tekintjük, látjuk, hogy az irreális álmok bármily nagy vehemenciával csapnak is le, csak nyomasztók, de nem jelentenek életet, jövődőt; hogy a kisebb kultúra huszonnégy óra alatt nem fogja elérni az évszázadokkal idősebbet; hogy az elnyomott magyarság sem fog tétlenkedni, hanem szerveződik, mert már tanul s maholnap például fog szolgálni. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Nemzeti Ujság, 1927. január 8.

ATTILA.

(Történeti regény, írta *Pekár Gyula*, két kötet. Budapest, 1935. Singer és Wolfner-cég kiadása.)

A világhódító hún király alakja, akit az *Isten ostroma* nevével látott el a rettegő Európa, mindenkor izgatón hatott költőink képzeletére. Arany János és Gárdonyi Géza a legnagyobbak, akik rávilágítottak eddig, s mind a kettő úgy állította be műve csodaszép keretébe, mint a magyar élet óriását, akinél a *hun*-megkülönböztetés nem jelent fajilag mást. A magyar nyelv bűbájával zeng mind az Arany, mind a Gárdonyi Attilája. De nemcsak a nyelv, hanem a gondolkodás, a szív, az élet minden mozzanata: a magyar élet etnosza bennök. Ugyanezt cselekedte *Pekár Gyula* is; nem is lehet, nem is szabad ezt másképp felfogni, mert akkor az Attila élő alakja a levegőbe röppenne, elvesztené azt a gyönyörű, valóságtól duzzadó miliőt, amelyben mint irodalmi alak megjelenhet. E rövid ismertetés keretében nem lehet a *hun* nyelvről értekezni, szinte megoldhatatlan kérdése ez a világnyelvészetnek. Nálunk a Turáni Társaság foglalkozik a *hun*-kérdéssel a legbensőségesebben. Elnökük az a *Pekár Gyula*, aki most megírta az *Attila*-regényt. Nagyszabású alkotás; minden sora, mondata a költői elgondolás eredetiségét viseli magán. Csak annyit: a *Pekár Attilája* a legérdekesebb világtörténeti alak, a népvándorlás korának megértetője, a kelet és nyugat ütköző világának jellegzetesen megalkotott egyénisége. Az a kapcsolat, ahogy Aetiusszal szemünk előtt a regényben megjelenik, nemcsak emeli, hanem szemlélteti

Attila nagyságát. De ezt szolgálja a műben minden és mindenki. Ahogy egykor körül fordult a világ, éppen úgy folyik ez a regényben is, melynek alakjai felejthetetlenek. A Honoria mély szerelme, mely Attilára nagy hatással van, bájos alakja, élete: a legszebb nőalakok közé sorolja ezt a rendkívüli római nőt, tán utolsó nagyot pusztuló fajtájából, melyet a népvándorlás erős tömegei elsöpörni készülnek. Gyönyörű gondolat, ahogyan Pekár megrajzolja Attila «barbár» voltát. Nem vesz el őszerejéből, szokásaiból semmit, de erkölcsi és lángszellemű lelki vonásait rokonszenvesen, az élet-valóság üdeségével testesíti meg. Római, ravennai tús-szereplése mennyire sejteti már a készülő világhódítót! Tudatossága csupa bölcsesség és élet. A degenerált s eunuchoktól vezetett római földön: ő az egyetlen «világfi», a valódi műveltség hordozója, korának igaz ismerője, a nélkül, hogy attilai hitelét előttünk vesztené. Igen sikerült a tragikus irányban festett Aetiusz alakja, a félvér római és félvér barbár, aki sem itt, sem ott nem tud egész lenni. De nemcsak Róma és Ravenna világa kap gyönyörű szemléletet a regényben, hanem Bizánc is. Mesteri része ez is a könyvnek; aki ezt így megírta, az ismeri annak a kornak mozgó rúgóit, indítékait, ragyogását és rothadó voltát egyaránt. Nagy nyelvi tudása (hét nyelven beszél és olvas a szerző) itt valóban nagy segítségére volt; eredetiben olvashatta a forrásműveket és a kor történetét megvilágító későbbi műveket, ami megtermékenyítette képzeletét, s közelebb vitte az epikai hitel megtestesítéséhez. Nem hagyhatom említés nélkül Attila udvarának újszerű beállítását, színes rajzát, melyet a turáni gondolat propagálója az elevenségnek friss fényével vont be. Munkája nemcsak a magyar fajiság lelkes dicsőítése, de irodalmi tekintetben is a legnagyobb alkotása a szerzőnek. Ez az Attila közel vitt bennünket az igazi Attilához; ez nem a mondák homályában és torzításában szenvedő óriás, hanem élő nagy ember, többoldalúan megvilágítva, mint az eddigiek, s méltán sorakozik az Aranyéhoz és Gárdonyiéhoz.

Közlöny, 1935. március.

HAVAS ISTVÁN MUNKÁI.

I. SZÉPIRODALOM.

- Útban.* Költemények. 1895. A szerző kiadása.
Tűnő évek. Versek. 1898. Budapesti Hirlap nyomdája.
Part felé. Versek. 1904. Budapesti Hirlap nyomdája.
Az ivadék. Elbeszélések. 1906. Rákosi Jenő Budapesti Hirlap Ujságvállalata kiadása.
Törtetlen úton. Regény. 1906. 2. kiadás. Singer és Wolfner.
A császár óbestere. Regény. 1910. 2. kiadás. Légrády Testvérek.
A tomajfűredi arany napok. Tizenhét történet. 1914. Singer és Wolfner.
Versek. 1918. Singer és Wolfner.
Virágénekek. Költemények. 1925. Lampel R. könyvkiadóvállalata.
Opálgyűrű. Regény. 1926. 2. kiadás. Singer és Wolfner.
Válogatott versek. 1891—1931. Singer és Wolfner.
Nyírfakisasszony. Költői rege az ősmagyar időből. 1932. Singer és Wolfner.
Városok városa. Költemények Budapestről. 1934. Singer és Wolfner.

II. IFJÚSÁGI IRODALOM.

- Koncz Márton.* Elbeszélés a kurucvilág idejéből. 1901. 2. kiadás. Mühlbeck Károly rajzaival. Singer és Wolfner.
Az ihácsi kis kakas. Vidám elbeszélések az ifjúság számára. 1905. Singer és Wolfner.
Csipkerózsák. Gyermekversek. 1905. Singer és Wolfner.
Magyar fiúk. Hét elbeszélés az ifjúság számára. 1906. 2. kiadás. Singer és Wolfner.
A várkúti fiúk. Regény. 1908. Mühlbeck Károly rajzaival. Singer és Wolfner.
A beszélő csipke. Elbeszélések. 1910. Lampel R. (Wodianer F. és Fiai).
A tarközi idegen. Elbeszélés. 1910. Mühlbeck Károly rajzaival. Singer és Wolfner.
Csodálatos paripa. Elbeszélések. 1911. Singer és Wolfner.
Bence Bácsi. Históriai történetek. 1912. Singer és Wolfner.
Magyar hegedű. Versek, történetek az ifjúság számára. 1926. Halász József rajzaival. Franklin-Társulat.
A négy szobor. Ünnepi költemények, szavalmányok az ifjúság számára. 1927. Singer és Wolfner.
Megszólalnak az állatok. Állatkerti album, az ifjúság számára. 1929. Mühlbeck Károly rajzaival. Singer és Wolfner.

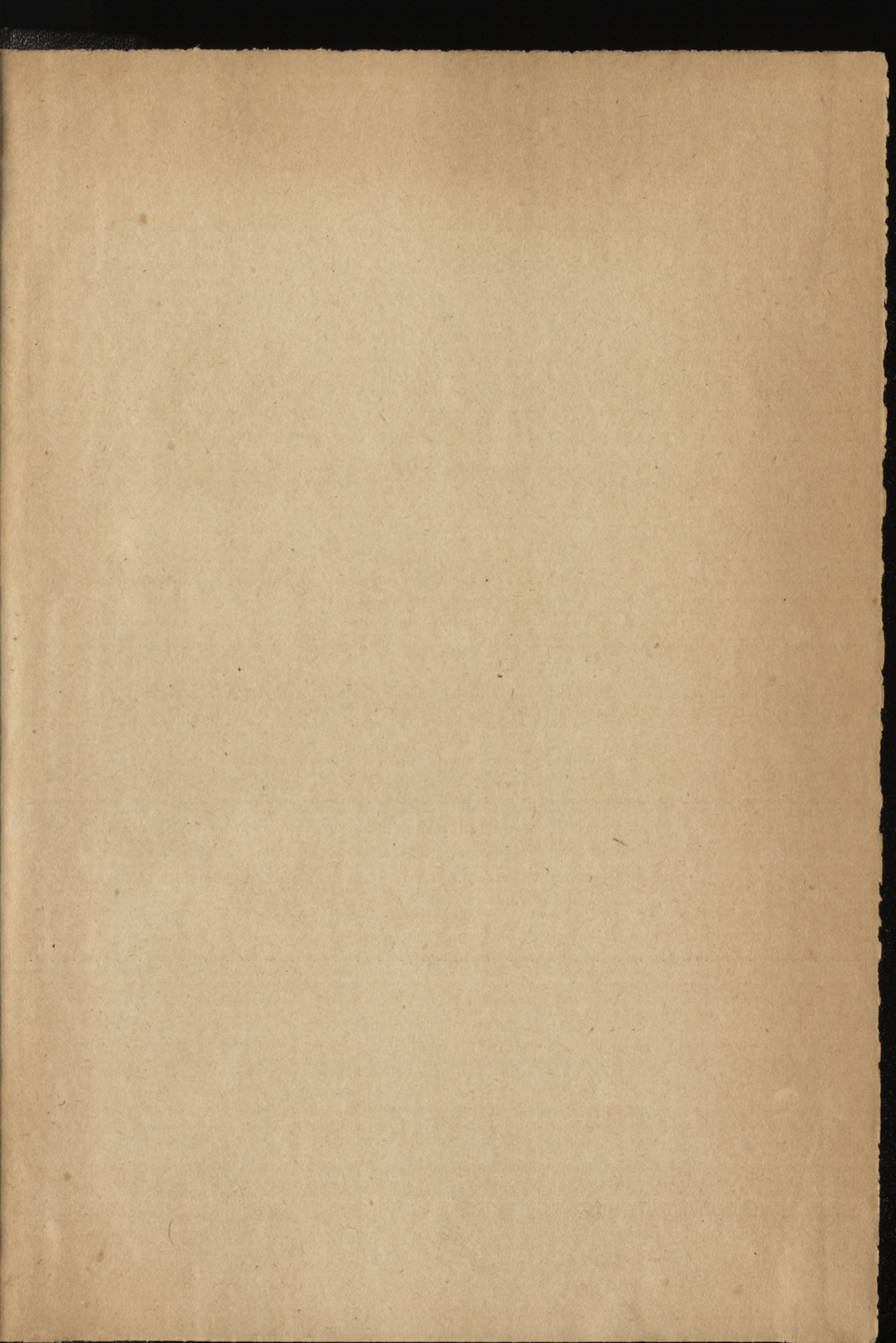
III. SZAKIRODALOM.

- A népoktatás kiterjesztése.* Tanulmány. 1910. Singer és Wolfner.
Budapest községi oktatásügyének vázlatos története. A székesfőv. egyesítésének negyvenedik évfordulójára. (Megjelent a *Budapesti községi iskolák Évkönyvében* az 1912—13. és 1913—14. iskolaévben). Különlenyomat.
Egy évtized a polgári iskolai küzdelmek élén. 1935. Az Orsz. Polgári Isk. Tanár-egyesület.

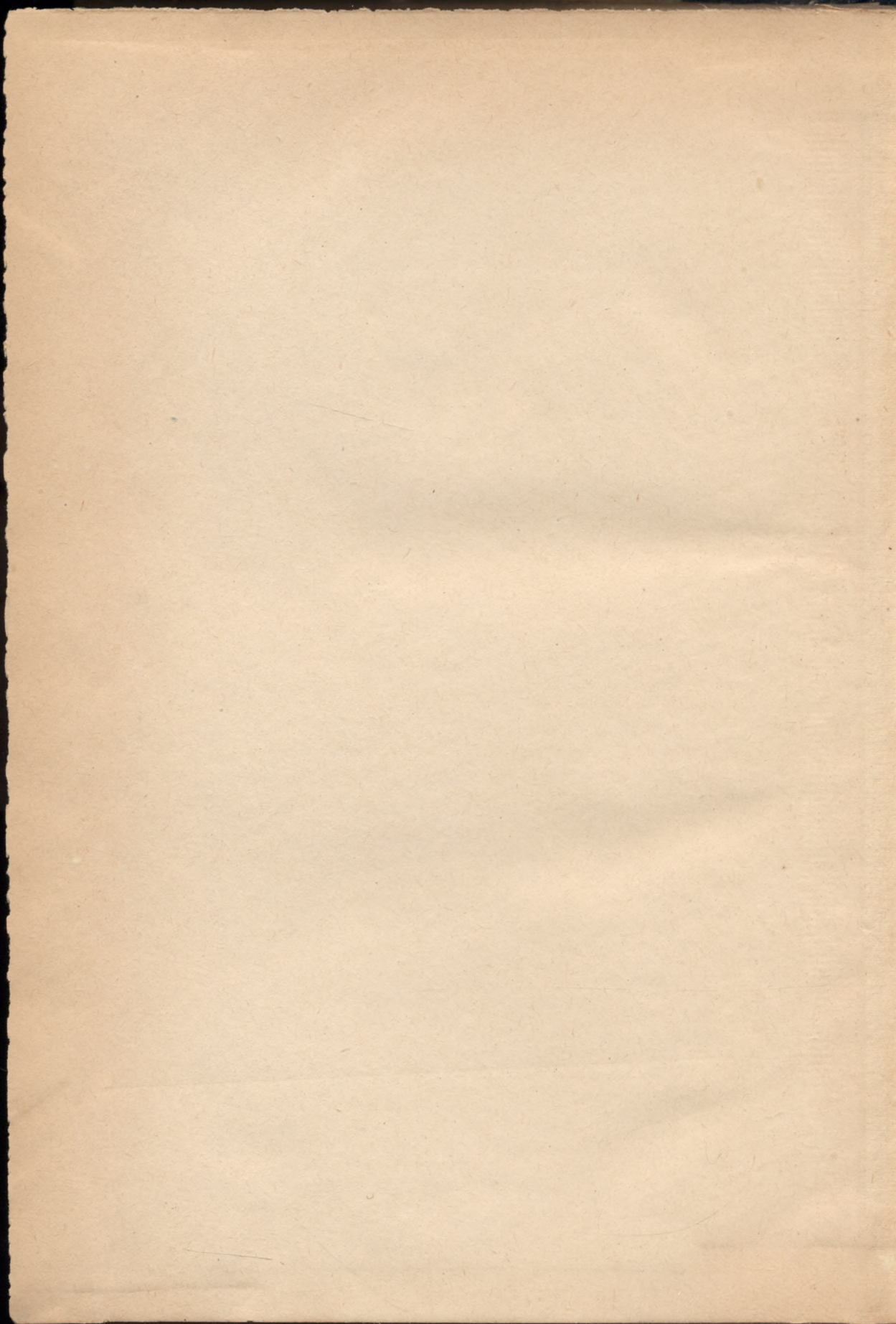

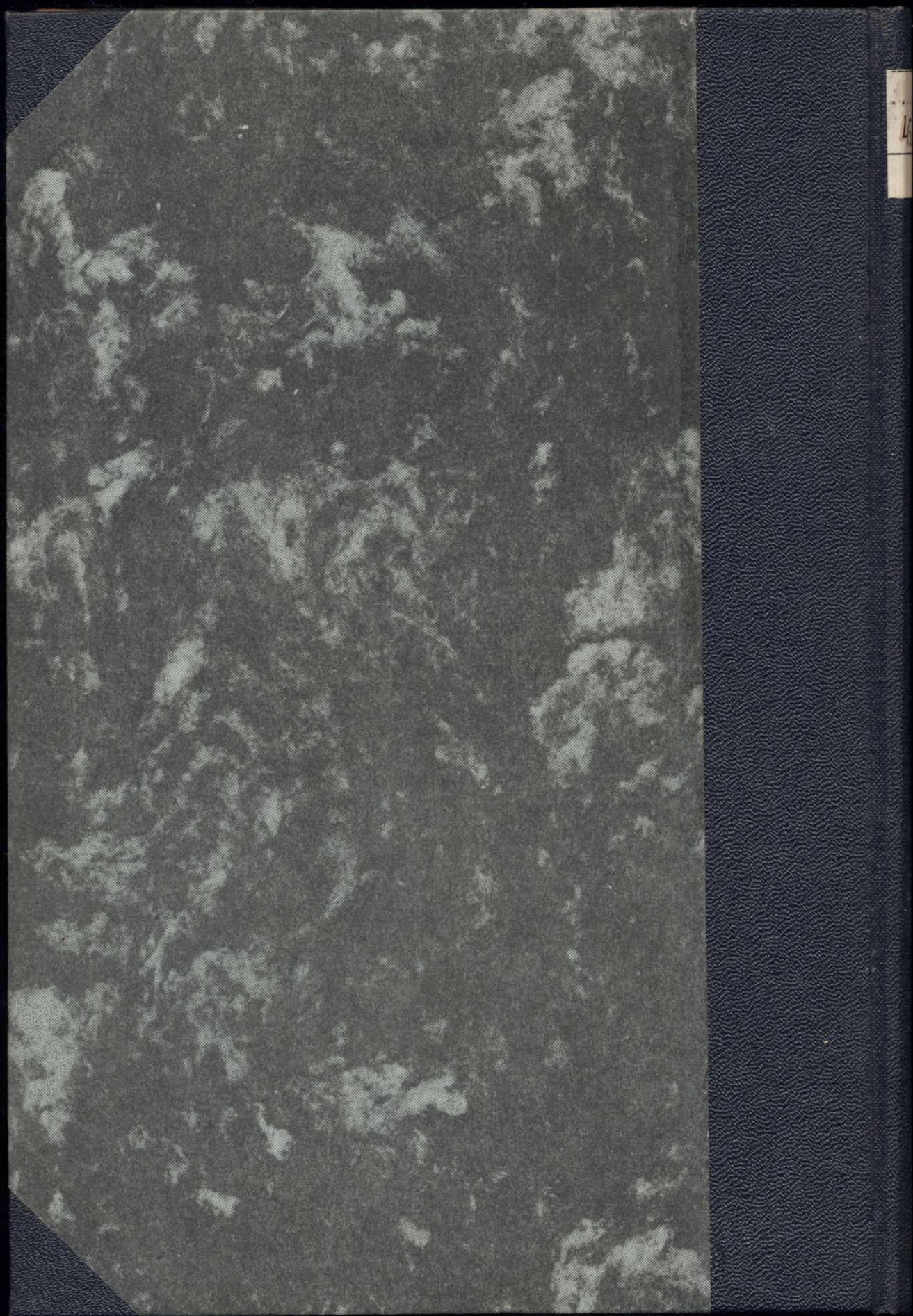

.....
45.739